

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2011-0001**

ALEVİ BEKTAŞİ GELENEĞİNDE HUBYÂR SULTAN

HAZIRLAYAN

Dilek BAKAN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK

AYDIN - 2011

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2011-0001**

ALEVİ BEKTAŞI GELENEĞİNDE HUBYÂR SULTAN

HAZIRLAYAN

Dilek BAKAN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK

AYDIN - 2011

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı öğrencisi Dilek Bakan tarafından hazırlanan “Alevi Bektaşî Geleneğinde Hubyâr Sultan” başlıklı tez, 02.06.2011 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> :	<u>Kurumu</u> :	<u>İmzası:</u>
(Başkan) Yrd.Doç.Dr. Caner IŞIK	Adnan Menderes Üniversitesi	
Prof.Dr. Ahmet NAHMEDOV	Adnan Menderes Üniversitesi	
Doç.Dr. Mehmet Naci ÖNAL	Muğla Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulu'nun sayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Selçuk ÇOLAKOĞLU

Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Dilek BAKAN

İmza :

DİLEK BAKAN

ALEVİ BEKTAŞI GELENEĞİNDE HUBYÂR SULTAN

ÖZET

Alevi Bektaşi geleneğini bir bütün olarak ele almak, söz konusu geleneğin doğru anlaşılması için gereklidir. Bu geleneği oluşturan ana parçalardan biri olan Hubyâr Sultan geleneğini anlamak da Alevi Bektaşi geleneğinin bütünsel olarak anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Hubyâr Sultan geleneği daha geniş bir çerçeve olan Alevi Bektaşi geleneğinin içindedir.

Çalışmamız vasıtasıyla yüzyıllardır süregelen ancak üzerinde yeterli derecede akademik araştırma yapılmayan Hubyâr Sultan ve Hubyâr Ocağı ile ilgili kaynak taraması yapılmış, alan araştırması yöntemlerinden yararlanarak alandaki veriler derlenmiş, özellikle sözlü gelenekle günümüze kadar gelen ocağın bilgileri yazılı hâle getirilmiştir.

Tarihsel veriler ışığında iki Hubyâr'dan söz edilebilir. I. Hubyâr Sultan'ın 13. yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir. Sözlü geleneğe göre Horasan'dan geldiği söylenen doksan bin erenden biridir. Dergâhını bugünkü Tokat ili Almus ilçesi Hubyâr köyüne kuran Hubyâr Sultan ile ilgili elimizde kesin bilgiler yoktur. Ancak eldeki ferman ve beratlardan yerleştiği yörenin Hubyâr Sultan'a vakfedildiği bilinmektedir. II. Hubyâr Sultan ise I. Hubyâr Sultan'ın torunlarından olup 16. yüzyılda yaşamış ve Hubyâr Abdal adı ile adlandırılmıştır. Hubyâr Sultan ile Hubyâr Abdal, Hubyâr geleneği içinde tek isimde yaşamıştır. Bu ocağa bağlı talipler Hubyâr talipleri olarak bilinmektedir.

Hubyâr Sultan geleneği üzerine yapılmış olan çalışmamızda Hubyâr Ocağı analiz edilmiştir. Analiz esnasında Hubyâr Ocağı'nın ritüelleri, semahı, oruçları, duaları, ziyaret yerlerine dair inanç motifleri ikinci bölüm olan "Hubyâr Ocağı'nda İbadet ve Dinî Hayat" başlığı altında incelenmiştir. Söz konusu ocağın sözlü kültür ürünleri, şiirlerin toplanmasıyla ortaya konmuş ve bu şiirler üçüncü bölümde değerlendirilmiştir. Hubyâr Sultan üzerine yapılan örgütlenmeler ve geleneğin olası geleceği de çalışmamızın son bölümünde analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hubyâr, Ocak, Alevilik, Bektaşilik, Horasan erenleri, Tokat Folkloru, Sözlü Gelenek

DILEK BAKAN

HUBYAR SULTAN IN ALEVISM AND BEKTASHI TRADITION

ABSTRACT

It is necessary to embrace Alevi Bektashi tradition as a whole in order to understand correctly the tradition in subject. To understand Hubyar Sultan tradition that constitutes the major part of tradition smoothes understanding Alevi Bektashi tradition integrally. Alevi Bektashi tradition, which is a broader subject, involves Hubyar Sultan tradition.

With this study a literature review about Hubyar Sultan ve Hubyar Ocagi, which has been argued for many years but little research devoted to it, has been made and data was collected by field study methods and especially information about “ocak” that come until today with oral tradition was put in writing.

In the light of historical data, two Hubyar can be mentioned. It is supposed that I. Hubyar Sultan had lived in 13. Century. According to oral tradition, he is one of the 90.000 saints said that they came from Horasan. We don't have precise information about Hubyar Sultan who had set his dervish convent in Tokat province Almus town Hubyar village of today. But by the help of rescripts and charters, it is known that the region settled had been dedicated to Hubyar Sultan. II. Hubyar Sultan is one of grandchilds of I. Hubyar Sultan and was named as Hubyar Abdal additionally he had lived in 16. Century. Hubyar Sultan and Hubyar Abdal had lived with a single name in Hubyar tradition. The pretenders of this “ocak” are known as Hubyar pretenders.

This study, which is about Hubyar Sultan tradition, analyzes Hubyar Ocagi. During the analyses the rituals, whirls, fasts, prays and belief patterns regarding religious visits were discussed in the second part under the title of “Worship and Religious Life in Hubyar Ocagi”. The products of oral culture of association in subject were presented by collected poems and these poems were evaluated in the third part. In last part of the study, organizations upon Hubyar Sultan and the future of tradition were discussed.

Key Words: Hubyar, Ocak, Alevism, Bektashism, the Dervishes of Khorasan, Tokat Folklore.

ÖN SÖZ

13. yüzyıl, Alevi Bektaşî geleneği için dönüm noktası sayılabilecek bir dönemdir. Bilhassa bu zaman diliminde Horasan coğrafyasından Anadolu topraklarına gelerek Anadolu’da gelişen tasavvuf öğretisinin kurulmasını ve Anadolu topraklarında yayılmasını sağlayan Hoca Ahmet Yesevi, 13. yüzyıl için çok mühim bir şahsiyettir. Mutasavvıflığının yanı sıra Anadolu’nun Türkleşmesi için de çaba harcamıştır.

Tasavvuf öğretisinin izlerini güçlü bir şekilde içinde barındıran Alevi-Bektaşîlik, yüzyıllardan beri tartışıla gelen bir konu olmuştur. Zahirden çok batına, içsel olana önem vermesi sebebiyle de bu tartışmalar bir sonuca ulaşmamıştır. Çünkü bu gelenek, tasavvuf öğretisinin de gerektirdiği gibi gönül güzelliğine, hoşgörüye, sevgiye ve en önemlisi de Yaradan’dan ötürü yaratılana değer vermeyi öngörmektedir. Böyle bir yapı içinde anlamları somutlaştırmak, elle tutulur hâle getirmek zorlaşmaktadır. İşte bu çalışmada, aynı amaçlar doğrultusunda yaşayan, gittiği ve bulunduğu her yere geleneğin yayılmasına hizmet eden Hubyâr Sultan’ın Alevi Bektaşîlik içerisindeki yerinden bahsedilmiştir.

Çalışmamızın amacı, yıllardır üzerinde bilimsel anlamda araştırma yapılmamış Hubyâr Sultan ve Hubyâr Ocağı’nın Alevi Bektaşî geleneği içindeki yerine değinerek, sözlü olarak günümüze gelen bu inancı, kültürü yazılı hâle getirebilmek ve böylece ocağın ateşinin sönmemesine katkı sunmaktır.

Bugüne kadar akademik bağlamda Alevi Bektaşîlik konulu üçü yüksek lisans, biri doktora olmak üzere dört; yalnızca Alevilik üzerine yirmi ikisi yüksek lisans, altısı doktora olmak üzere yirmi sekiz tez çalışması yapılmıştır. Alevilik’teki ocaklık geleneğine dair birebir yapılan bir tez bulunmamaktadır. Ancak bu konularla ilgili birçok kitap mevcuttur.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın giriş bölümünde araştırmanın amacı, metodu ve alanını oluşturan Tokat ili ve Almus ilçesinden bahsedilmiştir. Birinci bölümde, asıl konumuz olan Hubyâr Sultan ve Hubyâr Sultan Ocağı incelenmiş; Hubyâr Sultan’ın menkıbevi ve gerçek hayatı üzerinde durulmuş, Hubyâr Sultan’ın bağlı olduğu yol uluları ve bu yol uluları ile olan ilişkilerine değinilmiş, Hubyâr Ocağı’ndaki dede-talip ilişkisinden ve yaşadıkları yerlerden; Hubyâr Sultan’ın türbesi ve maddi kültür unsurlarından bahsedilip ikinci bölüm olan Hubyâr Sultan

Ocağı'nda İbadet ve Dini Hayat'a geçilmiştir. Burada da gelenekte yer alan ocak, dede, cem gibi kavramlar üstünde durularak, Hubyâr Ocağı'ndaki cemler, oruçlar, dualar, semahlar hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde ayrıca Ocak'taki ziyaret yerleri anlatılmış ve bu ziyaret yerleri etrafında teşekkül eden inanç motifleri de işlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümdeyse, Hubyâr Sultan'ın kendisinin yazdığı düşünülen ve kendisine yazılan şiirler ele alınmış ve analizleri yapılmıştır. Son bölüm olan dördüncü bölümde ise Hubyâr Sultan üzerine yapılan örgütlenmeler, Ocak'taki bölünmeler ve Hubyâr Sultan geleneğinin geleceği üzerinde durulmuştur.

Çalışma esnasında maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme, derlemeler sırasında yanımda olup ulaşımımızı sağlayan dedem (annemin babası) Mehmet Kaya'ya, elektronik ortamdaki yazım aşamasında yanımda olan Yasemin Ezgi'ye, alan araştırması için kaynak kişiler listemi oluşturmamda yardımcı olan Cemal Coşkun'a, Mehmet Coşkun'a, bu konuda kapsamlı araştırmaları olan Ali Kenanoğlu ve İsmail Onarlı'ya, Hubyâr Sultan üzerine yapılan örgütlenmeler konusunda desteği olan Murat Kantekin'e, Hubyâr köyü dedelerinden Mustafa Coşkun'a, tekkenin postnişinliğini yürüten Mustafa Temel'e, yine dedelerden Eraslan Doğanay'a, Ahmet Coşkun'a, Halil Coşkun'a; cem zakirliğini yapan Âşık Hasan Ünal'a, muhtar Emir Yıldırım'a, araştırmacı Bektaş Ali Temel'e, her gittiğimizde mihmanlığımızı kabul eden tüm Hubyâr köyü dedelerine, taliplerine, çalışmanın her safhasında yanımda olan nişanlım Deniz Sarıtaş'a, akademik bağlamda bugüne gelmemi sağlayan hocalarım Prof. Dr. Ahmet Nahmedov'a, Doç. Dr. Mehmet Naci Önal'a, Yrd. Doç. Dr. Şahin Baranoğlu'na ve özellikle manevi desteğini, yardımlarını benden esirgemeyen gönül dostu hocam Yrd. Doç. Dr. Caner Işık'a emeklerinden ötürü şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Dilek BAKAN

14.04.2011

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HUBYÂR SULTAN VE HUBYÂR SULTAN OCAĞI

1.1. Hubyâr Sultan'ın Hayatı.....	13
1.1.1. Hubyâr Sultan'ın Bağlı Olduğu Yol Uluları ve İlişkileri.....	13
1.1.2. Hubyâr Sultan'ın Menkıbevî Hayatı.....	16
1.1.2.1. Taliplerin Hubyâr Sultan Hakkındaki Olası İnançları.....	16
1.1.2.2. Hubyâr Sultan'ın Kerametleri.....	19
1.1.3. Hubyâr Sultan'ın Gerçek Hayatı.....	32
1.2. Hubyâr Sultan Ocaklık Geleneği.....	36
1.3. Hubyâr Ocağında Dede-Talip İlişkileri ve Coğrafi Dağılım.....	39
1.3.1. Ocakzadelerin ve Taliplerin Yaşadıkları Yerler.....	39
1.3.2. Hubyâr Sultan Ocağında Dede-Talip İlişkisi.....	41
1.4. Hubyâr Sultan Türbesi ve Maddi Kültür Unsurları.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

HUBYÂR OCAĞINDA İBADET VE DİNÎ HAYAT

2.1. Hubyâr Ocağı Ritüelleri.....	46
2.1.1. Alevi Bektaşî Geleneğinde Ocak, Dede, Cem Kavramları.....	46
2.1.2. Hubyâr Ocağındaki Cemler.....	57
2.1.2.1. Görgü Cemi.....	61
2.1.2.2. Hıdırellez Cemi.....	84
2.1.2.3. Kurban Cemi.....	87
2.1.2.4. Abdal Musa Cemi.....	88
2.1.2.5. Lokma Cemi.....	89
2.1.2.6. Saya Cemi.....	90
2.1.2.7. Düğün Cemi.....	94
2.1.3. Hubyâr Ocağındaki Oruçlar.....	99
2.1.3.1. Muharrem Orucu.....	99

2.1.3.2. Hıdırellez Orucu.....	100
2.1.3.3. Medet Mürvet Orucu.....	106
2.1.3.4. Kırk Sekiz Perşembe Orucu.....	107
2.1.4. Hubyâr Ocağında Semah-Hubyâr Semahı.....	108
2.1.5. Hubyâr Ocağındaki Geleneksel Dualar.....	121
2.1.5.1. Sofra Duası.....	121
2.1.5.2. Lokma Duası.....	123
2.1.5.3. Ay Salavatlama.....	123
2.1.5.4. Eşik (Ev) Duası.....	125
2.1.5.5. Hizmet Duası.....	126
2.1.5.6. Sabah ve Akşam Duası.....	126
2.1.5.7. Uyku Duası.....	126
2.1.5.8. Dolu (Dem) Duası.....	127
2.2. Hubyâr Ocağında Ziyaret Yerlerine Dair İnanç Motifleri.....	127
2.2.1. Hubyâr Abdal Birlik Cemevi.....	127
2.2.2. Hubyâr Değirmeni.....	127
2.2.3. Tekeli Dağı ve Dağ Kültü.....	128
2.2.4. Hubyâr Çamı ve Ağaç Kültü.....	133
2.2.5. Hızır Sersem Çamı ve Ağaç Kültü.....	135
2.2.6. Kılıçkesen ve Kaya Kültü.....	137
2.2.7. Gürgen Çukuru ve Orman Kültü.....	138
2.2.8. Göz Cöferliği ve Su Kültü.....	139
2.2.9. Dermağı Dede.....	142
2.2.10. Öksürük Dede.....	143
2.2.11. Argulu Baba.....	143
2.2.12. Hubyâr Sultan'ın Yedi Kızının Türbesi.....	143
2.2.13. Hubyâr Sultan'ın Yedi Koyununun Saklandığı Yer.....	144
2.2.14. Hubyâr Sokusu.....	144

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUBYÂR SULTAN ŞİİRLERİ VE ŞİİRLERİNİN ANALİZİ

3.1. Hubyâr Sultan Şiir Geleneği	146
3.2. Hubyâr Sultan Geleneğindeki Şiirler	149
3.3. Hubyâr Sultan'ın Şiirlerinin Analizi.....	246

3.3.1. Şiirlerin Biçimsel Özellikleri.....	246
3.3.2. Şiirlerin Konularına Göre Tasnifi.....	250

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE HUBYÂR SULTAN GELENEĞİ

4.1. Hubyâr Sultan Üzerine Yapılan Örgütlenmeler.....	250
4.2. Hubyâr Ocağındaki Bölünmeler (Günümüzde Hubyâr Ocağı'nın Temsilcileri)....	254
4.3. Örgütlenmeler ve Hubyâr Sultan Geleneğinin Olası Geleceği.....	257
SONUÇ	258
TERİMLER SÖZLÜĞÜ.....	260
KAYNAKLAR.....	262
EKLER.....	270
DİZİN.....	288

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

bkz. :Ayrıntılı bilgi için bakınız

C.: Cilt

ev. : Çeviren

haz. : Hazırlayan

K : Kaynak Kişi

Lev. : Harita, fotoğraf, tablo sıralama sembolü

m² : Metrekare

vb.: ve benzeri

Yay.: Yayınları

yy.: Yüzyıl

GİRİŞ

Alevi Bektaşilik batınî yapıya sahip olan bir inançtır. Bu özelliğinden dolayı tarihi boyunca siyasi baskılar ve iç çekişmelere konu olmuştur. Bu tarihsel ve sosyal durum, inancın bir gizlilik içinde sürdürülmesine sebep olmuştur. Bu durum hem inancın özünü koruyabilmesini hem de kendi içinde kendini tekrar eder bir biçimde kalmasını sağlamıştır.¹ Özellikle Türkiye'nin modernleşmesiyle birlikte sosyal alanda yapılan değişiklikler sonucunda Alevi Bektaşiler büyük bir değişim, dönüşüm yaşamıştır. Maalesef bu dönem insanlık adına manevi değerlerin günden güne yitirilmesi ve inanç alanının boşalması sonucunu doğurmuştur.

Her gün yeniliklere kucak açılan yaşamda, yitirdiğimiz değerleri kendi bünyesinde koruyabilme mücadelesi veren Alevi Bektaşilik'in kökenlerini Şamanizm'e kadar götürebiliriz. Böyle köklü bir inanç sisteminin, şehirleşmenin de etkisiyle farklılaşmaya başlaması oldukça üzücü bir durumdur. Bu bağlamda bilhassa geleneğin içinde önderlik yapan kişilere daha fazla görev düşmektedir.

Bu çalışmada, Hubyâr Sultan'ın ve Hubyâr Ocağı'nın gelenek içindeki yerine değinilmiştir. Hubyâr Sultan da 13. yüzyılda tasavvuf öğretisiyle yoğrulmuş, Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaktığı ateşle yerini yurdunu bulmuş Horasan alp-erenlerindedir. Kendisiyle ilgili elimizde fazla kaynak yoktur. Çünkü tarihte iki Hubyâr'dan bahsedilmekte ve 13. yüzyılda yaşadığı düşünülen Hubyâr Sultan'ın yaşamı hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır.

Asıl konumuza geçmeden önce tasavvuf hakkında kısaca bilgi vermek gerekmektedir. Tasavvuf, İslamiyet'in doğuşundan iki yüzyıl kadar sonra ortaya çıkmış, örgütlenme döneminin ardından tarikat ve tekkeler aracılığıyla yayılarak yüzyıllar boyunca İslam dünyasında etkisini sürdürmüş bir düşünme ve yaşama biçimidir. Allah'ın niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliği (vahdet-i vücud) anlayışıyla açıklayan dinî-felsefî bir sistemdir. İnsan, bu sistem içinde madde ile mana, beden ile ruh karışımından ibaret bir bütündür. İnsanın mutluluğu bu iki yön arasında denge kurmaya bağlıdır. Tasavvuf, insandaki ruh, kalp, gönül veya kısaca mana denilen cevherin diri tutulması için yapılan çalışmaya ve gösterilen gayret yoluna verilen addır. Bir gönül terbiyesidir. Dolayısıyla tasavvufun konusu insandır.

¹ Bkz. Işık, Caner, Derviş Ruhân" Örneğinde Alevi-Bektaşî Dervişlik Geleneği, yayımlanmamış doktora tezi, Van 2008, s.1-8.

Amaç, insanın kalbî-ruhî yönünü eğiterek, onu olgunlaştırarak kemal (insan-ı kâmil) derecesine ulaştırmaktır. Tasavvufî bilginin, zahir (dış, görünen) ve batın (iç, gizli) olarak ikiye ayrıldığı bilinir. Bu yoldaki sufînin uğraşı batın bilgiyi keşfederek “sırta ulaşmak”; ideali ise “varlıktan geçip ilahi olana varmak”tır.² İşte Hubyâr Sultan’ın da içinde yaşadığı düşünülen XIII. yüzyıl, bu tasavvuf öğretisinin Anadolu sahasında en verimli olduğu bir dönemdir.

Çalışmamız Hubyâr Sultan Ocağı üzerine akademik bağlamda hazırlanmış ilk çalışmadır. Geniş bir şekilde ele aldığımız konu, Hubyâr Sultan adına yapılacak çalışmalara da bir referans kaynağı olmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Kültür, bir milletin maddi-manevî öz değerlerinin tümü olması ile birlikte geleceğe bırakılabilecek en önemli miraslardan biridir. Bu değerlerin korunması ve özellikle de yazılı hâle getirilebilmesi ile kültürün kuşaktan kuşağa aktararak kalıcılığı sağlanacak ve böylelikle milleti var eden en önemli unsur olan kültür ile gelecek nesillere ve başka milletlere örnek olunacaktır. Konunun akademik olarak ele alınması bu alanda çalışacak akademisyenlere de yol gösterici olacak, karanlıkta kalan birtakım gerçekler bilimsel metotlarla ele alınıp yorumlanacaktır. Böylece bilimsel anlamda da yazılı hâle getirilen bilgilerle geleneğe hizmet edilmiş olunacaktır.

Bilindiği gibi Alevi Bektaşılık son dönemlerde en çok üzerinde durulan ve tartışılan bir konu hâline gelmiştir. Bu inanç-öğreti içerisinde yer alan ocaklık geleneğinde Hubyâr Ocağı önemli bir yere sahiptir. Buna rağmen konu yüksek lisans veya doktora düzeyinde, *bilimsel anlamda*, incelenmemiştir.

Hubyâr Ocağı, gelenekteki büyük ocaklardan biridir. Diğer ocaklardan bir kısmı ise şunlardır: Ağu İçen Ocağı (Tunceli, Hozat), Garip Musa Ocağı (Sivas, Güneş Köyü), Hıdır Abdal Ocağı (Erzincan, Kemaliye, Ocak Köyü), Üryan Hızır Ocağı (Tunceli, Pertek, Dorutay [Zeve] Köyü), Koca Leşker Ocağı (Erzincan, Bağıştaş), Sultan Sinemil Ocağı (Kahramanmaraş, Elbistan, Kantarma Köyü), Şah İbrahim Veli Ocağı (Malatya, Arguvan, Ballıkaya [Mezirme] Köyü), Güvenç Abdal Ocağı (Gümüşhane – Taşlıca – Kürtün Köyü), Derviş Cemal Ocağı (Tunceli-Hozat-

² Artun, Erman, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004, s.39-40.

Seyyit Cemaller Köyü; Erzincan-Tercan-Bulmuş Köyü ve Zurun Köyü), Kul Himmet Ocağı (Tokat-Almus-Görümlü)³. Günümüzde izlerine rastlayabileceğimiz eski Türk inanç ve geleneklerini bünyesinde bulunduran Hubyâr Ocağı'na bağlı gerek yurt içinde gerekse yurt dışında dedeler ve talipler bulunmaktadır. Bu kadar geniş alana yayılan bu ocağı ele alan çalışmada, Aleviliğin geleneksel kabul görmüş yapısından öte günümüzde tartışılan sosyo-kültürel yönünden yola çıkılarak bu ocağın gelenekteki yerinin ve öneminin gösterilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, ocağın varlığının önemini vurgulayarak değerlerin kaybolmaması ve yaşatılması adına çalışmamızın yürütülüp bilimsel anlamda bu konunun kalıcılığının sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışmamız hem alanın akademik olarak değerlendirilmesini sağlayacak hem de sözlü kültürde yaşatılan bu geleneğin yazılı hâle getirilmesi ile kalıcılık kazanmasına hizmet edecektir.

Çalışmamızın konusunu Tokat ili, Almus ilçesi, Hubyâr köyü merkezinde var olan Hubyâr Sultan ve Hubyâr Ocağı oluşturmaktadır. Hubyâr Sultan Horasan alp erenlerinden⁴ olup Türkmen Alevi Dede Ocağı kurucusudur. Söz konusu ocağın talipleri yörede Sıraç olarak adlandırılmaktadır. Sıraçlar Türkmen Aleviliği'ni en özgün/otantik şekliyle yaşayan topluluklardandır. Sıraçlar, yirmi dört Oğuz Boyu'ndan biri olan Beydili Boyu'na mensupturlar. Sıraçların önderi Beydili Türkmen'i olan Hubyâr Sultan'dır.⁵ Hoca Ahmet Yesevi ekolüne mensup olmakla birlikte ilk zamanlar Antalya civarında konakladığı, sonrasında ise yöreyi irşat edip Türkleştirmek amacıyla Tokat Erkilet bölgesine yerleştiği bilinmektedir.⁶ Bu yönüyle bakıldığında çalışmamız Türk kültürü için de önem taşımaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi amaç, bu geleneğe ait var olan her değer için böyle bir çalışmayla akademisyen ve araştırmacılara ön ayak olması ve böylelikle geleneğin yazılı ortamda kalıcı hâle getirilmeye çalışılmasıdır.

³Yaman, Ali, "Anadolu Aleviliğinde Ocak Sistemi ve Dedelik Kurumu", Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Ankara, 23-28 Ekim 2000: Ervak Yayınları, 2001, s. 849-887.

⁴ İslam öncesi kahramanlık unvanı olan alp, İslamiyet'in kabulünden sonra alp-eren olur. Bkz. Önal, Mehmet Naci, *Muğla Efsaneleri, (Araştırma-İnceleme)*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s.86.

⁵ Kenanoğlu, Ali-Onarlı, İsmail, *Hubyâr Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri*, Hubyâr Sultan Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları: 1, İstanbul, 2003.

⁶ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 242.

Araştırmanın Metodu

Bilgi toplamada yararlanılan ve en çok kullanılan yöntem hiç kuşkusuz kaynak taramasıdır. Hubyâr Sultan ya da Hubyâr Ocağı adına bilimsel bir çalışmanın olmaması bizim için büyük bir dezavantaj oluşturmuştur. Literatür bakımından konu ile ilgili yazılmış olan kitapların sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. Ali Kenanoğlu - İsmail Onarlı'nın *Hubyâr Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri*; Mehmet Sarıyar'ın *Hubyâr Sultan Ocağı Uygulamaları ile Alevi Yolu Erkânı*; Bektaş Ali Temel'in *Anadolu Evliyalarından Hubyâr Sultan*; Emür Dedeşoğlu'nun *Hubyârlı Deyişleri-Güzellemeleri*; Eraslan Doğanay'ın *Anadolu'da Yaşayan Dergâhlar, Anadolu Evliyası Hubyâr Sultan*; Orhan Yılmaz'ın *Sıraçlar (Anşabacı ve Hubyârlar) Beydili Alevi Türkmenleri* gibi eserler konu ile ilgili yayımlanan kitaplardandır. Bu kitaplar arasında en kapsamlı olanının Ali Kenanoğlu ve İsmail Onarlı'nın yayımlamış olduğu *Hubyâr Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri* adlı kitap olduğunu söylemek doğru bir tespit olacaktır. Çünkü kitapta Hubyâr Sultan'ın hayatından Hubyâr Ocağı'nın öğretilerine kadar birçok bilgi mevcuttur. Ancak kitaptaki bilgilerin yeteri derecede bilimsel düzeyde olmaması bu anlamda eksikliğe yol açmıştır. Diğer kitaplarda da genellikle kişisel yorumlar üzerinde durulduğu için bunlar da yetersiz olmuştur. Hubyâr Sultan ya da Ocağı ile ilgili yayımlanan birebir makale yoktur. Yayımlanan makaleler de, çoğunlukla konu ile ilgili kitapların kopyası niteliğindedir. Yapılan çalışma ile bu dezavantajı da avantaja dönüştürmek hedeflenmektedir

Çalışmamız, ağırlıklı olarak sözlü geleneği içerdiğinden, kullandığımız yöntemlerden biri derlemedir. Derleme, alan araştırması yönteminin içerisinde yer almaktadır. Sözlü unsurların yazılı hâle gelmesi amacıyla bu yönteme başvurulmuştur.

Çalışmada yapılandırılmış görüşme (mülakat) tekniğinden de yararlanılmıştır. Çalışmaya yön veren kaynak kişiler üzerinde gerçekleştirdiğimiz bu metot elde mevcut olan bilgileri destekleyici yönde sonuçlanmıştır. Ancak bu yöntemde soru-cevaba başvurulduğundan kaynak kişi ile araştırmacı arasında resmi bir hava da oluşmaktadır.

Alanda yapılan derlemeler dışında kullanılan bir başka yöntem de doğrudan gözlem tekniğidir. Katılımlı gözlem olarak belirtebileceğimiz bu teknikte önemli olan araştırılan grubun içine, grubun bir üyesi olarak katılabilmektir. Bu katılım,

içine kapalı toplumsal birliklerin içten anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Gelenekte bozulmamışlığı devam ettirmek ya da bir başka deyişle özü korumak adına gizlilik esastır. Mühim olan, batın yani ruhtur. Ruh da nefsi terbiye etmekle korunacaktır. Bu da bizi tasavvuf öğretisine götürmekle birlikte “sır dünyası” na kapıları açacaktır. Bu bağlamda bu geleneği anlamak güçleşmektedir. Bu yüzden böyle bir çalışmada içlerinden biri olmak, onlar gibi davranmak bu öğretiyi anlamlandırmayı kolaylaştıracaktır.

Araştırmanın Alanı

Tokat İli ve Çevresi

Birçok devlet ve beyliklerin egemen olduğu Tokat, hiç şüphesiz Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir köprü konumunda olmuş tarihî bir ilimizdir. Zengin doğal kaynakları ve konumu nedeniyle beyliklerin ve imparatorlukların yaşama yeri ve fetih sebebi olan Tokat ili, Orta Karadeniz Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer almaktadır. Yaylalara, ovalara, bağ ve bahçelere hayat veren Yeşilirmak'ın bereketli topraklarında tarihî, kültürel ve doğal güzelliklerini koruyan şehrin kuzeyinde Samsun, kuzeydoğusunda Ordu, güney ve güneydoğusunda Sivas, güneybatısında Yozgat ve batısında Amasya illeri yer alır.

1923 yılında il olan Tokat isminin Bizans İmparatoriçesi Doxsi'e'den geldiği ve surlu kent anlamına gelen “Toh–Kat” olarak da geçtiği bilinmektedir. “*Besili at ya da atların toplandığı yer*” anlamında “Tok-at” gibi benzetmeden gelen söyleyişler de bulunmaktadır. Kentin adı tarih içinde Dokat, Kah-cun, Sobaru, Togat, Tokiye, Dokiye, Tukiye olarak da anılmıştır.⁷ Almus, Artova, Başçiftlik, Erbaa, Niksar, Pazar, Reşadiye, Sulusaray, Turhal, Yeşilyurt, Zile ve merkez olmak üzere 12 ilçesi vardır.

“Amasya tarihi” yazarı olan Abdizade Hüseyin Hüsameddin Efendi, şehrin Toğaytlar tarafından kurulduğunu; bundan dolayı da buraya “Toğayıt” adının verildiğini daha sonraları ise bu kelimenin “Tokat” biçimini aldığını ileri sürmektedir.⁸

⁷ http://www.tokat.gov.tr/default_B0.aspx?content=193. Erişim tarihi: 12.16.2010, 11.04.

⁸ Abdizade Hüseyin Hüsameddin Efendi, “Amasya Tarihi” adlı kitabını 12 cilt ve el yazması hâlinde Osmanlıca olarak kaleme almıştır. Eserin ilk ciddi Ali Yılmaz - Mehmet Akkuş tarafından Amasya Belediyesi yayınlarından sadeleştirilerek günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Eserin ilk beş cildi Amasya Belediyesi tarafından yayımlanmıştır. C.I-II-III-IV, Haz. Mesut Aydın, G. Aydın, Amasya

Bir rivâyete göre de; bilindiği gibi “Tokat” kelimesinin Türkçedeki anlamı “sille, şamar”dır. Bizanslıların Anadolu’daki en önemli kalelerinden birisi olan Comana Pontica kalesinin bir zamanlar Tokat’ın olduğu yerde bulunduğu sanılmaktadır. Bu kalenin Anadolu’nun fethi sırasında Selçuklu Türkleri tarafından zaptedilmesiyle Bizans ordusuna çok ağır bir tokat vurulduğu kabul edilmektedir. Bizanslılara vurulan bu “tokat”ın şehre isim olarak verilmiş olduğu düşünülmektedir.⁹

Bir başka efsane ise şöyledir: Bizanslıların önemli bir kalesi olarak bilinen Comana Pontica kalesi Selçuklu ordusu tarafından kuşatılır. Ordu komutanı Melik Danişmend Gazi, bir Türk askerini bilgi toplaması için gizlice kaleye gönderir. Kaleye girmeyi başararak, bilgi toplamaya çalışan askerin etrafı Bizanslı askerler tarafından çevrilir. Ancak Türk askeri Bizans askerlerinin her birine birer “tokat” atarak onları yere serer ve kaçmaya başlar. Bu olayı kale burcundan hayretler içinde seyreden kale kumandanı; “Türk’ün tokadı bu ise silahı nasıl olur!” diyerek korkmaya başlar ve sonunda kale burçlarına bayrağı çekerek teslim olur. Bizanslılar için çok önemli olan bu kalenin bir Türk askerinin tokadı ile kazanılmasından dolayı bu askerin hatırasına izafeten buraya “Tokat” adının verilmiş olduğu söylenir.¹⁰

Yapılan kazı çalışmaları bölgedeki ilk yerleşimin Kalkolitik dönemle (M.Ö.5000 – 3000) başlayıp İlk Tunç Çağı (M.Ö.3000 – 2000) ve Hititler (M.Ö.1200) dönemiyle devam ettiğini ve Tokat’ın yazılı tarihinin Hititlerle başladığını göstermektedir.¹¹ Çok eski bir yerleşim merkezi olan Tokat’ın adının nereden aldığı hususunda bu zamana kadar ciddi bir araştırma yapılmamıştır. İleri sürülen fikirler ise rivâyetten ibârettir.

Eski çağlardan beri Anadolu’nun önemli şehir merkezlerinden birisi olan Tokat, tarihsel olarak değerlendirildiğinde önce Anadolu’da siyasî birliği kuran Hitit Devleti’ne dâhil edilmiştir. Asurlular, bu bölgeye hâkim olmamalarına rağmen zaman zaman bu bölgede nüfuzlarını hissettirmişlerdir. Frig ve Kimmerler tarafından da istila edilen şehir, M.Ö. 4. yüzyılda Medler’in; daha sonra da

Belediyesi, Amasya, 2008. C.VI-VII-VIII-IX-X-XI-XII, Haz. Mesut Aydın, G. Aydın; İnönü Üniversitesi Yayınları, Malatya, 2004. Bkz. Kaynaklar, Abdizade Hüseyin Hüsameddin Efendi, (2008), *Amasya Tarihi*, [Çev. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş; (ilk beş cilt) Mesut Aydın, G. Aydın], Amasya Belediyesi, Amasya.

⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Ba%C4%9Fba%C5%9F%C4%B1_Tokat, Erişim tarihi: 16.12.2010, 13.21.

¹⁰ Adıgüzel, Selahattin, *Gülü Bardağ İçinde*, THK Basımevi, Ankara, 2004, s.6-7.

¹¹ <http://www.tokat.bel.tr/icerik.asp?id=14>, Erişim tarihi: 12.16.2010, 11.32. (Kısaltılmıştır.)

Persler'in egemenliğine girmiştir. M.Ö. 4. yüzyılda Makedonya Kralı İskender, Perslere son vererek Anadolu'yu da Makedonya topraklarına katmıştır. İskender'in ölümünden sonra imparatorluğun komutanlar arasında paylaşılması üzerine bölge, Kapadokya Krallığı ile Pontus Krallığı arasındaki çekişmelere sahne olmuştur. M.Ö. 1. yüzyılda Anadolu'daki krallıklar Roma İmparatorluğu tarafından ortadan kaldırılınca bölge, Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir.

Karadeniz kıyılarından güçlenerek zamanla Anadolu'nun büyük bir kısmına egemen olan Pontuslar Anadolu'yu istila eden Roma ordusuna karşı uzun bir müddet direnmelerine rağmen yenilmekten kurtulamamışlardır. Hatta Roma İmparatoru J. Sezar, bugün de Tokat'ın ilçesi olan Zile'ye kadar gelerek kendisine itaat etmek istemeyen Pontus asıllı Bosfores kralı II. Pharneke'nin orduları ile Altıağaç mevkiinde karşılaşmış ve kısa bir mücadeleden sonra onları mağlup etmiştir. Çok uzaklardan gelerek zaferi kazanan J. Sezar, bu sevincini; “Veni, Vidi, Vici” (“Geldim, gördüm, yendim”) diyerek Roma'ya haber vermiştir.¹²

İmparatorluğun M.S. 395 yılında ikiye ayrılmasından sonra Bizans'ın payına düşen Anadolu zaman zaman Sasani ve Arapların saldırılarına uğramıştır. Bilhassa Tokat kalesinin Bizans – İran ve Bizans – Arap savaşlarında önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.¹³

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın komutanlarından olan Danişmend Gazi, Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'ya gelerek önce Sivas'ı, sonra da Niksar'ı almış ve burayı başkent yapmıştır. Sonraları Tokat, Zile ve Turhal'ı da ele geçiren Danişmendlilerin Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın ölmeden önce ülkesini iki oğlu arasında paylaşırması üzerine Tokat ve çevresi oğullarından Rükneddin Süleyman Şah'a düşmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti, en parlak dönemlerinden birini Tokat'ta 6 yıl emirlik yapmış olan Alaeddin Keykubat zamanında yaşamıştır. 1243 yılında cereyan eden Köseadağ savaşında Selçukluların Moğollar'a yenilmesi üzerine Anadolu, Moğol istilasına uğramıştır. İlhanlıların Anadolu genel valisi olan Eretna Bey, başkent Sivas olmak üzere Orta Anadolu'da bir devlet kurmuş ve çevresini de topraklarına katmıştır. Yaklaşık 50 yıl Orta ve doğu Anadolu'ya

¹² Adıgüzel, a.g.e., 8.

¹³ Adıgüzel, a.g.e., s.8. (Ksaltılmıştır.)

egemen olan İlhanlılar, sayıları fazla olmamakla beraber Tokat ve yöresinde kendi özelliklerini yansıtan bazı eserler de vücuda getirmişlerdir.¹⁴

Selçuk oğullarından Melik Rükneddin Kılıçarslan'ın kısa saltanatından sonra Kadı Burhaneddin'in bu bölgeye hâkim olduğu bilinmektedir. Ancak onun öldürülmesi üzerine bölgede baş gösteren isyanlarda rahatsız olan Tokat halkı, Osmanlı Devleti'ne katılma kararı almıştır. Nihayet şehir 1392 yılında I. Bayezid (Yıldırım) zamanında Osmanlı Devleti'ne dâhil olmuştur.¹⁵

Selçuklu Türkleri zamanında Anadolu'nun altıncı büyük kenti olan Tokat'ta mimari eserleri, kültür, sanat ve bayındırlık eserlerini kentin pek çok yerinde görmek mümkündür. Moğollar, İlhanlılar, Eretnaogulları ve Kadı Burhaneddin hâkimiyetlerinden sonra, 14. yüzyıl sonunda Osmanlı egemenliğine giren Tokat, Dârü'n-Nasr, yükselme döneminde bölgenin tarım ve ticaret merkezlerinden biri olmuştur.¹⁶ Dokumacılık, yazma, bakır işçiliği ve deri işleme oldukça gelişmiş, deniz yoluyla Fransa ve Rusya'ya ihracat yapılmıştır.

Akkoyunlular ve onların yerine geçen Safeviler'in sebep olduğu birçok isyana (İsfendiyaroğulları, Kara, Devlet şah, Kubatoğlu, İnanoğlu, Gözleroğlu isyanları) sahne olan Tokat, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman gibi padişahlara Karadeniz ve Doğu seferlerinde konak yeri olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin duraklama devrinde baş gösteren durgunluk ve olumsuz gelişmeler Tokat'ta da kendinî göstermiş, şehir yine Karayazıcı Abaza Hasan ile Vardar Ali ve İbşir paşaların sebep oldukları yeni olaylara sahne olmuştur. Büyük âlim ve komutanlar yetiştiren Tokat, bütün askerî ve siyasî zorluklara rağmen tarihteki yerini daima muhafaza edebilmiştir.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde il hakkında şunlar yer almaktadır:

“Bu havası hoş şehrin dört tarafında, bahçe ve bostanlar içinde sular akar. Bu bahçelerde bülbüllerin ötüşü, insan ruhuna sefa verir. Meyveleri lezzetli ve lâtif olup, her tarafa hediye olarak gönderilir. Her bağında birer köşk, havuz, fıskiye ve çeşitli meyveler bulunur. Halkı zevk ehlidir. Gariplerle dostturlar; kin tutmaz, hile bilmez, deryadil, haluk, selim ve halim insanlardır. Herkese iyi zanda bulunurlar.

¹⁴ Cinlioğlu, Halis, *Tokat Coğrafyası ve Tarihi*, Ankara, 1973, s.26-27.

¹⁵ <http://www.tokat.bel.tr/icerik.asp?id=14>, Erişim tarihi: 16.12.2010, 21.13.

¹⁶ <http://www.tokatto.org.tr/node/48>, Erişim tarihi: 16.12.2010, 22.01.

İyi geçinirler, hayırlı yapılar yaptırmaya hevesleri çoktur. Camii, saray, köşk ve imaretleri o kadar güzel ve metin olur ki, bunlara girenler hayran olurlar. Şehir genişlik ve çok ucuzluk bir yer olup dünya yüzünde eşi yok gibidir. Yılın her zamanında halkının nimetleri boldur. Hacı Bektaş Veli'nin hayırlı ve bereketli duaları ile bu eski tarihi şehir, "Âlimler konağı, fazıllar yurdu ve şâirler yatağıdır..."¹⁷

Görüldüğü gibi Tokat'ın tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Bu sebeple birçok kültüre ve geleneğe de ev sahipliği yapmış, Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli rol oynamıştır.

Almus İlçesi ve Çevresi

Almus, çalışmamızın merkez alanını teşkil etmektedir. Hubyâr Sultan yaşamının büyük bir çoğunluğunu Almus'a bağlı kendi adı ile anılan Hubyâr köyünde geçirmiştir. Almus, Orta Karadeniz bölgesinde Tokat iline bağlı 36 km mesafede bir ilçe olup doğusunda Reşadiye ilçesi ile Sivas ili, Hafik ilçesi; batısında Tokat ili, kuzeyinde Niksar ilçesi, güneyinde Sivas ili bulunmaktadır.¹⁸ Başlangıçta köy ve nahiye iken idari taksimatta bucak merkezi olmuş, 1 Mart 1954'te ilçe olmuştur.¹⁹

Yüzölçümü 750 km² olup 832 rakımlıdır. Almus'un iklimi Karadeniz'in tesiri altında kalan sahalarla Orta Anadolu'nun kara iklimi yanında geçiş teşkil eder. Yağış genellikle aylara dağılmıştır. En az yağış düşen aylar Temmuz ve Ağustos'tur. Baraj, ilçenin en verimli arazileri üzerinde bulunmaktadır. Almus baraj gölünde su tutulmaya Ekim 1966'da başlanmış olup yüzölçümü 3130 hektardır (31.300.000 metrekare).²⁰

Malazgirt zaferi ile Anadolu kapılarının Türklere açılması üzerine 1072 yılında Sultan Melikşah'ın kumandanlarından Emir Artuk Anadolu'nun büyük bir bölümünü fethetmiştir. Emir Danişmend ise Kızılırmak deltaları; Kelkit ve Malatya civarı ile Yeşilirmak deltasını alarak beyliğini genişletmiş, bu zaman zarfında Kâfirnî Nahiyesi yani Almus (Emlus) Danişmendliler hâkimiyetinde kalmıştır.

¹⁷ Kahraman, Seyit Ali (Çev.), Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s.69-70.

¹⁸ http://www.almus.gov.tr/default_B1.aspx?content=191 Erişim tarihi: 17.12.2010, 12.18

¹⁹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Almus,_Tokat Erişim tarihi: 17.12.2010, 12.20

²⁰ http://www.almus.gov.tr/default_B1.aspx?content=191 Erişim tarihi: 17.12.2010, 12.23

Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan'ın beylikleri ortadan kaldırarak siyasi birliği sağlamasıyla Selçukluların hâkimiyetine giren Tokat ve yöresi 1243 yılında Moğollarla yapılan Köseadağ Savaşı'nın kaybedilmesi ile Anadolu'da iktidar boşluğu meydana gelmiştir. 1318 yılında Selçuklu Devleti'nin yıkılması ile beylikler devri başlamıştır. Bu dönemde Emir Eretna siyasi ve askeri bir güç olarak ortaya çıkarak Orta Anadolu'ya ve Kafirni bölgesine bir müddet hâkim olmuş ve 1381 yılında bu bölgede hükümdarlığını ilan etmiştir. Amasya, Tokat, Sivas ve Çorum 1398'de Kadı Burhaneddin'in ölümü ile meydana gelen karışıklıklardan faydalanılarak Yıldırım Bayazıt tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1398 yılındaki bu tarihi olayı göz önüne alarak Kâfirni Nahiyesi merkezi olan Almus'un (Emlus) Osmanlı hâkimiyeti altındaki dönemi de başlamıştır.²¹

Selçuklu ve Beylikler dönemine ait bilgi ve belge bulunamasa da Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait Almus ile alakalı birçok belgeye rastlamak mümkündür. Bu belgelerin tarihini Hicri 859, Miladi 1452 yılına kadar indirmek mümkündür. Osmanlı arşivlerinde Tapu Tahrir defterleri üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde tespit edilen bilgilere göre Emlus Karyesi Kafirni Nahiyesi merkezi olup bu nahiyenin hudutları hâli hazırdaki hudutlarından daha da büyüktür. 1452 yılına ait olan ve Osmanlı arşivlerinde Tapu Tahrir Defterleri serisinde 2 numara ile numaralandırılmış olan Tapu Tahrir Defteri'ne göre Müslüman ve vergiye tabi olan hane sayısı 38 ve 4 nüfusta eşkinciyan²² ve 2 nüfusta sipahiyan vardır. Yine bu defterde belirtildiği üzere 65 hanede vergiye tabii gayr-i müslim hane mevcuttur. Bu gayr-i müslim haneler ya Rum ya da Ermeni asıllıdır. Bu verilerden yola çıkarak Almus'un o dönemdeki nüfusunu 400-450 rakamları arasında hesaplamak mümkündür. Yine Tapu Tahrir Defteri'nde Emlus'a (Almus) bağlı köylerin vergiye tabi nüfusları da yazılmıştır. Kâfirni Nahiyesi'ne merbut köy sayısı 42 adet olarak yazılmıştır. Ayrıca 4 adet mezra ve 2 adet çiftlik kaydedilmiştir. Mezkur defterde zikredilen köylerin bir kısmı hâlen mevcut olduğu gibi bir kısmı da ya isim değişikliğine uğramış ya da ortadan kalkmıştır. Kafirni Nahiyesi'nin 1452 yılında Almus'tan sonraki en büyük köyleri Muhad, Firedökse ve Zuğru köyleridir. Yine aynı defter serilerinden olan ve Osmanlı arşivlerinde 79 numara ile numaralandırılmış ve 1519 yılına ait tapu defterinde ise Almus vergiye tabii 57

²¹ http://www.almus.gov.tr/default_B1.aspx?content=191 Erişim tarihi: 17.12.2010, 12.25

²² Eşkinciyan: Sefere giden tımarlı sipahi.

müslüman ve 57 gayr-i Müslim hane olarak yazılmıştır. Buna göre bu tarihlerde Almus'un nüfusu ise 550-600 civarındadır. Osmanlı arşivlerinde Tokat bölgesini ve Kâfirnî Nahiyesi'ni konu alan 1452-1670 yılları arasını kapsayan 10 adet Tapu Tahrir Defteri mevcuttur.. Almus'la alakalı olan ve 14698 numara ile arşivde kayıtlı olan temettuat defterine göre Almus-ı Kebir Karyesi 127 hanedir. Almuslu olup başka yerlerde iskân eden hane sayısı ise 29 olarak verilmiştir. Bu defterlerde her hanenin ne kadar arazisi var ne kadarı mezru ne kadarı gayr-i mezru kaç ineği kaç keçisi kaç öküzü kaç eşiği yani bir hanede ne varsa hemen hemen hepsi bu defterlere kaydedilmiş ve değerleri üzerinden vergileri hesaplanmıştır.. Bu defterde Almus'un ekilen arazisi 2200 dönüm, ekilemeyen arazisi ise yaklaşık olarak 1700 dönümdür. Ekilemeyen arazi ya gerekli insan gücünün bulunamamasından ya da tarlayı sürececek öküz olmamasından kaynaklanmaktadır. Almus'ta genellikle buğday arpa ekilmekte ve bostancılık yapılmaktadır. Kimi aileler arıcılık işi ile uğraşmaktadır. En çok ekilen şey ise keten bitkisidir. Yine bu deftere göre 1844 yılında Almus'un merkez nüfusu yaklaşık olarak 508'dir.²³

Kültür Bakanlığı tarafından 1984 yılında yayınlanmış olan "Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri 11-13 Eylül 1984-Ankara" adlı eserde verilen bilgiye göre; Edebiyat Tarihçisi Prof. Dr. Fuat Köprülü etimoloji üzerine bir yazısında Almus ilçesinin bu isminin Bulgar (İtil) Türklerinin hükümdarları olan Almış Han'dan geldiğini ileri sürmektedir ki bu görüş konuyla ilgili olarak dikkate alınması gereken temel bilimsel görüştür.²⁴

Tokat ili dâhilindeki turizme en uygun bölge Almus ilçesidir. İlçenin hemen yanındaki baraj gölü geniş yüzölçümü ve kıyılarını çevreleyen çam, gürgen ve meşe ormanları ile bir tabiat harikasıdır. Almus baraj gölünün su sporlarına uygun bir alan olması, barajda yapılabilecek olta balıkçılığı, başta Dumanlı Yaylalar zinciri ve Çatak Yaylası olmak üzere yayla turizmi için ideal yapıya sahip olan Almus doğal bir turizm cennetidir. Gölde doğal olarak yetişen sazan türleri ve yayın gibi balıklar yanında, çiftliklerde yetiştirilen alabalık temin etme imkânı da mevcuttur.²⁵

Hubyâr köyü ise, Almus'un en yüksek yerleşim yerlerinden biridir. Doğusunda Cevcek köyü (İşdere), batısında Değeryer köyü, kuzeyinde Çalıcı köyü,

²³ http://www.almus.gov.tr/default_B1.aspx?content=191 Erişim tarihi: 17.12.2010, 12.27

²⁴ Köprülü, Fuat, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 11-13 Eylül 1984.

²⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Almus,_Tokat Erişim tarihi: 17.12.2010, 12.45

güneyinde Museyne köyü (Hafik-Sivas) bulunmaktadır. Hubyâr köyü, önceden Sivas'ın Hafik ilçesine bağlıdır.²⁶ Ekim 1991'de Hubyâr köyü Tokat'ın Almus ilçesine bağlanmıştır.²⁷ Köyde 19 mahalle bulunmaktadır. Köy halkı genellikle yaz döneminde köye geldiği için köyün yerli nüfusu 20-50 kişi arasındadır. Ancak bu sayı, yaz döneminde 5.000'lere ulaşabilmektedir.²⁸ Hubyâr köyü, ismini köyün kurucusu Hubyâr Sultan'dan almaktadır. Ancak, köyün ismi bir dönem değiştirilmiş ve Uzunbelen olarak geçmiştir. 1994'ten sonra Mehmet Yıldırım'ın muhtarlığı döneminde köy, tekrar eski adını alarak Hubyâr köyü olmuştur.²⁹

Tablo 1: Almus nüfusunun ilçeler itibariyle dağılım tablosu³⁰

Almus İlçesi Nüfus Listesi										
İlçe Adı:	2009	2008	2007	2000	1990	1985	1980	1975	1970	1965
*ALMUS										
Toplam	28.246	29.136	29.009	43.470	36.328	28.830	29.167	29.715	27.466	25.638
Erkek	14.096	14.627	14.409	22.354	17.474	13.665	14.925	14.993	13.386	13.131
Kadın	14.150	14.509	14.600	21.116	18.854	15.165	14.242	14.722	14.080	12.507
İlçe Merkezi	4.408	4.682	4.401	6.197	5.901	4.491	3.749	4.225	3.164	4.110
Köy	23.838	24.454	24.608	37.273	30.427	24.339	25.418	25.490	24.302	21.528

²⁶ K-11: Yıldırım, Emir. Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

²⁷ K-12: Yıldırım, Mehmet. Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

²⁸ K-11: Yıldırım, Emir. Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

²⁹ K-12: Yıldırım, Mehmet. Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

³⁰ http://www.yerelnet.org.tr/ilceler/ilce_nufus.php?ilceid=199031, Erişim tarihi: 17.12.2010, 12.46

BİRİNCİ BÖLÜM

HUBYÂR SULTAN VE HUBYÂR SULTAN OCAĞI

1.1. HUBYÂR SULTAN'IN HAYATI

1.1.1. Hubyâr Sultan'ın Bağlı Olduğu Yol Uluları ve İlişkileri

Hubyâr Sultan'ın Alevi Bektaşi geleneğinde mühim bir yeri olduğu bilinmektedir. Bu geleneğin de tarihsel süreçte İslamiyet'ten önce Şamanizm ile İslamî devirde de tasavvuf öğretisiyle yakından ilgili olduğu görülmektedir.

Hubyâr Sultan'ın 13. yüzyılda yaşadığı kabul edilirse, tasavvuf öğretisi içerisinde yaşadığı da düşünülmelidir. Bu zaman dilimi düşünüldüğünde de Hubyâr Sultan'ın tasavvuf öğretisi içerisindeki çağdaşlarının Hacı Bektaş-ı Veli başta olmak üzere, yine gelenekten Piri Baba (Merzifon), Koyun Baba (Çorum-Osmancık), Ali Baba (Sivas),¹ Ahi Baba, Keçeci Baba, Baba İshak gibi yol uluları ile yakından ilişkilerinin olduğu kaynaklarda geçmektedir.²

Ahmet Yesevi ile Hubyâr Sultan hakkında anlatılan bir rivayet ise şu şekildedir: “Ahmet küçük yaşta Ahmet Yesevi'nin dergâhında eğitilir ve onun halifeleri arasında yer alır. Bir gün Hak-Muhammed-Ali meydanında Ahmed Yesevi cem yürütürken öğrencisi Ahmet dara durur, sitemden geçer, aklanır, pür-ü pak olur. Bunun üzerine Ahmet Yesevi öğrencisi Ahmet'e bundan böyle senin adın “Hubyâr” olsun der ve cemevi ocağında yanmakta olan ‘çam köseğisi’ni ‘tüğünük’ deliğinden göğe doğru fırlatarak, bu köseğinin düştüğü Rum diyarındaki ‘Balhşih(Tekeli Dağı)’ yöresi senin yurdun, git orayı irşat et ve sultanlığını kur, der. Hubyâr (Ahmet) da hazırlıklarını yaparak, hocasının hayır duasını alır, elini öperek Rum (Anadolu)'a doğru yola koyulur... Bugünkü İran-İrak-Suriye güzergahıyla Fırat-Dicle havzasında konup göçerek Kemah-Sivas üzerinden mücadeleler sonucu yöreye gelir. Köseği, Tozanlı'nın başında Tekeli yaylası altında eski ismi Balışih (Balhşih), şimdiki ismi Hubyâr köyü denen yere düşer. Bu ulu ucu yanık çam köseğisi, Hubyâr Sultan gelip

¹ Ali Baba'nın, Horasan erenlerinden bir Türkmen babası (dervişi) olduğu tahmin edilmektedir. Muhtemelen 15. yüzyıl sonlarında ya da 16. asır başlarında dünyaya gelmiş, 1574 yılında Sivas'ta vefat etmiştir. Sivas şehir merkezinde, adını taşıyan zaviyesini 16. yüzyılın ilk yarısı ortalarında, Sultan Süleyman I (1520-1566) devrinde temlik edilen arazi üzerine, evladiyelik vakıf olarak tesis etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Savaş, Saim, *Bir Tekkenin Dinî ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1992, s.43.

² Doğanay, a.g.e., 20-22; Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e. 17-21; Temel, a.g.e., 20-21. Ayrıntılı bilgi için bkz. “Hubyâr Sultan'ın Kerametleri”, s.4.

niyaz ettikten sonra yeşerir, ağacı olur, dal budak salar. Buranın adını Hubyâr Sultan'ın mihmandarı olan "Hızır Sersem"nin ismini koyarlar. "Sersem" ve "Kul" gibi bazı lakaplar Alevi terminolojisinde "Allah'a yakın, abdal" anlamında kullanılmaktadır. Burada kullanılış anlamı olarak "Hızır Peygamberi" de çağrıştırmaktadır. Merzifon'un Yakup köyünde de Hızır Sersem adı ile anılan bir türbe vardır. Bu çam ağacı Hubyâr köyünde Sersem denilen yerde yanık ve yatık bir şekilde durmakta ve ziyaret edilerek dilekler dilenip bezler, çaputlar bağlanmaktadır."³

Hubyâr Sultan'ın bugünkü Afganistan'ın Bedahşan yöresinde ve Anadolu'da Hacı Bektaş ile Moğollara karşı savaştıkları anlatılmaktadır. Hatta, Hoca Ahmet Yesevi nefesoğlu Kudbettin Haydar'ın bizzat Hubyâr Sultan olduğu yörede anlatılmaktadır. Hacı Bektaş'ın 360 halifesinden biri olan Huy Ata'nın Hubyâr Sultan olduğunu ocakzade dedeler söylemektedirler. Bu anlatılanların gerçek olup olmadığına dair elimizde yeterli kanıt yoktur. Muhtemelen o dönemde Hacı Bektaş, Kudbettin Haydar ve Hubyâr Sultan birlikte Moğollara karşı savaşmışlardır. Çünkü bölgeyi 1220 yıllarında Moğollar istila etmişlerdir. Hubyâr Sultan bu tarihlerde yöreyi terk ederek Anadolu'ya hicret etmiştir. Yine, Hacı Bektaş-ı Veli de 1221 tarihlerinden önce Nişabur'dan göçerek 1230'lu yıllarda Elbistan'a gelmiştir. Hubyâr Sultan ile Hacı Bektaş Veli'nin birlikte Anadolu'ya gelmiş olmaları olasıdır.⁴

Hacı Bektaş-ı Veli ve Hubyâr Sultan üzerine anlatılagelen rivayet de şöyledir:

"...Görgü Cemi mühürlendi; görüm sorum yapıldı. Hak-Muhammed-Ali adalet meydanı kurdular. Hubyâr Sultan; Hümkâr Hâce Bektaş-ı Veli'nin dârına durdu. 'Özüüm dârda yüzüm yerde, gönlüm er-Hak meydanında, elim pirde, dilim mürüvvette' dedi. Hacı Bektaş-ı Veli, Sultan Hubyâr'ı gördü, sordu, yolunu yürüttü üç tarık, 'Pençe-i Ali Aba' çaldı. Ol anda, Hubyâr'ın bedeninde çok fena zahım yemiş kılıç izleri gördü. Hubyâr'ım sen Ali gibi yara almışsın, dedi, sarıldı... Hümkâr, Hubyâr'ı çağırdı dâra. Üç defa tarık çalınca açıldı yara. Bektaş-ı Veli de erince sırma mail canın vurduğu yara demediler mi, "lepbeyik lepbeyiksin" deyince Veli ismi cismi canım cananım Ali'yi gördü. Bu gizli hali ismine Hubyâr'sın demediler mi. Yenguzu sela nefsihi ve men effe bima ahada aleyhullahi feseyyütihi ecren azim. Ol

³ Kenanoğlu-Onarlı; a.g.e., 18.

⁴ Kenanoğlu-Onarlı; a.g.e., 18.

zaman ordaki halife erler yoldan taksim dilediler. Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, 12 Ocağı belde belde herkese taksimat yaptı. Cem-i cemaat önünde yanan ulu ateşten vilayetiyle korları aldı. Mühit mühit attı. Herkes korların düştüğü memlekete gitmeye karar kıldı. Fakat dört kapının biri olan Tarikat-ı Nazenin yolu ortada duruyordu. Herkes o yola göz koydu. Fakat Hz. Hünkâr, kim sağ solukta ve ikrarında kadim durabilirse, yol ol erin hakkıdır, dedi. Cümle talebeler, erler sağ soluğa oturdular. Hubyâr'dan başkası sağ solukta duramadı. Hubyâr Sultan taksimde talip almadı. Yolu aldı. Hubyâr'ın nurunu gören Hubyâr'a talip oldu. Öbürleri taksimini nasibini alıp mekânlarına dağıldılar. Ol anda muhabbet esnasında avucunun içinde nübüvvet mühürlü bir yeşil tek el görüldü. Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, Hubyâr'ım bu tek ol Hızır eşliğinde, dedi. Tozanlının başında Tekeli yaylası var. Senin yaylan orası olsun, köyün de bu kor parçası nereye düşerse ora olsun, dedi. Nutuk etti. Ordan bir kor aldı attı. Tekeli yaylasının altında eski ismi Balışih köyü, şimdiki ismi Hubyâr köyü, denen yere düştü. Bir ulu ucu yanık çam ağacı oldu. Oranın ismini Hızır Sersem koydular. Hala o çam ağacının belirli durum noktası mevcuttur. Tekeli dağı iki bin altı yüz kırk altı rakıma sahiptir.”⁵

Çoğu zaman Hubyâr Sultan'ın Hoca Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Veli'ye ilişkin söylencesi birlikte mülâhaza edilerek anlatılmaktadır: “Orta-Asya'daki ve Sulucakarahöyük'te yapılan iki toplantı birmişçesine menkıbeleştirilmiştir. Anlatıya göre Hubyâr Sultan bu iki toplantıda bulunmuştur. Birincisinde Hoca Ahmet Yesevi'den icazet alarak Rum'a gelmiş; ikincisinde ise, 1240 Malya Ovası'nda Babailerin yenilgisinden sonra Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli savaştan sağ kurtulan Alevi dede ve babalarını Sulucakarahöyük'te toplayarak, 'dâr-didâr' edip icazet vererek, dedelik yapabilecekleri bölgeleri pay etmiştir. İşte bu cemde de Hubyâr Sultan bulunmuş ve kendisine Beydili-Sıraç toplulukları talip olarak verilmiştir. Bu söylencenin nesnel temeli bu olaydır ki tarihen de doğrudur.”⁶

Hubyâr Sultan'ın bağlı olduğu yol uluları ve ilişkileri konusunda “Hubyâr Sultan Destanı” da Hubyâr Sultan'ın Hoca Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Veli ile ilişkisini anlatması noktasında önemlidir.⁷

⁵Temel, a.g.e., 15-16.

⁶Kenanoğlu-Onarlı; a.g.e., 21.

⁷Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 26-27.

1.1.2. Hubyâr Sultan'ın Menkıbevi Hayatı

1.1.2.1. Taliplerin Hubyâr Sultan Hakkındaki Olası İnançları

Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, İmam Rıza soyundan gelen Hubyâr Ocağı'nın, Anadolu Aleviliğinin en yaygın kollarından birini oluşturduğunu ve Bektaşilerde tek ocak mevcutken, Alevilerde bunun miktarının yüzün üzerinde olduğunu belirtmektedir.⁸ Hubyâr Ocağı da bu ocaklardan biri olarak gösterilmektedir.

Hubyâr Ocağı mensupları başta Tokat olmak üzere Sivas – Amasya – Çorum– Yozgat – Samsun – Aydın – İzmir – Manisa – İzmit – Erzurum – Erzincan illerinde bulunmaktadır. Bu illerdeki dedelerin ve taliplerin çoğu Hubyâr köyünden göç etmişlerdir. Bunun yanı sıra Hubyâr dedelerinin eskilerden Azerbaycan taraflarına dedeliğe gittikleri anlatılmakta ve bunu bilenler de hâlen yaşamaktadır.⁹ Genelde Sıraç ismiyle de anılan Hubyâr topluluklarında başta Beğdili aşireti olmak üzere birçok Türkmen aşireti bulunmaktadır. Yurtdışında da Hubyâr Ocağı'na bağlı talipler mevcuttur. Bunlar genellikle Almanya, Avusturya, İsviçre, Hollanda, İngiltere, Fransa, Belçika ve Amerika'da yaşamaktadırlar.¹⁰

Alevi Bektaşilik'te Sıraç isimlendirmesinin yanı sıra Kızılbaş isimlendirmesi de kullanılmaktadır. Anadolu'da XX. yüzyılda meydana gelen bir takım siyasi ve sosyal gelişmelerden sonra Kızılbaş yerine Alevi ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi'nin ardından Aleviler ve diğer kesimler kendilerini ifade için Kızılbaş kelimesini hemen hemen hiç kullanmamışlardır.¹¹

Görüldüğü gibi yaygın bir inanç kitlesine sahip olan Ocak, talipleri ve dedeleri tarafından günümüzde öğretilerini imkânları doğrultusunda devam ettirmektedir. Bununla birlikte Hubyâr Ocağı'na bağlı olan taliplerin Hubyâr Sultan hakkındaki bildikleri genellikle “gerçek”ten uzak inanç merkezli kabuller olduğundan, bilinenler yıllarca kulaktan kulağa aktarılan rivayetlerle sınırlı kalmaktadır.

Bu geleneğin temsilcilerinden ve Hubyâr Ocağı dedelerinden Eraslan Doğanay Dede ile yaptığımız görüşmede ve “Anadolu Evliyası Hubyâr Sultan” adlı kitabında verdiği bilgilere göre Hubyâr Sultan'ın yaşamı şöyledir:

⁸ Türkdoğan, Orhan, *Alevi Bektaşi Kimliği*, Timaş Yay., İstanbul, 1995, s.483-484.

⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 182.

¹⁰ Kenanoğlu- Onarlı, a.g.e., 186.

¹¹ Melikoff, Irene, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, Cem Yayınları, İstanbul, 1993, s.33-34.

“Hakkında bilgi sahibi olabildiğimiz en büyük kaynağımız, Hubyâr Sultan’a ait deyişler, düvazlar ve rivayetlerdir. Anadolu’nun Türkleşmesine büyük katkılarda bulunmuştur Hubyâr Sultan Erdebil’den gelmiştir. Safevilerden olup Şeyh Safi’nin soyundan gelen Şah Cüneyt soyundandır. Babasının adı Muhyittin’dir. Dedesinin ismi ise Seyit Ahmet’tir. Hoca Ahmet Yesevi soyundandır (1200-1300).. Esas ismi Ahmet; mahlası Abdalım’dır. Hubyâr, Şah Hoca Ahmet Yesevi-Şah Lokman-ı Perende’den ders gördükten sonra Horasan’dan Anadolu Babalarından olan Sivas’ta Ali Baba, Tokat Erbaa Keçeci köyünde Keçeci Baba, Amasya’da Baba İshak, Baba İlyas¹², Merzifon’da Piri Baba, Osmancık’ta Koyun Baba ile Anadolu’ya gelmişlerdir. Lokman-ı Penan, Hubyâr Sultan’ın amcasının oğludur. Hacı Bektaş-ı Veli, Lokman-ı Penan’dan dolayı Hubyâr Sultan’a daha yakın davranarak ona ‘Hub-yâr’ adını vermiştir. Babasının adı Şah Haydar’dır. Bir rivayete göre Şah Haydar, Erkilet köyüne yerleşir, orada vefat eder, türbesi oradadır. Babasının ölümünden sonra Hubyâr Sultan da şimdiki Hubyâr köyüne yerleşir. Diğer bir rivayete göre de Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu babalarının sevk ve idaresini yaptığından Hubyâr Sultan’ı bugünkü köye yerleşmesi ve o yöreyi de Türkleştirmesi için görevlendirir. Başka ve en geçerli bir rivayet ise; Hubyâr Sultan’ın yerleşik düzende köyde bulunmamış, Pir Sultan Abdal döneminde yaşayan torunu Hubyâr Abdal’ın köye yerleşip bu yörede dedesi Hubyâr Sultan vasfıyla yaşamış olduğudur.”¹³

Çalışma esnasında görüşülen kaynak kişilerden Bektaş Ali Temel ise “Anadolu Evliyalarından Hubyâr Sultan” isimli kitabında Eraslan Doğanay Dede’den farklı olarak Lokman-ı Penan’ın, Hubyâr Sultan’ın babası, annesinin ise Ürfan Bacı olduğunu; Hubyâr Sultan’ın İmam Musa-yı Kazım soyundan geldiğini; Hacı Bektaş-ı Veli’nin Hubyâr Sultan’ı Sivas’ın Tekeli Dağı’nın altında Balışlı köyünde putperest olanları (külhanbeyleri) Müslüman, mümin etmek adına yöreye gitmesi için görevlendirdiğini ve Hubyâr Sultan’ın görevini yerine getirip külhanbeylerine doğru

¹² Baba İlyas Amasya’da, Baba İshak Adıyaman’da yerleşmiştir. Baba İshak, Baba İlyas’ın baş halifesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak, Ahmet Yaşar, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009, s.94;122.

¹³ K-4: Doğanay, Eraslan, bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu. Doğanay, Eraslan, *Anadolu Evliyası Hubyâr Sultan*, Anadolu Matbaa, İstanbul, s.14.

yolu gösterdiğini; bu külhanbeylerinin Anadolu'nun yaylalık köylerine gittiğini, Hubyâr Sultan'ın da Tekeli Dağı'nı mekân tuttuğunu anlatmaktadır.¹⁴

Mehmet Sarıyar ise “Hubyâr Sultan Ocağı Uygulamaları ile Alevi Yolu Erkânı” adlı kitabında Sultan'ın hayatı konusunda şöyle demektedir:

“Hubyâr Sultan'ın kimliği konusunda söylenceler ve sınırlı sayıdaki yazılı kaynaklar dışında net bir bilgiye ulaşmak mümkün olamamıştır. Bu bilgiler ışığında, Hubyâr Sultan'ın 16. yüzyılda; tahminen 1490-1582 yılları arasında yaşadığı ve yaşadığı dönem içinde birçok kez yer değiştirmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Hubyâr Sultan ayaklanmaların baş gösterdiği bir dönemde yaşamış¹⁵, Osmanlı'ya karşı ezilen halkın yanında yer almış, manevî önderlik yanında bazen de ayaklanmaları örgütleyen biri olarak siyasal önderlik yapmıştır. Zünnünoğlu Halil ayaklanmasının bastırılmasından sonra bugün türbesinin bulunduğu Hubyâr köyüne gelip yerleşmiş ve dergâhını burada yeniden kurmuştur. Ancak hiç şüphe yoktur ki Hubyâr Sultan siyasi önderliğinden çok bir inanç önderi, kimliği ile ön plana çıkmıştır. 1582 yılında Hakk'a yürümüştür.”¹⁶

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Hubyâr Sultan hakkında anlatılanlar genellikle birbirine paralel bilgilerdir. Tasavvuf öğretisinin yayılmasında ve Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli rol oynayan Ahmet Yesevi ile Hubyâr Sultan gerek gösterdiği kerametler yönüyle gerekse çevresine her şekilde örnek olması

¹⁴ K-8: Temel, Bektaş Ali, bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

¹⁵ Ayaklanmalar, 16. yüzyılda baş göstermiştir. 16. yüzyılda yaşadığı düşünülen Hubyâr Abdal ile Padişah Sultan Murat'ın Tekeli dağında karşılaştığı Hubyâr'ın daha sonra İstanbul'a padişahın huzuruna çıktığı ve kendisini ispat ettikten sonra ferman aldığı menkıbelerde önemli bir yer tutmaktadır. Bazı kimseler bunun II.Sultan Murat olduğunu söylemektedirler. Bazıları ise (genel olarak) Sultan IV. Murat olduğunu söylemektedir. Oysa Hubyâr ne II.Sultan Murat'ı ne de IV. Murat'ı görebilmiştir. Hubyâr Sultan'ın yaşadığı dönemlerdeki padişahlar ve padişahlık dönemleri şöyledir.

II.Bayezid (1481-1512)

Yavuz Sultan Selim (1512-1520)

Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566)

II.Sarı Selim (1566-1574)

III.Murat (1574-1595)

Bu dönemlerden Yavuz Sultan Selim zamanında Hubyâr henüz çocuk yaşlardadır. Hubyâr'ın yaşantısının en önemli dönemlerinde Padişah Kanunî Sultan Süleyman'dır. III.Murat zamanında Hubyâr artık çok yaşlıdır ve III.Murat'la herhangi bir münasebeti olmamıştır. Hubyâr Sultan'ın hayatında önemli bir yer tutan Sultan Murat, Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Şehzade Ahmet'in oğlu Sultan Murat'tır. Şehzade Sultan Murat Celali isyanları döneminde Celalilere destek vermiş onlarla birlikte mücadelelerde bulunmuştur. Bu bilgi Kenanoğlu-Onarlı'nın adı geçen eserinde sayfa 157-158'de ve Hüseyin Hüsametdin Yaşar'ın Amasya Tarihi adlı eserinde yer almaktadır.

¹⁶ Sarıyar, Mehmet, *Hubyâr Sultan Ocağı Uygulamaları ile Alevi Yolu Erkânı*, Hubyâr Sultan Alevi Kültür Derneği Yayınları, İstanbul, 2008, s.14.

yönüyle bir tutulmaktadır. Gerçeklik boyutuyla bahsedilen iki Hubyâr hakkında kesin bilgilerimizin olmamasına rağmen ikisi de halk nazarında bir kabul edilmiş, o şekilde inanılarak bu günlere gelinmiştir. Dedeler, özellikle talipler, olaylara çoğunlukla duygusal olarak yaklaştıklarından bakış açıları objektif gerçeklikten¹⁷ uzak kalabilmektedir. Çünkü inanç maddiyattan öte maneviyat ile ilgilidir, gönül işidir. Bu yüzden yapılan çalışmalar, yazılan kitaplar ya da makaleler yüzeysel kalmıştır. Çalışmamızda, Hubyâr Sultan'ın menkıbevî hayatından yola çıkılarak gerçek hayatı verilmeye çalışılmış, böylece bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

1.1.2.2. Hubyâr Sultan'ın Kerametleri

Doğaüstü nitelikleri olan kişilerin hayatlarını, halkın hayal gücünü veya şairlerin meydana getirdiği tarih olaylarını anlatan, olağanüstü olaylarla süslü hikâyeler; halkın gözünde veya nakledenin hayal gücünde biçim değiştirerek, olağanüstü niteliklerle donatılarak anlatılan hikâye gibi tanımları olan efsanelerin mistik yönünü oluşturan, tabiatüstü kuvvetlere sahip kişiler ya da olağanüstü kişiler başlığı altında incelenen menkıbeler, efsanelerin bir parçasıdır. Başka bir deyişle dinî muhtevalı efsanelere *menkıbe* denir.¹⁸ Menkıbelerin efsanelerden ayrılan yönleri de bulunmaktadır. Menkıbede bulunan olağanüstülük bazen bir velinin kerameti hâline dönüşebilir. Menkıbede kahramanlar gerçek ve mukaddes kişilerdir.¹⁹

Eren, benliğinden sıyrılmış, öz varlığından geçmiş, kendini Tanrı'ya adanmış, ermiş, evliya, veli demektir.²⁰ Erenlerin en önemli özelliği, peygamberlerden sonra, Allah'a en yakın insanlar olmalarıdır. Veli ise, Allah'ın delillerinin görür. Veliler halkı korurlar. Velilerin ölümlerinden sonra da etkinliklerini devam ettirme inancı söz konusudur. İnsanlara dair olağanüstülükler dinî bilgiler ışığında iki ana başlıkta toplanır: Erenlerden zuhur eden olaylara da *keramet*; peygamberlerin olağanüstülüklerine ise mucize denir.²¹ Menkıbelerin esasını kerametler teşkil etmektedir.

¹⁷ Bkz. Işık, Caner, "Anadolu Erenlerinde Gerçek Olmak İçin Gerçeklik", Doğu Batı Dergisi, S.48, Ankara, Şubat-Mart-Nisan 2009, s.125-142.

¹⁸ Önal, Mehmet Naci, *Muğla Efsaneleri, (Araştırma-İnceleme)*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s.89.

¹⁹ Artun, Erman, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004, s.102.

²⁰ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s. 718.

²¹ Önal, a.g.e., 87.

Ahmet Yaşar Ocak, “*Bektaşî Menakıb-nâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*” adlı eserinde şunları der: “*İslâm dünyasında IX. yüzyıldan itibaren tasavvuf cereyanının görülmeye başladığı, XI. yüzyıldan beri de tarikatların teşekkül ettiği malumdur. Bu gelişmeye paralel olarak, bir velînin kerametlerini anlatan kısa hikâyeler demek olan menkıbeler yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Zamanla Arapça, Farsça veya Türkçe gibi çeşitli dillerde yazılıp İslâm âleminin her tarafında okunur olmuşlardır.*”²²

Menkıbelerde amaç, insanlara birtakım ders veya öğüt vermek; inanç duygusunu ön planda tutup iç dünyayı manevî olgunluğa ulaştırmaktır. Menkıbeyi anlatanlar ve dinleyenler menkıbede geçen olayların gerçek olduğuna inanırlar. Bir başka deyişle menkıbelerin gerçekliği veya yaşanmışlığı inananlarına bağlıdır.

Menkıbelerde taş kesilme, su bulma ve su çıkarma, erenin makamını ve kendini koruması, bereket, kar ve kor ile sınanma gibi önemli motifler vardır.²³ Hubyâr Sultan’ın anlatılan kerametlerinde bu tür motifler mevcuttur. Anlatılan kerametler ve motifler aralarda italik olarak yazılmıştır ve sırası şöyledir: orduyu doyurma, tatarların taş kesilmesi, denizden yürüyerek geçme, kayayı kılıçla ikiye ayırma, tatarların geleceğini bilme, Kat kasabasına isim verme, şifa bulma, asasını kayaya vurarak su çıkartma, köprüden geçme, Sakarya Nehri’ni ters akıtma, seccadeyi suya atıp geçme, eşiğin altında Kuran’ı Kerim’in olduğunu bilme, cenazenin diri olarak tabuta konulduğunu bilme, fırından sakalı buz tutup çıkma, hendek atlama olmak üzere varyantlarıyla birlikte Hubyâr Sultan ile ilgili anlatılan toplam yirmi iki menkıbe söz konusudur. Bu keramet ve motiflerin benzerleri başta Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Veli olmak üzere birçok eren, evliya için de anlatılmaktadır.

Hubyâr Sultan hakkında anlatılan menkıbeler ise şunlardır:

Hubyâr Sultan’la ilgili anlatılan en ünlü keramet, kızgın fırına atılıp belirli bir süre sonra fırından sakalı buz tutmuş bir vaziyette, yanında bir çocukla ve çocuğun elinde de çiçekle çıkmasıdır. Fikri Karaman bu keramet hakkında üç rivayetten bahsetmektedir:

²² Ocak, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, Ankara, 1997, s.27.

²³ Bkz. Önal, a.g.e., 94-103.

“*Birinci Rivayet*: Hubyâr köyünü 27 Haziran 1927’de ziyaret eden Ruşen Zeki köy halkından dinlediği rivayeti şöyle nakletmektedir:

“*Sultan Murat Bağdat seferine giderken bu bölgeden geçmiş. Hubyâr Baba, sultanı davet etmiş. Sultan Murat:*

- ‘*Sen fakirsin. Bu orduyu nasıl beslersin?’ demiş.*

Hûbyâr Sultan, keramet gösterip orduyu doyurmuş.²⁴ Hubyâr Sultan, Sultan Murat’ı ve askerlerini yolcu ederken şu dörtlükleri söylemiştir:

*Dokuz bin askeri davet eyledi
Bu kazanda cümlesini toyladı
Sultan Murat dedi hayret eyledi
Sofrasını meydana serdi Hubuyâr*

*Dedi derviş dedi bu nasıl emek
Bu kazandan çıktı her türlü yemek
Helâl eyle derviş sermaye vererek
Cümlesini tamam gördü Hubuyâr²⁵*

Hubyâr Sultan’ın bir kazandan 40.000 kişilik *orduyu doyurmasıyla (1. menkıbe)* ²⁶ ilgili anlatılan bu menkıbe bereket motifini içermektedir. Bereket motifinde az ile, çok şey karşılanır. Abdal Musa da denizden gelen askerleri bir küçük kazanla doyurur. KAygusuz Abdal, bir keşkül balık ile kırk kişiyi doyurur.²⁷ Bağdat’ın fethinden sonra Sultan Murat İstanbul’a dönünce Hubyâr’a iki tatar göndererek İstanbul’a çağırılmış. Tatarlar gelmeden Hubyâr yola çıkmış. Tatarlara rastladığında geri dönmelerini, kendisinin Hubyâr olduğunu söylemiş ama inanmamışlar. Tatarlar inanmayınca *taş olmuşlar (taş kesilme motifi; 2. menkıbe)*.

İstanbul’da, “Dervişsen keramet göster!” demişler. Hubyâr’ı bir kayığa bindirerek, adalardan birine götürmüşler. Kayık geri dönerken Hubyâr, *denizden*

²⁴ Ruşen, Zeki, *Adım Dergisi*, S.6, Sivas, 1931, s.25-28.

²⁵ Doğanay, a.g.e., 19.

²⁶ K-1: Bakan, Yusuf, bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

²⁷ Önal, a.g.e., 100.

yürüyerek gelmiş (3. menkıbe). Bu adam sihirbaz diyerek fırına atmışlar. Fırını açtıklarında sakalının buz tuttuğunu görmüşler.

Bunun üzerine Sultan:

- *Dileğini dile*, demiş.

Hubyâr, dünya malı istemediğini söylemiş.

Sultan ısrar edince:

-*Efendim, Gürgeçukuru'nu (ziyaretin bulunduğu köy) bir herlelik (çorba) olmak üzere lütfediniz*, demiş. Sultan da bu yerin Hubyâr'a verilmesini ferman eylemiş.

Ruşen Zeki, fermanı gördüğünü ve 990/1582 tarihine ait olduğunu yazmaktadır.²⁸ 1582'de Osmanlı padişahı III. Murat'tır. Bağdat fatihi olarak bilinen Sultan Murat (IV. Murat) ise 1623 – 1640 yılları arasında Osmanlı Sultanı olmuştur.²⁹

Anlatılagelen kerametlerin varyantları bulunmaktadır. Eraslan Doğanay Dede, Hubyâr Sultan'ın İstanbul'a gitmeden önceki hazırlıklarını şöyle anlatmaktadır:

“Gitmesinden önce cemler yapılıp kurbanlar kesiliyor, dualar yapılıyor. Bütün canlarla vedalaşıp yola çıkıyor. Üzgün olması lazım ki ailesi Gönül Bacı ile vedalaşmıyor. Tekrar eve gelince kendisini üzgün görüp şu ağıdı söylüyor:

*Çiçek olsam şu âlemde açılsam
Üç beş günde şu âlemde geçinsem
İsmail'e inen kurban koç olsam
Ağlama firkatlı gönül ağlama*

*Girdim kubbesine nakış eylemiş
Âlemi kendine bakış eylemiş
Coşkun sular gibi akış eylemiş
Ağlama firkatlı gönül ağlama*

Eve varıp döndükten sonra oturduğu yerin yakınında bulunan kılıçkesen taş diye adlandırılan taşta gelince kendisi; “Eğer İstanbul'dan sağlıklı dönersem bu

²⁸ Ruşen, a.g.m., 25-28.

²⁹ www.tozanli.net, Erişim tarihi: 20.05.2010, 10.14.

belimdeki kılıç bu taşı kessin.” diye bir niyette bulunuyor. “Yetiş ya Hızır!” diyerek kılıcını taşa vuruyor ve taş, yarma şeklinde ikiye ayrılıyor (4.menkıbe).³⁰

Kılıçkesen ile ilgili Bektaş Ali Temel ise şunları yazmaktadır:

Sultan Murat, Hubyâr Sultan’ın kendisine yaptığı hürmetlere memnun kaldığı için Tatar (günümüzde jandarma) süvariler gönderiyor. Süvariler gelmeden süvarilerin geleceği Hubyâr’a malum oluyor (5.menkıbe). Eşine dostuna, talibine, muhitine, “Bize çağrı geliyor. İstanbul’a yol görünüyor herhâlde. Bize elçi veya ulak zaptiye gelse gerektir.” diyor. Toplum bir araya geliyor, tarikatlar (cem) yapıyorlar. Hubyâr Sultan herkesle vedalaşılıyor ancak Gönül Ana ile dalgınlığı yüzünden vedalaşamıyor. Gürgençukuru’na varırken orada bir büyük taşa münkirin göğnü karataş olsun, diyip elindeki kılıcı taşa vuruyor. Kılıç, taşı kesme benzeri yaralıyor. Ancak taşı kesmiyor. O zaman Hubyâr Derviş gönülleri bir edemedim diyip geri dönüyor. Hanesine gelip Gönül Ana ile vedalaşılıyor. Hayır himmet diyip geri taşın yanına varıyor. Lafeta suresini dile getiriyor. İsm-i azamı okuyor. “Ya Allah!” diyip taşa kılıcını vuruyor. Taş elma dilimi gibi iki şarh (parça) oluyor. O taşın ismi Kılıç Kesen olarak bir nişangahtır. Gelen geçen Kılıç Kesen’e bakar, onu ziyaret eder.³¹

Yola revan olup hayli mesafe kat ettikten sonra Tokat’ın Kazovası’nda Kat köyüne varınca Hubyâr Sultan rahatsızlanıyor. Çevreden kendisini karşılamaya gelen muhipleri ile cem yapıp kurbanlar kesiyorlar, dualar ediyorlar. Anlatılanlara göre bu cem gecesinde Hubyâr Sultan’ın Sivas’ta bulunan yol kardeşi (musahip) Ali Baba da bulunup İstanbul’a beraber yola çıkıyorlar. Kat denen yer hâlen Çilhane olarak Hubyâr Sultan’ın şifa bulduğu bir tekke hâlinindedir (6.menkıbe).³²

Bektaş Ali Temel’in söylediğine göreyse; Hubyâr Sultan Tokat vilayetinin altında bulunan Kat diye anılan bir ziyaret yerine uğruyor. Oraya zamanın keramet sahibi Ahi Baba (Keçeci Baba) ve Sivas’tan Ali Baba da geliyor. Etraftan da muhip, eş dost geliyor ve kurbanlar kesiliyor, çok güzel muhabbetler yapılıyor. Sabahleyin yola çıkarken Keçeci Baba: “Burada çok muhabbet oldu. Buranın ismi ne olsun?” diyor. Hubyâr Sultan: “Burada kat kat muhabbet ettik. Buranın ismi Kat Baba olsun.” (7.menkıbe) diyor. Cümle dertlere derman olsun. Ağrısı acısı sızısı olan buradan şifa

³⁰ Doğanay, a.g.e., 20.

³¹ Temel, a.g.e., 19-20; K-8.

³² Temel, a.g.e., 20-21.

bulsun, diyor (8.menkıbe). Hala yukarıda anlatılan Kat Baba Kazova'nın kenarında bir nişangah, su çermiktir. Türkiye'nin her tarafından ziyaretçi gelir, itikadı tam olan derdine derman ve şifa bulur.³³

Sultan yola revan olup giderken Turhal kazasının Çaylı köyüne varır. Orada biraz dinlenmek ister. Şimdiki Murat Kayası'nın olduğu yere gelir. Buradaki bir evden su ister. Evin hanımı; “Dede, develer suya gitti.” der. Bakar ki köy halkı canından bezmiş, develerle Yeşilirmak'tan su çekiyorlar. Sultan o vakit Çaylılara: “Niçin bu zahmeti çekiyorsunuz? Hiç mi Hak yoluna yedi adım yol yürüyüp bir içim su içmediniz ve köyünüze hiç mi bir haklı can gelmedi?” der. Halk başına yığılır, bu dervişte bir keramet var, derler. O zaman köylüleri başına çağırır, şimdiki kuyunun olduğu yere elindeki *asayı* dürter, oradan hemen su fişkırmaya başlar. Çaylılar sevinirler. Hûbyâr Sultan o an der ki; “Art eksilme, dol dökülme. Size bir aşu çatalım tutarsa.” (9.menkıbe). Bu kerametten sonra Çaylı halkı nurunu kerametini görüp Hûbyâr'a talip olmuşlardır. Çaylı'nın da ikrarı kadim olmuş, aşusu tutmuş, Çaylı da inanç yönünden Hûbyâr Ocağı'na bağlı kalmıştır. Hala tarihi kitaplarda kasabanın ismi “Aşu Çayı” ünvanıyla geçmektedir.³⁴ Bu menkıbe, su bulma ve su çıkarma motifiyle ilgilidir. Benzer bir menkıbede Hacı Bektaş-ı Veli için anlatılır: Hacı Bektaş-ı Veli de uğradığı bir köyde, kendisine yiyecek veren kadına dua eder: “Artsın, eksilmesin.” der. O evde bereket olur. Yolda uğradığı köyde kadına dua eder, köyün ekmeği eksilmez. Bu tür anlatılar, Hızır hakkında anlatılanlara çok benzer.³⁵

Hubyâr Sultan Çaylı'dan ayrıldıktan sonra Turhal'ın Ulutepe (eski adı Kelit) köyüne varıyor. Orada Baba İshak'a kavuşuyor. Burada da cemler yapıp kurbanlar kesiliyor. (İshak Baba'nın Amasya'dan³⁶ buraya kaçtığını veya Sultan Murat'ın Baba İshak'ı astırdıktan sonra cenazesinin kaçırılıp bu köye getirildiği söylenmektedir. Baba İshak'a ait türbe buradadır.)³⁷ Ulutepe köyü yakınında bulunan Erikli Tekke köyüne geçiyor. Hubyâr Sultan'a burada da yemek ikram edildikten sonra bu köyde

³³ Temel, a.g.e., 20.

³⁴ Temel, a.g.e., 21.

³⁵ Önal, a.g.e., 107.

³⁶ Baba İlyas Amasya'da, Baba İshak Adıyaman'da yerleşmiştir. Baba İshak, Baba İlyas'ın baş halifesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2009, s.94;122.

³⁷ Ebü'l Ferec'e göre, Baba İshak, Baba İlyas (Baba Resul) tarafından Adıyaman'a halkı şeyhinin peygamberliğine inandırmak ve onları isyana hazırlamak üzere gönderilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak, a.g.e., s.122.

erik çok olduğu için önünde bulunan sofradan erik lokması vermiştir. O günden beri bu köyün adı Erikli Tekke olarak kalmıştır. Bu köy Yeşilirmak vadisi üzerindedir. Mayıs ayının altıncı günü burada Hıdır İlyas Türkmen şenliği yapılmaktadır. Oradan Merzifon'da bulunan Piri Baba'yı ziyaret ediyor. Yine kurbanlar kesiliyor, dualar ediliyor. Ertesi gün Hubyâr Sultan yoluna devam ediyor. Yol güzergâhında olan Çorum'un Osmancık kazasında bulunan Kızılırmak üzerine yerleşilmesi Hacı Bektaş-ı Veli tarafından uygun görülen Koyun Baba'yı da ziyaret ediyor. Bir gece de oraya misafir olduktan sonra yola koyuluyor. Çorum Kastamonu hududunda Sultan Murat'ın göndermiş olduğu süvarilere kavuşuyor. Hubyâr Sultan süvarilere kendisinin Hubyâr olduğunu, onların kendisine Sultan Murat tarafından gönderildiğini, bunun *rüyasında* kendine beyan olduğunu söylese de süvariler Hubyâr Sultan'a inanmıyorlar. Süvariler Hubyâr Sultan'ı daha fazla dinlemeyip Tozanlı'ya doğru ilerlerlerken yollarını şaşırıdıklarının farkına varıyorlar. Ters istikamete döndüklerini fark edince İstanbul yoluna geri dönüyorlar. Hubyâr Sultan Sakarya'ya gelince, Sakarya suyunun üstündeki köprüden geçmesi gerekmektedir. Ancak yörede bulunan ve o köprüden gelip geçen garibanlara zulüm eden insanlar, Hubyâr Sultan'ın da köprüden geçmesine izin vermeyince; "Ben size dua edeyim, işiniz ihsan olsun. Beni köprüden geçirin." der. Ancak yine de bu insanlar Hubyâr Sultan'ı köprüden geçirmezler ve kendisine hoş olmayan sözler söylerler. O zaman Hubyâr Sultan Cenab-ı Hakk'a sığınarak eline yerden bir avuç kum alıp İsm-i Azam duasını okur ve kumu ırmağa atarak; "Seni zalimler zaptetmiş, dön!" der. Sakarya nehri döner, *ters akmaya* başlar (10.menkıbe) ve böylece üzerindeki köprü de işlemez hâle gelir. Bu köprü hala Sakarya nehri yakınlarında bulunmaktadır. Bu köprünün adı "Muhannet Köprüsü" olarak da bilinmektedir.³⁸ Bu olay hakkında Hubyâr Sultan'ın söylemiş olduğu nefes şöyledir:

*Çıkıp arş yüzünde nurda oturan
Meftesini meftesine yetüren
Kuduret yarılıp lokma getüren
Südünen Ahmeri balı Hubuyâr*

³⁸ K-6: Kaya, Mehmet. Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

*Ataşlar yok iken çiğler pişiren
Dalga verip kalp evini coşuran
Mukanet köprüsün suyun şaşırın
Kurtarır zulümden gamdan Hubuyâr*

*Bakmıyor mu başçı kayak hâline
İsmazam³⁹ duası geldi diline
Bir avuç kum aldı hemen eline
Az kaldı deryayı kessin Hubuyâr....⁴⁰*

Bektaş Ali Temel ise adı geçen eserinde bu nefesi deyiş olarak tanımlamakta ve şu şekilde aktarmaktadır:

*Çıkıp arş yüzünde nurda oturan
Meftasını meftasına getiren
Kudret yarılıp lokma getiren
Südünen ahmeri balı Hubuyâr*

*Ateş yok ki gene çiği büşüren
Dalga verip kalpevimi coşturan
Muhanet Köprüsü'nün suyun şaşırın
Kurtardı zalimden yolu Hubuyâr*

*Varın bakın paçcı kayak hâline
İsmazam duası geldi diline
Bir avuç kum aldı sundu eline
Az kalsın kuruda gölü Hubuyâr⁴¹*

³⁹ İsm-i Azam

⁴⁰ Doğanay, a.g.e., 123.

O zaman *seccadesini*⁴² *suya atıp* (11. menkıbe) Dolmabahçe'ye doğru yol alır.⁴³ Sultan Murat bunu görünce sarayın selamlık önündeki giriş kapısındaki eşîğinin dış kısmına Kuran-ı Kerim'i koydurup⁴⁴ Hubyâr Sultan'ı karşılamak maksadıyla kapıya varıp buyur eder. Bu durum Hubyâr Sultan'a malum olur ve "Sultanım şevketlim Kuran Hakk'tır. Kuran-ı Kerim Allah'ın göndermiş olduğu kutsal kitaptır. O ahır zaman nebisine indi. Ben *Kuran-ı Kerim'i çiğneyemem*. (12. menkıbe)" diyip kitabı eşikten aldirtir. Saraya girer.

Eraslan Doğanay ise; eşîğin önüne koyulan Kuran-ı Kerim'in içinde bir de ekmek olduğunu yazmaktadır. Hubyâr Sultan eşikten geçmeden önce Sultan Murat'a "Bizim törelerimizde ekmek dört kitaptan üstün sayılır. Bunlarla bu şekilde yakışmayacak durumlar yersizdir." diyerek saraya girer.

Sultan Murat, Hubyâr Sultan'ı başka bir süreçten geçirmek ister. Sarayda adına Duroğlu denen bir adam: "Ben yalandan öleyim. Derviş benim cenazemi kılın. Eğer ölü olmadığımı anlarsa gerçekten derviştir." der. Hubyâr Sultan'a, "Bu cenazeyi sen kaldıracaksın." derler. Hubyâr Sultan da "*Bu cenazeyi ölü niyetine mi, diri niyetine mi kılacağız?* (13. menkıbe)" diye sorduktan sonra etraftakiler şaşırır ve Sultan Murat; "Cenazenin dirisi mi olur!" der. O zaman Hubyâr Sultan helallik alıp cenazeyi ölü niyetine kaldırdı. Etraftakiler gülmeye başladılar. Hubyâr Sultan neden güldüklerini sorunca kendisinin kerametine güldüklerini söylediler. Sağ adamı ölü niyetine kıldın, dediler. Hubyâr Sultan bunun üzerine; "Bizde yalan olmaz. Açın bakın cenazeyi." deyince cenazeye baktılar ki adam ölü olarak tabutta yatmakta!⁴⁵

Eşîğin altında kitap sıranan
İki cihan boyanmıştır nurunan
Ali Baba ile girdi fırına
Estirdi garınan yeli Hubuyâr

⁴¹ Temel, a.g.e., 22. "Az kalsın guruda goya gölü Hubuyâr"

⁴² Eraslan Doğanay adı geçen kitabında seccade kelimesinin yerine post kelimesini uygun görmüştür.

⁴³ Burada, erenlerin sınanmasıyla ilgili bir motif vardır. Hacı Bektaş-ı Veli, susam yaprağı üzerinde namaz kılar. Sarı Saltuk deniz üstüne seccadesini serer ve Karadeniz'den geçer. Bkz. Önal, a.g.e., 101.

⁴⁴ Yine Eraslan Doğanay aynı kitabında "Kuran-ı Kerim'in içerisine ekmek koydurup..." diye hadiseyi nakletmektedir.

⁴⁵ Doğanay, a.g.e., 23; Temel, a.g.e., 23.

Sağ adamı musallaya koydular
 Buyur derviş cenazeye dediler
 Orda hazır idi⁴⁶ kırklar yediler
 Sağ adamı ölü kıldı Hubuyâr

Allahüekber dedi aldı canını
 İh demeden uyuşturdu kanını
 Cümle âlem duydu onun namını
 Şanını dünyaya saldı Hubuyâr

Duroğlu derlerdi kıldığı âdem
 Allahüekber dedi Hubyâr dedem
 Kimisi sağ dedi kimisi ölü
 Ölüler katarına saldı Hubuyâr⁴⁷

Tüm bunlardan sonra Hubyâr Sultan'ı, Sultan Murat ve adamları fırına atıp yakmayı planlamaktadırlar. Kendisine: “Bu fırına girer de yanmazsan fermanın yazılacak.” denir. Fırın yakılır. Halka da haber verilir. Hubyâr Sultan destur diyip kızgın fırına girer. Yirmi dört saat⁴⁸ sonra fırın açılıp bakılır ki Hubyâr Sultan ile Ali Baba ellerinde birer kır çiçeği, sakalları buz tutmuş şekilde fırından çıkarlar.⁴⁹ Bektaş Ali Temel de; “Ali Baba ile yirmi dört saat sonra fırını açıp bakarlar. Hubyâr Sultan'ın *sakalı buz tutmuş (14. menkıbe)* kucağında bir masum çocuk, çocuğun elinde bir top tücca⁵⁰ fırından çıkarlar. Çocuğa ‘İsmin ne?’ derler. ‘Ali Baba’ der. ‘Nerdeydiniz?’ sorusuna da ‘Tekeli Dağı’nda bir yüce yaylaydık. Çiçek tücca topladık. Çok soğuk bir yaylaydı.’ diye cevap verir.⁵¹ Dinleyenler şaşır kalır. Öbür

⁴⁶ Kaynakta “hazırdı” olarak geçen kelime hece ölçüsüne uydurmak için “hazır idi” şekliyle yazılmıştır.

⁴⁷ Temel, a.g.e., 23-24.

⁴⁸ Kimi kaynaklarda, özellikle deyiş ve nefeslerde, yirmi dört saat yerine Hubyâr Sultan'ın yedi gün yedi gece külhanda kaldığı yazmaktadır.

⁴⁹ Doğanay, a.g.e., 23.

⁵⁰ Tekeli Dağı'nda yetişen yöreye has bir çiçek türü.

⁵¹ Derlemeler esnasında kaynak kişilerin de naklettiğine göre; Hubyâr Sultan, fırına girerken çevreden bir kadının çocuğunun kolundan tutup onu da kendisiyle birlikte fırına sokar. Çocuk fırından çıktıktan

dileyip Hubyâr Sultan'a niyaz ederler. Bu durum karşısında Hubyâr Sultan'a padişah tarafından mal varlık teklif edilse de hiçbirini kabul etmez. "Benim yaylamin otaklarından, benim Anadolu insanlarımdan, benim kır çiçeğimden güzel varlık olamaz. İlla ki Dokuzlar'da sırda duran Tekeli'ye giderim." der ve bunun üzerine kendisine Sultan Murat tarafından fermanı verilir. Hubyâr Sultan fermanını alıp Tekeli yaylasına döner.⁵²

Yedi gün gece⁵³ külhan yaktılar
Onu yansın diye nara tıktılar
Yirmi dört saat sonra açıp baktılar
Sakalı buz tutmuş çıktı Hubuyâr

Sağ adamı musallaya koydular
Buyur derviş cenazeye dediler
Orda hazırıdı üçler yediler
Sağ adamı ölü kıldı Hubuyâr.⁵⁴

İkinci Rivayet: Amasya'da köprü yapılmaktaymış. Çalışanların yanına aksakallı bir ihtiyar gelmiş. Selâm verip kolay gelsin dedikten sonra önündeki 10 metrelik hendeği atlayıp (15. menkıbe) geçmiş. Soranlara, Arpaçukuru'ndanım demiş. Kısa sürede bu olayı vali duymuş. Ancak, nedendir bilinmez, ihtiyarın vali ile arası açılmış. Vali sorguya çekince, Tekeli'de 100 koyununun olduğunu söylemiş. Ne vali ne de diğer dinleyenler inanmış. İhtiyarı fırına atmaya karar vermişler. İhtiyar fırına atılırken orada bulunan küçük bir çocuğu da çekip fırına almış. Çocuğun annesinin feryatlarına rağmen valinin adamları fırının kapısını kapatarak uzun süre açmamışlar. Nitekim fırın açılmış. Merakla bekleyenler bir de bakarlar ki ihtiyarın sakalı buz tutmuş, çocuğun elinde ise kar çiçekleri (kardelen, tuçça) bulunmakta.

sonra Tekeli Dağı'na gittiklerini ve oradan tücca (çiçek) topladıklarını söyler. Zaten fırından çıktıktan sonra elinde de bir top tücca vardır. Ancak adının Ali Baba olduğunu kaynak kişiler nakletmemiştir.

⁵² K-2 Coşkun, Ahmet; K-3: Coşkun, Halil. Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

⁵³ "Yedi gün yedi gece"

⁵⁴ Doğanay, a.g.e., 24.

*Çocuğa neredeydiniz diye sormuşlar. Çocuk, dedem beni Tekeli Dağı'na götürdü, cevabını vermiş.*⁵⁵

Üçüncü Rivayet: Hubyâr hakkında üçüncü söylentiyi Prof. Dr. Ali Rıza Atasoy nakletmekte. Bu rivayet öncekilerin benzeridir.

Hubyâr, İstanbul'a çağrılmış. Hubyâr'a su ısıtılmış ve ağzı kapalı fırına gir de görelim demişler. Hubyâr fırına girmiş. Bir müddet sonra fırının ağzını açmışlar. Hubyâr'ın elinde yeşil çiçekle sağ salim oturduğu görülmüş. (16. menkıbe)⁵⁶

Hubyâr Sultan hakkında anlatılan diğer kerametlerden bazıları ise kısaca şunlardır:

a. Bir asa ile topraktan su çıkarması: Bu, su bulma ve su çıkarma motifiyle ilgilidir. Tokat'ın Turhal ilçesine bağlı Çaylı kasabasında bulunan Hubyâr Kuyusu ile ilgili anlatılan menkıbede şu şekilde gelişmekte, bilinmektedir:

*“Hubyar Sultan İstanbul'a, Sultan Murat'ın huzuruna giderken güzergâhta bulunan Baba İlyas, Keçeci Baba, Koyun Baba dergâhlarına uğrayarak muhabbet eder. Sonra yoluna devam eder. Yolunun üstünde olan Çaylı köyüne uğrar. Bir kadından su ister. Köyde su sıkıntısı olduğundan kadın su veremez ve 'Develer suya gitti dede. Biraz otur, bekle.' der. Hubyar Sultan bunun üzerine kerametini gösterir. Elindeki asayı yere vurarak su çıkartır. Köylüler de böylece Hubyar Sultan'a talip olurlar.”*⁵⁷

Kasabada yer alan Murat Kayası da ismini şu efsaneden almaktadır: Efsaneye göre Hubyâr Sultan, Çaylı köyüne gelince bir düğün vardır ve bu düğünün yapıldığı evin bahçesinde bir kaya bulunmaktadır. Sultan, bu kayaya oturur. Düğün sahibi, dervişe ikramda bulunur, onu içeriye davet eder. Derviş de bu misafirperverliğin karşısında aileye dua eder. Dervişin kayaya oturmasından dolayı bu kayaya “Murat Kayası (17. menkıbe)” denmektedir.

b. Yedi koyunun küçük bir yere sığdırması (18. menkıbe): Hubyâr'ın yedi koyununu sakladığı yer olarak bilinen, kayalara oyulmuş; büyüklüğü 1 m² civarında

⁵⁵ www.tozanli.net, Erişim tarihi: 20.05.2010, 09.50..

⁵⁶ www.tozanli.net, erişim tarihi:20.05.2010, 10.14.

⁵⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 242-243.

bir mekândır. Göçebe bir topluluk olan Sıraçlar'da sembol olarak sürüyü koruyan yedi koyunun saklandığı oyuk da kutsanmıştır.⁵⁸

c. Koyunların sütü ile değirmeni döndürüp un elde etmesi (19. menkıbe):

Hubyâr'ın kendi eliyle yaptığı, yedi koyununun sütüyle çalıştırdığı yer olarak bilinir. Uzunca yıllar Hubyârlılara bereketli ürünler öğütmüştür. Günümüzde ise tamamen ziyaret amacıyla kullanılmaktadır. Hubyâr değirmeni, Hubyâr'ın türbesinden sonra en çok ziyaret edilen ve kurban kesilen yerdir. Hubyâr değirmeni Tekeli Dağı'nın eteklerinden çıkan ve yine Hubyârlılarca kutsal sayılan suların birleşerek aktığı bir derenin hemen yanında Hubyâr Derviş tarafından yapılmıştır.⁵⁹

Ayrıca Tekeli Dağı'ndaki Asapınarı'nın yerden çıkması da Hubyâr'ın kerametine bağlanmaktadır.⁶⁰

Hubyâr Sultan kerametini gösterdikten sonra padişahın huzuruna varmak üzere Çaylı'dan sonra Turhal'ın, şimdiki ismi Ulutepe (Kelit) olan kasabasından geçerek yoluna devam eder.

Sultan'ın anlatılagelen diğer bazı kerametleri ise şunlardır:

ç. Çocuğu olmayanlara çocuk vermesi (20. menkıbe): Çocuğu olmayan ve çocuğu yaşamayan kadınlar, “Hubyâr Çamı”nın dibindeki yaprak veya kamgalarından ihlamur veya tarçına karıştırarak veya suya katarak üç gün aç karnına içerler.

d. Küçük bir kazandan 40.000 orduyu doyurması⁶¹

e. Kendisini almaya gelen askerleri önceden bilmesi⁶²

f. Atının ayağını basarak taşa delik açması (21. menkıbe)

g. Hasta ve sakat olan insanları iyileştirmesi (22. menkıbe) şeklindedir.⁶³

Alevi Bektaşî geleneğindeki yol önderi olan erenlerin olağanüstü sayılabilecek kerametleri inanç unsurlu olması bakımından kendi çevresinde toplanan insanlarca yaşanmış gibi kabul edilip bu kerametlerin gerçek olduğuna inanılmaktadır.

⁵⁸ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 231.

⁵⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 224.

⁶⁰ www.tozanli.net, Erişim tarihi: 20.05.2010, 14.23.

⁶¹ Bkz. Birinci rivayet, s.4.

⁶² Bkz. Birinci rivayet, s.4.

⁶³ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 233.

1.1.3. Hubyâr Sultan'ın Gerçek Hayatı

Hubyâr Sultan'ın menkıbevi hayatının dışında elde yeterli miktarda ve kesin bilgiler içeren kaynaklar bulunmadığı için söylenebilecek çok da bir şey yoktur. Yukarıda da söylendiği gibi, tarihte iki Hubyâr'dan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki 13. yüzyılda yaşadığı söylenen Hubyâr Sultan (birinci ve asıl olan), ikincisi de Hubyâr Sultan'ın soyundan gelen, torunlarından olan ve 16. yüzyılda yaşamış olduğu belgelerle de gösterilebilen Hubyâr Abdal (II.Hubyâr)'dır.

Hubyâr Sultan'ın asıl adının Ahmet olduğu, kimine göre Hoca Ahmet Yesevi'nin soyundan geldiği kimine göre de Hoca Ahmet Yesevi'nin tasavvuf öğretisinde onun hocalarından olduğu, aynı zamanda Hacı Bektaş-ı Veli'nin de çağdaşı olduğu söylenmektedir. 16. yüzyılda yaşayan Hubyâr Abdal hakkında ise Osmanlı arşivindeki belgelerden, Tapu Tahrir Defterleri'nden, Fikri Karaman ve tekke postnişini Mustafa Temel'deki belgelerden daha net bilgiler edinmekteyiz.⁶⁴ Ayrıca tarihsel süreçte her iki Hubyâr'ın da Anadolu'daki batını Türkmen gruplarının varlığı için ayaklanmalara (Babai, Celâli, Zünnunoğlu Halil) eşlik ettiği yine adı geçen kaynaklarda yazmaktadır.

Fikri Karaman'ın araştırmalarına göre de Hubyâr Sultan'ın yaşamı şu şekildedir:

“Tapu Tahrir Defterleri’ni izleyerek Hûbyâr Derviş’in 1455 ile 1574 yılları arasındaki şeceresini ortaya çıkarma şansımız oldu.

Hûbyâr’ın dedesinin babası Musa idi. 1455’te ismine rastladığımız Musa, Değeryer köyü nüfusuna kayıtlıydı. Musa’nın Mustafa isminde bir oğlu vardı. 1485 tarihli tahrirde Mustafa’nın oğlu Yâr Ahmet’ten bahsedilmekte. Yâr Ahmet’in oğlu Hûbyâr adı ilk kez yine Değeryer köyüne mensup olarak 1520 tarihli tahrirde geçmekte. 1554 tarihli tahrirde ise bu kez Hûbyâr’dan Hûbyâr Derviş olarak bahsedilmektedir. Bu tahrirde Hûbyâr’ın Gürgençukuru denilen mevkide baltasıyla 30 kilelik yer açıp zaviye kurduğu anlatılmakta. Hûbyâr, artık sıradan bir kişi olmayıp derviştir. 1574 tarihli tahrirden Gürgençukuru’nda Hûbyâr’ın oğlu Mustafa ile Ali oğlu Cafer ve Cafer’in kardeşi Erdoğan’ın yaşadıklarını öğrenmekteyiz. 1574 tarihli tahririn aslı şöyle:

⁶⁴ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 17.

-Zemin-i Gürgeçukuru, der tasarruf-ı Hûbyâr Dervîş ehl-i el-reâyâ kimesne olub baltası ile feth edip, Allah rızası için ma'mur etmiş 30 kilelik yerdir. Girü vech-i meşruh üzere zaviyelik üzere hududu ber müceb-i hucet-i şer'îye mukerrer mezbûr.

Hûbyâr Dervîş mutasarrıfıdır. Mustafa veled-i Hûbyâr Dervîş, Cafer veled-i Ali ve Erdoğan birader-i O

Günümüz Türkçesiyle:

“Gürgeçukuru Hûbyâr Dervîş'in elindedir. Bu zât-ı muhterem, baltası ile yer açıp, Allah rızası için bir tekye / zaviye inşa etmiş, 30 kilelik yerdir. Gerisi ise belirtilmiş olduğu gibi tekyelik üzere ve yasal belgelerle tescilli olup, adı geçen Hûbyâr Dervîş'in mülküdür. Dervîş Hûbyâr oğlu Mustafa, Ali oğlu Cafer ve Cafer'in kardeşi Erdoğan.”

1554 tarihinde Hûbyâr ile 4 kişi 1.217 akçelik Müseyle köyünün timârına sahipti.

Tapu tahrirlere 18 – 20 yaş civarı yetişkin erkekler yazılıyordu. 1520'de Hûbyâr isminin ilk kez geçmesi, Hûbyâr'ın bu tarihte 20 yaşlarında olduğunu göstermektedir. 1574 tarihli tapu tahrirde ismi geçmiyor. Ancak, Gürgeçukuru'nun Hûbyâr'a ait olduğu yazılı. Bu ifade, Hûbyâr Dervîş'in hayatta olduğunu göstermektedir. Yine yukarıda bahsettiğimiz, Ruşen Zeki'nin gördüğünü söylediği ve 990 / 1582 tarihli fermanın varlığı, bu tarihte de Hûbyâr'ın hayatta olduğunu göstermektedir. Belgelerden hareketle Hûbyâr'ın 1500 ile 1585 yılları arasında yaşadığını söyleyebiliriz.”⁶⁵

Fikri Karaman'ın araştırmaları neticesinde Hubyâr'ın dede babasının Musa isminde bir zat olduğunu biliyoruz. Musa'nın Mustafa isminde bir oğlu, Mustafa'nın da Yar Ahmet adında bir oğlu ve Yar Ahmet'in de Hubyâr adında bir oğlu olduğunu belgelerden bilmekteyiz. Ali Kenanoğlu ve İsmail Onarlı'nın da adı geçen eserinde bahsettiklerine göre Hubyâr Abdal'ın da Mustafa adında bir oğlu vardır. Kaynaklarda ve rivayetlerde Hubyâr'ın oğulları olarak geçen Buynat ve Derdiyar ise, aslında Hubyâr'ın oğlu Mustafa'nın oğullarıdır (Hubyâr'ın torunları).⁶⁶

⁶⁵ www.tozanli.net, Erişim tarihi: 22.07.2010, 14.34.

⁶⁶ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 47.

Buynat'ın nerede yaşadığı ve öldüğü bilinmemesine rağmen Derdiyar'ın türbesinin Sivas-Ulaş-(Karacalar) Gümüştepe köyünde olduğu bilinmektedir.⁶⁷ Derdiyar'ın da Kenan, Ali ve Hüseyin adında üç oğlunun olduğu bilinmektedir. Kenan Şeyh'in Hubyâr'ın en büyük torunu olduğu anlatılmasına rağmen eldeki kaynaklar Kenan Şeyh'in Hubyâr Abdal'ın torunu Derdiyar'ın oğlu olduğunu vermektedir. Kenan Şeyh'in de Derdiyar ve Kamber adında iki oğlunun olduğu bilinmektedir. Vesikalarda bu kişilerden Kenanoğlu Kamber, Kenanoğlu Derdiyar diye bahsedilmektedir. Hubyâr Abdal'ın torunlarından diye bilinen ve Hubyâr Sultan Türbesi'nin yanında türbeleri bulunan Hüseyin Abdal ve oğlu Hasan Abdal ise Hubyâr'ın özbeöz torunları değillerdir. Hüseyin Abdal, tekkenin uzun yıllar âşıklığını yapmış birisidir. Hüseyin Abdal'ın da Behzat, Himmet, Aslan, Mustafa ve Hasan isminde oğulları vardır.⁶⁸

Hûbyâr Sultan soyuna ilişkin ve zaviyedeki ocakzade dedelerdeki belgeler ile Osmanlı arşiv belgeleri karşılaştırılması sonucu Hûbyâr'ın şeceresi şu şekildedir:

1. Ali bin Ebu Talip (598-661) + Hz. Fatıma (608-632)
2. İmam Hüseyin (626-10 Ekim 680)
3. İmam Zeynel-el Abidin (658-714)
4. İmam Muhammed Bakır (676-735)
5. İmam Cafer-üs Sadık (702-765)
6. İmam Musa-el Kazım (746-799)
7. Hasan
8. Seyyid İbrahim
9. Seyyid Cihangir
10. Seyyid Abdülcebbar
11. Seyyid Nasır
12. Seyyid İbrahim
13. Seyyid Musa
14. Seyyid Kalender
15. ve 16. Seyyid Ali bin Ayni Hatun
17. *Hûbyâr Sultan* (I. Hûbyâr Sultan-13. yy.)

⁶⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 47.

⁶⁸ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 51-52.

18.Musa

19.Mustafa

20.Yar Ahmet [1485(?)-1530(?)]

21.*Hûbyâr Abdal* (II.Hûbyâr-16. yy. da yaşamıştır. Ölümü 15
-1582 yılları arasındadır.)

22.Mustafa (Tapu Tahrir Defteri'nde Hûbyâr Evladı Mustafa olarak
geçmektedir.)

23.Mustafa oğlu Derdiyar ve Buğnat (Buynat) [Sivas-Ulaş-Gümüştepe (Şeyh
Derdiyar) Köyü'nde bulunan ve cami avlusundaki “Karacalar Tekkesi”nde
Derdiyar'ın türbesi vardır.]

24.Şeyh Derdiyar (Oğulları Kenan, Ali, Hüseyin'dir. Şeyh Derdiyar 1671'den
önce ölmüştür.)

25.Kenan Şeyh (1678'de Kenan Şeyh'in Derdiyar ve Kamber adlı oğulları
vardır. Türbesi Hûbyâr Köyü'ne girişte Algur Baba yanındadır.)

26.Şeyh Derdiyar oğlu Saçlı Ali Dede

27.Saçlı Ali Dede oğlu Mehdi (1678 tarihli vesikada adı geçmektedir.)

28.Şeyh Derdiyar oğlu Hüseyin Abdal (Türbesi Hûbyâr Türbesi yanındadır.)

29.Hüseyin Abdal oğulları Behzat, Himmet, Aslan, Mustafa, Hasan (1706
yılları).

30.Hüseyin Abdal oğlu Hasan Abdal ve kardeşi oğlu Himmet oğlu Mahmut

31.Mahmut Bey oğlu Abdi (Hûbyâr Tekkesi Vakfı mütevellisi, 1195
Cemaziyyelel-vel 1 / Miladî 1779 /1780

Hûbyâr Ocağı'nın Çokbaşlılık Dönemi

1.Şeyh Torunlar; Şeyh Ali, Recep, İsa (1780 sonrası bölünme süreci 1892'ye
kadar devam eder.)

2.Hüseyin Abdal'ın oğlu Himmet Abdal oğlu Temel oğlu Hüseyin

Hûbyâr Ocağı'nın Anşabacılar'ın Ayrılmasından Sonraki

3.Kuruluş Evresi

3.Hüseyin oğlu ve Şerife Ana'dan doğma Şeyh Hıdır (1892 yıllarında Hûbyâr Tekkesi'nin şeyhliğine getirilir.Ölümü, 1905'tir.)

4.Şeyh Hıdır oğlu Şeyh Mustafa Efendi

5.Şeyh Mustafa oğlu Şeyh Mehmet Temel

6.Şeyh Mehmet Temel oğlu Mustafa Temel (Hâlen postnişindir.)⁶⁹

Görüldüğü gibi I. Hubyâr olarak geçen ve 13. yüzyılda yaşadığı düşünülen Hubyâr Sultan hakkında elimizde net bilgiler bulunmamasına rağmen, kendi soyundan gelip torunlarından olan, 16. yüzyılda yaşadığı bilinen Hubyâr Abdal hakkında ise daha net bilgiler mevcuttur. Hangi zaman diliminde yaşarsa yaşasın mühim olan Hubyâr adının sadece kulaktan dolma bilgilerle değil, doğru bir şekilde içini doldurabilmek ve bunu yüzyıllar boyu yaşatabilmektir.

1.2. HUBYÂR SULTAN OCAKLIK GELENEĞİ

İlk çağlardan bu yana çeşitli toplumlarda yaşamsal açıdan büyük öneme sahip olan ateş, bu özelliğinden dolayı büyük saygı görmüş, kendisine kutsallık, arındırıcılık, temizleyicilik gibi anlamlar yüklenmiştir. Ateş ve buna bağlı olarak ocak etrafında oluşturulan kült, İslamiyet öncesi ve sonrası Orta Asya'da yaşayan Türkler arasında da yoğun olarak etkisini göstermiş, daha sonra Anadolu'daki kültürlerle de birleşerek Anadolu'ya da aktarılmış, özellikle Tahtacı kültüründe de gerek dinî gerekse günlük yaşamda önemini ve işlevini sürdürmeye devam etmiştir. Toplum hayatında ateşin yaşamsal bir öneme sahip olması, onun kutsallaştırılmasının yanı sıra ateşin yakıldığı yer olan ocağın da kült hâline dönüştürülmesine neden olmuştur.

Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, İmam Rıza soyundan gelen Hûbyâr Ocağı'nın, Anadolu Aleviliğinin en yaygın kollarından birini oluşturduğunu ve Bektaşilerde tek ocak mevcutken, Alevilerde bunun miktarının yüzün üzerinde olduğunu belirtmektedir.⁷⁰ Hûbyâr Ocağı da bu ocaklardan biri olarak gösterilmektedir.

⁶⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., s.23-25.

⁷⁰ Türkdoğan, a.g.e., s.483-484.

Ocaklık geleneğinde el ele el Hakk'a yapılanış biçimi mevcuttur. Bu yapılanışın özü, tasavvuf öğretisine de dayanmaktadır. Ahmet Yesevi ile başlayan bu öğreti, zaman içerisinde yayılarak Anadolu'yu sarmış ve aynı zamanda Anadolu'nun Türkleşmesi bağlamında da çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Hubyâr Sultan Ocağı'nın bu yapılanış sistemi içerisinde Tunceli-Pertek-Dorutay (Zeve) köyünde bulunan Üryan Hızır Ocağı'na bağlı bulunduğu bilinmektedir.⁷¹

Orta-Asya'daki ilk Alevi ocağı diyebileceğimiz teşkilatlı ocak "Hace Ahmet Yesevi Ocağı"dır. Anadolu'da ilk ocak sayısı 12 olarak kabul edilir ki on iki imamlara izafeten böyle kabullenmiştir. Anadolu'daki ilk ocak kurucuları 4. İmam Zeynel Abidin'in oğlu Zeyd soylularıdır. Bunlar; Battal Gazi Ocağı, Mineyik ve Ebül Vefa Ocağı, Ağuçan ve Veli Baba Ocaklarıdır. 13.yüzyıl sonlarına doğru Ocak sayısı giderek artar. Dede Gargın, Sinemil, Baba İshak, Baba İlyas, Şeyh Hasan, Şeyh Ahmed Dede, Şih Bahşiş, Kureyşan (Seyyid Mahmud Hayrani), Bamasor (Baba Mansur), Düzgün Baba (Şah Haydar), Sultan Hızır (Üryan Hızır), Munzur Baba, Ağuçan, Şih Delili Ber-Hecan, Sarı Saltuk (Sarı İsmail), Seyyid Koca Süleyman, Seyyid Gabani, Şih Hüsamettin Aseli ve Derviş Cemal, Saru Saltuk, Battal Gazi, Hubyâr Sultan, Piri Baba, Dur Hasan Baba, Ahı Mahmud-i Veli Keçeci Baba, vb. gibi ocakzade soylular gittikleri yörelere yerleşerek ana ocakları bölünerek çoğalırlar ve yeni yeni ocaklar kurarlar. 1240-1273'lü yıllarda ocak sayısı 12'den 40'a ulaşır. Daha sonraki yıllarda nüfusun çoğalmasıyla ocak sayısı 120'ye çıkar. Alevi ocakları 1250-1527/8 yılları arası "Velayet-Serçeşme-Mürşid-i Kâmil Makamı" olarak Hacı Bektaş-ı Veli Ocağı-Dergahı'na, Mürşid Ocağı-Pir Ocağı-Rehber Ocağı hiyerarşisiyle bağlıdırlar. 1551 yılında Osmanlı yönetimi "Bektaşî tarikatı Dedebaba"lık makamını ihdas ederek Pirevi'ne oturtmuş, ocakları bölüp parçalayarak yönetmiştir. Böylece ocakların örgütlenme yapısı da bozulmuştur. Pirevi Postnişini Hacı Bektaş soylu Çelebiler zaman zaman yeniden ocak sistemini düzene koymaya çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Birlik, bazı dede ocaklarının çıkarlarına aykırı olduğundan, bu ocaktan dedeler Osmanlı yönetimiyle işbirliğine gitmişlerdir. Ocak sistemindeki bu bozulma Cumhuriyete kadar gelmiştir.⁷²

⁷¹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 7.

⁷² Şimşek, Mehmet, "Geçmiş Dönemlerde Hızır Abdal Sultan Ocağında Görgü Cemleri Nasıl Yapılırdı?" Cem Dergisi, S.118, Şubat 2002, s.34-36.

Hubyâr Ocağı da, Anadolu’da bulunan Alevi Ocakları içerisinde bulunan 12 büyük ocaktan birisidir. İsmi kurucusu olan Hubyâr Sultan’dan almaktadır. Kuruluş tarihi hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte eldeki şecereye göre bu ocak 13.yüzyılda kurulmuştur. Kurucusu Hubyâr Sultan’ın Beğdili Türkmen aşiretinden olduğu ve bu ocağın kurulmasında başta Beğdili aşireti olmak üzere birçok Türkmen aşiretinin rol oynadığı gerek tarihi birtakım belgelerden gerek Hubyâr mensubu köy isimlerinden ve gerekse de eskilerden beri Hubyâr dedelerinin anlattıklarından ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan ise anlatılan rivayetlerde ve eldeki şecerede Hubyâr Sultan’ın Hz. Ali torunlarından ve On İki İmamlardan olan İmam Rıza’nın soyundan geldiğidir. Yani Hubyâr Sultan’ın evladı Resul (Seyyit) olduğudur.⁷³

Hubyâr Ocağı dedelerinin eskilerden Üryan Hızır Ocağı’na bağlı oldukları ve bu ocağın dedelerine görüldükleri Hubyârlılar tarafından anlatılagelmekte ve bu durum Üryan Hızır dedeleri tarafından da bilinmektedir. Zamanla Üryan Hızır dedelerinin Hubyâr köyüne gelememesi sebebiyle Hubyâr dedeleri birbirlerine el vermişlerdir. Hubyâr Ocağı düşünleri ise Hıdır Abdal Ocağı’na veya Hacı Bektaş-ı Veli Ocağı’na görülmektedirler.⁷⁴

Hubyâr Ocağı’nın ilk kez 13. yüzyılda yaşadığı düşünülen Hubyâr Sultan tarafından kurulduğu bilinmektedir. Ocak, 16. yüzyılda Hubyâr Abdal tarafından tekrar kurulmuştur. Yaşanılan siyasi ve iç çekişmeler yüzünden Hubyâr Ocağı, Anşabacılar’ın ocaktan ayrılmasından sonra üçüncü kere kurulmuştur. Bugün türbenin postnişinliğini Mehmet Temel oğlu Mustafa Temel yapmaktadır. Bu bölünmeye rağmen gerek Anşabacılar gerekse Hüseyin Ağalılar ocak olarak, yine Hubyâr Sultan Ocağı’na bağlıdırlar.

⁷³ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e, 21-22.

⁷⁴ Bkz. Geleneğe Dair Terimler Sözlüğü.

1.3.HUBYÂR OCAĞINDA DEDE-TALİP İLİŞKİLERİ VE COĞRAFÎ DAĞILIM

1.3.1. Ocakzadelerin ve Taliplerin Yaşadıkları Yerler

Pir-i Türkistan Hacı Ahmet Yesevi Ocağı'na bağlı Hubyâr Ocaklı Dedeler, Hacı Bektaş-ı Veli'yi pir ve serçeşme olarak kabul etmektedirler. Hacı Bektaş Dergâhı'nın postunda oturan ve onu temsil eden Çelebiler'den zaman zaman icazetname almalarına karşın, çoğu zaman bağımsız bir tarzda taliplerinin hizmetlerini görmektedirler. Hubyâr Ocağı Dedeleri başta Tokat-Almus-Hubyâr köyü olmak üzere Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Yozgat ve bunlara bağlı köylerde bulunmaktadırlar. Bu Dede köyleri; Adamlı – Ağcaşar – Akpınar – Ahmetalan – Asarcık – Bebekderesi – Çapak – Damuderesi – Dereköy – Dona – Düğer – Dünder – Eliktekkesi – Emanlı – Gölcük – Güvese – Hasanlı – Kapıcı – Karakaya – Karlı – Kelit – Kervansaray – Kınık – Kızıoğlu – Mermer – Mineğer – Mudayda – Musulu – Nebiköy – Öykürü – Samurçay – Sarıköy – Serkiz – Tepeçay – Tokuş – Tomara – Turhal – Üzeyir – Yoğunpelit - Zazara'dır. Bu köylerde bulunan Dedelerin tamamı Hubyâr köyünden göç etmek suretiyle buraya yerleşmişlerdir. Hepsisi de Hubyâr Sultan ve Hubyâr Abdal (derviş) torunlarındandır. Hubyâr Ocağı'nda diğer ocaklardan farklı olarak Hubyâr Sultan Tekkesi'nde “Şeyh” adıyla “mürşid postnişin” bulunmaktadır. Şeyh, Hubyâr köyünde bulunan Hubyâr Türbesi'nin bakım onarım ve oranın muhafazasını üstlenip yürütmektedir. Hubyârlı diğer dedeler de Şeyh'e bağlıdırlar. Dedeler Şeyh'e görüldükten sonra taliplerini görmeye giderler. Hubyâr Ocağı örneğinde olduğu gibi Malatya – Arapgir - Onar köyünde bulunan Şeyh Hasan (Sultan Onar) Ocağı'nda da “Şeyhlik Müessesesi” vardır. Her iki ocak da Ahmet Yesevi ekolüne bağlıdır.

Hubyâr Ocağı talip ve muhip mensupları, Tokat-Almus (eskiden Sivas-Hafik) Hubyâr köyü merkez olmak üzere Tokat-Sivas-Amasya-Çorum-Samsun-İzmit-Aydın-Manisa-Erzurum-Erzincan yörelerinde yoğun olarak bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Hubyâr dedelerinin eskilerden Azerbaycan taraflarına dedeliğe gittikleri anlatılmakta ve hâlen bunu bilenler de yaşamaktadır.

Hubyâr Ocağı'na bağlı talip ailelerin olduğu köyler ise şöyledir:

a. *Tokat İli Sınırlarında Bulunan Köy ve Kasabalar:* Abdurrahman – Acısu – Ağcaşar - Ahmetalan – Akarçay – Alan – Arısu – Armutalan - Ataköy (Kızıldere) - Bacılı – Baculu - Bahçe – Ballıdere - Bebek Deresi – Beyderesi – Çakırcalı – Çamdalı – Çapak – Çat – Çay – Çayır – Çaylı – Çiftlik – Damudere – Dereköy – Devrek – Döllük – Durudere – Eliktekkesi – Elpit – Emirdolu – Emirören – Endürüz – Filtise - Gamüçük - Gedevek - Gevrek - Geyikköy – Gezgi – Gökköy – Gölcük – Gülbayır – Hasanlı – Hubyâr – Kapıcı – Karacaören – Karşıpınar – Kasın – Kavagöz – Kavaklık - Keçeci Kervansaray – Kınık – Kızıoğlu – Kuruçay – Kuzualan – Leveke – Mancı – Maşat – Nebiköy – Okyap – Ormanözü – Ovacık – Öküzlü – Sağırlar – Samuçay – Sarıköy – Sarısu – Sekücek – Sofular – Soğukpınar – Sokutaş – Tepeçay – Tomara – Ulusu – Ulutepe (Kelit) – Uzunköy (Bultu) – Üçkayalar - Ütük Ali Hoca – Vağru – Verrep - Yalnız Köy – Yarluk - Yayla Yolu – Yeniköy - Zara.

b. *Sivas İli Sınırlarında Bulunan Köyler:* Adıamlı - Alan (Otmanalan) – Alanyurt – Asarcık – Baçlın – Beğdili – Beykonağı – Çakmak – Çaltılı (Güvese) – Divriğin – Dona – Düğer – Dünder – Emreköy – Eymür – Gölalan - İlyas Hacı – Karabalçık – Karadere – Karlı – Kiliseköy – Mazan – Merner – Olukbaşı – Otluk – Saraç – Temecik – Tokuş – Topulyurdu – Üzeyir – Yağlıdere - Yahyalı

c. *Amasya İli Sınırlarında Bulunan Köyler:* Akpınar - Çekenoğlu çiftliği – Davuteli – Fittoğ – Göğnüçük – Göller – Güllüce – Hayradın – Karaçavuş - Kayı- Kilise köy – Kurtköy - Kürtköy (Meşeli çiftliği) – Merzifon (Merkez) – Meşepınarı – Suluca – Uygur - Yakup

ç. *Yozgat İli Sınırlarında Bulunan Köyler:* Babalı – Danyagecesi – Darıcı – Deremum – Dereyazı – Emirler – Esevaki – Kababel - Köçeğin Kömü – Sarıköy – Sarımbeğ - Söğütözü – Veliöldü - Yassihöyük

d. *Çorum İli Sınırlarında Bulunan Köyler:* Akçalı – Başköy – Bebük – Çobandivanı – Divanköyü – Hayradın – Söğütlü – Söğütözü – Tutluca - Yoğunpelit

e. *Samsun İli Sınırları İçerisinde Bulunan Köyler:* Emenli köyü - Karamustafa köyü - Sivaslılar köyü - Uhut köyü

f. *Erzurum İli Sınırları İçerisinde Bulunan Köyler:* Badicivan - Zoat

g. *Manisa İli Sınırları İçerisinde Bulunan Köyler:* Akhisar - Yatağan köyü

ğ. *İzmit -Bayraktar köyü*

h. *Erzincan - Azerbaycan*

Yukarıda listede bulunan köyler Hubyâr Dedelerinden alınan bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Erzurum, Erzincan taraflarına uzunca süredir Dede gitmediğinden köyler hatırlanmamaktadır. Bu listede ismi bulunan köy isimlerinin çoğunun değiştirilmiş olması mümkündür. Dedelerimiz eski isimleri bilmektedirler.

Hubyâr Ocağı Dedelerinin Rusya ve Azerbaycan taraflarına dedeliğe gittiğine dair canlı şahitler bulunmaktadır. Özellikle Hubyâr Dedelerinin Rusya'nın Kazan şehrine dedeliğe gittiği anlatılmaktadır.

Günümüzde Hubyâr Ocağı mensuplarının önemli bir bölümü ise yurtdışında (Almanya – Avusturya – İsviçre – Hollanda – İngiltere – Fransa – Belçika - Amerika) yaşamaktadırlar.

Hubyâr Ocağı, 1800'lü yılların sonlarına doğru bir ayrıma uğramış ve Tokat-Zile' de bulunan Veli Baba ve eşi Anşa bacı kendilerinin bizzat Hubyâr'dan el aldıklarını iddia ederek Hubyâr dedelerinden ayrılmışlar ve bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Veli Baba'nın ortaya çıkmasıyla birlikte Tokat-Zile ve Amasya yöresinde bulunan Hubyâr talipleri Hubyâr dedelerinden vazgeçerek Anşabacılar'a görülmeye, sorulmaya ve yol erkânı yürütmeye başlamışlardır.⁷⁵

1.3.2. Hubyâr Sultan Ocağında Dede-Talip İlişkisi

Dede, soyu On İki İmamlara dayanan, bir ocağa bağlı manevî bir önderdir. Alevi toplumunun dinî liderliğinin yanı sıra toplum içerisinde sosyal görevleri de olan bir öncüdür. Alevilikte cemleri yürüten kişidir.⁷⁶

Talip, kelime anlamı olarak “isteyen, istekli; öğrenci” anlamlarına gelmektedir.⁷⁷ Alevi Bektaşî geleneğinde ise talip, yola girmeye istekli olan kişidir.⁷⁸

Hubyâr Ocağı, Beydili-Sıraç Topluluğu'nda “Ocak postnişin şeyhi, yöresel dedeler, her köye bir sofı, musahip ve talipler” zincirinden oluşan kurumsal yapılanmayı benimsemiştir. Şeyh Hıdır'ın Hubyâr Tekkesi'nin şeyhliğine

⁷⁵ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 182-186.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. III. Bölüm, s.4.

⁷⁷ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2005, s. 1895; Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, s.1029.

⁷⁸ Bkz. Terimler Sözlüğü.

getirilmesiyle yeniden bir yapılanma oluşturulmuş ve böylece Hubyâr talipleri de organize hâle gelmişlerdir.

Hıdır Derviş diye de çağrılan Şeyh Hıdır, Hubyâr Ocağı'nın 19. yüzyıl ortalarında yaşadığı karmaşık dönemde otoriter yapısı ile ortaya çıkmış, tüm Hubyârlı dedeler adına önderlik yapmış, taliplerin derlenip toplanması konusunda önemli roller üstlenmiştir.⁷⁹

Şeyh Hıdır, Hubyâr Ocağı'ndaki bölünmelerden hoşnut olmayan insanların başını çeken biridir. Gençliğinde yarı deli yarı dolu, Anadolu dervişlerinin de ortak özelliği olan kısmen bu dünyada kısmen öbür dünyada yaşayan, günümüzün deyimiyle “deli” diye tabir edilen “Hıdır Derviş (Şeyh Hıdır)”, Veli Baba'nın ayrım sonrasındaki yükselişinden hiç memnun olmayan, bu duruma dur denilmesi ve Hubyâr Tekkesi'nin eski itibarına kavuşması gerektiğini düşünen bir kişi olarak da ortaya çıkmıştır.

Rivayetlere göre Erzurum'da askerlik yaparken Veli Baba'nın Hubyâr köyünde (İmizagil denilen yerde) cem yürüttüğünü görür ve tüfeğini yerine nöbetçi dikerek Hubyâr köyüne gelir, ceme karışır. Hıdır Derviş cemde bilgi ve becerisiyle Veli Baba'yı devre dışı bırakır; Hubyâr köyü de Veli Baba'ya bağlanmaktan vazgeçer. Hıdır Derviş Hubyâr Ocağı'nı yeniden alevlendirir ve Hubyâr dedeleri taliplerine sahip çıkmaya başlarlar. Anşabacılar'a göre ise zaten rivayet olarak anlatılan bu olay gerçek değildir. Veli Baba'nın hayatta bulunduğu dönemlerde Hubyâr Ocağı talipleri Veli Baba'ya biat etmişlerdir. Kendisinin, Hubyâr yolunu bozulmamış hâliyle yürüttüğüne inanmışlardır.⁸⁰

Bu bilgilerden hareketle, bu konuda ocağın ilk kurulma dönemlerindeki dede-talip ilişkisi hakkında pek de bilgi sahibi olunamadığı anlaşılmaktadır. Günümüze yaklaştıkça elde belgelerin de bulunması sebebiyle bilgiler daha nettir. Hubyâr Ocağı'ndaki bu bölünmeler, merkezi ocak sisteminin yürütülmesi noktasında sıkıntı yaratmış ve demografik açıdan da ocak, dağılımlara uğramıştır. Özellikle kentlere ve hatta yurtdışına göçlerin olması nedeniyle ocak sistemi neredeyse çökmüş, dede-talip ilişkileri de böylelikle parçalanmıştır.

⁷⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e.,180.

⁸⁰ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 181-182.

1.4.HUBYÂR SULTAN TÜRBEŞİ VE MADDİ KÜLTÜR UNSURLARI

Hubyâr Sultan, 1530'lu yıllarda Değeryer'den çıkararak bugünkü Hubyâr köyü sınırları içerisinde bulunan Gürgeçukuru bölgesine otağını kurmuştur. Aynı zamanda Hubyâr Sultan'a 1562 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından bir ferman verilerek bugünkü Hubyâr köyü sınırları kendi adına kurulan bir vakfa vakfedilmiştir. Hatta Hubyâr evlatları da vakfedilen bu yerlerden dolayı Osmanlı tarafından vergiden muaf tutulmuşlardır.

Kenanoğlu ve Onarlı'nın adı geçen eserinde bu bilgi şöyle verilmiştir:

“1562 yılında Kanuni Sultan Süleyman emriyle bir ferman veriliyor ve bu bölgeden elde edilen gelirden vergi alınmaması, buradan elde edilen gelirin yapılan tekkeye gelir getirmesi buyruluyor. Hicri 990 yılı 1582 yılında Padişah III. Murat zamanında Hûbyâr Abdal'ın oğlu Mustafa'ya yazılı belge verilmiştir. Bu ferman da diğer fermanda olduğu gibi Gürgeç Çukuru ve yöresi mülkünün Hûbyâr Evlâdı'na vakfedilmesine ve buradan elde edilecek gelirlerden vergi alınmaması yönündedir. Diğer verilen tüm beratlar Hûbyâr Abdal'a verilen ferman dayanak gösterilerek alınmıştır. Eserde nüshaları verilen belgeler genellikle Hûbyâr Sultan'ın yerleşim alanının, civar köylerden olan özellikle Ali Bekli ve Çağcek isimli köylerde yaşayanların kendilerine pay çıkarmaları ile mahkemelik oldukları anlatılmaktadır. Hûbyâr Derviş'in ilk defa 1562 yılında ferman aldığı, bu fermanla söz konusu Hûbyâr Köyü arazisinin kendisine mülk olarak verildiği 1718 Şubat tarihli belgede geçmektedir. Tekkenin girişinde bugün de asılı olan bir belge bulunmaktadır. Hûbyâr Abdal'dan Şeyh Hıdır oğlu Şeyh Mustafa'ya verilen bu berat, Osmanlı'nın son döneminde (1890 tarihli belge) verilmiş olup Hûbyâr Ocağı'na verilen son berattır. Verilen bu berat yine önceden verilen berat ve fermanlara dayanak gösterilerek verilmiştir.”⁸¹

Ancak Hubyâr Vakfı Osmanlı döneminde tahmini olarak II. Mahmut zamanında faaliyetinden men edilerek kapatılmıştır. Çünkü o dönemden sonra vakıf arazisi olan Hubyâr köyünden ve vakıf evlatları olan Hubyâr köylülerinden vergi alınmaya başlanmıştır.

⁸¹ Kenanoğlu - Onarlı, a.g.e., 80-152.

Bu vakfiyeyle birlikte Hubyâr Sultan, Hubyâr köyünde bugün de bulunan yere zaviyesini kurmuş ve Beğdili aşiretlerinin kontrolünü sağlamıştır. Hubyâr Sultan öldükten sonra da mezarı buraya konmuş ve türbeleştirilmiştir.

Hubyâr Sultan Türbesi tarihsel süreç içerisinde Hubyâr köylülerinin ortak ve kutsal bir değeri olarak yönetilmiştir. Türbenin ziyaretçiler ve kesilen adaklar sayesinde oluşan gelirleri de Alevi inancının gereği olarak paylaştırılmış ve köy halkının hizmetinde kullanılmıştır.

Tokat-Almus-Hubyâr köyünde bulunan türbenin Hubyâr Sultan evlatlarından gelen ve 16. yüzyılda yaşamış olan Hubyâr Abdal'a ait olduğu bilinmektedir. Hubyâr Sultan'ın mezarının nerede olduğu konusunda bir şey söyleyebilmek mümkün değildir. Ancak halk nazarında her iki Hubyâr da bir kabul edilmiş ve her ikisi de ziyaret edilip adlarına kurbanlar sunulmuştur. Türbenin ilk olarak ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı da bilinmemektedir. Orijinal yapı sanatı, tamiratlar sebebiyle değişime uğramıştır. Hubyâr Abdal'ın İstanbul'a gittiği ve birçok keramet gösterdiği, çeşitli işlerle uğraştığı ve tekke kurduğu rivayet olarak anlatılmaktadır.

Hubyâr Tekkesi'nde Beğdili boyu damgası vardır. Bu da Hubyâr Sultan'ın dinî önderliğinin yanında Sıraç Aşireti Beyi olduğunu da göstermektedir.⁸²

Hubyâr Sultan Türbesi, Yeniçeri Ocağı'nın kapatıldığı dönemlerde tahribata uğramıştır. Bu olay köy halkı tarafından da bilinmekte ve anlatılmaktadır. Söylenenlere göre, kalabalık bir insan grubu, köye güpegündüz baskın düzenler. Köy halkına hiçbir saldırıda bulunmazlar. Kalabalık doğrudan türbenin bulunduğu yere gelir ve türbeyi çevreleyen kesme taşları kazmalarla sökerek yıkarlar. Bu taşlar kağınlara yüklenerek Hubyâr köyü dışına götürülür ve taşlarla Okturum ve Kolköy arasına bir cami inşa edilir. Bu caminin de daha sonra yıkıldığı ve taşlarının, kalıntılarının hâlen bu köyün alt tarafında olduğu anlatılmaktadır. Bu yıkım esnasında türbenin yanında bulunan ve Hubyâr'ın torunu Hüseyin Abdal ile oğlu Hasan Abdal'ın türbesini de kısmen yıktıkları; bu yıkım sonucunda türbenin kapalı olan yerinin açıldığı ve içeride sadece sanduka ile onu çevreleyen yıkık duvarların kaldığı anlatılmaktadır. Türbenin üzerindeki kitabeden de anlaşıldığı üzere 1336 (1917) yılında Şeyh Mustafa tarafından tekrar yaptırıldığı ve yıkılarak açılan sandukanın

⁸² Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 212.

tekrar kapatıldığı anlaşılmaktadır. Türbenin daha sonra 1955 yılında Şeyh Mehmet Temel öncülüğünde Hubyâr köylüleri ve taliplerinin de desteğiyle bir bakımdan geçirildiği bilinmektedir.⁸³

Bu bakım ve tamirattan sonra 1982 yılında Şeyh Mehmet Temel tarafından Hubyâr taliplerinin de desteğiyle türbeye mescit ve aşevi eklenmiştir. Türbe, 2000-2001 yıllarında Mustafa Temel ve yine taliplerin desteğiyle ilave hizmet birimlerine kavuşmuş, türbeyi çevreleyen bazı evler yıktırılmış ve türbenin de içinde bulunduğu yaklaşık 1000 m²'lik kullanım alanı içerisinde iki türbe, mescit, kurban kesme yeri, misafirhane, ocaklar, mutfak ve tuvaletler bulunmaktadır.

Türbe, aslına sadık kalınarak sekizgen planlı olup kesme taştan yapılmıştır. Üst örtü duvarının devamı olarak sekizgen biçimli pramidal yapıya sahiptir. Duvar yüzeyleri büyük oranda mozaik ile kaplıdır. Dikdörtgen biçimli kesme taş lentolu girişin üzerinde sathi yarım kemer ve bu kemerin içerisinde eski Türkçe ile “*Şeyh Mustafa 1336*” ibaresi vardır. Türbe içerisinde yer alan sanduka, 140-290-150 cm boyutlarında ve betonarmeden yapılmıştır. Sanduka üzerinde Hafik (Koçhisar) Redif Taburu'nun 1331 (1913) tarihli büyük bir sancağı örtülüdür. Bu sancakta “*Koçhisar Redif Taburu'nun yadigarıdır, 1331*” yazısı yer almaktadır.

Bu sancağın Hubyâr köyü taliplerinden Dünder köyünden Eyüpgil sülalesinden İsmail Çavuş'a ait olduğu ve askerde göstermiş olduğu üstün başarılarından dolayı bu sancağın ve bir de kılıcın kendisine hediye edildiği, torunları ve köylüler tarafından anlatılmaktadır.⁸⁴

Köydeki ikinci türbe ise, Hüseyin Abdal ve oğlu Hasan Abdal'a aittir. Bu türbenin de ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak 1913'ten sonra türbeler gerekli bakım ve onarımdan geçirilmiştir. Türbeler, kare planlı olup içten kubbe, dıştan konik çatıyla örtülüdür. İç ve dış yüzeyleri tamamen betonla sıvalıdır. Bu sıvalı oluş sebebiyle, türbeyi inceleyen uzmanlar tarafından duvar dokuları hakkında ve dolayısıyla türbenin orijinal yapıları ve dönemleri hakkında bir tespit yapılamamıştır.

⁸³ K-9: Temel, Mustafa, bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu. Bkz. Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 212-213.

⁸⁴ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 214-215.

İKİNCİ BÖLÜM

HUBYÂR SULTAN OCAĞINDA İBADET VE DİNÎ HAYAT

2.1. HUBYÂR OCAĞI RİTÜELLERİ

2.1.1 Alevi Bektaşî Geleneğinde Ocak, Dede, Cem Kavramları

Hubyâr Ocağı'ndaki cemlere geçmeden önce konu ile ilgili açıklanması gereken birtakım kavramlar vardır. Bu kavramlar Alevi Bektaşîlik'in adeta miheng taşları, olmazsa olmazlarıdır.

Ocak: Toplum hayatında ateşin yaşamsal bir öneme sahip olması, onun kutsallaştırılmasının yanı sıra ateşin yakıldığı yer olan ocağın da kült hâline dönüştürülmesine neden olmuştur. Mehmet Eröz ateşe ve ocağa gösterilen büyük saygıyı, bunların kutsallaştırılmasının sebebinin atalara duyulan saygıyla açıklamaktadır. Buna göre atalar kültü, ocak kültünü doğurmuştur. Ocağın tütmesi, ateşin devamlı bir şekilde yanması, ataların o ocakta, o yurttan, o çadırda devamlı bir şekilde bulunması anlamına gelmekte ve ataların canları o ateşin içinde tecelli etmektedir.⁸⁵ Günümüzde "Ocağın yansın!", "Ocağın sönsün!" gibi dua ve beddualar da, hep bu eski inancın günümüze yansımaları olarak kabul edilmelidir.

Ocak-ocaklı, belli bir-birkaç hastalık vb. sorunlara eli, nefesi veya aracı olarak kullandığı su, çamur gibi nesne ile şifa getirebilen bu hasletini geçmişlerinden tevarüs yolu ile edinmiş olan şahıs veya ailedir.⁸⁶ Bu güç rüya ile bade içilerek veya bu yetenekleri olan kimseden el ve bazen da nefes alınarak edinilir. Rüyasında Fatma Ana'yı gören kimse O'ndan el almış ve ocaklı olmuş sayılır.

Ocaklar çok kere bir yatırın yakın çevresinde olurlar ve o zatla soylarının aynı olduğu söylenir. Ocak kan bağı ile yeni nesillere cinsiyet farkı gözetilmeden intikal eder. Aileye dışardan gelmiş gelinin ocaklı olabilmesi için el alması gerekir.

Orta Asya'daki Şaman Türk topluluklarında yaygın bir ateş kültünün olduğu bilinmektedir. Radloff'a göre Kazaklar'da ateş kültü önemli olup ateşe bazı takdimlerde bulunulmuştur. Aynı şekilde Altaylılar, Teleütler ve Yakutlar'da da ateşin

⁸⁵ Eröz, Mehmet, *Eski Türk Dinî ve Alevilik-Bektaşîlik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992, s.68-69.

⁸⁶ Kalafat, Yaşar, Akşehir Örneklemleri ile Türk Kültürlü Halklarda Od, Ateş, Ocak İyesi, Uluslararası Selçuklu'dan Günümüze Akşehir Kongresi ve Sanat Etkinlikleri, 20-21 Kasım 2008, Ed. Y.Küçükdağ-M.Çıpan, Konya, 2010, s.121- 139.

önemi büyüktür ve ateşe belli zamanlarda çeşitli yiyecekler ve içecekler sunulmuş, çeşitli vesilelerle ateşe kurbanların verildiği görülmüştür.⁸⁷ Şamanist Altaylar'ın ateşe karşı söyledikleri dualarda ateşe "güneş ve aydan ayrılmışsın." denilir ve ateşin gökten Tanrı Ülgen tarafından insanlara gönderildiğine inanılır. Ayrıca mübarek sayılan bazı şeylere ve ruhlara karşı küfür sayılabilecek sözler sarfedilebildiği hâlde, ateşe karşı son derece saygılı davranılır.

Abdülkadir İnan, A. V. Anohin'in Altay Türkleri ve Şamanizm hakkında topladığı materyale dayanarak verdiği ateş ve ocakla ilgili bir dua örneği şöyledir: "*Üç köşeli taş ocak, alevli yanan al ateşim! Taş ocağımız yerinden oynamasın, daima yansın! Yaktığımız ateş alevli olsun. Tarhana pişirdiğimiz ocağın külü çok olsun! Neslimiz kesilmesin, sürsün, biri giderse biri gelsin! Ey Abukan dağının payı, ey ay ve güneşin parçası (olan ateş)! Bereket ver, kismetimiz bol olsun.*"⁸⁸

Tahtacılar arasında özellikle büyük cemlerde, cemin başında delilci tarafından belirli bir ritüel eşliğinde delil adı verilen ateşin yakılması; delilcinin delile niyaz etmesi; sunulan doludan bir miktar delilin üzerine serpilmesi yoluyla ateşin hakkının verilmesi, bir yönüyle ateşe saçılması; delilin kendiliğinden sönmesi durumunda cemde bulunan herkesin düşkün sayılması ve düşkünlük cezasının ancak kurban kesme yoluyla kaldırılabilmesi vb. uygulamalar, Türkler'in Orta Asya'daki inançlarının izleri olmalıdır.⁸⁹

Şamanizm'de de ateşle yapılan ayinlerde ateş ruhuna hitaben okunan şaman dualarında "atamızın yaktığı ocak" denilmektedir. Ayrıca özellikle Kırgız - Kazaklar'da yer alan ocakla ilgili bir gelenek de dikkati çekmektedir. Buna göre Kırgız-Kazaklar'ın kabile teşkilatını kaybetmemiş boylarında yedinci veya dokuzuncu atanın torunlarının tamamı bir ulu eve saygı gösterir ve bu eve (çadıra) ocak dumanıyla "kararmış çadır" anlamına gelen "kara çangarak" derler. Bu çadırda verilen söz, yemin olarak kabul edilir ve çadırın sahibi genç bir delikanlı da olsa bu kişiye

⁸⁷ Ocak, *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1983, s.192.

⁸⁸ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm; Materyaller ve Araştırmalar*, 5.b. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s.70.

⁸⁹ Çıblak, Nilgün, "Tahtacılar Ateş ve Ocak Kültü", II. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 2007.

herkes tarafından saygı duyulur.⁹⁰ Bu da ata ruhuna ve ata ocağına verilen önemi gösterir. Bugün de Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ailenin en küçük erkek evladının, baba ocağında kalıp aile ocağını tütürmesi, bu yolla ailenin devamını sağlaması geleneği de söz konusu eski inanışlarla ilgili olmalıdır.⁹¹

Ocak, Anadolu halk inançlarında büyük yer tutar. Bunun eski geleneklerle bağlantılı olduğuna dair birçok araştırmacı görüş belirtmiştir. Ocak kültürü, ateş kültürü ile birlikte değerlendirilir.⁹² Ocak kelimesi eski metinlerde⁹³ ve daha sonraları “soy ve sülale” anlamında da kullanılmıştır. Bu çalışmada ele alınan ve “Ocak” olarak nitelendirilen terimle anlatılmak istenen Alevilerde dinsel hizmetleri gören dedelerin aileleridir. Her Dede ailesi bir Ocağa dâhildir. Onun temsil ettiği değerlere büyük kutsallık ve manevî güç atfedilir. Aleviler arasında da ocaklara karşı büyük bir saygı vardır. Ocaklarla ilgili olağanüstü birçok kerametlerin söz konusu olduğu olay (menkıbe) dilden dile aktarılır.⁹⁴ Yine bazı ocaklara mensup dede aileleri hastaların başvuru merkezleri konumundadır. Çeşitli hastalıklar için bazı Ocaklara başvurulur. Ayrıca Gloria L. Clarke araştırmaları sırasında Ocakzade Dedelere ait mezarların da yeşil renkli bezler konulduğunu ve bunun da karizmatik soyu sembolize ettiğini ifade etmektedir.⁹⁵

Genel olarak Alevi Bektaşî topluluklar cemaat yapılanması bakımından dergâhlar ve ocaklara bağlıdırlar. Toplumsal planda dergâh ve ocak disiplini esastır. Bu organizasyon kutsal temellere dayanmaktadır çünkü bu ocakları oluşturmuş aileler keramet sahibi ululardan gelmektedir. Bu ulu kişiler aynı zamanda İslam Peygamberinin, Ehlibeytinin soyuna dayanmaktadır. “Hak-Muhammed-Ali Yolu” olarak adlandırılan ve kutsanan bu yol, Ehlibeyte dayanan dede aileleri yani “Ocaklar” aracılığıyla yüzyıllardır süregelmektedir. Alevi Ocakları, Dede Garkın, Sarı Saltuk ve Hıdır Abdal gibi Alevi geleneğinin evlad-ı resul (seyyid) saydığı ve

⁹⁰ İnan, a.g.e., 68.

⁹¹ Çıblak, a.g.m.

⁹² Er, Piri, *Geleneksel Anadolu Aleviliği*, Evrak Yayınları, Ankara, 1998, s.83-86.

⁹³ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, C.I, Ankara, 1987, s.638.

⁹⁴ Yaman, Ali, a.g.e.; *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşilik*, Elips Kitap, Ocak 2006, s.63-71.

⁹⁵ Clarke, Gloria L., *World Of The Alevi, Issues Of Culture And Identity*, Including a comparison of the Anatolian Alevi Ocak with the North Indian Gharana, İstanbul&New York, AVC Publications, 1999. Ayrıca bkz. Yaman, Ali, “Anadolu Aleviliği'nde Ocak Sistemi ve Dedelik Kurumu”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirisi, Ürgüp, Ankara, 23-28 Ekim 2000: Evrak Yayınları, 2001, s. 849-887.

kutsal kabul ettiği din ulularının adlarını taşımaktadır. Ocaklar zaman içerisinde, bu kutsal dervişlerin soylarından gelenlerce kurumsal hale getirilmiş, bu soylardan gelenlere ocakzade (ocakoğlu) denmiş, dedelik görevinin ocakzade dedeler (seyyidler) tarafından yerine getirilmesi bir gelenek halini almıştır. Ocaklar konusunda Prof. Boratav şu bilgileri sunuyor: “...*Hasan Dede Ocağı, Narlıdere Ocağı* deyimlerinde görüldüğü gibi, *Anadolu'daki Alevi-Kızılbaş topluluklarının, bölge bölge bağlı buldukları kutlu merkezler; ocak bu deyimlerde, aynı zamanda, o yerlerde oturan tarikat ulularının soyu anlamına gelir genel olarak bu ocakların önderlik görevi babadan oğula geçer; nitekim ocak ulusunun soyundan olan kimselere 'ocakzade' derler.*”⁹⁶

Dede: Genel ve temel olarak tanımlanacak olursa; soyu Hz. Muhammed'e, on iki imamlara dayanan, bir ocağa bağlı manevî önderdir. Alevilerce yarı kutsal olarak algılanan dedenin, dinî önderliğinin yanı sıra toplumsal yaşamda da önemli rolü vardır. Taliplerini, Alevi töresine, geleneklerine göre terbiye eder, onları eğitir ve aydınlatır. Yani dede, Alevi toplumunun dinî lideri olarak, mürşidlik görevini yapar, irşad edicidir, terbiye edici bir mürebbidir, aydınlatan üstad, “pir ve rehber”dir. Her yıl ocağa bağlı olan köyleri gezerek dinî hayatı canlandırır, yolu şenlendirir, anlaşmazlıkları giderir, dayanışmayı ve yardımlaşmayı arttırarak önlemler alır.⁹⁷ Dede, Alevilik'te cemleri yürüten kişidir. Baba, rehber, mürşid isimleriyle de bilinmektedir. Bu isimler belirli ayrıcalıklar ve Alevi Bektaşî zümresi içerisinde farklı bakış açısının önderlerinin isimlerine yansımalarıdır.⁹⁸ Esat Korkmaz çıkış kaynaklarına göre dedeleri sınıflandırmıştır:

- “1. Çelebiler: Hacı Bektaş-ı Veli'nin soyundan gelenler (bel evlatları)
2. Ocakzadeler: Sayıları On İki İmamlara çıkan ocaklardan gelenler
3. Babalar: Hacı Bektaş-ı Veli'nin yolunu izleyenlerden gelenler (yol evlatları)”⁹⁹

Alevi Bektaşîlik'in, Eski Türk inanç sisteminde yer alan Şamanizm ile paralellikleri olduğu muhakkaktır. Bu paralelliklerden biri de dede ile şaman (kam,

⁹⁶ Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2003, s.144.

⁹⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 189-190.

⁹⁸ Ersal, Mehmet, Isparta ili Senirkent İlçesi Uluğbey Beldesinde Alevilik, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2005, s.44.

⁹⁹ Ersal, a.g.e., 45.

baksı/bakşı, oyun) arasındaki benzerliklerdir. Şaman dininin ayin ve törenlerini yapan, ruhlarla fâni insanlar arasında aracılık eden adama umumiyetle Türk kavimlerinde *kam* denir. Kaşgarlı Mahmud, “kam” kelimesini “kâhin” kelimesiyle tercüme etmektedir. Balasagunlu Yusuf Has Hacıp ise Kutadgu Bilig’de kamları otaçılar (tabibler) ile bir tutmakta; kamların insan topluluğu için faydalı adamlar olduğuna işaret etmektedir. Yine Yusuf Has Hacıp, her derdin bir dermanı ve tedavi edecek kamı bulunduğunu söylemektedir.¹⁰⁰

Kutadgu Bilig’in yazıldığı yıllarda Doğu Türkleri İslamlaşmaya başlayalı yaklaşık bir buçuk yüzyıl geçmiştir. Kamlar yeni hayat şartlarına ve yeni dine uymak zorunda olduklarından şeytanları kaçırmak için dualar yazılan muska (bitig) kullanmışlardır. Eski Şaman dualarına peygamberin, meleklerin, evliya ve şeyhlerin adlarını da eklemiştirler. Hatta Doğu Türkistan’ın Müslüman kamları kendi mesleklerinin pirinin “Hz. Fatma” olduğuna dair menkıbeler uydurmuşlardır.¹⁰¹

Şaman (kam), Şamanistlerin inançlarına göre, tanrılar ve ruhlarla insanlar arasında aracılık yapma kudretine malik kişidir. İnsan ufak tefek ruhlara, aileyi koruyan ateş ve iyi yer-su ruhlarına bizzat kendisi de kurbanlar, saçılar sunabilirse de kuvvetli, hele kötü ruhlara doğrudan doğruya baş vuramaz. Bu kötü ruhların ne istediklerini ancak kudretini göklerden, atalarının ruhlarından alan şamanlar bilirler. Kam olmak içinse, belli başlı bir kamın neslinden olmak gerekir. Hiçbir kimse kam olmak istemez. Fakat geçmiş ka-ataların ruhundan biri kam olacak torununa musallat olur; onu kam olmaya zorlar. Kamlar gerek erkek gerek kadın olsunlar bir kast hâlinde bulunmazlar. Mensup oldukları boy, oymak ve köyün üyesi olarak halk içinde yaşarlar. Kendisinin tanrılar tarafından kam olarak tayin edildiğine, ruhların kendisinin hizmetinde bulduklarına inanan kam hayali geniş, mistik ve yaradılıştan zeki bir adamdır. Tabiattaki bazı sırlara da vâkıftır. Kam olacak adam çocukluğundan beri çok düşünceli olur; zaman zaman canı sıkılır; şairdir, irticalen şiirler de söyler.¹⁰²

Görüldüğü gibi Şamanizm’deki kam ile Alevilik’teki dede kavramları arasında güçlü benzerlikler mevcuttur. Soydan gelme, olağanüstü güçlere sahip olup hastalıkları iyileştirme, topluma sosyal anlamda önder olabilme, kendinden geçme...

¹⁰⁰ İnan, a.g.e., 72.

¹⁰¹ İnan, a.g.e., 73.

¹⁰² İnan, a.g.e., 75-76.

gibi özellikler dedelerde de olabilmektedir. Bu yönüyle Alevilik, kökleri çok eskilere dayanan bir gelenektir.

Bu genel bilgilerden sonra Alevi Ocaklarında Dedelik kurumuna bakacak olursak üçlü bir hiyerarşiyle karşılaşırız: 1.Mürşid, 2.Pir, 3.Rehber. Kimi yörelerde bu hiyerarşi Pir ve Mürşid'in yer değiştirmesi şeklinde uygulanmaktadır. Yani şu şekildedir: 1.Pir, 2.Mürşid, 3.Rehber. Şüphesiz dedesoylu olan kişi için var olan bu sıralama işlevseldir. Birbirlerini tamamlarlar, biri olmaksızın diğeri anlamsızlaşır. Tümü de ocakzade olan yani dedesoylu olan dede aileleri bu görevleri paylaşmışlardır. Görev paylaşımı daha çok aynı ocak ve yakın akraba dede aileleri arasında gerçekleşmektedir. Bazı yerlerde bu hiyerarşik görevlendirmeyi çeşitli ocaklardan dedeler toplanarak bir seçim şeklinde yaparlar. Ancak genel uygulama seçim şeklinde olmamaktadır.¹⁰³

Aslına bakılırsa Alevi Ocakları arasında ayırım gözetilmez ve bu da Aleviler arasında “*Eri erden seçen kördür.*” denilerek ifade edilir. Ancak buna karşın “*El ele el Hakka sistemi*” çerçevesinde Ocakların arasında mürşitlik, pirlilik ve rehberlik bağı vardır. Her Dede ailesi bu şekilde kendini bağlı saydığı Dede ailesinin talibi, müridi sayar. Bu da doğal olarak hiyerarşik bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bu hiyerarşik yapılanmanın kökeni hala tam olarak açıklığa kavuşmamıştır. Ocakların bir bölümü, başka ocaklara bağlıdır. Bağlı olunan ocak mürşid ocağı, bağlı olan ocak ise pir ocağı olarak, yine rehberlik de bir başka ocağın hizmeti olarak paylaşılır. Bu görev paylaşımı “*El ele El Hakka sistemi*”nin doğal bir sonucudur. Bu görevler farklı ocaklar arasında olabildiği gibi, aynı ocak içerisinde farklı dede ailelerince de üstlenilebilmektedir.¹⁰⁴

Ocak sistemi ve Dedelik kurumu artık eskiden olduğu gibi kırsal yapıdaki gibi işlememektedir. Kentlere yerleşme süreci hem yurtiçinde hem de yurtdışına doğru yoğun nüfus hareketlerine yol açmış. Ocak sisteminin çökmesine yol açmış, dede-talip ilişkileri parçalanmıştır.¹⁰⁵

¹⁰³ Yaman, Ali, a.g.m., s. 849-887.

¹⁰⁴ Yaman, a.g.m., s. 849-887.

¹⁰⁵ Yaman, a.g.m., s. 849-887.

Mürşid: Arapça, “rüşd” kökünden türetilen mürşid kelimesi irşad eden, yol gösteren, tarikat piri, şeyhi anlamına gelir.¹⁰⁶ Hz. Muhammed’i temsilen Ahmet-i Muhtar postu veya makamıdır. Tasavvufa göre mürşid ya da pir, hem mülkün (varlığın) hem de gönlün (ruhun) sultanıdır.¹⁰⁷

Bu kelime, her araştırmacının bakış açısına ve araştırmalarına göre farklı anlamlar üstlenmiştir. Bedri Noyan, Mürşid’i “dede”, “dedebaba” olarak isimlendirir. Mürşid, ilâhi aşk ve ilim ile dolu olup müridi Hak yolunda ilerletendir.¹⁰⁸ Esat Korkmaz’a göre ise; müritlerine kurtuluş yolunu gösteren ve Mürşid-i Azam olarak bilinen Hz. Muhammed’in yeryüzündeki bir nevi temsilcisi manalarını çağrıştırdığını ifade etmişlerdir.¹⁰⁹ Birge’ye göre “Nihai anlamda, mürşit, tarikatın pir’i Hacı Bektaş’tır. Fakat pratikte o önderlik, yenilerin nasip aldıkları Tekke Babası tarafından yürütülür.” Bunun yanında mürşid olmadan tarikatı ve yolu anlayamaz.¹¹⁰ Bektaşî tarikatının Mürşidleri Hz. Muhammed, Hz Ali ve son olarak da Hacı Bektaş-ı Veli’dir.¹¹¹

Nejat Birdoğan, ocakları, “Mürşid Ocakları” ve “Pir Ocakları” diye ikiye ayırmaktadır. Mürşid ocaklarını, kendine bağlanılan ve “pirlik” beratı verilen ocaklar olarak isimlendirir. Bu ocakzâdeler, soy olarak seyyid olmakla birlikte Hacı Bektaş’tan önce Anadolu’ya gelerek Aleviliği yaymışlardır. Örnek olarak da Malatya Minayık köyü Ocağı’nı vermektedir.¹¹² Araştırmacı Gürani Doğan ise “Tasavvuf ehline göre Mürşid, Hz. Muhammed’dir. Daha sonra zamana göre, Hacı Bektaş-ı Veli, Dede Kargın, Erdebil Tekkesi; Rehber olarak da Hz. Ali kabul edilir, yol gösteren önderlik edendir.¹¹³ Buradan anlaşıldığına göre Mürşidlik vazifesi gören ocaklar mevcuttur (Malatya Minayık Ocağı).¹¹⁴

Cem: Cemin kelime anlamı; toplanmak, toplanılmak, biriktirmek, biriktirilmektir. Bir bakıma “birlik”tir. Alevi inancında cemin gerçek anlamı ibadet

¹⁰⁶ Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 2000, s.735.

¹⁰⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 191.

¹⁰⁸ Noyan, Bedri, *Bektaşîlik Alevilik Nedir?*, İstanbul, 1995, s.74.

¹⁰⁹ Korkmaz, a.g.e., 259.

¹¹⁰ Birge, John Kingsley, *Bektaşîlik Tarihi*, Çev., Reha Çamuroğlu, İstanbul, 1991, s.111-122.

¹¹¹ Eğri, Osman, *Bektaşîlik’te Tasavvufî Eğitim*, Horasan Yayınları, 2.b., İstanbul, 2003, s.29-31.

¹¹² Birdoğan, Nejat, *Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik*, Berfin Yayınları, 3.b., İstanbul, 1995, s.214-215.

¹¹³ Doğan, Gürani, *Alevilikte Ön Bilgiler ve Cem, Zakirlik*, İstanbul, 1988, s.86.

¹¹⁴ Ersal, a.g.e., 41.

için toplanmadır. Bir başka deyişle Alevilerin ibadetlerini yaptıkları ayinin adıdır. Bu ayinin yapıldığı yere de “cemevi” denir.¹¹⁵ Cem bütünselliği, Alevi toplumunun Allah’a ulaşma yolunun mistik yanlarını oluşturur.

“Alevilikte temel inanç kurumu cemdir. Alevilik’te cem ibadetinin kutsal inanç kaynağı Hz. Muhammed’in Miraç olayıdır. Allah’ın buyrukları’nın ilk tebliğ edilip uygulama esaslarının belirlendiği meclisin adı ‘Kırklar Meclisi’dir. Kırklar Meclisi, 17 kadın, 23 erkekten oluşmuştur ve bir nev’i danışma kuruludur. Hz. Muhammed, gelen vahiylerle tebliğle görevli bir Nebi / Resul olmasının yanında Kırklar Meclisi tarafından seçilmiş bir “Mürşid”dir. Yine bu meclisçe de Hz. Ali, “rehber” ve Reasullullah’ın vekili olarak seçilir. Bu inanç ve iman kaynağı Alevi cemlerinde bu iki ulu kişinin yerini ve önemini belirtmeye yetmektedir. Kırklar Meclisi’nde mürşid ve rehber seçimi bugünkü anlamda “Dedelik kurumu”nun oluşmasına temel dayanak sağlamıştır. Bu kurumsallığa ‘Pirlik Makamı’nda Hacı Bektaş-ı Veli eklemlenmiştir ki buna ‘Horasan Postu’ denmektedir.”¹¹⁶

Cem ibadeti Aleviliğin temel kurumlarındanıdır. Bu sadece dinsel değil sosyal içeriğe de sahiptir. Alevilerin ibadetlerinin temeli bu cem törenlerine dayanır. Dedelerin en önemli işlevlerinden biri de, cem törenlerini yönetmesinde kendini gösterir. Ocakzade dedeler, her yıl düzenli bir şekilde kendilerine bağlı köylerdeki taliplerini ziyaret ederler. Dedelerin bu ziyaretleri, hasat zamanı geçtikten sonra yapılır. Dede bir yere geldiğinde peyik (davetçi) adı verilen bir kişi ev ev dolaşarak dedenin geldiğini ve cem töreni yapılacağını canlara haber verir. Köydeki evlerden biri cem töreni için hazırlanır. Bunun için cemaatin sığabileceği büyük bir salon seçilir. Bazı köylerde bu hep belli yerlerdir. Bu cem (görgü cemi) cuma akşamı, yani perşembeyi cumaya bağlayan gece yapılır. Eğer görgü cemi olacaksa tarik ve kurban hizmeti de mutlaka vardır. Bazı ocaklarda ise tarik yerine pençe ile cem görülür. Bunlar daha çok çelebilere bağlı dede, baba veya vekillerdir. Cem ibadetinde on iki hizmet ve bu hizmetlerin ayrı ayrı sahipleri vardır. On iki sayısı Hz. Muhammed’in soyunu, yani kızı Hz. Fatıma ile amcasının oğlu Hz. Ali’nin soyundan gelen on iki imamı simgelemektedir. Cem ibadeti Kırklar Cemi’ne dayanmaktadır. Alevilerce

¹¹⁵ Sarıyar, a.g.e., 19.

¹¹⁶ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 189.

Cem, “Hak-Muhammed-Ali Divânı”dır. Cem ibadetinin bir diğer adı da “halka namazı”dır. Cem’deki halkada esas olan namaz deyişiyile kastedilen Buyruk’taki ifadeyle niyazdır,¹¹⁷ Allah’a yalvarmaktır, dua etmektir. Cem’e ayrıca; Ayn-ül Cem, Ayin-i Cem, Cem ayini, Abdal Musa Kurbanı, Birlik Cemi, Dardan İndirme Erkânı, Koldan Kopan Erkânı, Ali Cemi, Görgü Cemi, İçeri Kurbanı, İkrar Cemi de denir. Kış aylarında, özellikle Perşembe’yi Cuma’ya bağlayan akşam başlaması esastır. Muharrem ayı dışında Cem ibadeti yapılabileceğine dayanarak cem yapmak için “Kırk sekiz Cuma haktır.” derler. Cem kurumunun içeriği sadece dinsel değildir, daha kapsamlıdır.¹¹⁸

Cem kurumunun Alevi topluluklarında yüzyıllarca gördüğü işlevleri genel olarak şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Dinsel işlevler, 2. Sosyal-Eğitsel işlevler, 3. Hukuksal işlevler

Cem kurumunun dinsel işlevi ön plandadır. Aleviliğin temel ibadeti bu yolla icra edilir. Cem kutsal bir ritüeldir. Cem’deki işleyişin de temeli Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin de katıldığı Kırklar Cemi ile atılmıştır. Cem, Alevinin inancını oluşturan düzenli bir ibadettir. Cemlerdeki dualar büyük ölçüde Türkçedir. Anadili Kırmanci veya Zazaca olan Alevi topluluklarda bile - istisnalar olmakla birlikte - Türkçe dualar ve Şah Hatayi, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet vb. Alevi ozanlarının Türkçe deyişleri okunmaktadır.

Cem kurumunun bir diğer yönü de sosyal ve eğitsel işlevidir. Sosyal dayanışmayı sağlamasının yanı sıra, orada gerçekleştirilen ritüel ve anlatılanlar inanca, tarihe, gündelik yaşama ilişkin bilgiler de içermektedir. Geleneksel kır yaşamında buldukları toplum içinde nisbeten daha eğitilmiş ve okumuş olan Dedeler cemlerde sundukları bilgilerle uzun süre bu eğitsel işlevi yerine getirmişlerdir.

Alevilerde hayat çok sıkı ve birbirini tamamlayıcı kurum ve kurallarla donatılmıştır. Bu sosyal yaşam en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiştir. Dede talip herkes bunlara uymak zorundadır. Örneğin Dede her evde cem yapamaz. Cem yapılacak evde ve evin sahibi ailede bazı özellikler aranır. “Muhammed-Ali

¹¹⁷ Çev. Yaman, Mehmet, *Buyruk, Alevi İnanç-İbadet ve Ahlak İlkeleri*, Mannheim Alevi Kültür Merkezi Yayınları, Mannheim, 2000, s.23.

¹¹⁸ Yaman, Ali, “Yüzyılların İçinden Alevilerin Cem İbadeti (1): Düünden Bugüne Temel Bilgiler”, *Alevilerin Sesi*, S.46, Haziran 2001.

Meydanı” ve “ölmeden önce ölünen yer” olarak da nitelenen “Cem Meydanı” her yönüyle kutsal kılınmıştır. Cemler bazı yörelerde sadece Dede evlerinde yapılmaktadır. Bu evlerde büyük bir odada cemler tutulurdu. Hele bazı Dede ailelerinin evleri vardı ki uzun yıllar buralarda cem yapılması bir gelenek hâlini almış buralarla ilgili menkıbeler de dilden dile yayılmıştır. Cem’in bu evlerde yapılmasında bir diğer neden de cemde Dede’nin görgü zamanı kullandığı “tarik, erkân, zülfikar, serdeste” vb. adlarla anılan asanın bu evlerde bulunmasıdır. Kutsal olan tarik asılı olduğu yerden indirilmek için dualar edilir, kurban kesilirdi.¹¹⁹

Cem’de on iki hizmet ve bu hizmetlerin ayrı ayrı sahipleri vardır. Her hizmet sahibi Cem’deki işleyiş sırasında görevini yerine getirir. Her Alevinin görgüden geçmesi, hâl ve gidişatının muhasebesini yapması, ikrarını tazelemesi ve gerektiğinde topluma hesap vermesi genel kuraldır. Dede bir yere geldiğinde peyik (davetçi) adı verilen bir kişi ev ev dolaşarak dedenin geldiğini ve cem yapılacağını köylülere haber verir. Köydeki evlerden biri cem töreni için hazırlanır. Bu cem töreni Cuma akşamı, yani Perşembe’yi Cuma’ya bağlayan gece yapılır. Cemdeki on iki hizmet sahipleri ve görevleri şu şekildedir: Dede, cem törenini yönetir. Rehber, cemde görgüsü yapılanlara yardımcı olur. Gözcü, cemde düzeni sağlar. Çerağcı, çerağı (mumu) yakar, meydanın aydınlanmasını sağlar. Zakir, saz çalarak deyişler söyler. Süpürgeci, her hizmetin sonunda, süpürge çalma görevini yerine getirir. Sakka, su dağıtır; lokmalar yendikten sonra temizlik için ibrik, leğen, havlu getirir. Sofracı, kurban ve yemek işlerine bakar. Pervane, cemevine gelenler ve gidenlerle ilgilenir. Peyik, cemin yapılacağını herkese haber verir. İznikçi, cemevinin temizliğine bakar. Kapıcı, cem yapılan yerin kapısında bekler. Hizmet sahipleri ve görevleri özetle bu şekildedir.¹²⁰

Cemdeki işleyiş ise şu şekildedir: Cem töreni, dede tarafından görevlendirilmiş yukarıda adları verilen hizmet sahiplerince, dedenin yönetiminde, belli bir düzen içerisinde yerine getirilir. Dede, cem yapılacak yerin en üst tarafında ve ocak yanında önceden hazırlanmış, ceme katılanların hepsi tarafından rahatça görülebilecek ve duyulabilecek bir yerde bazen serilen postun üzerinde oturarak

¹¹⁹ Yaman, Mehmet, *Alevilikte Cem*, Ufuk Matbaacılık, İstanbul, 1998, s.23.

¹²⁰ Yaman, Mehmet, a.g.e., s.23.

yönetir.¹²¹ Dedenin oturduğu yer dede postu, pir postu olarak adlandırılır. Yanında diğer dedeler veya zakir / âşık oturur. Bazı bölgelerde zakirlik görevini de edeler yerine getirdiğinden ayrıca bir zakir bulunmaz. Toplulukla dedenin oturduğu yer arasındaki meydan, hizmetlerin bir bölümü için boş bırakılmıştır. Semah hizmetleri bu alanda görülür. Hizmet sahipleri dedenin karşısında dura durarak, dualarını burada alırlar.

Cem törenine düşkünler alınmazlar. Cemde ibadet “cemalet cemale”dir. İnsanı kâbe olarak gören bir anlayış doğaldır ki cemalet cemale ibadet edecektir. Oturuş ise halka şeklinde, belli bir düzen içerisinde diz üstüdür. Dede zaman zaman destur verdiğinde rahat oturulabilir. Görgü cemi bütün taliplerin musahipleri ile birlikte görülmesi şeklinde sürer. İfade ettiğimiz gibi on iki hizmet sırasıyla yerine getirilir. Her musahip görülmesinde dede, cemaatten rızalık alır. “Bu canlardan razı mısınız?” diye sorar. Cemde kurban hizmeti de görülür. Semah ve dualar (gülbâng) okunur. Musahiplerin görülmediği cemlerde de musahiplik hizmeti dışında diğer on iki hizmet yürütülür. Cemde işleyiş, dedenin yönetiminde ve diğer hizmet sahiplerinin hizmetleriyle büyük bir disiplin içerisinde yürütülür. Her hizmet sahibi görevini bilir. Eskiden genellikle belli aileler belli hizmetleri yürütmüştür. Mürşid (Dede) her yıl, geçmişteki cem törenlerinde verilmiş derslerin ve öğütlerin uygulanıp uygulanmadığını denetlemek ve yeni derslerde bulunmak için cemaati toplar, cem ibadetini yürütür. Bütün talipler Mürşid, Pir, Rehber huzuruna davet edilir. Bu daveti duyan canlar, musahipleri ile görüşür. Herkes evinde hazırlanıp en temiz elbiselerini giydikten sonra ev halkı ve musahibinin ev halkı ile birlikte, dedenin belirttiği zamanda ceme katılır.

Aleviler’de suç işleyen düşkün; bu durum da düşkünlük olarak adlandırılır. Düşkün olanlara suçlarına göre değişik cezalar verilir. Düşkünlere tarik çalınır, para vb. cezalar uygulanır. “Buyruk” kitaplarında bu cezalar her suç için ayrı ayrı belirtilmektedir. Düşkün olanlar cem törenlerine katılamazlar, kurban yiyemez ve yediremezler, toplumdan dışlanırlar. Eğer talibin suçu, büyük günahlardan (günah-ı kebar) ise dede’nin bu konuda yapabileceği bir şey yoktur. Buyruk’taki deyimle

¹²¹ Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler Ve Tarikatlar Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1964, s.283; Fırat, M. Şerif, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, 3.b., Kardeş Matbaası, Ankara, 1970, s.233.

“Ancak onun davasını mahşerde Hak Taalâ icra eder.”¹²² Oysa küçük günahların (günah-ı sagayir) cezalandırılma ve affedilmesine ilişkin koşulların belirlenmesi ve uygulatılmasında dede tam yetkilidir.¹²³

Tüm bu genel bilgilerden sonra Hubyâr Ocağı’ndaki cem törenlerine bakalım:

2.1.2. Hubyâr Ocağındaki Cemler

Hubyâr Ocağı’nda Görgü, Hıdırellez, Kurban, Abdal Musa, Lokma, Saya ve Düğün Cemleri gibi cemler yapılmaktadır. Bu cemlerin ayrıntılarını vermeden önce cem öncesi ve cem sırasında yapılması gerekenler hakkında bilgi vermek doğru olacaktır.

Eraslan Doğanay Dede’nin naklettiğine göre ceme gelmeden önce ve ceme girerken yapılacaklar şöyledir:

“Ceme gelmeden önce herkes kendi evinde abdest alır. Kadın-erkek ceme gelinir. Gelirken ev halkı olarak birbirlerinden razılık alırlar. Küçükler büyüklerin elini öper, büyükler de küçüklerin gözlerinden öper. Ellerine de çörekten börekten lokma yaparak ‘Destur-u Pir’ diyerek evlerinden çıkarlar. Cem evinin kapısına gelince ayakkabılarını çıkardıktan sonra cem evinin sağ tarafını Hz. Hüseyin’e hürmeten; sol tarafını Hz. Hasan’a hürmeten; eşiği Hz. Fatime aşkından; Hz. Fatime’nin şehit olan evlatları Medet ve Müğret sevgisinden dolayı sağ el işaret parmağına niyaz ederek ceme girer. Bundan sonra ‘tarikât’ hizmetine girmiş kabul edilir. Yani dünya ilişkisinden elini çekip manevî hizmete girmiştir. Tarikata giren ev halkı yan yana iki el göğüste ya da sol el aşağıda, sağ el göğüste, sağ ayak başparmağı sol ayak üzerine konmuş ve vücudu öne eğilmiş olarak duaya durulur. Buna ‘dara durma’ denir. Ev halkından yaşlı olan kişi –kadın erkek fark etmeksizin- şu duayı okur:

Esselamü aleyküm ey nuru tarikat erenleri

Esselamü aleyküm ey nuru marifet erenleri

Esselamü aleyküm ey nuru hakikat erenleri.

¹²² Der. Aytekin, Sefer, *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, Emek Basım-Yayımevi, Ankara, 1958, s.178.

¹²³ Yaman, Ali, “Yüzyılların İçinden Alevilerin Cem İbadeti (1): Dünden Bugüne Temel Bilgiler”, *Alevilerin Sesi*, S.46, Haziran 2001.

Bu duadan sonra dede ise; ‘Allah Allah; akşamlarımız hayrola, gelmeniz kutlu ola, lokmalarınız Hak didarında kabul ola, muratlarımız hâsıl ola, Hz. Muhammed Ali kabul eyleye, İmam Hasan, İmam Hüseyin, Hacı Bektaş-ı Veli dergâhında yenilmiş ola, erenler demine Hu.’ diye dua eder. Dualar edildikten sonra cemde görevli bulunan gözcü düzeni ve sessizliği sağlamak kaydıyla yerlerine oturtulurlar. Gelen canlara ön saflarda oturanlar ‘Hu Erenler!’ demek kaydıyla gönülleşirler. Hu, Allah’ın isimlerinden biridir. Cemlerde Hu denilerek Allah’ın ismi de kastedilmiş olunmaktadır.”¹²⁴

On iki hizmetin yörelere göre değişkenlik gösterdiği ve bazı yörelerde bu sayının on dokuza kadar çıktığı bilinmektedir.¹²⁵ Cemlerde on iki hizmet ise genel olarak şu şekildedir:

1. *Mürşid - Pir - Dede*: Hz. Muhammed’i temsilen Ahmed-i Muhtar postu ya da makamıdır. Tasavvufa göre mürşid ya da pir hem mülkün (varlığın) hem de gönlün (ruhun) sultanıdır. Cemi yönetir. Sorunları çözer, toplumu aydınlatır ve eğitir. Sercem adıyla da bilinir.

2. *Rehber*: Hz. Ali’yi temsil eder. Şah-ı velayet makamıdır. Dedenin yardımcısı, ilk yol göstericisidir. Rehber, talibi (yola girmek isteyen kişi) getirir, Pir ve Mürşid’e teslim eder. Talip ikrar verir; el alır, dil alır, nasip alır. Özünü meydanda bulur. Rehber, yol erinin kılavuzudur. Kılavuzsuz da kuş uçmaz.

3. *Peyik (Haberci)*: Eğer Dede, kendi köyünden başka (dışarı) bir yere gidecekse, Dedenin geldiğini haber verir. Dede ile cemden önce cem yapılacak yerin (köy, belde...) sorunlarını görüşür. Ayrıca cem tutulacak günleri de halka bildirir.

4. *İznikçi*: Cemevinin temizliğinden sorumlu olan kişidir. Meydancı, süpürgeci, cârcı, ferraş olarak da bilinmektedir. Her seferinde sol koltuğunun altında bir süpürge ile Dede’nin huzuruna çıkarak “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” diye Dede’nin dizine doğru süpürge çalarak duasını alır ve çekilir.¹²⁶

¹²⁴ Doğanay, a.g.e., 28-29.

¹²⁵ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 191.

¹²⁶ Ersal, a.g.e., 52.

5. *Bekçi*: Cem esnasında dışarıdan gelecek tehlikeye karşı koruma sağlayan kişidir. Canlar, canını ve malını ona teslim ederler. İnanç kuzudur, şeytan kurttur, akıl bekçidir. Bekçi olmazsa, kurt kuzuyu yer.¹²⁷

6. *Gözcü (Gözlekçi)*: Cemde asası ile disiplini, düzeni ve sessizliği sağlar. Elindeki asa, cemde edepli, sessiz durana; doğru söze göz gönül verene değmez.

7. *Çerağcı*: Delili (kandil, mum ışığı) uyandırır (yakar). Cemevini sevgi nuruyla aydınlatır.

8. *Semahçı / Pervazcı*: Semaha duracakları organize eder. Bazen kendisi de semah dönebilir.

9. *Zakir*: Cemdeki âşıktır. Deyişleri, nefesleri, düvaz-ı imamları çalıp genellikle de söyleyen kişidir. Arapça zikir kökünden gelmektedir. Zikreden demektir. Tekkelerde zikir esnasında teşvik için ilâhiler okuyan kimsedir.¹²⁸ Âşıklar, âşıklığını genel olarak sazından sözünden alırlar. Yani buradaki âşıklık manevî âşıklıktır. Birçok araştırmacı “âşık” kelimesini ikrar vermemiş, niyetli talip olarak izah eder.¹²⁹

10. *Kurbancı (Sofracı)*: Kurbancının vazifesi kurban olarak hayvanı temin etmek, tören gününe kadar kurbanı bakmak ve tören günü kesmektir. Tığlanacak koçları keser, hazırlar ve sofracıya teslim eder.

11. *Sucu (Sakacı / Saka)*: Esat Korkmaz bu kelimenin anlamını “su dağıtan hizmetli” olarak vermiştir.¹³⁰ İçki veya şerbet dağıtan kimse, olarak da bilinmektedir. Sakka hizmeti karı-kocanın gördüğü hizmetlerdendir. Bu hizmetçi karısı ile birlikte çıplak ayaklarla huzura çıkarlar. Erkek hizmetçinin beline bend bağlanır. “Sakka suyu” denilen suyla dolu bir tasla huzura gelir. Hanımı ile birlikte Dedeye niyaz eder. Niyazda sonra hizmetçi erkek, hizmeti görür kadın ise Dede’nin önünde ayakta kocasını bekler. Bu hizmette de kurban sayısı ile orantılı hizmetçi ortaya gelir. Tek kurban kesildiyse bir çift bir tas “sakka suyu” ile, İki kurban kesildiyse iki çift, iki tas “Sakka suyu” ile hizmet görür. Kurban sayısı ile orantılı olarak artar. Bu suyun kutsallığı, Kerbela’da susuz kalan Ehl-i Beyt’in rahmetinden gelir.¹³¹

¹²⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 191.

¹²⁸ Devellioğlu, a.g.e., 1166.

¹²⁹ Korkmaz, a.g.e., 40.

¹³⁰ Korkmaz, a.g.e., 303.

¹³¹ Ersal, a.g.e., 51.

12. *İbrikdar*: Kaynaklarda “Selman” olarak da geçer.¹³² Selman-ı Farisi, ibrikdarların efendisi, önderi olarak bilinmektedir.¹³³ Çerağ uyandırılıp halka namazı kılındıktan sonra sağ elinde leğen, sol elinde ibrik, omzunda havlu ile huzura gelir. Dededen başlayarak üç, beş veya yedi kişinin elini yıkaması için su döker. Bu kişiler Dededen sonra gelen ikrarı en eski olan taliplerdir.¹³⁴

Cemde çerağ yakma, on iki hizmetten biridir. Yöreden yöreye farklılık gösterebilir. Bazı yörelerde bir beyaz bezin içine tuz konulur. Kurbanın eritilmiş yağı da bir kaba konulur. Yanacak biçimde fitil yapılıp ve yakılır. Cemde on iki adet mum yakılarak dua okunur:

*“Çırağ-ı Ruşen fahri dervisan zuhur-ı imam, Himmet-i Piran, Pir-i Horasan Küsad-ı Meydan, Kuvve-i Abdalan, Kanun-ı evliya, gerçek erenler demine Hu!”
Dede, çırağ-ı evliya Muhammed Ali’ye candan salâvat, der ve tüm canlar salâvat verir. Çerağcı dedenin duasından geriye doğru çekilerek şu duayı okur:*

*Çün çırağı far uyandırdık Hüda'nın aşkına
Seyit el kevneyn Muhammed Mustafa'nın aşkına*

*Saki Kevser Aliye'l-Murtaza'nın aşkına
Hem Hatice Fatime Hayrün Nisa'nın aşkına*

*Şah Hasan Hulk-i Rıza hem Şah Hüseyin Kerbela
O imam embiya Zeynel Aba'nın aşkına*

*Hem Muhammed Bakır ol kim nesli Pak Murtaza
Cafer-üs Sadık İmam-ı reh mü'manın aşkına*

*Musa-yı Kazım İmam-ı Sertiraz-ı ehli Hak
Hem Ali Musa Rızayı sabiranın aşkına*

¹³² Bozkurt, *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005, s.224.

¹³³ Arslanoğlu, İbrahim, (Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi), “Çubuk Yöresi Aleviliğinde Dar Kurbanı”. Not: Bu yazı hâlen devam etmekte olan "Çubukta Alevilik" adlı bir araştırmanın küçük bir bölümünü teşkil etmektedir. <http://w3.gazi.edu.tr/~iarслан/cubukdarkurbani1.doc>. Erişim tarihi: 24.12.2010, 12.36.

¹³⁴ Ersal, a.g.e., 52.

*Saki Taki ve ba Naki hem Hasan'ül-Askeri
Ol Muhammed Mehdi sahip Livanın aşkına*

*Pirimiz üstadımız Bektaş Veli'nin aşkına
Haşre dek yanan yakılan aşıkının aşkına.*¹³⁵

Çerağcının bu duasından sonra salâvat getirilir, dede dua okur ve hizmet tamamlanır.

13. Tuzcu: Tuzsuz sofraya olmaz. Eğer sofraya tuz konmazsa Dede sofranın duasını okumaz. Tören için kurban edilen hayvanın tuzu olarak görülen tuzdan lokmalar alınmadan yalanmalıdır. Bu sebeple, âyin-i cemde çerağ uyandırılıp halka namazı kılınca sofralar huzura gelmeden tuzcu gelir. Elindeki tuz tabağı ile Dede'nin huzuruna durarak destur alır. Dededen başlayarak herkese tuzdan bir parmak yalatır. İşlem son bulunca duasını alarak huzurdan çekilir. Bu hizmeti erkek taliplerden biri görür.¹³⁶

Hubyâr Ocağı'ndaki cemlerde "tuzcu" hizmeti görülmemektedir. Ancak bu ocağa bağlı taliplerin mevlütlerinde dede, lokma ya da kurban dağıtılmadan önce genellikle bir tepsi içinde bir tutam tuz, şeker ve bir miktar da su ister. Dede, tuzu, şekeri, suyu dualar; mevlüte gelenlere ve lokma ya da kurban sahibine birer tutam tattırır, okunmuş sudan da birer yudum içilebilir. Bunu isteyen yapar. Bu hizmetin zorunluluğu yoktur.

2.1.2.1. Görgü Cemi (Birlik Cemi)

Hubyâr Ocağı'nda her yıl kış aylarında yapılır. Ancak maddi imkânı el veremeyenler birkaç yılda bir de yapabilirler. Bu cemin amacı, toplumdaki dirlik, düzen ve birliğin sağlanmasıdır. Bu amaçla Dede, canları Alevi yolu ve ikrarı üzerine sorgular. Alevi inancına uymayan davranışlarda bulunan varsa bu sorun çözüme kavuşturulur. Bu yoldaki davranışlara uymama sebebinin yani konunun başkaları tarafından bilinip bilinmemesinin pek de önemi yoktur. Çünkü Dede, sorgu sırasında

¹³⁵ Doğanay, a.g.e., 32-33.

¹³⁶ Ersal, a.g.e., 53.

görülen kişiye; “Seni senden soruyorum.” der. Çoğu zaman da görülen kişi hatalarını kendisi söyler ve af diler, cezasına razı olur. Alacaklılar ve borçluların anlaşmazlığa düştükleri konular çözüme kavuşturulur. Dargınlar bu cemde barıştırılır. Bir başka deyişle görgü ceminde kişinin “eline, beline, diline sahip olup olmadığının” sorgusu yapılır. Cemde bulunan tüm canların katılımı ile ortak bir kurban kesilmesi (imece usûlü) ve ayrıca ceme evlerden lokma getirilmesi Görgü Cem’inin bir gereğidir.¹³⁷ Görülecek kişinin evli ise musahibinin (yol kardeşi) olması da gerekmektedir.¹³⁸

Dedenin herkesten önce cemevinde hazır bulunması genel bir kuraldır. Dede cemevine varınca postuna niyaz eder ve oturur. Eğer cemde cemi yürütecek dededen önce gelen bir başka dede var ise, cemi yürütecek olan dede, kendisinden önce gelen dedenin duasına durur ve postuna öyle geçer. Burada şu dua okunur:

Dar Duası 1

Allah Allah

Darın divanın kabul ola

İstedigini dileğini Allah Muhammed Ali vere

Gelmeniz hayırlı ola

Devahlar (dualar) kabul ola

Secdeye inen başlar, dişler

Ağrı acı görmeye

Gerçeğe Hu.

veya

Allah Allah

Durduğun dardan

Yürüdüğün yoldan

Çağırdığın erden pirden şefaata ola

Gerçeğe Hu¹³⁹

¹³⁷ Sarıyar, a.g.e., 21.

¹³⁸ Doğanay, a.g.e., s.34.

¹³⁹ Sarıyar, a.g.e., 22.

Dede postuna geçtikten sonra da ceme gelmeye devam edilir. Cemevine gelen canlar lokmalarıyla birlikte dedenin önünde duaya dururlar. Dede lokma dualarını verir:

Lokma Duası

Allah Allah

Sofra kucağından

Bereketi bucağından kesilmeye

Elin bereketli ola

Başın devletli ola

Lokma sahibinin lokması kabul ola

Gerçeğe Hu.

veya

Allah Allah

Lokmalar kabul ola

Muratlar yerini ala

Hak Muhammed Ali kabul eyleye

İmam Hasan Şah Hüseyin

Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli defterine kayıt ola

Nur-u Nebi, Kerem-i Ali

Pirimiz Hacı Bektaş-ı Veli

Gerçek Erenler demine Hu

Mümine ya Ali.¹⁴⁰

Duadan sonra lokmalar hazırlanıp dağıtılması için hizmet sahibine verilir. Lokma getirmeyenler de yerine geçmeden önce dedenin duasına dururlar. Aile, sağdan itibaren büyüklük sırasına göre yan yana dizilir. Tüm canlar elleri önünde bağlanmış, sağ ayağı sol ayak başparmağı üstünde ve vücut öne doğru eğik bir biçimde durur. Dede dua okur:

Dar Duası 2

Allah Allah

¹⁴⁰ Sarıyar, a.g.e., 22-23.

Gelmeniz kutlu
Ağzınız tatlı ola
İstedığınızı dileğinizi Muhammed Ali vere
Ali katarından, Hüseyin yolundan ayırmaya
Üstadımız Ali
Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli yardımcınız ola
Hubyâr Sultan şefaatinde ayırmaya
Gerçeğe Hu.
veya
Allah Allah
Durduğunuz dardan
Yürüdüğünüz yoldan
Çağırduğunuz erden, pirden şefaata ola
Gerçeğe Hu.
veya
Geldiğiniz yoldan
Durduğunuz dardan
Çağırduğunuz pirden şefaata göresiniz
Cenab-ı Hak
Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli Sultan
İkrarımızda bel karar eyleye
Allah'a kul, Muhammed'e ümmet
Ali'ye talip eyleye
Bu yoldan, bu dardan, bu pirden ayırmaya
Ceddi cemalinizi yaramaza, uğursuza
Pirsiz düşürmeye¹⁴¹
Hayının (hain) şerrinden
Görünmez kazadan beladan koruya
Hayırlı evlat, hayırlı devlet
Hayırlı rahmet, hayırlı nasip eyleye

¹⁴¹ Düşürmeye: Kaynakta “düş getirmeye” olarak geçmektedir. Bkz. Sarıyar, a.g.e., 24.

Darınız niyazınız kabul ola

Gerçeğe Hu¹⁴²

Duasını alan canlar cem meydanına secde edip dedenin elini öperek sırtlarını dedeye dönmeden geri geri giderler ve oturacakları yerlerine geçerler. Dede; “Hu yeni gelen canlar, destur rahat oturun.” deyince rahata geçerler. Ceme katılacak tüm canlar yerlerini alınca cem başlar. İlk önce cemin düzenini ve işleyişini sağlayan gözcü, elinde asası ile gelir ve dede duasını eder:

Gözcü Duası

Allah Allah

Darın divanın kabul ola

İsteğini dileğini Muhammed Ali vere

Gözcü Karaca Ahmet'ten cümlemize şefaata ola

Gerçeğe Hu.¹⁴³

Bu duadan sonra dede isterse yol hakkında ya da günlük olaylar hakkında bilgilendirici ve aydınlatıcı konuşmalar yapar. Nasihatlerde bulunur. Konuşma bitiminde gözcü cemi başlatmak için dedenin de iznini alarak canların dara geçmesini sağlamak için “Marifete Hu!” der. Bunun üzerine ön sıradakiler dizleri üzerine dara geçerler; arkadakiler ise ayağa kalkarlar. Hubyâr'daki cemlerde genellikle ön sırada erkekler, arka sırada kadınlar yer alır. Tüm canlar dara geçince süpürgeci, süpürgesini koltuğunun altına alarak meydana gelir ve dedenin elini öper. Cem meydanını sırtını hiçbir şekilde dedeye dönmeden temsili olarak süpürür. Süpürme işi bitince dede duasını okur:

Süpürgeci Duası

Allah Allah

Biz üç bacı idik

Güruh-u Naci idik

Kırklar ceminde birimiz süpürgeci idik

Hak-i pervane

¹⁴² Sarıyar, a.g.e., 23-24.

¹⁴³ Sarıyar, a.g.e., 24.

Mürşid-i divane
Kul hizmet ile bağıslana
Seyyid-i Faraş'tan şefaata ola
Gerçeğe Hu.
 veya
Hizmetin kabul ola
Muradın yerini ala
Seyyid-i Faraş efendimizin
Hizmeti üzerinize ola
*Gerçek erenler demine Hu.*¹⁴⁴

Süpürgeçiden sonra meydana elinde bir seccade (cicim) ile seccadeci gelir ve dedenin duasını alır:

Seccade Duası
 Allah Allah
 Seccaden temiz ola
 Özün pak ola
 Hz. Fatma'dan şefaata ola
 Gerçeğe Hu.

Duadan sonra seccadeci seccadeye niyaz eder; yere serer, tekrar dört köşesine niyaz eder ve çekilir. Bunda sonra dede ceme katılan tüm canların birliği için; “Arif âşık, gerçeğe nişan” der ve cemdeki tüm canlar yanlarındakilerle niyazlaşırlar. Böylece tüm cem erenleri bir vücut olurlar. Dede bir düvaz-ı imam ile cemi başlatır. Bunun bir başka adı da “cem birleme duası”dır.¹⁴⁵ Zâkirin iki nefes, bir düvaz veya dört nefes, bir düvaz okumasına “Cemin birlenmesi” denir.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Sarıyar, a.g.e., 25.

¹⁴⁵ Sarıyar, a.g.e., s.21-26.

¹⁴⁶ Ersal, a.g.e., 49.

*Cem Birleme D÷vaz-ı imam 'ı*¹⁴⁷

Allah Allah

La feta illa Ali la¹⁴⁸ Seyfe illa Zülfikâr

İlla D÷ld÷l illa Kamber illa Şah (Üç kere okunur.)

Muhammed Ali'yi candan sevenler

Yorulup yollarda kalmaz inşallah

İmam Hasan'ın yüzün görenler

Hüseyin'den mahrum olmaz inşallah

İmam Zeynel'den bir dolu içen

İmam Bakır'dan kaynayıp coşan

Sıdk ile İmam Cafer'e ulaşan

Bundan özge yola sapmaz inşallah

İmam-ı Musa'dan gelen erenler

Can baş feda edip cemler görenler

İmam Rıza'ya zehir verenler

Divanda şefaata bulmaz inşallah

Bir gün olur okuturlar defteri

Şah oğlunun elindedir teberi

Uyanırsa Taki, Naki, Askeri

Açılan gülümüz solmaz inşallah

Hatayî der bu iş bir gün biter a

Özünü kata gör ulu katara

Mehdi şavkı¹⁴⁹ bu cihanı tutar a

Şah oğluna sitem olmaz inşallah

¹⁴⁷ D÷vaz-ı İmam: On iki İmamlar'ın adlarının geçtiği şiirlerdir. Onlara bağlı özelliklerin dile getirilmesi ile yazılan eserlerdir. D÷vazlar Alevi cemlerinde okunması zorunlu olan nefeslerdendir. Bkz. Artun, Erman, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.148.

¹⁴⁸ “la”, kaynakta “illa” olarak verilmiştir. Bkz. Sarıyar, a.g.e., 27.

¹⁴⁹ Şavk: parlama

veya

Bülbül oldum gül dalında şakırım
 Medet Allah ya Muhammed ya Ali
 Şah-ı Merdan kitabını okurum
 Medet Allah ya Muhammed ya Ali

Muhammed Ali'dir dersimi veren
 Hasan Hüseyin'dir okunan Kuran
 Zeynel Abidin'dir kalbime giren
 Medet Allah ya Muhammed ya Ali

İmam Bakır nur gölünü akıttı
 İmam Cafer bizi sırdan okuttu
 Musa Kazım gevher yükünü tuttu
 Medet Allah ya Muhammed ya Ali

İmam Rıza'nın yaslıdır günü
 Taki'nin Naki'nin akıyor kanı
 Hasan Askeri'ye ulaştır beni
 Medet Allah ya Muhammed ya Ali

Şah Hatayî'm hayalinde gezdirir
 Aşk-ı muhabbet deryasında yüzdürür
 Muhammed Mehdi'ye böyle yazdırır
 Medet Allah ya Muhammed ya Ali

veya

Niyazım var Muhammed Ali'ye
 Cümle günahıma imamlar medet
 Bağışla suçunu bu günahkârın
 Cümle günahıma imamlar medet

Ağu kattılar Şah Hasan'ın payına
 Lanet indi Muaviye'nin soyuna
 İmam-ı Hüseyin'in yüzü suyuna
 Cümle günahıma imamlar medet

Zeynel Abidin'dir benim penahım
 İmam Bakır kalp evinde mihmanım
 Ol İmam Cafer'dir efendim benim
 Cümle günahıma imamlar medet

On iki imama niyaz eylerim
 Hasan Askeri'ye hâlim söylerim
 Muhammed Mehdi'ye tamam eylerim
 Cümle günahıma imamlar medet
 Miraçta oturan ol Fahri Ahmet
 Yardım eyle bize çektirme zahmet
 Muhammed Ali'ye eylerim minnet
 Cümle günahıma imamlar medet

Mehemmed'im zikreylerim erleri
 Beyan eylediniz gizli sırları
 Rum erleri, Horasan'ın pirleri
 Cümle günahıma imamlar medet

Dede, düvaz-ı imamdan sonra duaya devam eder:
 Hayırların kabulü, Őerlerin defi
 Kusurların affı için
 Aliyen Aliyullah
 Veliyen Veliilullah
 Mürşid-i kâmil
 Düvazda imam

Yetiş ya on iki imam
 Öz birliğine
 Hacet kabullüğüne
 İtikat keskinliğine
 On iki imamlar yoluna
 Diyelim Allah Allah

Allah Allah
 Hayır hacetler kabul ola
 İstekler kadim ola
 Muratlar yerini ala
 Er'den bakım, Hak'tan nazar ola
 Hazret-i Pir şefaata ede
 Hak saklaya Hızır bekleye
 Hubyâr Sultan yolundan izinden ayırmaya
 Gerçeğe Hu.

Duadan sonra gözcü, “Erenlerin sefasına Hu!” der, dede ekler: “Dar çeken didar göre / Dar-ı Fatma'dan şefaata ola” ve sonra görgüye geçilir.¹⁵⁰

Görgüye çıkacak olanlar, yaşlı erkek sağ baş tarafta olmak üzere safa geçerler. Bu görev, yalın ayak icra edilir. Kadınla erkekli el göğüste ya da sağ el göğüste sol el aşağıya sarkıtılmış, sağ ayak başparmağı sol ayak üzerine konulmuş, vücut hafif öne eğilmiş vaziyette yaşlı erkek veya kadın şu duayı okur. Bu sırada rehber önderlik eder:

Elhamdülillah geldik erenler meydanına
 El bağlayıp durduk Pirimiz Lütüf-i İhsanına
 Yol Ali'nin, dar Mansur'un Allah eyvallah.

Dede; “Aşk ola yola” deyince herkes safi bozmadan secdeye iner. Şu dua okunup bitene kadar secdede kalınır:

“Hak Teala cesedine can verdi. Kalbine ilham verdi. Geçtiğin Mansur'un darı, gördüğün Hak didarı. Çenen talip, dilin mürşid; ne gördün ne işittin?”Secdede niyaz

¹⁵⁰ Sarıyar, a.g.e., 22-30.

hâlinde bekleyen canlar birlikte: “Hak gördük, Hak işittik. Er gördük, meydana geldik. Allah illallah eyvallah.” derler. Dede de: “Eyvallahınız daim olsun. İkrarınız imanınıza yoldaş olsun. Döktüğünüz varsa doldurun. Ağlattığınız varsa güldürün. Dara gelip dil alıp dil söyleyin.” der ve secdede olan canlar doğrulur.

Dede; “Uzaktan yakından hak talep eden olursa hakkınıza razı mısınız?” deyince darda olarak “Eyvallah” denir ve darda sağ el işaret parmağı ile niyaz¹⁵¹ edilir. Yine dede: “Şeriat, tarikat, marifet, hakikat kapıları hak gerçek” deyince darda olanlar yine “Eyvallah” der ve niyaz ederler. Dede devam eder: “On iki gün Muharrem orucu, kırk sekiz Perşembe orucu, yedi gün Hıdır İlyas, üç gün Medet Mürvet orucunun hak olduğu anlatılır. Görülen canlar doğrudur. Oruçları tutacağız.” diye niyazını verir ve ekler: “Erenler bu canları nice bilirsiniz, yola gelemeyecek durumları var mı? İsteklisi olan alacaklısı olan var mı? Komşuluk arasındaki ilişkisi nasıl? Yardımsever mi? Yoksulun elini alır mı? Küfür söyler mi? İnsanları birbirine kötü anlatır mı?” diye sorar. Şayet görülen kişinin yola gelmeyecek bir suçu varsa görülmeden cem evini terk eder. Cezalandırılıp toplumdan soyutlanır, düşkün kabul edilir. Görgü bittikten sonra görülenler görgü safını bozmadan duaya kalkarlar. Dede: “Allah Allah... Görgünüz hayır ola. Cenab-ı Hak haktan hukuktan cümlemizi ayırmaya. Ali gibi adaletli olasın. Gerçeğe Hu.” der. Görülen canlar herkesten razılık aldık dercesine cemevinin ön safında olanlarla niyazlaşırlar, tekrar duaya dururlar: “Allah Allah... Naz niyaz tecelle Hakk’a ulaş. Hak erenler görgünüzü kabul eyleye. Dünya hakkını dünyada halledesiniz. Gerçeğe Hu.” Görülenler tekrar cem meydanına diz çökerler. Tüm cem erenleri; “Hu erenler, görgünüz aşk olsun.” der. Onlar da; “Aşkınız cemel olsun.” diyip cemde oturdukları yere geçerler. Hizmet tamamlanır.¹⁵²

Mehmet Sarıyar ise görgü cemini şu şekilde nakletmektedir:

Görülecek canlar gözlekçi eşliğinde meydanda yerini aldıktan sonra gözlekçi dedeye tamam işaretini verir ve dede görgüye başlar:

Allah Allah

La feta illa Ali illa Seyfe illa Zülfikâr

İlla düldül illa Kamber illa Şah (3 defa)

¹⁵¹ Niyaz etmek, bir nev’i yemindir.

¹⁵² Doğanay, a.g.e., 34-36.

Yol Ali'nin, dar Mansur'un, post İmam Hüseyin'in

Aşk ola talip ola (yola feda olmak anlamında)

Duadan sonra görülenler başlarını secdeye koyarlar. Dede devam eder:

Hak Teala cesedine can verdi

Kalbine iman verdi

Geçtiğin Mansur'un darı

Gördüğün Hakk'ın didarı

Ağzın talip, dilin mürşid

Erenler meydanında

Ne gördün ne işittin?

Talipler de; "Hak gördüm Hak işittim. Er gördüm meydana geçtim."

Dede: "Allah Allah"

Talip: "Eyvallah"

Dede: "Eyvallah kapısı ikrar-ı imandır. İkrarınız kaim olsun. Elif gibi doğru durun. Eyvallahın daim ola. Buynan¹⁵³ kaim ola. İkrarın imanına yoldaş ola. Döktüğünü doldur. Yıktağın yaptı. Ağlattığını güldür. Yol sana dil verdi. Destur, baş kaldır, doğruyu söyle."

Talip: "Eyvallah"

Dede: "Seni senden soruyorum. Evin ocağın ile çocukların ile birbirinizden razı mısınız?"

Talip: "Razıyız."

Dede: "Birbirinize niyaz verin."

Görülen canlar büyükten küçüğe doğru niyazlaşırlar.

Dede: "Evvel kapı pir kapısı"

Talip: "Eyvallah"

Dede: "Mürşid hak mı, halife hak mı, rehber hak mı?"

Talip: "Eyvallah"

Dede: "Dört kapı, kırk makam, üç sünnet yedi farz mı?"

Talip: "Eyvallah"

¹⁵³ Buynan: bununla

Dede: “On makam şeriat, on makam tarikat, on makam marifet, on makam sırrı hakikat mi?”

Talip: “Eyvallah”

Dede: “Şeriatı olmayanın tarikatı olmaz. Üç gün Medet Mürvet, yedi gün Hıdrellez, on iki gün Muharrem, kırk sekiz Perşembe oruçları hak mı? ”

Talip: “Eyvallah”

Dede: “*Ana hakkı Tanrı hakkı; Ata hakkı Peygamber hakkı. Dört atanın dördü de hak. Anasını babasını tanımayan Allah’ı Peygamberi de tanımamış olur. Elinin koymadığını alma. Gözünün görmediğini söyleme. Kul hakkı yeme. Konuşulanları gizlice dinleme. Kimseyi kötüleme, dedikodu yapma. Kendine ağır geleni başkasına uygulama. Küçüğünü küçük bil, büyüğünü büyük bil. Bütün canları kendi canın gibi bil. Eline beline diline sahip ol. Yarın huzur-u mahşere vardığında şahitlerin üstünde kimseden yardım bekleme. Elin der; ‘Aldım.’, gözün der; ‘Gördüm.’, Kulağın der; ‘Duydum.’, Ayakların der; ‘Yürüdüm.’. Hakk’ın varlığını, birliğini unutma. Ehl-i Beyt’in yolu doğruluk gerektirir. Ayağın turab, dizin marifet, belin kemerbest, göğsün dinin imanın, boğazın kırklar, çenen talip, dilin mürşit, burnun müşkül-i Kamber, gözlerin nur-ı Huda, kaşların kalem-i kudret, başın tacı devlet, sağ kulağın İmam Hasan, sol kulağın İmam Hüseyin, önün dünya, arkan ahret. İnsaoğluna yani âdeme küfür etme. Ağzına, gözüne, yüzüne küfür etme. Melekler âdem’e secde etmiştir. Âdem’de Hakk’ın nuru var. Âdem’e saygılı ol. Bir zaman ilin ile, ilin yâr olmazsa köyün ile, köyün yâr olmazsa yedi kapı komşun ile, yedi kapı komşun da yâr olmazsa evin ile, evin yâr olmadı ehlin ile, ehlin de yâr olmazsa kendi cesed-i canın ile Hakk’a erişeceksin.” Dede ceme katılan canlara dönerek; “Ey cem erenleri! Bu canlar meydana geçti. ‘Mansur gibi asılırız, Nesimi gibi yüzülürüz. Fazlı gibi hançeri kabul ederiz. Alacağım var ise alırım. Vereceğim var ise veririm. Malımı verir, serimi yoldan kurtarırım. Al malımı bağışla canımı. Göster ecdadımı, doğru yolumu. Yolumla doğru yoldayım.’ derler. Hakkı olan hakkını istesin.” der, üç kere tekrarlatır.*

Genellikle talipler de “Yoktur.” diye cevap verirler. Ancak görülenlerden şikâyeti olanlar var ise isteklerini söylerler ve bu istekler yerine getirilir. Küslük varsa barıştırılır, ceza gerekiyorsa ceza verilir.

Dede: “Bu canları nasıl bilirsiniz?”

Talip: “İyi biliriz. Allah razı olsun. Hâl ve hareketlerinden memnunuz.”

Dede: Ezel eşiğinden ahret beşiğine kadar Şah-ı Merdan Aliye’l-Murtaza da sizden razı olsun. Şahitliğinizi kabul etsin. İçerde dışarıda hak talep eden olursa hakkınıza razı mısınız?”

Talip: “Razıyız.”

Dede: “Destur, ayağa kalkın.”

Görülen canlar ayağa kalkar. Birer adım geri dönerek niyaz verirler ve dedeye doğru dönerek duaya dururlar:

Dede: “Allah Allah... Erenler seni senden alıp yine sana teslim ettim. Dilindekine şahidim; kalbindekine Allah şahittir. Yüküm sırtına, amelim boynuna. İkrarın kutlu, miracın mübarek olsun. Aramızda yanan delilin ışığı ziyade olsun. Gerçeğe Hu.”

Görülen canlar dededen başlamak üzere tüm canlarla niyazlaşırlar. Tekrar duaya dururlar:

Dede: “Allah Allah... Durduğunuz dardan, yürüdüğünüz yoldan, çağırdığınız erden pirden şefaata ula. Gerçeğe Hu.”

Duadan sonra aile büyükleri seccade (cicim) üzerinde dara geçerler, diğerleri çekilir. Cemdeki tüm canlar dardaki taliplere “Hu, donun mübarek, görgün kabul ola.” diye dilekte bulunurlar. Dede; “Destur” der. Aile büyükleri de secdeye niyaz edip meydandan ayrılırlar. Gözlekçi, görgü sonrası “Marifete Hu” der ve cemdeki tüm canlar tekrar dara geçer.¹⁵⁴

Görgü bitip ceme gelecek olanlar aklandıktan sonra hep birlikte kurban alırlar. Kurbanın kesilip yedirileceği akşama “Rıza Gecesi” de denir. Bu gecede tüm on iki hizmetle beraber Rıza suyu da verilir. Rıza suyunda zakir (âşık), çalar söyler. Cemde bulunanlar Hz. Hüseyin için gözyaşı dökerler. Tüm insanların güzel olması için, memleketimizin dirliği beraberliği için, doğanın rahmetli, bereketli olması için cem erenleri dua ederler.¹⁵⁵

Dualanırken de kurban önce meydana getirilir. Meydanda kurbanın razılığını almak adına kurbanı önce su, sonra tuz verilir. Bundan sonra kurbanın yönü dedeye

¹⁵⁴ Sarıyar, a.g.e., 31-35.

¹⁵⁵ Doğanay, a.g.e., 55.

çevrilir. Dede ya da talip, sağ eliyle kurbanın bacağına hafifçe yukarı kaldırır. Sol eliyle kurbanın sol bacağına tutar. Talip, kurbanı rahatsız etmeyecek biçimde dedenin duasına durur. Kurban birden fazla ise cemevindeki diğer taliplerden yardım istenir. Dede kurbanı dualamaya başlar:

“İbrahim-i Halil Allah, İsmail-i Zebilullah, Ali sırrı şaha zahmettullah. Cihanda, masum-u pakta, düvazda imam hazırı huzuran sakayı büryan veziri Âdem Hak’tan inayet izni kurban tüyü Cebrail canı İsmail peyiği sultan tekbir edelim. Allahüekber Allahüekber.” denip iki diz üzerine durulur. Ön safta bulunan kadın-erkek, dedeye uymak kaydıyla ellerini pençe-yi Ali abayı andırmak şekliyle Allah’a yalvarırlar: “Allahüekber Allahüekber lâ ilâhe illallah, vallahüekber Allahüekber ve lillahil hamd.” Bu dua üç defa tekrarlanır. Duanın ardından dede de “Lâ feta illa Ali lâ Seyfe illâ Zülfikâr” diye üç defa dua eder ve ekler: “Kurbanlar kabul ola. Görgünüz, sorgunuz Hak didarında kabul ola. Gökten hayırlı rahmetler yağa, topraktan hayırlı bereketler vere. Cenab-ı Hak namerde muhtaç eylemeye. Kurbanınızı on iki imam efendimiz Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli kabul eyleye. Lokmanız sevap yazıla. Dil bizden, nefes Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli’den ola.” Duadan sonra zakirler üç nefes, bir düvaz-ı imam söyler. Dede duasına devam eder: “Allah Allah... Kurbanlarınız kabul ola. Hak didarına yazıla. İsmail’e inen sakalak Koç’un sürüsüne katılmış ola.”Koç, meydandan alınarak sofracıya (lagup) teslim edilir.¹⁵⁶

Rıza Suyu: Görgüden sonra rıza suyu içimine geçilir. Saka (sucu), temiz bir kap içinde su, bir tepsi ve iki tas getirir. Tepsiyi seccadenin üzerine, su dolu kabı da tepsinin üstüne koyar ve taslardan birini doldurarak dedenin duasına durur: “Allah Allah... Hayız hizmetin kabul ola. Yüzün ak ola. Özün saf ola. Selman-ı Pak’tan şefaata ola. Hu!” Sucu, elindeki su kabını tepsiye koyar. Hizmetçi bir kadın da sucunun yanına gelir. Dede, Hubyâr Sultan’ın türbesinden alınan bir miktar cöherden (kum-toprak) suyun içine döker. Tas ile suyu üç defa alır ve geri boşaltır. Sucu, hizmetçi kadın ve dede ellerini su dolu kabın kenarına koyarlar. Dede bir düvaz-ı imam söyler. Bitince suyu tas ile ayağa kalkar. Yönünü dedeye dönerek “...Be erenler nerdeyiz? Gönüller evindeyiz. Göle giren gözden çıkmaz. Ne âşık kanar ne

¹⁵⁶ Doğanay, a.g.e., 55-56.

Kevser tükenir... Sadık-ı Şah, Selman-ı Pak, Ahmed-i Muhtar, Haydar-ı Kerrar, Hu diyip içenlere, rahmete geçenlere, derim Saka: İmam Hasan, Şah Hüseyin...”¹⁵⁷ Arkasından dede sakaya dua eder. Yerde diz üstünde oturan kadın da doğrulur. Sucu ile birlikte dededen başlayarak cemdeki tüm canlara su dağıtırlar. Bu dağıtım sırasında zakir bir mersiye okur. Dağıtım bitince hizmetliler duaya durur. Dua bittikten sonra yerdeki tepsiyi sucu cemde bulunanlara uzatarak “*Rıza payı*” ister. Herkes imkânları doğrultusunda katkıda bulunur ve toplananlar dedeye verilir. Dede ve zakir, düvaz-ı imam okuyarak devam ederler. Dede yine dua okuyup “*Miraçlama*” ya geçilir:

Geldi Cebrail çağırdı
Hak Muhammed Mustafa
Hak seni Miraç’a okur
Davete kadir Hüda

Evvel emanetim budur
Pir-i rehber tutasın
Kadim-i erkâna yatıp
Tarik-i Müstakime

Muhammed şol kula vardı
Yoktur senden bir aziz
İmdi senden el tutayım
Hak buyurdu Ve’dduha

Muhammed’in belin bağladı
Anda ahir Cebrail
İki gönül bir oluben
Yürüdüler dergâha

Vardı dergâh kapısına

¹⁵⁷ Kısaltılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sarıyar, a.g.e., 36-42.

Gördü bir arslan yatar
 Arslan anda hamle kıldı
 Başa koptu tufane

Buyurdu Sırr-ı Kâinat
 Korkmasın Habibim dedi
 Hatem'i ağzına ver ki
 Arslan ister nişane

Hatemi ağzına verdi
 Arslan anda oldu sakın
 Muhammed'e yol verdiler
 Arslan gitti nihâne

Vardı Hakk'ı tavaf etti
 Evvel bunu söyledi
 Ne heybetli senin şirin
 Hayli cevreyledi bize

Gördü bir bîçare derviş
 Hemen yutmak diledi
 Ali bile olaydı
 Dayanırdı bu çevre

Ey benim sırrı devletim
 Sana tabidir ümmetim
 Eğiliben secde kıldı
 Eşiği Kible-gâh'a

Kudretten üç hon geldi
 Sütü elma baldan aldı

Muhammed destini sundu
Nûş etti Azamet-ullaha

Doksan bin kelam danıştı
İki gönül dostuna
Tevhid'i armağan verdi
Yeryüzünde insana

Muhammed ayağa durdu
Ümmetini diledi
Cümlesine rahmet olsun
Dedi anda Kibriya

Eğiliben secde kıldı
Hoş kal Sultanım dedi
Kalkıp evine giderken
Yol uğrattı kırklara

Vardı Kırklar Makamı'na
Oturuben oldu sakin
Cümlesi de secde kıldı
Hazret-i Emrullah'a

Muhammed secdeye koydu yüzün
Hakk'a teslim etti özün
Cebrail getirdi üzüm
Hasan ile Hüseyin'e

Selman anda hazır idi
Şey'en lillah diledi
Bir üzüm danesi koydu

Selman-ı Keşköl-ullaha

Kudretten bir el geldi
 Ezdi engür eyledi
 Hatem'i ol elde gördü
 Uğradı müşkül hâle

Ol şerbetten biri içti
 Cümlesi mest ü hayran
 Mümin müslüm üryan büryan
 Hepsi de girdi semaha

Cümlesi de el çırpuben
 Dediler Allah Allah
 Muhammed de bile girdi
 Kırklar ile semaha

Muhammed de cûşa geldi
 Tacı başından aldı
 Kemerbestin kırka böldü
 Sarıldılar kırklara

Muhammed galip oldu
 Yol-erkân yerini buldu
 Muhammed'i gönderdiler
 Hatırlar oldu safa

Muhammed evine gitti
 Ali Hakk'ı tavaf etti
 Hatem'i önüne koydu
 Dedi saddak Mürteza

Evveli sen ahiri sen
 Ey velayetler madeni
 Cümlesi de sana tabi
 Dedi şah-ı evliya

Şah Hatayi'm vâkıf oldu
 Bu sırrın ötesine
 Hakk'ı inandıramadı
 Özü çürük ervâha

Miraçlama bittikten sonra kırklara yürüyen hizmet sahipleri dedenin duasına durur. Cem meydanında diz çökerler. Zakir'in söylemiş olduğu şu dizelerle hizmete devam ederler:

Yörük olur gönül kuşu
 Evliya söylenir başı
 Eksikliğini bilen kişi
 İrfanda niyaz eylesin

İnsin Hakk'a secdeylesin
 Hü canlar Hü canlar Hü anlar

Bu irfana bilen gelsin
 Ali katarına uysun
 Tecelliye yüzler sürsün
 İrfanda niyaz eylesin
 İnsin Hakk'a secdeylesin
 Hü canlar Hü canlar Hü canlar

Ali yoludur yolumuz
 Hakk'a malumdur hâlimiz
 Daim irfanda dilimiz

İnsin Hakk'a secdeylesin

İnsin Hakk'a secdeylesin
Hü canlar Hü canlar Hü anlar

Bu katarı bu katar
Demimiz kırklara yeter
Hü canlar hü canlar
Erenler de semah tutar
İnsin Hakk'a secdeylesin

Ürfana gelen bacılar
Görmesin ağrı acılar
Yol oldu müslüm bacılar
İrfanda niyaz eylesin
Hü canlar Hü canlar

Kul Budalam dünya fani
Veren alır bir gün canı
Kusura kalmayan Ali
İrfanda niyaz eylesin
Hü canlar Hü canlar

Şah Hatayi'm oldu tamam
İşte geldi sahip zaman
Şeyh Safi'de on iki imam
İrfanda niyaz eylesin
Hü canlar Hü canlar

Hizmet sahipleri tekrar ayağa kalkarak halkacık şeklinde dönmeye başlarlar.

Âşığın sözüne ezgi ile ayak uydururlar. Döndükten sonra düvaz-ı imam okunur:

Ali oğluyam Ummanıyam

Böyle bir niyetim vardır
 Uruma kadem basınca
 Başımda devletim vardır

Düldül ata binsem gerek
 Derya deniz bölsem gerek
 Meydanda savaşsam gerek
 Böyle bir niyetim vardır

İnip İstanbul'u aşıp
 Padişahı pusuya salıp
 Ayasofya'ya cem kurup
 Böyle bir niyetim vardır

Pir Sultan benim soyumdur
 Secerede kayıtlım vardır
 Aslım İmam Hüseyin'dir
 İstersem isbatım vardır

Muhammed Ali nurumuz
 Teslimdir türlü varımız
 Hasan Hüseyin Hubyâr'ımız
 İmam Zeynel pirimiz

Kevser içti İmam Bakır
 İmam Cafer güher okur
 Musa Kazım Kemha dokur
 Sermayemiz salımızdır

Rızada bulduk kardaş
 Teslim canlar bize yoldaş

Taki'ye ikrar bağlandı baş
Aliyü'l-Naki sırrımızdır

Askeriyem elde teber
Muhammed Mehdi'den haber
Günü günü arzum didar
Bu Muhammed kârımızdır

Abdalıyam ustada teslim
On iki imam Ali neslim
Güruh-u Naci ezel aslım
Pir-i rehber yolumuzdur¹⁵⁸

Miraçlamada semah dönülür. Bitince semah dönenler duaya dururlar. Dede onları dualadıktan sonra semahçılar seccadenin üzerinde dara geçerler ve el ele tutuşurlar. Zakirin deyişi süresince “İrfanda niyaz eylesin” mısrasından sonra semahçılar birbirine niyaz ederler. Zakir bir deyiş okur ve semahçılar dönmeye başlarlar. Kolları yanlara açık ve avuçları yukarı doğrudur. ”Hu Hu” diyerek dönerler. Deyiş bitince semahçılar saf hâlinde elleri birbirinin beline sarılı olarak dedenin duasına dururlar. Devamında zakir eşliğinde semahçılar tevhit çekmeye başlarlar. Deyişin son mısraındaki “*Eylen ey erenler Hakk'a niyazi*” okunduğunda herkes birbirine niyaz eder. Zakir yine deyiş okumaya devam eder. Sonrasında semahçılar yine dedenin duasını alırlar. Duadan sonra da “Hubyâr Semahı (Baş Semahı)” dönülmeye başlar. Semahtan sonra duaya durulur ve sonra da “Pervaz” bölümüne geçilir. Pervaz yapacak semahçı evlenmemiş bir bayan olmalıdır. Semahçı meydana gelir, seccadeye niyaz eder ve zakir eşliğinde pervaza başlar. Zakir bir düvaz-ı imam ve nefes okur. Sonrasında dede dua eder. Pervazcı meydandan çekilir. Seccadeci gelerek seccadeyi toplar. Dedenin duasına durur.

Seccadenin toplanmasından sonra kesilecek kurbanlar tığlanır. Dede önce bir düvaz-ı imam okur. Ardından kurbanları tekbirler. Buna “Arafat tekbiri” de denir. Sonra kurbanlar bırakılır ve zakir üç kurban tekbiri okur. Kurban tekbiri bitince

¹⁵⁸ Doğanay, a.g.e., 43-50.

kurban sahipleri gelerek kurbanlarının sol yanında dedenin duasına dururlar. Kurbanlar kurbancıya verilir. Zakir üç deyiş daha okur. Buna da “deste bağlama” denir. Dede dua okur, süpürgeci gelir; “Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali” diyerek üç defa meydanı süpürür ve duasına durur. Süpürgeciden sonra elinde bir tas su ile saka gelir, duaya durur. Elindeki sudan dededen başlayarak üç kişiye birer yudum su içirir. Sonrasında zakirler dedenin duasına dururlar. Sucu da zakirlerle birlikte tekrar duaya durur. Bu sırada süpürgeci zakirin sazından tutarak tekrar dedenin duasını alır. Zakir ve süpürgeciden sonra da elinde, yanan bir mum ile çerağcı gelir duaya durur. Çerağcıdan sonra peyik (haberci) gelir ve aynı şekilde duaya durur. Daha sonra dua için bekçi gelir. En son olarak da gözcü (gözlekçi), süpürgeci ile birlikte cümlesine; yani bütün hizmetliler adına ortak dua almak için dedenin karşısına geçerler. Bu duadan sonra da cem dağılır.¹⁵⁹

Görüldüğü gibi “görgü”den geçmeyen talip yol ehli sayılmaz ve cemlere giremez. Görgü cemi Alevilik’te yola girebilmek adına ilk koşuldur. Teorik olarak dört kapıdan ilki (şeriat), uygulanış olarak da ikinci kapıdır (tarikât). Bu cemde suçlular cezalandırılarak ya da haksızsa haksızlığını kabul edip hakkını vererek hem maddi hem manevî anlamda aklanır. Bu cemle aynı zamanda toplumun, birliğin, beraberliğin önemi de vurgulanmış olur.

2.1.2.2. Hıdırellez (Hızır) Cemi

Türk halk edebiyatının en yaygın anlatıları arasında Hızır önemli bir yer tutmaktadır. Hızır ve İlyas birer peygamberdir. Bu peygamberler yılda bir kez 6 Mayıs’ta bir kıyıda buluşurlar. Bu gün bereket ve talih günüdür. Genel olarak halk arasında *Hıdırellez Bayramı* olarak kutlanır. Hızır’ın Hıdırellez günü insanlara şans getireceğine inanılır. Hızır hakkında anlatılan menkıbeler onu sıradan, çoğu zaman yaşlı, fakir, yardıma muhtaç bir kişi olarak göstermektedir. Hızır kendisine yardım edenleri ödüllendirir, yardım etmeyenleri de cezalandırır.¹⁶⁰

Hızır İlyas veya Hıdırellez ile ilgili bilgiler, bizi hem İslam öncesine, hem de İslâm sonrasına götürmektedir. Tasavvufî anlayışta çeşitli olağanüstülüklerle Hızır

¹⁵⁹ Sarıyar, a.g.e., 47-70.

¹⁶⁰ Önal, Mehmet Naci *Muğla Efsaneleri, (Araştırma-İnceleme)*, Muğla Üniversitesi Yay., Muğla, 2003.

karşımıza çıkmaktadır.¹⁶¹ Menkıbelerde Hoca Ahmet Yesevî'nin çocukluğundan beri Hızır ile münasebetleri anlatılır; İlyas'ın himmetine mahzar olduğu belirtilir.¹⁶² Taberî, Hızır kıssasını kaleme alırken rivayetlerin çeşitli olduğundan söz eder. Hızır Zülkarneyn'in öncü komutanlarından. Hızır'ın Zülkarneyn ile seferde *Hayat Irmağına* kadar gittiğini ve Hızır'ın bu sudan içtiğini belirtir. Aslında Hızır'ın bu suyun hayat suyu olduğunu bilmediğini ve ölümsüzlüğe kavuştuğunu anlatır.¹⁶³ Diğer rivayette Hızır, Halil İbrahim ile Babil'e göç eder. Anadolu'nun bazı bölgelerinde Hıdırellez günü yapılacak dua ve isteklerin kabul olması için sadaka vermek, oruç tutmak ve kurban kesmek gibi uygulamalar yapılır. Bu kurban ve adakların "Hızır hakkı için" olması gerekir. Çünkü bütün bu hazırlıklar Hızır'a rastlamaya, ona kavuşmaya yöneliktir.¹⁶⁴

İnanışa göre Nuh peygamberin gemisi fırtınaya tutulmuş, halk feryat edip "Yetiş ya Hızır, bizi kurtar!" diyerek dua etmişlerdir. Duaları Allah tarafından kabul olunarak fırtına dinmiş. İşte o zaman Allah'a üç gün oruç adanmışlar. Bu oruç o günden bugüne kadar aynı inançla tutulmaktadır. Her yıl Şubat ayının ikinci Perşembe günü başlar. Hubyârlılar bu orucu yedi gün tutarlar. Bu yedi gün boyunca da her akşam cem yapılır, ibadet edilir. Bu cemlere de "Hıdırellez Cemi" denir.¹⁶⁵ Hıdırellez orucu ve cemleri başlamadan bir iki gün önce, köy halkı evlerinde genel bir temizlik yaparlar. Bu oruçta hayvansal gıdalar yenmediğinden evdeki tüm kap kakak yıkanır. Yine senede bir kere olmak üzere evlerin bacaları (ocakların bacaları) temizlenir.¹⁶⁶

Hıdırellez Cemi, Hıdırellez orucuna ilk kalkılacağı Perşembe akşamı başlar ve yedi gün her akşam yapılır. İlk gün, lokmalar yapılarak gündüzden Hubyâr Sultan'ın türbesine gidilir. Türbe içinde tevhit çekilir. Akşam da cem yapılır. Ceme yine evlerden lokmalar getirilir ve cem bitiminde yenir. Dede, yine herkesten önce cem

¹⁶¹ Ocak, *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, 2.b., TKAE Yay., Ankara, 1990, s.32-39.

¹⁶² Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 8.b., Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1993, s.27.

¹⁶³ Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, (çev. Zâkir Kadirî Ugan, Ahmet Temir) MEB Yay., C.2, İstanbul, 1992, s.512.

¹⁶⁴ Ocak, a.g.e.. Yücel, Ayşe, "Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri", *Millî Folklor*, S.54, Yaz-2002. Abdulhaluk Çay, *Hıdırellez Kültür-Bahar Bayramı*, Ankara, 1990. Bakırcı, Nedim, Halk Kültüründe Eğlence Uluslararası Sempozyumu, Kocaeli, 11-13 Aralık 2009.

¹⁶⁵ Sarıyar, a.g.e., 71.

¹⁶⁶ Sarıyar, a.g.e., 71.

evine gitmelidir. Kendinden önce cemine giden bir dede varsa onun dar duasına durur ve postuna geçer. Dede, görgü ceminde olduğu gibi gelen talipleri -eğer lokmaları varsa lokmalarıyla beraber- dualar (lokma duası-dar duası). Herkes yerine geçtikten sonra görgü ceminde olduğu gibi on iki hizmet yürütülmeye başlanır. Önce gözcü, sonra sırasıyla süpürgeci, seccadeci gelir ve dedenin duasına dururlar. Cemdeki her can yanındakiyle niyazlaşır, dede bir düvaz-ı imam (cem birleme duası) ile cemi başlatır. Sonrasında dede dua okur. Duadan sonra yedi genç erkek seccadenin üzerine diz üstü dara dururlar. Arka sıraya ayakta kalmak koşuluyla başkaları da geçebilir. Dede ya da dedenin görevlendirdiği birisi makamı ile bir tevhit (nefes) okur. Nefes okunurken cemdeki herkes kollarını birbirinin omzuna kilitler. Sağa sola sallanarak Hu çekilir. Tevhit nefesinden sonra dede üç kere salâvat verir. Secdede olanlar dedenin duasını aldıktan sonra yerlerine geçerler. Zakir burada bir düvaz-ı imam okur ve bitiminde dede dua eder. Sonrasında âşıklar *miraçlamaya* geçerler. Kırklar Semahı de dönülmeye başlanır. Miraçlamanın bitmesi ile semahçılar dedenin duasına dururlar. Bittikten sonra seccadenin üzerinde dara geçip el ele tutuşurlar. Zakir, deyiş okur. Semahçılar ve cemdekiler niyazlaşırlar. İkinci deyişe geçince semahçılar dönmeye başlarlar. Deyiş bitince semahçılar saf hâlinde, elleri birbirinin belinden kenetli biçimde, dedenin duasını alırlar. Devamında meydana geçip zakir eşliğinde tevhit çekmeye başlarlar. Dedenin duasında sonra Hubyâr Semahı'na geçilir. Semah duası okunur. Semah dönmeler bittikten sonra gözlekçi gelir; “Marifete Hu!” diyerek cemaati dara geçirir ve ardından *pervaz* başlar.

Pervaz, semahın bölümlerinden biridir. Ağırlamayla başlayan semahlar yavaş yavaş müzik eşliğinde hızlanır ve yeldirme ya da pervaz denilen bölüme geçilir. Bu bölüm ise semahın pervane gibi dönüldüğü kısımdır. Pervaz yapacak semahçı bekar, genç bir kız olmalıdır. Semahçı meydana gelir, seccadeye niyaz eder ve zakirin sazı eşliğinde pervaza başlar. Âşık, bir düvaz-ı imam ve bir nefes okur. Sonrasında gözlekçi gelir ve pervazcayı durdurur. Birlikte duaya dururlar. Cemin başında olduğu gibi süpürgeci gelir dedenin duasında durur. Süpürgeciden sonra elinde bir tas su sucu (saka) gelir ve duaya durur. Elindeki sudan dededen başlamak kaydıyla üç kişiye birer yudum su içirir. Sonrasında da zakirler dedenin duasına dururlar. Elinde yanan bir mum ile چراغcı; peyik (haberci), bekçi, sonra tekrar gözcü, süpürgeci dedenin

duasına dururlar. Dede cemdeki tüm canları da dualar, Sonra sucu ve yanında bir yardımcı elinde havlu ile cemdekilerin ellerinin yıkamaları için dolaşırlar. Sonra lokma duası edilir ve lokmalar yenmeye başlanır. En sonunda da dede, cemin bitiş duası olan giden-duran (cem sonu) duasını okur ve cem sona erer.¹⁶⁷

2.1.2.3. Kurban Cemi

Kurban cemi, herhangi bir kurban kesileceği zaman yapılan bir cemdir. Bunun için belli bir zaman dilimi ya da kurban sayı kısıtlaması yoktur. Yılın her mevsiminde her zaman yapılabilir. Kurban, kişi, aile ya da topluluk adına kesilebilir.

Diğer cemlerde olduğu gibi dede önceden gelir, postuna geçer. Ceme gelenler öncelikle dedenin duasını alıp öyle yerine geçerler. Gözlekçi gelir duasını alır. Duadan sonra dede gerek görürse günlük olaylardan bahseder, nasihat verir. Zakirler muhabbetin ardından üç deyiş okurlar. Buna *deste bağlama* denir. Dede âşıklara dua eder. Süpürgeci gelir, cem meydanını temsili süpürür, duasını alır. Sonrasında cem birleme duası ile dede cemi başlatır. Duadan sonra da *kurban tığlamaya* geçilir. Burada kesilecek kurbanlar cem meydanına getirilir. Kurban sahipleri kurbanlarının sol taraflarına geçerek kurbanın sağ ayağını yukarı kaldırıp duaya dururlar. Dede önce bir düvaz-ı imam okur. Ardından kurbanları tekbirler. Buna *Arafat tekbiri* de denir. Duadan sonra kurbanlar serbest bırakılır ve âşik bir düvaz-ı imam ve üç kurban tekbiri okur. Biter bitmez kurban sahipleri gelir, kurbanlarının soluna geçer ve tekrar duaya dururlar. Duadan sonra kurbanlar kesim için kurbancıya teslim edilir. Dede bu bölümde de isterse bilgilendirici ya da açıklayıcı sohbet edebilir. Sonrasında yine Hubyâr Semahı dönülür. Semahtan sonra duaya durulur.

Kurbancı kesilmiş kurbanlardan bir tanesini bütün olarak dualamak için getirir. Buna da *kurban lokması duası* denir. Bir taraftan kurbanlar pişer diğer taraftan cem meydanında semahlar dönülür. Semah aralarında dede cemdeki canlarla sohbet eder. Kurbanın piştiği haberi gelince cemdeki canlar son semahını dönerler. Semah bitince hizmetlerin yürütülmesi için marifete geçilir: Gözlekçi; “Marifete Hu!” diyerek cemin başını bağlar. Düvaz-ı imam okunur. Sırasıyla süpürgeci, saka, zakirler, çerağcı, peyik, bekçi hizmetleriyle duaya dururlar. En son olarak gözlekçi ve

¹⁶⁷ Sarıyar, a.g.e., s.101.

süpürgeci cümlesinin adına tekrar duaya dururlar. Saka, cemdeki canların yine ellerini yıkatır. Lokmalar sofralara konunca, dede kurban lokma duasını okur, lokmalar yenmeye başlanır. Dede, burada hizmet edenlere hizmetleri için kendi payından lokmalar verir. Lokmalar yendikten sonra kurbancı ve diğer hizmetliler sofraları toplar ve duaya dururlar. Dede son olarak cem bitiş duasını (giden-duran duası) okur ve cem dağılır.¹⁶⁸

2.1.2.4. Abdal Musa Cemi

Abdal Mûsa Sultan, Anadolu'daki Alevi örgütlenmesini geliştiren, kurumsallaştıran, yüzlerce kişiye eğitim verip irşâd eden büyük önderlerden birisidir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin manevî halifelerinden olup yaşadığı dönemde ve sonraki dönemlerde Aleviler için bir gönül eri olmuştur. Öyle ki, *“Onun payesi sultanlık, mertebesi ‘Abdallık’tır. Pir evindeki hizmet postu ise, ‘Ayakçı Postu’dur. Bu post Alevilikteki on iki posttan on birincisi olup diğer adı ‘Abdal Mûsa Sultan Postu’dur.”*¹⁶⁹ “Velayetnâme-i Sultan Abdal Mûsa” adlı eser, onun hayatı ve kişiliği hakkında önemli bilgiler ve ipuçları vermektedir.

Velayetnâme'ye göre Abdal Mûsa, Genceli'de doğmuştur. Hacı Bektaş-ı Veli, *“Ey erenler, Genceli'de ay gibi doğan, adını Abdal Mûsa çağırta... Beni isteyen orada bulsun”*¹⁷⁰ diyerek Abdal Musa daha doğmadan onun doğacağını haber vermiştir. Bununla birlikte, yine Velayetnâme'de Abdal Mûsa'ya ait bir şiirde; *“Biz Horasan mülkündeki boydanız / Neslimiz sorarsan asıl Hoy'danız.”* denmektedir. Bu bilgilerin ışığında Abdal Mûsa'nın Genceli'de doğduğuna fakat atalarının İran'ın Horasan bölgesinden olduğu; buradan İran'ın Hoy kasabasına gelip yerleştiği ve ardından Anadolu'ya geldikleri söylenebilir. Hayatının büyük bir bölümü bugünkü Antalya ilinin Elmalı ilçesi ve Tekke köyü civarında geçmiştir.

Abdal Musa'nın adı ile ilgili olarak kaynaklarda başka bir isme rastlanmamıştır. “Abdal” sıfatı ise o dönemde Alevilerde derviş kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır.. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte,

¹⁶⁸ Sarıyar, a.g.e., 101.

¹⁶⁹ www.kimkindir.com, Erişim tarihi: 03.01.2011, 12.02.

¹⁷⁰ Güzel, Abdurrahman, *Abdal Mûsa Sultan ve Velayetnâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.19-20.

doğumunun Vilayetnâme'ye göre Hacı Bektaş-ı Veli'nin vefat etmesiyle gerçekleştiği anlatılmaktadır (1300'lü yıllar).

Abdal Musa Cemi, Hubyârlılar tarafından Muharrem orucu, Hızır orucu ve görgünün bitmesi ile en son ibadet olarak yılda bir kez yapılır. Bu cemde görgü, rıza suyu yoktur. Miraçlama okunmaz. Diğer işleyişler Görgü Cemi'ndeki gibidir.¹⁷¹ Abdal Musa Cemi'nde okunan dua, deyiş ve nefeslerde Abdal Musa mahlasının geçmesine önem verilir.¹⁷²

2.1.2.5. Lokma Cemi

Lokma Cemi'nin diğer bir adı da Cuma akşamı cemidir. Çünkü bu cem, perşembeyi cumaya bağlayan her akşam yapılır. Bu ceme, birlikte yemek için evlerden lokmalar hazırlanarak getirilir. Köylerde bu lokmalar daha çok çörek, börek, gömbe gibi hamur işlerinden oluşur. Şehirlerde ise durum biraz farklıdır. Genellikle evlerden lokma getirmek yerine herkesin katılımı ile cemevlerinde yemekler pişirilir ve orada yenilir.¹⁷³ İşleyiş, diğer cemlerde olduğu gibidir. Diğer cemlerden farkı amacı ve zamanıdır. Amacı birliği sağlamaktır.

Lokma cemi başka yörelerde, ocaklarda ve kaynaklarda *dardan indirme cemi* olarak da geçmektedir. Kulun kula razılık cemidir. Bir helalleşme, gönül alma cemidir. Adak kurbanları, adak yemekleri bu cemde yapılır.

Dardan indirme, anne, baba veya bir yakının Hakk'a yürümesiyle ilgilidir. Baba, anne veya bir yakın akrabası Hakk'a yürüyen kişi, ilk üçüncü günü bir yemek verir. Yedinci ve kırkıncı günü tekrar bir yemek verilir. Bu her üç yemek de bir gelenektir. Ancak dardan indirme ceminin amacı farklıdır. Bu cemin belli bir günü yoktur. Ama aynı yıl içinde yapılması da bir görev sayılır.

Hakk'a yürüyen kişinin tüm tanıdıkları, alış verişi ilişkisi olduğu kimseler, çevrede tanıdığı akraba ve arkadaşları çağrılarak hem halkın huzurunda, hem de Dede'nin huzurunda razılık alınır. Borcu varsa ödenir. Alacağı varsa alınarak yakınına teslim edilir. Sağlığında gücendirdiği kimseler varsa onların razılığı alınır.

¹⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Görgü Cemi, s.13.

¹⁷² Sarıyar, a.g.e., 129.

¹⁷³ Sarıyar, a.g.e., 131.

Kurallar yerine getirildikten sonra yemekler yenilir. Dualar ve gülbenkler okunarak kişiye razılık verilmiş olunur.¹⁷⁴

2.1.2.6. Saya Cemi¹⁷⁵

Saya Cemi geleneği yüzyıllardır Anadolu'da yapılagelen bir kültürel bayramdır. Her türlü inançsal, sosyal ve yaşamsal olguyu cemlerde yaşayan ve yaşatan Alevi toplumu, baharın karşılanması, ürünlerin bereketli olması amacıyla düzenlediği Saya bayramını da Cem olarak yapmaktadır.

Saya cemi doğanın bahara girişini kutlamadır. İlk cemrenin düşüşünün karşılanması, yeni dönemin bereket getirmesinin duasıdır. Cemin saya kısmı daha çok bir "köy seyirlik oyunu" şeklindedir. Burada çeşitli rolleri olan oyuncular vardır. Bu oyuncular tamamen doğaçlama olarak oynarlar.

Saya Cemi, diğer cem törenlerinden farklı olarak gündüzden başlar. Gündüz bölümü akşamki ceme hazırlık yapmak ve gerekli malzemeleri toplamak için geçer. Bunun için cem evi kullanılmaz. Hazırlık tüm köyde yapılır. Bu cemde ağırlık saya üzerinde olduğu için, saya kısmı bittikten sonra ceme geçilir. Saya ceminde; Arap, Zağlak, Şişman, Gülpeş, Dalpeş, Çalpeş (Kocakarı), Tilki, Menük, 1.Gelin, 2.Gelin, Deveci, Deve gibi oyuncular bulunmaktadır.¹⁷⁶

Saya cemi, Hızır orucunun bitiminden bir veya iki hafta sonra yapılır. Gebe koyunların karnındaki yavru yüz günlük olunca yapılır. Amaç, yazın ve sonbaharda döllenmiş olan hayvanların (sığır, koyun, keçi...) bereketli yavrular vermesi, sağlıklı ve zamanında doğum yapması; doğanın cömertliği, bol ve bereketli mahsuller vermesidir.¹⁷⁷

Saya Cemindeki Oyuncular

Arap: Erkek keçiyi temsil eder. Siyah bir post giyer. Elleri ve yüzü de siyaha boyanır. Kollarında küçükbaş hayvanlara takılan kelekler (çan, zil) vardır. Bu keleklerin amacı, tüm kış boyu ahırlarda ve ağıllarda kapalı kalan hayvanları yeniden

¹⁷⁴Almanya Alevi Birlikleri Federasyonu-Muharrem Matem Dosyası. www.alevi.org, Erişim tarihi: 03.01.2011, 13.28.

¹⁷⁵Kenanoğlu-Onarlı'nın a.g.e.'de bu cem, "Saya Oyunu" olarak geçmektedir. Bkz. 268-269.

¹⁷⁶www.hubayar.net, Erişim tarihi: 03.01.2011, 14:12.

¹⁷⁷Sarıyar, a.g.e., 152.

kelek sesine alıştırmaktır. Arap, kelekleri salladıkça hayvanların bu sesi hatırladığı düşünülür.

Zağlak: Erkek koyunu (koç) temsil eder. Kıyafetleri tamamen beyazdır. Elleri ve yüzü de un ile beyaza boyanmıştır.

Şişman: Arap ve Zağlak'ın babasını temsil eder. Ak sakallıdır. Eski püskü kıyafetlidir.

Gülpeş: Arap'ın karısıdır.

Dalpeş: Zağlak'ın karısıdır.

Çalpeş (Kocakarı): Şişman'ın karısıdır. Kıyafeti eski püsküdür. Mümkün olduğunca çirkinleştirilir.

Tilki: Arap'ın çocuğudur. Basit, sıradan giyinir.

Menük (minik, köpek yavrusu): Zağlak'ın çocuğudur. O da Tilki gibi basit giyinir.

Gelin 1: Bu rolü kadın kıyafeti giymiş genç bir erkek üstlenir. Görevi hayvan sürüleri ile ilgilenmektir. Sürülere bakar, onları güder ve sağlar.

Gelin 2: Gelin 1 gibi genç bir erkek, kadın kıyafetleri giyer. Onun gibi, Gelin 2 de sürülerle ilgilenir.

Deve: Tahtadan ve beşikten yapılmıştır. İçinde bulunan insanlarca hareket ettirilir.

Deveci: Deve ile beraber gelen tüccar kılıklı biridir. Devesi ile birlikte tuz getirir.

Saya ceminin gündüz bölümü

Köyün ileri gelenlerinden birisi, oyuncularını köyde şöyle salâvatlar:

Hey hayadan hayadan

Yılan aktı kayadan

Açlığımızdan gelmedik

Susuzluğumuzdan gelmedik

Adet kaldı Saya'dan

Şunda ne kaldı?

Elli gün

Elli günden berisi

Yetmiş günden gerisi

Peygamber canına salâvat

Sallalahi Ali, Muhammed.

Bu salâvattan sonra deve ile deveci hariç diğer tüm oyuncular öğle saatlerinde köyün civarındaki yüksek tepelere çıkarak kelek sallarlar. Bu, büyükbaş hayvanların otlaklarda otlamasını simgeler. Daha sonra köyün içine inilir. Arap ve Zağlak köydeki tüm evleri tek tek dolaşırlar. Yanlarında beş tane de delikanlı vardır. Bunlardan birisi evlerden bulgur, birisi yağ, birisi tuz, birisi ekmek birisi de odun toplar. Toplanan bu malzemeler akşamki cemde pişirilip hep birlikte yenecektir.

Saya ceminin akşam bölümü

Cemevinde toplanılır. Cemde, diğer cemlerde olduğu gibi dede ve zakirler vardır. Ayrıca cemin düzenini sağlamak için gözlekçi de bulunur. Ancak gözlekçi Saya bölümünde dua almaz. Bu nedenle ceme girip çıkabilir.

Ceme gelenler duasını alıp yerine geçerler. Herkes yerini aldıktan sonra Saya cemi başlar:

Meydana önce Tilki ve Menük gelir. Tilki, yanmakta olan ocaktaki ateşe bir avuç tuz atar, çekilir gider. Burada ateşe tuz atmak havaya düşen cemreyi temsil eder. Ardından Arap, dışarıdan koşarak, bağırarak ve kollarındaki kelekleri sallayarak gelir. Yanmakta olan ateşin üzerinden duvara doğru tırmanır. Geri dönüp meydana taklalar atar, yine kelekleri sallayarak meydana terk eder. Sonra Zağlak meydana gelir. Elinde iki tane sopa vardır. Bu sopaları birbirine vurarak birini arıyormuş gibi tüm meydana dolanır. Sonunda köyün birinci azasını bulur. Meydana, sopa ile büyükçe bir daire çizer ve azaya; “Babamın oturması için bu kadar yer istiyorum.” der. Aza, önce Zağlak’ın istediği yeri çeşitli bahanelerle vermek istemez. “Ben sana yer veremem. Ben muhtar değilim, çık git!” der. Zağlak çıkar gider. Fakat çok geçmeden geri gelir ve aynı azadan yine yer ister. Yine alamaz, gider. Üçüncü defa geldiğinde ise, aza yine aynı bahaneleri söyler. Bunun üzerine Zağlak muhtarı bulur ve ondan yer ister. “Eğer yeri vermezsen, Kara Zilli kardeşi çağırırım.” der ve Arap’ı çağırır. Arap ve Zağlak muhtarı kollarından tutup sallamaya başlarlar. Ara sıra da vururlar. En nihayetinde yeri almayı başarırlar. Zağlak bu sefer tüm meydana

kocaman bir daire çizer ve orayı sahiplenir. Koşarak gider ve babası Şişman'ı meydana getirir.

Babasını oturtmak için sandalye niyetine cemde bulunanlardan birinin kolundan tutup meydana çeker. Şişman, adamın üstüne oturur. Fakat sandalye niyetindeki adam rahat durmaz ve Şişman'ın altından kaçarak gider. Şişman yere yuvarlanır. Zağlak hemen köy muhtarını çağırır ve şikâyetini bildirir: “Benim babam vurulmuş. Kurşun şurdan girmiş, şurdan çıkmış.” der. Muhtar da; “Hayır, kurşun buradan girmiş, şurdan çıkmış.” der. Bir türlü anlaşamazlar, tartışırlar. Bu arada Zağlak, yine cemdekilerin birinin kolundan tutarak onu doktor niyetine meydana getirir. Doktor, Şişman'ı muayene eder. Vurulmuş olduğunu söyleyince Şişman sızlanmaya başlar. Acı içinde kıvranıyormuş gibi ah çeker. Şişman'ın karısını ve gelinini çağırırlar. Orada Şişman'a su veren, üstünü örten, kolunu kaldıran, karnına oturan, yani kısaca Şişman ile uğraşan bir sürü kişi olur. O sırada Şişman süt ister. Arap gidip cemdekilerden bir erkeği getirir. Adam, koyun gibi dört ayak üzerinde durur. Şişman'ın karısı gelip koyunu sağmaya başlar. Adam kaçmaya çalışır ancak Arap adamın ensesinden tutmuştur. Süt sağılır, pişirilir. Şişman'a verilir. Şişman böylece iyileşir ve ayağa kalkar.

Tüm bunlar olurken oyuncular doğaçlama olarak türlü oyunlar oynayıp komiklikler yaparlar. Saya ceminin en güzel ve eğlenceli tarafı işte bu doğaçlamalardır. Daha sonra tüm oyuncular meydana gelir. Oynarlar, bağırıp çağırırlar, kelekleri de sallayarak cem meydanını üç kez dolaşırlar. Sonra dedenin duasına durup yine koşar adım meydandan ayrılırlar.

Sonra meydana devesi ile beraber mani okuyarak deveci gelir:

Deveci geliyor deveci

Yemen'den gelir bu yolcu

Yolcunun yolu uzun

Dinlenemez ne acı

Geçip meydana gelem mi?

Ustası Veysel Karani

Yol verin geçsin bu emmi.

Devenin boğazında da bir kelek vardır. Meydana başını sallaya sallaya gelir ve dedenin elini öper. Cemdeki herkesle niyazlaşır. Deveci devesiyle oyunlar oynamaya başlar, komiklikler yapar. Sonra ortaya, meydana gelirler. Deveci “hık” deyince deve çöker. Deveci:

Devenin yükü tuzdur
Yolum gece gündüzdür
Deveme nazar değmiş
İlacı bir ela gözlü kızdır
Gelsin Gülpeş kızım

Deveme yedirsın üzüm, manisini söyler. O zaman Gülpeş ve Dalpeş devenin yanına gelir, onu öpüp üzüm yedirir gibi yaparlar. Deve yine de iyileşmez. Hoca çağırılır. Dede burada uydurma bir nazar duası okur. Deve ayılır ve sallanarak ayağa kalkar. Deve ve deveci böylece oynayarak çıkar giderler.

Böylece Saya cemi bitmiş olur. Ardından normal ceme geçilir. Gündüz toplanan malzemelerden yapılan Saya Pilavı cem bitiminde yenir. Eğer pilav artarsa, bu artık da özellikle koyunlara yedirilir.

Devecinin bu oyunda tuz getirmesinin bir anlamı vardır. Kasım ayında koyunlar döllensin diye koç katımı yapılır ve sürüye o gün tuz verilir. Ta ki Saya ceminin yapıldığı güne kadar başka tuz verilmez. Cem yapıldıktan sonra davarlara tekrar tuz verilmeye başlanır. Bunun nedeni, döllenmiş hayvanlar tuz yerse dölün tutmayacağı inancıdır.¹⁷⁸

2.1.2.7. Düğün Cemi

Sosyal cemlerden birisi de düğün cemidir. Hubyârlılar’da düğün dört gün sürer. Düğünün üçüncü günü bu cem yapılır. Bu cemin diğer cemlerden farkı, damadın övülmesi bölümünün olmasıdır.

Damat övmek esprili bir şekilde zakir tarafından yapılır. Zakir cem başladıktan sonra meydana gelir ve elinde çalgısı ile (bağlama, keman) makamlı bir şekilde güveyi övmeye başlar. Bu övme, bazen bir metne bağlı kalınarak bazen de doğaçlama olarak yapılır.

¹⁷⁸ Sarıyar, a.g.e., 152-157.

Damat övme cemin başında yapılır ve ardından normal ceme geçilir:

Evvel baştan Muhammed'e salâvat

Övelim güveyiyi

Kutlu olsun diyenlere kutlu olsun.

Sıra sıra bacalar

Birbirini yüceler

Düğüne gelen pir kocalar

Övelim güveyi

Kutlu olsun diyenlere kutlu olsun.

...Tokat'ta Zile Ovası

Turna'da Ali'nin sesi

Hubyâr'da yiğidin hası

Övelim güveyi

Kutlu olsun diyenlere kutlu olsun.

Dağda koyunun kışlasın

Ovada çiftin işlesin

Kaynanan burnun dişlesin

Övelim güveyi

Kutlu olsun diyenlere kutlu olsun.

...Çağır Karacaoğlan çağır

Kimse duymaz herkes sağır

Gelin güveyiden ağır

Övelim güveyi

Kutlu olsun diyenlere kutlu olsun.

Övmeyi yapan âşık duasını aldıktan sonra yerine geçer. Normal ceme geçilir.

İlk semahı gelin yapar. Gelinle birlikte semaha çıkanlar bahşişini âşığa verir.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Sarıyar, a.g.e., 160-162.

Yukarıda bahsedilen cemler dışında Hubyâr Ocağı'nda yapılan Can Ekmeği Cemi, Dardan İndirme Cemi, İkrar Cemi ve Musahiplik Cemi vardır. Can ekmeği cemi, ölen bir kimsenin ölümünün üçüncü, yedinci ve kırkıncı günlerinde yapılan cemlerdir. Dardan indirme cemi de yine ölen bir kimsenin ardından yemek verilerek yapılan cemdir. Ancak bunun can ekmeği ceminden farkı, belli bir zamanının olmaması şartıdır. İkrar ceminde Alevî ana-babadan doğan bir çocuk yedi yaşına varınca talip olması için bir mürebbi / rehber tarafından “Hak-Muhammed-Ali” yolunda eğitime tabi tutulur. Bektaşilik'te ise on sekiz yaşında ikrar verilir. Talip, rehber tarafında eğitilerek *özünü / benliğini kul eyleyip turab eder*. İkrar verme Alevilik'te ilk basamak olarak kabul edildiğinden önemlidir. Hatayi şu deyişinde bu önemi vurgulamaktadır:

...
 Sen özünü rehberine terk eyle
 Marifete üç yüz altmış bağ eyle
 Kırk makamı dört kapıdan fark eyle
 Gel ey talip özün kul eyleyi gör...¹⁸⁰

Hubyar geleneğinde inanca göre musahiplik kurumu Hz. Muhammed tarafından Medine'de ihdas edilerek; Muhacir ve Ensar ailelerine ikişerli olarak kardeşlik akdi yaptırılmıştır. Musahip kardeşliği, Medine Vesikası'nda da madde olarak mevcuttur.¹⁸¹ Rehberin eğitim ve öğretiminden geçen bir can, Pir'den nasip alır ve musahip tutar. Musahiplik Cemi erkânından geçerek kurban tığlar. Alevilerin anayasa kitabı olarak kabul edilen Buyruk'ta bir talibin 20 yaşında musahip olması öngörülür. Musahiplerde yârin yanağı hariç her şey ortaktır. Musahiplik malı mala, canı cana katmaktır. Hatayi; “Musahip olanın özü yuyulur (yıkanır) / Hak cemine el ayaksız girilir.” demektedir. Kul Himmet ise;

...
 Talip on yaşında musahip tuta
 Yirmide özün gerçeğe kata
 Otuzunda vara mürşide yete

¹⁸⁰ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 192.

¹⁸¹ Onarlı, İsmail, “Toplum Tasarımında Bir Alevilik Belgesi: Medine Vesikası”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.18, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, Yaz-2001; “Medine Vesikası ve Alevilik”, Kervan Dergisi, S.66, İstanbul, Mart 1998.

Mahrum kalmaz Ali diye çağırın...

Yirmi yaşına gelen bir talip kâmil insan olmuş kabul edilir. Otuz yaşına geldiğinde ise, müride vararak, “Hak ile Hak olur.”, toplumu irşada başlar.¹⁸² Musahiplik cemi Hubyârlılarca bilinmesine rağmen uzun bir süredir günün getirdiği sosyal şartlar ve kültürel farklılıklar sebebiyle yapılmamaktadır. Bunda şehir hayatı ile Alevilik’in değişen boyutunun da etkisi oldukça büyüktür.

Görüldüğü gibi Alevilerde hangi cem olursa olsun hiçbiri lokmasız; sazsız sözsüz yani deyişsiz düvaz-ı imamsız değildir. Lokmasız cem yapılmaz. Her cemde, yöresel farklılıklar olsa da -gerek bağlama, gerek keman- muhakkak bir enstrüman vardır. Her dede ocağı kendine göre benimsediği yedi ulu ozanın (Şah Hatayı, Kul Himmet, Pir Sultan Abdal, Yemeni, Virani, Fuzuli, Seyit Nesimi) bir nefesini yöresel müzik kalıbıyla seslendirerek cemlerde huşu, coşku içinde söyler. Bu anlayış, “yol bir, süre bin” ifadesini de somutlaştırır.

Cemlerde bir de “tarık” meselesi vardır. Alevi Bektaşî geleneğine göre tarık çubuğu “batını” anlamda Cennet’teki Tuba Ağacı’ndan alınıp Cebrail tarafından Hz.Muhammed’e “Allah’a ikrâr” için “çalınan” bir kutsal değnektir. Aynı uygulama Alevilerde “Tarık Altından Geçme” ibadet ritüelindeki cemde Pir tarafından talibin baş ile göğüs bölgesinin sırt kısmına yatay olarak 3 veya 12 vuruşlu olarak değiştirilir ya da vurulur. Bu işlem yapılırken dede “Tarık Suresi”ni okur. Toplu geçişlerde “Allah-Muhammed-Ya Ali!” diyerek 3 kez vurur. Tarık olmadığı zaman dede el (pençe) vurur. Pençe, Ehli Beyt’i simgeler. Ehl-i Beyt hakkında Kuran’da Ahzab Suresi 33., Hûd Suresi 73. ve Kasas Suresi 12. ayetlerinde ehlibeyte işaret edildiği vurgulanır. Bazı yörelerde tarık, alaca değnek, erkân sopası, evliya, rıza gibi değişik adlarla da anılmaktadır.¹⁸³

Diğer bir yoruma ve inanca göre de Secde Suresi 18. ayet ve Rad Suresi 29. ayetin tefsirinde; “Tuba Cennet’te bir ağaçtır ki, asıl kökü Hz.Ali’nin sarayındadır ve her müminin sarayına bir dal salınmıştır.”¹⁸⁴ Burdaki bätını anlam; her şeyin Hz. Ali’de toplandığı ve bütünlendiğidir. Tuba ağacı da bunun simgesidir. Hz. Muhammed 628 yılında Hudeybiye’de Müslümanları bir ağacın altında toplayarak

¹⁸² Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 193.

¹⁸³ K-4.Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

¹⁸⁴ Tercüme-Şerh Eden: Müstakimzade Süleyman Efendi, *Hazreti Ali Divanı*. Günümüz Türkçesi: Şakir Diclehan, Ana Yayınları, İstanbul, 1981, s.69.

kendisine bağıllık yemini ettirerek biat aldı. Bunu yaparken, biat edip ikrâr verenlerin sırtına, ağaçtan kestiği sopayı vurarak takdis ederken Fetih Suresi 10. ve Tövbe Suresi 4. ayetleri okur. Bu biat törenine “Biat-ı Secer” (ağaç biatı) ya da “Biat-ı Rıdvan” (Cennet Biatı) denmektedir. Hz. Ömer, kutsal sayılan bu ağacı keser. Hz. Ali yanlıları da bu ağacın dallarını alıp saklarlar ve cem törenlerinde ikrâr esasları olarak kullanırlar. İşte, Alevi dedelerinin cemlerde tarık olarak kullandıkları 80-100 cm. uzunluğundaki sopaların ya da çubukların andığımız Rıdvan Ağacı'nın dalları olduğuna inanılmaktadır.¹⁸⁵ Eraslan Doğanay dedenin anlattığına göre erkân, ehl-i beyt yolunda cennetten gelmektedir. İlk erkân vurulan Şah-ı Merdan Ali'dir. Şah-ı Merdan, cennetteki bir hizmetkâra Firdevs bahçesine gidip oradan üç çatalı bir erkân (tarık) getirmesini söylüyor. Üç çatalı olması, Allah-Muhammed-Ali'dendir. Ancak şimdi kullanılan tarıklar dümdüz çubuk şeklindedir. Dedeler bu erkânı Alevi yolundan himmet alırcasına, Hz. Muhammed-Ali'den himmet görme adına görgü ceminde görülen taliplerin sırtına vururlar (değdirirler). Doğanay dede ardından kırklar meclisinden tarık ile ilgili bilgiler veriyor: Hz. Peygamber kırklar meclisinde, “Ben sizin aranızda nasıl girebilirim?” diye sorunca Hz. İmam Hüseyin; “Babamın (Hz. Ali) erkânından geçmen gerek.” der ve Hz. Ali'ye görülür. Bu erkân dizlere sembolik olarak vurulur. Bektaşiler de önceleri tarık kullanırken sonradan pençeye (el vurma, sıvazlama) geçmişlerdir. Doğanay dedenin söylediğine göre Bektaşiler tarığı, Atatürk zamanındaki meclis reisi Cemaleddin Efendi'nin; “Sopa gibi bunu vurmanın gereği yok. Onun yerine temsili elinizi vurun.” emri üzerine bırakmışlar ve pençeye geçmişlerdir. Burada sözü edilen Cemaleddin Efendi, Osmanlı Devleti'nin yüz yedinci şeyhülislamı olan kişi değildir. Burada Çelebi Cemaleddin Efendi'den bahsedilmektedir. 23 Nisan 1920'de TBMM açıldığında, Çelebi Cemalettin Efendi Kırşehir mebusu ve TBMM başkan vekili olarak mecliste yer almıştır. O dönemde Çelebi Cemaleddin Efendi aynı zamanda Hacı Bektaş-ı Veli dergâhı postnişinidir.¹⁸⁶ Bu emrin üzerine Bektaşiler, tarık yerine pençeyi uygulamaya başlamışlardır.¹⁸⁷ Ancak, Hubyâr Ocağı'nda tarık geleneği devam etmektedir.

¹⁸⁵ Onarlı, a.g.m.

¹⁸⁶ www.karacahmet.com, Erişim tarihi: 05.01.2011, 11.43.

¹⁸⁷ K-4.Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

2.1.3. Hubyâr Ocağındaki Oruçlar

2.1.3.1. Muharrem Orucu

Muharrem ayının ilk on iki gününde tutulan “On iki imam orucu” Kerbela çölünde şehit edilen Hz. Hüseyin ile on iki imama saygı, bağlılık ve anılarını canlı tutmak gibi hikmetler için tutulur.

Kur’an-ı Kerim’in Fecr Suresi’nde Muharrem Orucu on gün olarak anlatılmasına karşın Aleviler daha çok bu orucu on iki gün yas-ı muharrem adına tutarlar. Bu oruç, 680 yılından beri de uygulanagelmıştır. Hz. Hüseyin, ailesi ve yarenlerinin Kerbela’da katledilmesi üzerine tutulan bir yas orucudur. Bu orucun birtakım yasakları vardır: Et, elma yenmez; su içilmez (ayran, hoşaf suyu, çay içilebilir); soğan, sarımsak kesilmez... Hz. Hüseyin’in başının kesilmesi sebebiyle oruç zamanı hiçbir kesim yapılmaz. Bıçak kullanılmamaya özen gösterilir. Tıraş olunmaz; saz çalınmaz; eğlence kesinlikle olmaz. Cinsel ilişkide bulunulmaz. Beyaz giyilmez. Kısaca yas tutulur.

Muharrem orucunda bazı adaplar da vardır:

Sekizinde Sazlar: Orucun sekizinci gününe kadar saz çalmak yasak ve günahdır. Sekizinci gün sazlar kılıfından çıkartılır, tekrar bakımları yapılır.

Dokuzuncu Donlar: Orucun dokuzuncu gününe kadar yas amacıyla giyilen elbiseler çıkartılır, günlük kıyafete dönülür.

*Onunda Yunarlar*¹⁸⁸: Oruç tutanlar zorunlu ve olağanüstü bir durum olmadıkça su ile meşgul olmazlar.

On Birinde Tıraş: Hubyâr Ocağı mensupları yas tutmak amacıyla oruç zamanında saç ve sakal tıraşı olmazlar. Orucun on birinci gününde tıraş olunabilir.

On İkisinde Aş: Muharrem orucu, on ikinci günün öğlenine kadar tutulur. On ikinci gün oruç öğleyin açılır. O gün “aşure”ler pişirilir. Aşure, en az on iki değişik malzemeye yapılmalıdır ve en az on iki kapı komşuya dağıtılmalıdır. Yöreden yöreye değişmekle birlikte aşure, tuzlu da tatlı da yapılabilir. Ancak genellikle tatlıdır. Orucun bu son günün de kurban da kesilebilir.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Yunmak: yıkanmak

¹⁸⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 202.

2.1.3.2. Hıdırellez Orucu

Diğer bir adıyla “Hızır” orucunu başka Alevi Ocakları üç gün tutmasına rağmen Hubyâr Ocağı’nda Hızır orucu yedi gün tutulur. Bu oruç, Hubyâr köyünde zemheri (Ocak) ayının son üç günü, Gücük (Şubat) ayının ilk dört gününde tutulur.

İnanışa göre; Hubyâr Sultan’ın İstanbul’da yedi gün yedi gece fırına atıldığında Hubyâr Sultan’ın eşi Gönül Ana, yedi top madımakla yedi gün oruç tutmuştur. Bu sebeple de Hubyârlılar yedi gün oruç tutarlar.¹⁹⁰

Hızır orucu, Hubyâr Ocağı köylerinde ya bir hafta önce ya bir hafta sonra olmak üzere değişik tarihlerde de tutulabilir. Bunun sebebi, Hubyâr Ocağı dedelerinin kendi oruçlarını tuttuktan sonra talip köyelerine gittikleri ve buralarda da dedelerin gelmesiyle oruca başlanmasıdır.

Hızır orucunda de tevhit ve gülbenk çekilir:

Girdi Muhammed sürelim himmet

Bir adın Ahmet elhamdulillah

Elhamdulillah el hüküm Allah

Göklerde ay var yoksullar bay var

Allah’a yalvar elhamdulillah

Göklerde yıldız sürelim dümdüz

Geceler gündüz elhamdulillah

Gör Yunus ne dedi sıtkınan Hu dedi

Elhamdulillah canım elhamdulillah

İlgıt ılgıt esen seher yelleri

Burcu burcu kokar Hakk’ın gülleri

Dost kokusu gelir mümin kullara

İlyas dedem gelir bizim illere

Dedem haçan gelir hem bu demlere

Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

¹⁹⁰ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 202.

Yüreğim evine vurdun perçini
 Gönül arzuluyor Ali göçünü
 İndim seyreyledim Çin'i Maçin'i
 Hızır dedem gelir hem bu demlere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Eriştirdim hem bağ ile bostanı
 Göresimiz geldi gözler mestanı
 İndim seyreyledim Arabistan'ı
 Ellez dedem gelir bizim demlere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Değmek mi olur göklerdeki yıldızı
 Bağıma kâr etti ladenin sözü
 Yıkanmış bedeni temizdir özü
 Ellez dedem gelir bizim demlere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Bir dem usluyusam bir dem haliyim
 Coşarsam da hendeğimde doluyum
 Kapının önünde etna kuluyum
 Ellez dedem gelir bizim demlere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Seni Tozanlı'ya bekçi dediler
 Meskânını Tekeli'ye koydular
 Orda hazırды kırklar yediler
 Hızır dedem gelir bizim ellere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Dokuz evliyası vardır başında

Seksen bin şehidi yatar peşinde
 Düldül gezmiş izleri var taşında
 Hızır dedem gelir bizim ellere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Möhyedin efendim şunlar Yemenli
 İpekten halistir onların gönlü
 Kimi Kürt der kimi Hasan Abdallı
 Ellez dedem gelir bizim demlere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Hızır dedem yeşil salma salınır
 Can intizar peşi sıra sürünür
 Bunalana bu günleri bulunur
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem haçan gelir hem bu demlere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Möhyedin efendim Hızır atası
 Bağışlıyor sevdiğinin hatası
 Boz atlı Hızır'dan tutmuş putası
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem Hızır gelir hem bu demlere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Abdal Dedem eydir ahiben ağlar
 Coşkun sular gibi ahiben çağlar
 Eşiğine yüz sürdüğüm erenler
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem haçan gelir hem bu demlere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah

Abdal Dedem eydir dostlar yarenler
 Ahtır kârı bir araya koyanlar
 Eşiğine yüz sürdüğüm erenler
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem haçan gelir hem bu demlere
 Allah hu hu Allah Hak la ilahe illallah¹⁹¹

Tevhit Duası: Bu dua Hıdır İlyas orucunda her akşam yapılan cemde zakir ya da ona yardım eden kişi tarafından okunur:

Girdi Muhammed canım sürelim hümmmed
 Bir adın Ahmet canım elhamdulillah
 Canım elhüküm Allah
 Göklerde ay var yoksullar baylar
 Allaha yalvar canım elhamdulillah
 Göklerde yıldız sürelim dümdüz
 Geceler gündüz canım elhamdulillah

Gör Yunus ne demiş
 Sıtk ile hu demiş.

Bundan sonra cemde bulunanlar tevhit çekmek için daha önceden cem meydanında birer ikişer saflar hâlinde tevhit çekmeye hazırlanmışlardır. Tevhit çekmeye başlanırken şu dua okunur:

İlgıt ılgıt eser seher yelleri
 Burcu burcu kokar onun gülleri
 Yeşil alem çekmiş gider yollara
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem her gün gelir bizim ellere
 Allah hü Allah Hak la ilahe illallah

¹⁹¹Temel, a.g.e., 78-81.

İndim seyreyledim Çin'i Maçın'i
 Gönlüm arzuluyor Ali Koçunu
 Arz eyledim göremedim göçünü
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem her gün gelir bizim ellere
 Allah hü Allah Hak la ilahe illallah

Kavuşturdu hem bağ ile bostanı
 Göresimiz geldi gözler mestanı
 İndim seyreyledim Arabistan'ı
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem her gün gelir bizim ellere
 Allah hü Allah Hak la ilahe illallah

Denemek mi olur gökte yıldızı
 Bağrıma kâr etti nadanın sözü
 Arıdan ipekten bunların sözü
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem her gün gelir bizim ellere
 Allah hü Allah Hak la ilahe illallah

Muhyettin efendim Hızır atası
 Hazreti Hak'tan tutmuş putası
 Üçü de bir olmuş okur fetvası
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem her gün gelir bizim ellere
 Allah hü Allah Hak la ilahe illallah

Bir dem usluysam bir dem deliyim
 Coşarsam da hendeğimde doluyum
 Eşiğinde edna geda kuluyum

Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem her gün gelir bizim ellere
 Allah hü Allah Hak la ilahe illallah

Muhyettin efendim bunlar yemeni
 Kimi kürttür kimi Hasan Abdallı
 Arıdan ipekten bunların gönlü
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem her gün gelir bizim ellere
 Allah hü Allah Hak la ilahe illallah

Abdal Dedem eydür ahuben ağlar
 Coşkun sular gibi ahuben çağlar
 Eşiğine yüz sürdüğün erenler
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem her gün gelir bizim ellere
 Allah hü Allah Hak la ilahe illallah

Abdal Dedem deyince tevhit çeken erkekler tevhit çekmeyi bırakıp niyazı bent olarak yapılan duanın sonunu bekleyerek secdede kapalı dururlar. Zakir, dua etmeye devam eder:

Abdal Dedem eydür dostlar yarenler
 Ak ikrarın bir araya koyanlar
 Eşiğine yüz sürdüğün erenler
 Ellez dedem gelir bizim ellere
 Dedem her gün gelir bizim ellere
 Allah hü Allah Hak la ilahe illallah

Bu dua da bittikten sonra meydanda tevhit çekenler geriye çekilerek yerlerini alırlar, zakir duasına devam eder:

Er cemalı Pir cemalı Muhammed'e salâvat

Er cemalı Pir cemalı Seydi Ahmedi bilenlere salâvat

Er cemalı Pir cemalı Aliye'l-Murtaza ya Hazreti Peygambere salâvat, diyerek Allah, Muhammed, Ali'ye salâvat getirilerek hizmet tamamlanır.¹⁹²

Hızır orucunun yedinci günü, "ponud" denilen bir yemek pişirilir. Ponud, un, şeker ve yağdan yapılır.

Hıdırellez kaçça kaçça

Ponudunu saça saça

Kafirleri biçer biçer

Sefa geldin Hıdırellez diye maniler de bu dönemde söylenir.

Hızır orucu muhakkak ki Perşembe akşamı başlar, Cuma akşamı bitirilir. Orucun her akşamında cem yapılır. Cemde âşık tarafından ya da âşık dışında cemde bulunan ancak tevhit duasını veya deyişini bilen birisinin söylemesiyle tevhit çekilir. Dedenin önünde bulunan seccade üzerinde diz çöken üç kişi ve cemde bulunan tüm cem erenleri müzik eşliğinde sağa sola sallanarak hu çekerler. Tevhit, Hubyâr köyünde cem başlamadan önce tekkenin içinde çekilir. Sonrasında ceme geçilir. Hubyâr köyüne yakın ya da Hubyâr köyünün mezrasında bulunan köylerdeki kişiler, son tevhit akşamı Hubyâr Tekkesi'ne gelirler ve Hubyârlılar ile son tevhide icra ederler. Muharrem orucunda olduğu gibi Hızır orucunda da et ve elma yenmez.¹⁹³

2.1.3.3. Medet Mürvet Orucu

"Masum-ı Paklar" olarak da bilinen Medet Mürvet orucu, Hızır orucundan üç gün önce başlanarak tutulur.¹⁹⁴ Mehmet Sarıyar ise, Medet Mürvet orucunun Hızır orucundan üç gün sonra ve üç gün zarfında tutulduğunu söylemektedir.¹⁹⁵

Bu oruç ile ilgili şu rivayet anlatılmaktadır:

İslamiyet'in ilk yıllarında Hz. Muhammed'e karşı yoğun baskılar vardır. Bir gün kâfirler Hz. Muhammed'in evine baskın yaparlar. Baskın sırasında evde hamile olan Fatma ve damadı Hz. Ali de vardır. Fatma, kâfirler içeri girmesin diye kapıya dayanır fakat gücü yetmez ve erkek üçüz olan çocuklarını düşürür. Bu duruma çok

¹⁹² Doğanay, a.g.e., 39-42.

¹⁹³ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 203.

¹⁹⁴ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 203.

¹⁹⁵ Sarıyar, a.g.e., 169.

üzülürler. Hz. Muhammed, damadını ve kızını teselli etmeye çalışır. “Daha gençsiniz, yine çocuklarınız olur.” der. Hz. Ali de bunun üstüne; “Öldüklerine değil isimsiz gittiklerine yanarım.” der. Bu olay üzerine Allah, Muhammed aracılığı ile Hz. Ali'nin ölen çocuklarının isimlerini bildirir. Bunlar, Medet, Mürvet ve İmdat'tır. Hz. Ali ve Fatma bunun üzerine üç gün yas orucu tutarlar. Bugün tutulan Medet Mürvet orucu da bu olaya bağlanır.¹⁹⁶

2.1.3.4. Kırk Sekiz Perşembe Orucu

Bu oruç, yılın her Perşembe günü tutulur. Perşembe gününün akşamlarına Cuma akşamı denir. Bu nedenle Perşembe gecesini, cumaya bağlandığı için kutsal kabul edilir. Bu gece tek dalga tevhit ile cem düzenlenir.

Perşembe akşamları lokma yapılarak ziyaret yerlerine gidilir. Lokmalar, ziyaret yerlerinde dağıtılır. Bir kısmı da o yerlere bırakılır, geri getirilmez. Genelde hamur işinden yapılan gömbeler lokma niyetine dağıtılır. Bazı yerlerde de horoz kesilir. Yine ziyaret yerlerine mum yakılır. Lokma götüremeyenler ise ateşe yağ atarlar. Bu yağın kokusunun da cennete ulaştığına inanılır.¹⁹⁷

Aslında bu adet, İslamiyet öncesi ile ilgilidir. Kökeni Şamanizm'e kadar dayanmaktadır. Türklerde ateş kutsaldır. Radloff, Kazaklar arasında yeni evlenen genç kızın evine geldiğinde veya çocuğu doğduğunda ateşe yağ atarak eğilip ateşe saygı gösterisinde bulunduğunu tespit etmiştir.¹⁹⁸ Altay düğünlerinde evlenen genç kız eşinin evine geldiğinde ilk olarak ateşe yağ saçır. Bu saç sırasında ateşten çıkan alevler yüksek olursa evlenen çiftin huzurlu bir hayat yaşayacağına işarettir. Gelinin yeni evinde ateşe saçması neticesinde ateşin aldığı durumla kurulan yeni yuvanın geleceğini yorumlama Şorlar arasında da görülür. Şorlarda yurt içinde ateş yakma merasimi büyük bir önem taşır. Çünkü bu esnada kıvılcıma dayanılarak genç evlilerin saadet falına bakılır.¹⁹⁹ Ateşten fala bakma Orta Asya Türklerinde de yaygındır. Mesela Özbek hanlarından Kocuğum'un ateşe yağ atarak fal baktığı bilinir.²⁰⁰

¹⁹⁶ Sarıyar, a.g.e., 169-170.

¹⁹⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 203.

¹⁹⁸ Radloff, Wilhelm, *Sibirya'dan*, (Çev.Prof. Dr. Ahmet Temir), C.II, İstanbul, 1994, s.484.

¹⁹⁹ Radloff, a.g.e., 117.

²⁰⁰ www.alewiten.com, 04.01.2011,13.58; Aksoy, Mustafa, “Ocak-Ateş Geleneği”.

2.1.4. Hubyâr Ocağında Semah - Hubyâr Semahı

Semah, Türkçe sözlükte, “Alevi ve Bektaşî topluluklarında yaygın olan ve müzik eşliğinde uygulanan tören nitelikli oyun” şeklinde tanımlanmaktadır.²⁰¹ Ferit Devellioğlu ise semah sözcüğünü; “Mevlevî ayinlerinde tarikat mensuplarının cezbe hâlinde ayakta dönmesi, zikretmesi” şeklinde açıklamaktadır.²⁰² Ansiklopedik sözcük olarak semah ise; “Daha çok Alevî ve Bektaşî topluluklar tarafından düzenlenir. Sözlü, sazlı bir tarikat töreni niteliğindedir. Tarikattan olmayanlar bu oyunların düzenlendiği toplantılara giremezler. Oyun, çalgıların eşliğinde ve ayakta oynanır. Semahı yalnız erkekler oynadığı gibi kadın erkek karışık olarak da oynar. Oyunda en çok ayaklar hareket eder. Ayak hareketleri belli sayılarda ileri-geri, sağa-sola doğru düzenli ve ölçülü olarak yapılır. Oyunda Bektaşî-Alevî inançlarını yansıtan türküler söylenir. Bugün Anadolu’nun Sivas, Tokat ve Kırıkkale yörelerinde oynanır.”²⁰³ şeklinde açıklanmaktadır. Başka bir kaynakta da şu şekildedir: “Arapça semâ sözcüğünden gelen bir isim olup özellikle Sivas ve Tokat yöresinde müzik eşliğinde oynanan, tören niteliği taşıyan oyun.”²⁰⁴ “Cem âyinlerinde kadın-erkek birlikte, saz ve nefes eşliğinde dönülerek yapılan ibâdet şeklidir. Tanrı’ya ulaşma yollarından biri olarak kabul edilir. Cem âyini dışında (düğün, toplantı gibi yerlerde) semah dönülmesi günâh kabul edilir. Çünkü semah sadece ibâdet amacıyla, ibâdet yeri olan cemevinde dönülür ve abdestsiz dönülmez. Çünkü semahı Hz. Muhammed Kırklar Dergâhı’nda dönmüştür.”²⁰⁵

Alevî Bektaşî yörelerinde farklı semah tipleri bulunmaktadır. Bunlardan en tanınmışları Kırklar Semahı, Turnalar Semahı, Gönüller Semahı, Kırat Semahı, Hubyâr Semahı gibi adlarla bilinen değişik yörelere ait semahlardır. Her semah kendi içinde de yöresel farklılıklar göstermektedir. Örneğin Hubyâr köyünde dönülen Hubyâr semahı ile Hubyâr Ocağı’na bağlı Çaylı kasabasında dönülen Hubyâr semahı birbirini tutmamaktadır. Ancak genel çizgileriyle her ikisi de Hubyâr semahıdır.

²⁰¹ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2005, s.1727.

²⁰² Devellioğlu, a.g.e., 934.

²⁰³ Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1985. Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti., 11.Cilt, Semah maddesi ,s.164.

²⁰⁴ Türkçe Sözlük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayını, C.2, semah maddesi, Ankara, 2005, s. 1727.

²⁰⁵ Aydos Vakfı, *Hizmet Dîvazınamaları*, Yöre Aleviliğini Araştırma ve Tanıtma Komisyonu, Aydos Vakfı Yayını, Ankara, 2000, s.132.

Yöresine ve türüne göre semah edenlerin sayısı da değişebilmektedir. Semaha kalkanlar, uzaydaki gezegenler gibi birbirlerine dokunmadan, daire şeklinde ve karşılıklı durarak semah dönerler. Bütün semah türlerinde ortak olan özellik yavaş hareketlerle başlayıp giderek hızlanmaktır.

Yerel ve genel olarak yüzün üzerinde semah çeşidi vardır. Hepsini için geçerli olan; ağır tempoyla başlaması, hızlanması (yeldirme) ve yavaşlayarak durmasıdır. Bu da, manevî duyguların ya da ruhun Hakk'a uçuşunu ve geri dönüşünü sembolize eder.

Semah dönmenin ilk şekil şartı, "abdestli" olmaktır. Bu abdest; hem zâhiren (su ile), hem de batınen (gönülden) alınır. Kişi, semahın mânevî atmosferine adapte olarak semaha girer.

Semah "oynanmaz" dönülür. Semah her yönüyle kutsaldır. Bu yüzden de semah dönülürken kimi zaman "*Seyir için olmaya, Hak için ola*" diyerek seslenilir. Çünkü, semahta ana tema "dönme"dir. Bu dönme, hem kişinin kendisinde, hem de çevresi ile olan bağlantısında söz konusudur. Kişi kendi eksenini etrafında döndüğü gibi, diğer dönenlerle birlikte bir yörüngede de döner. Bu yörüngenin simgesel merkezinde ise Tanrı vardır. Bu dönü, kişiyi benliği dışına taşıyarak semâda ve zeminde olan cümle yaratılmışlarla bütünleştirerek yüce yaratıcı Allah'a ulaştırmayı amaçlar. Bu dönmede, kişinin hata ve günahlarından geri dönme, pişmanlık duyarak af dileme vardır. Bu dönmede, Tanrı aşkı ile yanıp kül olma ve her şeyin başı ve sonu olan O'na ulaşma arzu ve isteği vardır. Bu dönme sırasında, Hz. Peygamber'i temsil eden Pîr'e hiçbir surette sırt dönülmez. Dede'nin önünden geçerken dede ile cemal cemale gelinir. Sürekli yüz yüze (cemal cemale) olmaya özen gösterilir.²⁰⁶ Semah, genellikle geleneksel Türk çalgısı olan bağlama (saz) ve aynı zamanda nefes, düvaz-ı imam eşliğinde dönülür. Ancak Hubyâr Ocağı'ndaki semahlarda eskisi kadar olmasa da bağlamanın yanı sıra keman da kullanılmaktadır.

Manevî anlamda ise, gökyüzüne yükselmedir. Semah, cemlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Geleneksel inanca göre, kaynak Kırklar Cemi'dir. Semah, Kur'an'da İsrâ 1, Necm 5-18.ayetlerde anlatılan "Hz. Muhammed'in Miraç'a gitmesi, dönüşünde Kırklara uğraması ve Kırklarla birleşmesi, Engûr'ü içip mest olduğu zaman Kırklarla

²⁰⁶ www.hbektasveli.gazi.edu.tr. Erişim tarihi: 05.01.2011, 11.23 Çağlayan, Alper (Araştırmacı-yazar), "Alevilikte Semah Olgusu".

birlikte semah yapması” olayını konu alır. Burada Kırkların biri kırk, kırkı birdir. Her şey Tanrı’da birleşmiş ve birleşmiştir.²⁰⁷

Semahta eşitlik ilkesi söz konusudur. Yani kadın-erkek ayrımı olmaksızın birliktelik vardır. İbadette herkes bir “can” olarak görülmektedir. Semahta amaç bu birliktelik içinde Tanrı’ya ulaşmak, varlığını onda bulmaktır. Tasavvuf öğretisinde de olduğu gibi bir başka amaç da; kesretten vahdete, cüzden külle ulaşmak, yani çokluktan birliğe, parçadan bütüne ulaşmaktır. Semahın, insanı insanla, insanı doğa ile ve Tanrı’yla birleştiren, bütünleştiren bir özelliği vardır. Mevlevilerde de semah vardır; fakat bu yine de Alevi semahlarından köklü bir şekilde ayrılır. Zira Mevleviler İslam’ın şeriat kuralları gereği Semalarında sadece erkeklere yer verirler. Kadınlar semaha alınmazlar. Amaç itibarıyla bir olmalarına rağmen bu yönüyle Mevlevi semaları, Alevi Bektaşî semahlarından ayrılmaktadır.

Semahlarda yerel farklılıklar çok görülür. Bunun kökeni de göçebe toplum yaşam biçiminin devingenliğinden kaynaklanır. Gerektiğinde kurallar yaşam biçimine göre düzenlenir. Farklılığın sebebi de bu olabilir.²⁰⁸

Semah, ağırlama, yürüme (canlanma) ve hızlanma (yeldirme, çark, pervaz) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Zakir, semah deyişini bu bölümlerin ritmine uygun çalarken, semahçılar da buna uygun olarak hareket ederler. Semah sırasında yapılan el hareketlerinin ve duruş şekillerinin değişik mistik, felsefi anlamları bulunmaktadır. Örneğin; Eller Hak’tan alıp halka vermeyi, gökyüzüne ve yere bakan eller hava ile toprağı, kalbe giden eller canı vb. temsil etmektedir.

Ağırlamada, müziğin ağır ağır ilerleyen ritmiyle kişi kendini el ve ayak figürleriyle yavaş yavaş konsantre ederek içe yönelmeye hazırlar. Ardından ikinci aşama olan hızlanma süreci başlar. Dışarıyla bağını keserek "iç âlemlerin kapısı"nı aralar ve oraya girmeye çalışır. Ağır ağır başlayan ve belli anlamları olan figürler eşliğinde Semah hareketleri giderek hızlanır. Okunan semah deyişleri ile uygulanan hareketler arasında uyum vardır. Örneğin, Alevi inancında önemli bir yeri olan Turna kuşu ile ilişkilendirilen Turnalar Semahı’nda, Turna kuşunu simgeleyen hareketler canlandırılmaktadır. Semah sırasında Cemde bulunan canlar “*Hakk için ola, seyr için olmaya*” gibi sözlerle semaha eşlik ederler. Semah, dedenin semahçılara duasıyla son

²⁰⁷ Çağlayan, a.g.m.

²⁰⁸ Bozkurt, Fuat, *Semahlar*, Cem/Kültür Yayınları, İstanbul, 1995, s.24-25.

bulur. Aynı zamanda müziğin ritmi de buna paralel olarak hızlanmaya başlamıştır. Kişi, turnanın gökyüzünde süzülürken hissettiği hafiflik hâlini hisseder.

Üçüncü aşama ise, içindeki sonsuz kuvvet ve kudret olan Hakk'la bütünleşme aşamasıdır. Artık çarka girilmiştir, kişinin sadece dünyayla (zahirle) değil, kendi benliğiyle de bağı kesilmiştir. Bu son aşamada Hakk'la Hakk olan semah dönen canlar, içsel dünyanın derinliğine dalarak derin bir cezbe (kendinden geçme, taşma, trans) hâli yaşar.

Miracı da sembolize eden semah dönmenin ilk aşaması olan ağırlamada, Mekke ile Mescid-i aksa arasındaki yolculuk ifade edilir. İkinci aşama olan yürüyüşte ise Mescid-i Aksa ile Sidre-i Münteha arasındaki yolculuk sembolize edilir. Üçüncü aşamada ise, dönme söz konusudur. Burada da Sidre-i Münteha ile Kaabı Kavseyn arası sembolikleştirilir. Bu sembolikleştirmeler de aslında tasavvuftaki fenafillah ve bekabillah mertebelerinde olduğu gibi Allah'a ulaşım onda varlığını bulmayı anlatmaktadır. Kabı Kavseyn, Hz. Huhammed'in Allah ile buluştuğu mekân olarak bilinir. Semah dönen kimse de ruhen tüm benliğinden geçerek Tanrı ile özdeşleşir ve gönülünü tamamen O'na adar. Burada ağırlamaya bekabullah; yürüyüşe seyrullah ve dönme de fenafullah denir. Fenafullah sırrında can, Hak ile hak olmuştur.²⁰⁹

Alevi inancında üç, beş, yedi, dokuz, on iki gibi sayıların özel bir anlamı olduğu için, semah dönen canların sayıları bunlara göre düzenlenir. Semahların bir özelliği de baş açık, yalın ayak (üryan-büryan) dönülmesidir. Giysilerde yöreden yöreye farklılıklar olsa da, genelde yine Alevi inancında özel anlamları olan kırmızı ve yeşil renkleri giyilmesine özen gösterilir. Semah dönen kadınlar başlarını bellerine kadar uzanan bu renkli giysilerle kapatır ve üzerine yeşil kuşak bağlarlar.²¹⁰

Zakirin deyişi ile meydana çıkan semahçılar niyaz ederek semaha başlarlar. Ağırlama, yürüme ve hızlanma bölümlerinin ardından, birliğe dönüp Dede'nin karşısında duaya dururlar. Dede dua okur, semahçılar cemdeki yerlerine geçerler.

Alevilik'te semahın elbette ki simgesel anlamları da bulunmaktadır. İsmail Onarlı bir makalesinde bunu şu şekilde özetlemektedir:

Alevilikte semah, tasavvuftaki devriye kuramını sembolize eder. Semah bir ibadet biçimi olduğu için cemlerde dönülür. Semah dönmek, hiçbir şeyin

²⁰⁹ Temel, a.g.e., 74.

²¹⁰ www.alevi.org, Erişim tarihi: 05.01.2011, 13.25

durmadığını, ölmediğini hareket hâlinde olduğunu, dönüşüp değiştiğini sembolize eder.

Semah, cem dışında ayrıca toplumsal içeriği olan toplantılarda ve tanıtmak amacı için dönülebilir. Başka yerlerde düğün, eğlence vs. gibi amaçlarla semahın kurallarına uyulamayacağı için, semah dönülmesi uygun görülmez ve günah sayılır.

Cemde semah dönülürken normalde çırağ ya da mum uyandırılır. Bu ışık, bütün âlemi hareket ettiren ya da yaratan ilâhî nur olarak kabul edilir. Işığın alevi enerjiyi, bilim ve sevgiyi-aşkı sembolize eder.

Semahta kadın ve erkeğin bulunması ve dönmesi şarttır. Bu birliktelik; eşitlik, yaradılış, sevgi, karıştların birliği gibi çok derin ve derunî anlamları vardır.

Semah yalın ayak dönülür, manevî duygular dünyasında uçulsa da gerçeğe, doğaya ya da toprağa maddeye de bağlılığı sembolize eder.

Semah günlük, fakat temiz elbiseyle dönülebilir. Bazı semahlar dışında özel elbise gerekmez. Üryan Semahı'nda "ölmeden evvel ölmeyi" simgeleyen beyaz kefen tipinde salta giyilir. Mevlevî semahındakine benzer kadın erkek giysi giyer. Bu semah daha çok Görgü ve Musahiplik Cemleri'nde dönülür. Genelde semaha duranlar bellerine kendini kontrol etmeyi (eline, diline, beline pek yani sahip olmayı) ve sevdiğine (Tarık-i Nazen) bağlılığı sembolize eden bir kuşak (tığbent) bağlarlar.

Bazı semahlarda avuçlar yer ve gökyüzüne döndürülür, yerle gök arasında (sema, toprak, Tanrı ve insan) arasında bağ kurulur. Hak'tan aldığını ve Halk'a vereceğini ifade eder.

Gözler genellikle el ya da avuç içine bakar, bu da aynada kendini (insanın gönül gözü ile Tanrı'yı) görmeyi sembolize eder. Hilmi Dede Baba'nın "Aynayı tuttum yüzüme / Ali göründü gözüme / Nazar eyledim özüme / Ali göründü gözüme" deyişinde olduğu gibi.

Semahta kalp üzerine götürülen el ya da döşe (göğse) çaprazlama götürülen eller, Alevilerin bir tür selamıdır. İçten ve kalpten sevgi ve yola bağlılığı sembolize eder.

Bazı semahlarda eller dairenin dışından içine uzatılır. Bu Hak'tan, hakkıyla helâl alıp halkla 'yârin yanağından gayrısını paylaşmayı' sembolize eder.

Bazı mengi ve yerel semahlardaki figürler de doğadaki canlı varlıkların (hayvanların, bitkilerin) özelliklerini, emek, sevgi, birlik, beraberlik vb. çeşitli konuları sembolize eder.²¹¹ Semahlar iki ana figüre dayanır. Birincisi kuşun uçuşunu andıran, kolların aynı anda kalkıp inişidir. İkincisi ise yürüyüş ve ayak figürüdür. Bunlar arasında da bir uyum vardır. Semahlar Türkçe deyişlerle icra edilir. Anadolu'da bulunan ve otuzun üzerindeki semah çeşidinden birisi olan Hubyâr Semahı, tüm Hubyâr Ocağı mensupları (Sıraçlar) tarafından bilinmekte ve cemlerde dönülmektedir.²¹² Hubyâr-Sıraç topluluklarının renkli ve cıvılcıvılcı yaşantısını bu semahta da görmek mümkündür.

Hubyâr Ocağı'nda Kırklar Semahı bir erkek üç kadın tarafından dönülür. Erkek önde ellerini birbirine yatay şekilde vurarak sazın ritmine göre ilerlerken arkasından üç kadın, kolları göğüs hizasında yana açık avuç içleri yukarı bakacak şekilde ilerler. Hubyâr Ocağı'nda Kırklar Semahı bekâr kızlar tarafından da dönülür. Kırklar Semahı'nda dönme (hızlanma) bölümü yoktur.

Hubyâr semahı genellikle Tokat yöresinde dönüldüğünden “Tokat semahı” olarak da bilinmektedir. Ancak bu söylem pek de doğru değildir. Çünkü Hubyâr Semahı sadece Tokat yöresinde dönmekle kalmayıp Sivas, Amasya, Çorum, Yozgat bölgelerinde de dönülmektedir.²¹³ Hubyâr Semahı'nda saz ve keman kullanılır. Bazı yörelerde bu semah davul zurna ile de yapılmaktadır.²¹⁴ Genelde iki saz çalan âşık, iki de keman çalan âşık bulunur. Ancak bu konuda bir sınırlama yoktur. Âşıklar semah esnasında dönüşümlü veya koro hâlinde türküler de söylerler. Bu türküler Hatayi, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Kul Himmet, Derviş Ali ve diğer Alevi ozanlar ile halk âşıklarının deyişlerinden oluşmaktadır.²¹⁵

Hubyârlılar günlük kıyafetlerinde olduğu gibi semahlarını dönerken de yöresel kıyafetlerini giyerler. Kadınların başında kaytan işlemeli ve para veya altın süslemeli fesi; üç beş kumaştan yapılmış boy entarisi; altta yine üç beş kumaştan yapılmış tumanı bulunur. Erkeklerin ise başında mutlaka bir şapka bulunur. Kadınlar başı açık

²¹¹ Onarlı, İsmail, “Alevilerde Bağlama ile Nefes Söyleme Geleneği”, Cem Dergisi, S.117, Ocak 2002.

²¹² Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 199-200.

²¹³ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 201.

²¹⁴ Sarıyar, a.g.e., 174.

²¹⁵ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 200.

olarak semah dönmezler. Ancak özellikle kapalı yerlerde ayaklar çıplak olmak zorundadır.

Hubyâr Semahı'nda semaha kalkacakları on iki hizmetten biri olan gözlekçi seçer. Seçilen kişi meydana gelir, dedeye nyaz eder. Kadın ve erkek semahçılar önce kendi aralarında niyazlaşırlar. Sonra kadın semahçılar, erkek semahçıların ellerine niyaz ederler. Kadın semahçı ile birlikte semahta kadının aile büyüğü varsa niyaz için ayağına eğilir, fakat genelde erkek buna müsaade etmez ve daha kadın eğilirken niyazını alır.

Hubyâr Semahı'nın üç erkek ve üç kadın ile dönüldüğü yukarıda söylenmişti. Bir erkek bir kadın şeklinde dizilir. Semah, ağırlama ve dönme bölümlerinden oluşur. Ağırlama bölümünde erkekler elleri göğüs hizasında ve avuç içleri yere bakacak şekilde; kadınlar ise göğüs hizasında ve avuç içleri yukarı bakacak şekilde yana açılarak ve halka çizerek yavaş ritme ilerlerler. Bu arada âşıklar da deyişlerini söylemektedirler. Âşıkların ritme hız vermesiyle semahçılar da hareketlenir ve kadınlar ellerini avuç içleri yine yukarı bakacak şekilde açarak hem kendi etraflarında hem de halka çizer şekilde hızla dönmeye başlarlar. Erkekler de sazın ritmine göre ayaklarını yere vurup ritme ayak uydururlar ve dönen kadınları da koruyorlarmış gibi ellerini yana açarak halka çizerek dönerler.

Hubyâr Semahı'nın varyantları vardır:

Şu dünyada can cesede bir konuk
Muhammed Miraçta danıştı danık
Kırkların elinden yüreğim yanık
Bir sen iç gülyüzlüm bir de bana ver

Şu cihanda can titirer ölümden
Eğer Hızır isen gel tut elimden
Abu Kevser ırmağının gölünden
Bir sen iç sevgilim bir de bana ver

Şu dünyada kim istiyor durmaktan
Muhammed hatemi verdi parmaktan

Cennet-i Alâ'da akan ırmaktan
Bir sen iç sevgilim bir de bana ver

Derviş Alim almış dersin uludan
Ta ikrarın vardır kali beliden
Şefaata umarız Pirim Ali'den
Bir sen iç sevgilim bir de bana ver²¹⁶

İlhan Cem Erseven Hubyâr Semahı olarak Lahit Lütfi Salcı'nın derlediği Âşık Emrah'ın "Okuyup Yazdığım Kur'an İçinde" adlı deyişini vermektedir:

Okuyup yazdığım Kur'an içinde (Hü... Hü...)
Nurdan bir ayetsin (şahım) ey Hacı Bektaş (Hü... Hü...)
Hastalara düşkünlere her derde (eyvallah)
Sutfu inayetin (şahım) ey Hacı Bektaş (Hü... Hü...)²¹⁷

Mehmet Özgür Kelleci de Hubyâr Semahı'nı notalandırarak düzenlemiştir ve semah şöyle başlamaktadır:

Başına bağlamış beyaz yazmayı
Yâr ile bir yol canım gezmeyi
Çapalar bahçeyi vurur kazmayı
Fırsat bulup gezemedim ne fayda
Canım leyli leyli leyli ne fayda²¹⁸

Hubyâr Semahı, ulu ozanların farklı deyişleri ile yapılabilmemesine rağmen en çok bilinen ve uygulananı şunlardır:

Hubyâr Semahı 1
Evel erkân ile evel yol ile
Gelsin hizmet ehli semah eylesin
Yaradanım yardım etsin kuluna
Gelsin hizmet ehli semah eylesin

Dolduğumuz evler bol olsun nurdan

²¹⁶ Doğanay, a.g.e., 60.

²¹⁷ Erseven, İlhan Cem, *Alevilerde Semah*, Ant Yayınları, 2.b.İstanbul, 1990.

²¹⁸ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 201.

Biz de böyle gördük uludan pirden
Yardımcımız olsun ol Şah-ı Merdan
Eylesin erenler semah eylesin

Yaylarsan, çık Şah'ın yaylasın yayla
Söylersen Muhammed Ali'den söyle
Ali'm aşkına gel bir semah eyle
Eylesin erenler semah eylesin
Semah eyleyenler haslar hasıdır

Semah eylemeyen Hakk'ın nesidir
Abdal Pir Sultan'ın er nefesidir
Eylesin erenler semah eylesin
Muhammed Mustafa Habibullah'tır
Şu dünyaya baki kalan Allah'tır.

Hubyâr Semahı 2

Yüce dağ başında bir kuş uçurdum
Ana nenni nenni bir kuş uçurdum
Ben meylim bir güzele düşürdüm
Dilber nenni nenni yavrum düşürdüm

Duydum nazlı yârim yad eller almış
Ana nenni neni yad eller almış
Vallah dostlar ben aklımı şaşırdım
Dilber nenni nenni vallah şaşırdım

Yürü güzel yürü yolundan kalma
Ana nenni nenni yolundan kalma
Her yüze güleni dost olur sanma
Dilber nenni nenni dost olur sanma

Ölümden korkup da sen geri dönme
 Ana nenni neni sen geri dönme
 Yiğidin alınına yazılan gelir
 Dilber nenni neni yazılan gelir

Ceylan bakışına kurban olduğum
 Sallanma karşımda öldürme beni
 Ah gülüm gülüm yürüsene yavrum
 Mecnun edip beni de düşürdün çöle

Kerem gibi burda da yandırma beni
 Ah gülüm gülüm yürüsene yavrum
 Bu kadar sallanma da öldürdün beni
 Ölürüm unutmam da sevdiğim seni

Ah gülüm gülüm yürüsene yavrum
 Bırakın sallansın da nazlı gelini
 Güzelin döndüğü de meydan öğünsün
 Ah gülüm gülüm yürüsene yavrum²¹⁹
 Hubyârî Âşık Alican ise Hubyâr Semahı'nı şu sözlerle yürütmektedir:

Ağırlama

Kırkların cemine (ey canım) gelen ey canlar
 Ali'yi sevenler (canım) semah eylesin
 Ol Kırklardan da miras kaldı bu semah
 Kırkları sevenler (canım) semah eylesin

Muhammed Miraç'ta (canım) kavuştu Şah'a
 Arslan hatemin aldı da gitti penaha
 Yol aldı Muhammed (pirim) girdi dergâha

²¹⁹Sarıyar, a.g.e., 174-176.

Dergâhı sevenler (canım) semah eylesin

Cümle evliyanın (canım) cemiydi ora
 Cemalleri de parlar benziyor nura
 Muhammed girince (pirim) durdular dara
 Dara duran da canlar semah eylesin
 Bir üzümü ezdi engür eyledi
 Cümlesini de üryan büryan eyledi
 Alicanım da bu yol için söyledi
 Bu yolu sevenler (canım) semah eylesin

Serbest bölüm

Bu yolu sevenler semah eylesin gel gel
 Muhammed Mustafa Habibullah'tır
 Şu dünyaya baki kalan Allah'tır Ali Hü...

Dönme

Her sabah her seher cümbüşe geldim
 Dağlar ya Muhammed Ali çağırır
 Erenler meclisi bağ-ı gülistan
 Güller ya Muhammed Ali çağırır

Gördüm felek semahlarda dönüyor
 Talip olan mürşidinden kanıyor
 İçerime bir od düştü yanıyor
 Yanar ya Muhammed Ali çağırır

Abdal Pir Sultan'ım vardürür aşkın
 Âşık olanlar da yakar ışığı
 Hasan ile Hüseyin'in beşiği
 Sallar ya Muhammed Ali çağırır

Hubyâr Semahı 3

Allah'ın arslanı (canım) Şah-ı velayet
 Ali'm kurban olum senin yoluna
 Biz senin yoluna (pirim) etmişiz biat
 Ali'm kurban olum senin yoluna

Alevi demişler (pirim) düşmüşüz dile
 Seni sevenler canlar hep çeker çile
 Yolundan dönmeyiz (canım) yaksalar bile
 Ali'm kurban olum senin yoluna

Ehli- Beyt'in de kılavuzu önderi
 Seni pir tutunduk (canım) ezelden beri
 Yoluna koymuşuz bu tatlı canı
 Ali'm kurban olum senin yoluna

Senin yolun ululardan uludur
 Seni seven Hakk'ın mümin kuludur
 Evliyalar şahı pirlere piridir
 Ali'm kurban olum senin yoluna
Serbest bölüm
 Ali'm kurban olum senin yoluna
 Yürüyelim de şimden sonra gaziler
 Gönül Hak gördüğü yeri arzular Ali Hü...

Dönme

Giyindin eğnine hırkayı tacı
 Senin dergâhında hep gardaş bacı
 Doğru yolun horlanması çok acı
 Ali'm kurban olam senin yoluna
 [Dolun şerbet gibi sitemin acı
 Ali'm kurban olam senin yoluna]

Sana Hak demeyen Hakk'ı neylesin

Erenler aşk ile semah eylesin

Alican'ım Hak kelamın söylesin

Ali'm kurban olam senin yoluna

Leyli leyli can leyli leyli

Leyli leyli dost leyli leyli

Hubyâr Semahı 4 (Ağırlama)

Karşıdan görünen (karşıda salınan) ne güzel yayla

Bir dem süremedim giderim böyle

Ala gözlü pirim sen himmet eyle

Ben de bu yayladan şaha giderim

Eğer göğerüben bostan olursam

Şu halkın diline destan olursam

Kara toprak senden üstün olursam

Ben de bu yayladan şaha giderim

Bir bölük turnaya sökün dediler

Yürekteki derdi dökün (harmanı tutun) dediler

Yayladan ötesine yakın dediler

Ben de bu yayladan şaha giderim

Pir Sultan Abdal'ım işte niyazı²²⁰

Hilebaz dostunan olur mu pazar

Pir merhem çalmazsa yaralar azar

Ben de bu yayladan şaha giderim²²¹

Semah bittikten sonra dede semahçılara dua eder ve semahçılar yerlerine geçer. Cemde semah etmek isteyen tüm canlar sırası ile bu şekilde semahlarını dönerler.

²²⁰ Mahlas mısrasında bir yapı bozukluğu vardır. Çünkü uyak uymamaktadır.

²²¹ K-10: Ünal, Hasan (Âşık). Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

2.1.5. Hubyâr Ocağındaki Geleneksel Dualar

Dua, ibadet amacı ile okunan dinî metinlerdir. Amaç, Tanrı'ya yalvarmadır; medet dilemektir. Dinlerde dualar genellikle kalıplaşmış şekildeyken Alevilikte böyle bir durum söz konusu değildir. Başka bir deyişle Alevilikteki dualar sınırlı metinler hâlinde değildir. Bu yönüyle dualar doğaçlama olarak icra edilir.

Bu dualar arasında gülbenkler de önemli yer tutmaktadır. Gülbenk, Farsçadan dilimize geçmiştir. Gül ve benk sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir. “Gül gibi sözler dizisi” anlamındadır. Alevi Bektaşî yolunda yemeklerden önce, sonra, yatmadan önce, sabah kalktıktan sonra, Perşembe akşamları yapılan muhabbetlerde ve genelde cem ayinlerinin açılışı - kapanışı ve yürütülmesi sırasında dedenin ya da dedebabanın yaptığı dualardır. Gülbengin dili Türkçe'dir. Gülbenkte cümleler kısa ve birbiri ile uyumludur. Toplumsal ve kişisel yaşamın her alanında gülbenkler vardır. Gülbenkler yöreye ve gülbenk veren dedeye ya da dedebabaya göre değişiklik gösterebilir.²²²

2.1.5.1. Sofra Duası

Sofra duası Hubyâr Ocağı'nda temel olarak iki şekilde yapılır. İlki, sofraya kurulup yemeğe başlamadan önce yapılan duadır. Diğeri ise, yemek yendikten sonra edilen duadır. Sofra duaları yemek yenilen her ortamda edilebilir. Birçok çeşidi olmakla birlikte Hubyâr dedelerinin genel olarak yemek öncesi ettikleri dua şu şekildedir:

Evvel Allah diyelim
 Kadim Allah diyelim
 Geldi Hak Ali sofrası
 Hak versin biz yiyelim
 Desturu Şah
 İzni halife
 Lokmalar kabul ola
 Yiyip yediren didar göre
 Gerçeğe Hü.

²²² Erişim sayfası: www.alevi.org.au. 06.01.2011, 10.05.

Bu dua, yemekler sofraya geldikten sonra yemeğe başlamadan önce edilir. Dede dua etmeden hiçbir kimse yemek yemeye başlayamaz. Dede duaya başlamadan önce sofradaki herkes iki eli ile sofrayı tutar ve dua bitene kadar bu şekilde beklenir. Dua bitince herkes işaret parmağına niyaz ederek dedenin izniyle yemeğe başlar.

Bir de yemek bittikten sonra dede dua eder:

Allah Allah

Gelen lokma hakkına

Hak devletine,

Evliya kuvvetine

Yiyene helâl ola

Yedirene delil ola

Kamber'in Ali'ye serdiği sofraya ola

Halil İbrahim bereketi ola

Gerçeğe Hü

veya

Bu bitti ganisi gele

Hak Muhammed Ali bereketin vere

Yiyip yedirenlere

Pişirip kotaranlara

Nuru iman, aşkı şevk ola

Gittiği yerler dert görmeye

Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin

Cömertler cemine

Gerçek erenler demine

Gerçeğe Hü.

Bu dua ise, sofradaki herkes yemeğini bitirdikten sonra yapılır. Dua bittikten sonra genellikle sofradan tekrar lokma alıp yenmez. Şayet sofraya sonradan gelip de yemeğini bitirmeyen varsa, dede diğer kişileri bekletmemek için duasını eder, yemeğe devam edilir. Yemek öncesi duasında olduğu gibi yemek yiyenler yine iki eliyle sofrayı tutup dua bitince işaret parmağına niyaz ederler (öperler).

2.1.5.2. Lokma Duası

Sofra duasından ayrı olarak bir de lokma duası vardır. Sofraya konmak için getirilen yemekler çoğu zaman sofraya konmadan önce bir tepsi içinde getirilerek dedenin duasına durulur. Bu şekilde getirilen yemeklere lokma denir. Duası yapıldıktan sonra sofraya konur.

Allah Allah

Sofra kucağından

Bereketi bucağından kesilmeye

Elin bereketli ola

Başın devletli ola

Lokma sahibinin lokması kabul ola

Gerçeğe Hü.

veya

Allah Allah

Lokmalar kabul ola

Muratlar hasıl ola

Hak Muhammed Ali kabul eyleye

İmam Hasan, Şah Hüseyin

Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli defterine kayıt ola

Nur-u Nebi, Kerem-i Ali

Pirimiz Hacı Bektaş-ı Veli

Gerçek erenler demine Hü

Mümine ya Ali.

2.1.5.3. Ay Salavatlama

Çin kaynaklarından öğrenilebildiği kadarıyla Orta Asya Şamanizmi'nin esasları "Gök Tanrı", "Güneş", "Ay", "Yer-Su", "Ata" ve "Ateş (Ocak)" kültleriydi. Tüm dinî ayin ve törenleri belirli bir düzen içerisinde yapılmaktaydı. Çin kaynakları,

Hun kağanının her sabah çadırından çıkarak güneşe, geceleri de aya taptığını yazmaktadır.²²³

M.Ö. 121 yılında Çinliler bir savaşta Hun prensini yenmiş ve karargâhını da ele geçirmişlerdi. Aldıkları ganimetler arasında bir altın put dikkatlerini çekmişti. Çin vakanüvisinin verdiği bilgiye göre, Hun prensi bu putun karşısında Gök Tanrı'ya kurban sunmaktaydı. Aynı kaynakların yazdığına göre Hunlar bir işe girişecekleri zaman da yıldızların ve Ay'ın durumuna bakmaktaydılar.²²⁴

Şamanizm'de Güneş, Ay, Yıldız, Yıldırım, Fırtına vb. ile ilgili inançlar hep Gök Tanrı kültüyle bağlantılıdır. Altaylı Şamanistler Güneş üzerine ant içerlerdi. Altaylılara göre Güneş "Ana", Ay ise "Ata" sayılmıştır. Güneş'i yeryüzünde "Ateş" temsil eder. Yakut masallarına göre büyük kahramanlar hep Güneş ve Ay'ın himayesi altındadır.

Şaman inancına göre kötü ruhlar Güneş ve Ay ile sürekli mücadele hâlinedirler, bazen onları yakalayıp karanlık dünyasına sürüklerler. Güneş ve Ay tutulmalarının sebebi budur. Güneş ya da Ay tutulduğu zaman, Şamanistler onları kötü ruhların esaretinden kurtarmak için bağırıp çağırırlar, davul çalarlar. Onlara göre bu gürültüler kötü ruhları korkutmak içindir.²²⁵

Eski Türklerde kağanlar seçilirken de kutsal kabul edildiğinden güneşe ve aya karşı bazı törenler düzenlenirdi. Ayrıca; "Umay", çocukları ve kadınları koruduğuna inanılan eski Türklerdeki bir tanrıçadır. Umay ile güneş ilişkilidir. Bu nedenle Türklerde Umay'a "Sarı Kız" da denir.

Ali Kenanoğlu ve İsmail Onarlı güneş, ay, yıldız kültürünün Sıraçlarda izleri olduğunu söylemektedir. Eski Türklerin inancına göre kâinatın kuruluşunda güneş ve ayın olmadığını, Gök Tanrı'nın gönderdiği ulu bir varlığın göğe bir ayna asarak yeryüzünü aydınlattığını, bu inancın bir devamı olarak Aleviler'in de 'Ay Ali, gün Muhammed'dir.' dediklerini, bunun da, Muhammed-Ali'nin aydınlatici, irşad edici olduğunu gösterdiğini eklemektedirler. Ayrıca Türkmen Şamanlar'ın, hırkasına güneşi ve ayı sembolize eden parlak madeni yuvarlaklar taktıklarını, Türkler'in güneşin doğurganlığı temsil etmesinden dolayı güneşi dişi, ayı erkek olarak

²²³ Pamir, Aybars, "Türkler'in Geleneksel Dinî Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi", Ankara Üniversitesi Dergileri, C.52, S.4, Ankara, 2003.

²²⁴ Eberhard, Wolfram, *Çin'in Şimal Komşuları*, Ankara, 1942, s.76-77.

²²⁵ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Dergâh Yayınları, Ankara, 1995, s.29.

düşündüklerini, bu yüzden ayı baba / dede olarak telakki ettiklerini güneş ve ay kültü hakkında dile getirmektedirler. Yıldız kültü hakkında ise, Türklere göre göğün bir çadır şeklinde olduğunu, Türkler'in, Gök Tanrı'ya dua ettikleri ve kurban sundukları yerlere sütun diktiklerini, bu direğin dünyanın mihranı sayılan kutup yıldızını simgelediğini ve Cemevlerinin ortasındaki karadireğin de aynı şeyi ifade ettiğini vurgulamaktadırlar. Sıraçlarda ay tutulunca teneke ve saz çalınmaktadır. Bunun kökeni yukarıda da bahsedildiği gibi Şamanizm'e dayanmaktadır.²²⁶

Ay gördüm Allah
Elhamdülillah
Ay yeniye geçmiş
Hak lâ ilahe illallah²²⁷

2.1.5.4. Eşik (Ev) Duası

Alevilikte eşik yola girişi temsil ettiğinden kutsaldır. Bu yüzden eşige basmak yasaktır. Dede ocaklarının eşikleri de kutsal sayılır.²²⁸ Ayrıca, eski Türklere eşigin kutsallığı Şamanizm'den gelmektedir. Yeni evlenen bir gelin, arabadan inerken damatla birlikte eşige niyaz ettirilir. Bu sırada gelinle damat 'Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali' derler. Sonra geline, 'Eve yüz üstü geldin, sırt üstü çıkıncaya kadar yuvanda mesut ol.' denir.²²⁹

Allah Allah
Eşginiz mutlu ola, Hakk'a geçe
Muradınız yerini ala
Tuttuğunuz ileri gide
Eviniz, ocağınız şen ola
Kısmetiniz gür ola
Şah-ı Merdan yardımcınız ola
Eşginiz tarikat kapısı ola
Gerçeğe hü.

²²⁶ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 245.

²²⁷ Sarıyar, a.g.e., 185.

²²⁸ Yörükan, Yusuf Ziya, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s.332.

²²⁹ Türkdoğan, a.g.e., 196.

2.1.5.5. Hizmet Duası

Allah Allah
 Hizmetin kabul ola
 Muradın yerini ala
 Dileğini Hak, Muhammed, Ali vere
 Ellerin dert görmeye
 Gönlün incinmeye
 Yoluna hizmet ettiğin pirin himmeti üzerine ola
 Dil bizden, nefes Hünkâr'dan ola
 Gerçeğe Hü.

2.1.5.6. Sabah ve Akşam Duası

Allah Allah
 Sabahlar akşamlar hayrola
 Hayırlar feth ola
 Münkir münafiğa yuh ola
 Niyazımız kabul ola
 Muradınız yerini ala
 Şah-ı Merdan, On İki İmam yardımcınız ola
 Hubyâr dedem saklaya bekleye
 Gerçeğe Hü.

2.1.5.7. Uyku Duası

Yattım Allah kaldır beni
 Rahmetine daldır beni
 Eğer vadem yetti ise, iman ile gönder beni
 Yattım sağıma, döndüm soluma
 Sığındım Tanrı'ma, rehberime, pirime, mürşidime
 Kalkarsam Allah, kalkmazsam Amentü billah
 Allah eyvallah.

2.1.5.8. Dolu (Dem) Duası

Allah Allah
 Hak bereket vere
 Hızır uğruya
 Kazananlar sağ ola
 Yokluk olmaya
 Pir dergâhına kayıt ola
 Haneler şen ola
 Şen mamur ola
 Dolumuz dolu ola
 Yardımcımız Ali ola
 Duası bizden, kabulü Hak'tan ola
 Hubyâr Sultan katarından, didarından ayırmaya
 Gerçeğe Hü.

2.2. HUBYÂR OCAĞINDA ZİYARET YERLERİNE DAİR İNANÇ MOTİFLERİ

2.2.1. Hubyâr Abdal Birlik Cemevi

Birlik cemevi, Hubyâr Abdal tarafından cemevi olarak inşa edilen bir yapıdır. Birlik evi, Hubyâr Abdal'ın evi olarak da bilinmektedir. Birlik evinin kapısının önünde tekkeşin olarak hizmet veren kişinin mezarı vardır.

Eskiden taş ve ahşap yapı malzemeleriyle inşa edilmiş olan bina, onarım sonucu değişikliğe uğramış ve otantik hâli bozulmuştur. Evin kırlangıç yapı özelliği ve koç çengeli asılı direkleri ile işlemeli sütunları hâlen hayatta olanlarca hatırlanmaktadır. Bugün Mehmet Çelik ve ailesi tarafından kullanılmakta olan evin kapısında bulunan mezara Hubyâr'ın kurbancısı ve Hızır Ürfan evinin bekçisi denilmekte ve mezar taşında da bu bilgi yer almaktadır.

2.2.2. Hubyâr Değirmeni

Hubyâr'ın kendi eliyle yaptığı, uzunca yıllar Hubyârlılarca bereketli ürünlerin alındığı bir değirmendir. Günümüzde ise tamamen ziyaret amacıyla kullanılmaktadır.

Hubyâr değirmeni, Hubyâr tekkesinden sonra en çok ziyaret edilen ve kurban kesilen bir yerdir. Değirmen, Tekeli Dağı'nın eteklerinden çıkan ve yine Hubyârlılarca kutsal sayılan suların birleşerek aktığı bir çermiğin (derenin) hemen yanında Hubyâr Derviş tarafından yapılmış ve köy halkının bereketli ürünlerini un yapmakta kullanılmıştır.

Değirmene kurban kesmeye gidenler, kurban hazırlanana kadar orada muhabbetlerini, niyazlarını edip semahlar dönmektedirler. Değirmen üstünde söylenen deyişlerden bir dördlük şu şekildedir:

Tekeli'de değirmenin dönüyor
Ab-u Hayat soğuk suyun iniyor
Üstünde üç derviş semah dönüyor
Seyrangâh'tan gelen Derviş Hubuyâr²³⁰

2.2.3. Tekeli Dağı (Dokuzlar) ve Dağ Kültü

İnanç tarihi içinde, çeşitli milletlerin kutsal saydığı dağları olmuştur. Mitolojik dağlardan olan Kaf Dağı'nın dünyayı çevrelediğine, öteki dağların Kaf Dağı'nın dalları ve damarları olduğuna, Kaf Dağı'nın yeryüzündeki bütün dağların anası olduğuna inanılırdı.²³¹

Mitolojik bilgilere göre ilk insanı da dağ veya taş doğurmuştur. Bunun izlerine Hakaslar'ın Altın Arığ destanında rastlamaktayız. Burada yalnız Hakaslar'ın milli destan kahramanı olan Altın Arığ değil, atı da dağdan doğmuştur. Dağın doğurganlık fonksiyonu diğer Türk destanlarında da görülmektedir. Buraya bahadırların oğullarının dağ tarafından büyütülmesi motifi de dâhildir. Bu, dağda yaşam şartlarının bulunması ile ilgilidir. Bu açıdan da Hakaslar, dağa dua ederken babam (agalarım), anam (enelerim) derler.²³²

Köroğlu destanının Azerbaycan ve Orta Asya varyantları da, dağın doğumda rolünü açıklar mahiyettedir. Nitekim kahramanın kendi koruyucusu olan dağda mekân tutması, dağda olduğu sürece yenilmemesi buna örnek olabilir. Maaday Kara'yı da dağ doğurmuştur ve doğarken elinde dokuz köşeli taşla doğmuştur. Aynı zamanda Maaday Kara yeni doğan oğlunu da düşmanlardan korumak için dağa

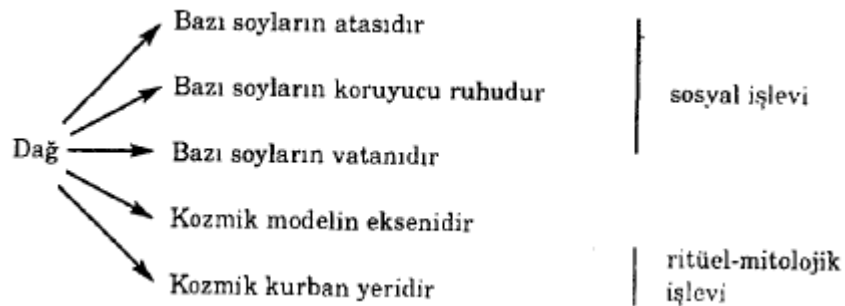
²³⁰ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 224-225.

²³¹ Gökyay, Orhan Şaik, *Kâtip Çelebi'den Seçmeler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C.3, İstanbul, 1997, s.985.

²³² Bayat, Fuzuli "Türk Mitolojisinde Dağ Kültü", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, C. 12, S.46.

emanet eder. Bütün bunlar dağın destanlarda kalan en eski işlevlerinden haber vermektedir. Ancak hem ana hem de ata görevini yerine getiren dağ kültü diğer kültürler gibi, cinsiyeti belli olmayanlar kategorisine girer.

Dağ kültürünün, doğurganlık bağlamında ilk ata veya ecdad olarak şekillenmesi, bazı bilim adamlarına göre, dağın hayat gücünü kendinde barındırması, enerji kaynağı olması ile karakterize edilir. Dağın, ilk ecdat ve soyun koruyucusu olması işlevi, onun hayat kaynağı ve yaşamın menşei olması ile ilgilidir. Dağ kültürünün Altaylılar arasındaki işlevleri şu şekildedir:²³³

Türklerde de bu işlevlerin izlerine rastlamak mümkündür. Semavi dinlerde de dağlar, önemli bir yere sahiptir. Tur-i Sina dağı, Musa Peygamber'in Medyen ile Eyle yakınlarında Allah'la konuştuğu yerdir.²³⁴ Hıristiyanlar için Golgotha (İsa'nın çarmıha gerildiği yer) dünyanın merkezi sayılır; aynı zamanda Adem'in yaratıldığı ve gömüldüğü yer olarak bilinir.²³⁵ Hira Dağı Hz. Muhammed'e peygamberliğin geldiği dağdır.²³⁶ Yine eski Türklerde Tanrı Dağı ve Ötüken Dağı, Yahudilerde Sina Dağı, Yunanlılarda Olympos Dağı, Hintlerde Himalaya Dağları, Araplarda Arafat Dağı, Moğollarda Burhan Kaldun Dağları kutsal kabul edilmiştir.²³⁷

Eski Türk inancına göre, evrendeki ruhlar veya iyeler üçe ayrılırlar. Bunlar gökyüzünde, yeryüzünde ve yer altındadırlar. Gökyüzünün yani ışık âleminin büyük tanrısı "Han Ülgen" veya "Kayra Han"dır. En büyük ruh veya tanrı, Kayra Han'dır.

²³³ Bayat, a.g.m.

²³⁴ Gökyay, a.g.e.

²³⁵ Eliade, Mircea, *Şamanizm İlk Esrime Teknikleri*, Çev. İsmet Birkan, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999, s.361-365.

²³⁶ Önal, Mehmet Naci, Dağ Kültü, "Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları", Bilig Dergisi, S.25, Bahar 2003.

²³⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 221.

Gök Tanrı inancı Türklerde ortaktır.²³⁸ Yer altının sahibi "Erlık Han"dır. Yeryüzünün iyeleri "yer-su" ilahlarıdır. Bütün bu ruhlara veya iyelere çeşitli dualar edilir ve kurbanlar sunulur. Altay kavimleri, çevrelerindeki dağa, kayaya, nehre, göle iyelerin adlarını vermişlerdir.²³⁹

Yeryüzü ruhlarının tamamen müstakil oldukları düşünülür. Bunların ne Erlık'le ne de Ülgen'le ilgisi vardır. Yeryüzü ruhları dağ ruhlarına bağlıdır. Dağ ruhlarının insanlara iyilik yaptıklarına, onlara saadet dağıttıklarına, hayvanlarının çoğalmalarına yardımcı olduklarına, onlara sağlık ve emniyet verdiklerine, bütün avcılara av verdiklerine ve onların sürülerini kötülüklerden koruduklarına inanılır.²⁴⁰ Şayet bu ruhlara bir saygısızlık yapılırsa, dağ ruhları kızabilir ve saygısızlık yapanı cezalandırabilir. O kişi veya kişilere hastalık gönderebilir.²⁴¹ Dağlara tırmanıp orada ibadet etmek, tanrıya daha yakın olmak anlamına gelir. Dağlarda dua edildiği zaman, tanrının duaları daha iyi işiteceğine inanılır.²⁴²

Ural-Altay halkının inancına göre, Altın Dağ (Sumeru) dünyanın merkezidir. Abakan Tatarları ise, bu dağa "Demir Dağ" demektedirler.²⁴³ Kutsal olarak addedilen dağlar, yerle gök arasındaki bağlantıyı kurarlar. Dağ iyesi en büyük iye olan Gök-Tanrı ile bağ kurar.²⁴⁴ Dağlar, göğün kapısı sayılır. Dağların şekilleri de farklı birer anlam taşırlar.²⁴⁵

Göktürklerde dua, öğüt, ses anlamına gelen "ötügen" adı, ormanlı bir dağın adıdır.²⁴⁶ Orhun yazıtlarında, devletin yönetildiği yerin Ötüken Dağı olduğu belirtilir. Hakan Ötüken Dağı'nda oturur.²⁴⁷

²³⁸ İnan, Abdülkadir, a.g.e., 31.

²³⁹ İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Yay., Ankara, 1987, s.417-418.

²⁴⁰ Alekseyev, N. A., *Türklerin Eski İnanç Şekilleri*, Novosibirsk, 1980; Mehmet Naci Önal, "Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları", *Bilig*, S.25, Bahar 2003.

²⁴¹ Önal, Mehmet Naci, "Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları", *Bilig Dergisi*, Bahar 2003, S.25, s.99-124.

²⁴² Roux, Jean Poul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dinî*, Çev. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yay., İstanbul, 2001, s.156-161.

²⁴³ Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, Çev. Ümit Altuğ, İmge Yay., Ankara, 1994, s.26-27; Ögel, Bahaeddin *Türk Mitolojisi II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994, s.428-437.

²⁴⁴ İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara, 1995.

²⁴⁵ Esin, Emel, "Ötüken Yiş (Türk Sanatında Ağaçlı Dağ Hakkında Notlar)", *Atsız Armağanı, Ötüken Yay.*, İstanbul, 1976, s.149-150.

²⁴⁶ Roux, a.g.e., 158-159; Yves Bonnefoy, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, hzl. Levent Yılmaz, Dost Kitabevi Yay., C.2, Ankara, 2000; Mehmet Naci Önal, a.g.m.

²⁴⁷ Önal, Mehmet Naci, a.g.m., s.99-124.

Dağlar hakkında oluşturulan birçok efsane de vardır. Türklerin bir boyunun dağlardan türediğine inanılır.²⁴⁸ Uygur Göç destanında ise, Kutlu kayanın parçalanması üzerine kıtlık ve yoksulluğun başladığı görülür.²⁴⁹ Ahmet Yesevi'nin çocukluk döneminde gösterdiği olağanüstülüklerden biri de Karacuk Dağı ile ilgilidir. Hükümdarın avlanamadığı dağ, Ahmet Yesevi'nin keramet göstermesi sonucu ortadan kalkar.²⁵⁰ Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kazılık Dağı hem hayatın, hem de yeniden doğuşun kaynağıdır. Kazılık Dağı'nın yıkılışı, dünyanın sonu anlamına gelir.²⁵¹

Orta Asya'da her boyun, her oymağın kendine ait kutlu bir dağının olması inancı, Anadolu'ya göçlerle birlikte getirilen bir inanıştır. Türkler Türkiye'ye göç ettikten sonra, Orta Asya'da kullandıkları adları yerleştikleri yerlere tekrar vermişler ve oralarda birer kült oluşturmuşlardır. Pek çok tepede ermişlerin kutsal mezarı bulunur. Bu evliyaların veya erenlerin çoğu meçhuldür. Bu efsanelere göre, dağlar kişileştirilmiştir. Eski Türk inanışlarını, İslam dini içine nüfuz ettirme gayretleriyle, inanışlar dönüşüme uğratılmış ve güncelleştirilerek çoğu İslamî bir motife bürünmüştür.²⁵²

Kutsal dağ inanışları, mitolojik dönemden başlar. Animistik düşünce yapısı, semavi dinler döneminde yerini dinî düşünce yapısına bırakırken arkaik döneme ait törenler de devam ettirilmiştir. Yaşadığımız yüzyılda bilimsel düşünce sisteminin yaygın olmasının yanı sıra, hem dinî, hem de animistik düşünce yapısı "eren kültü" etrafında yaşatılmaktadır. İslam öncesi din veya dinlerinden İslam sonrasına taşınan birtakım inanışlar ve gelenekler, dağ ve eren kültü çerçevesinde devam ettirilmektedir.²⁵³

Türklerde her boyun ve her oymağın kutsal kabul ettiği bir dağı olduğu gibi Anadolu'da Beydili Sıraç topluluklarında da Tekeli Dağı; Tahtacılar da Kaz Dağları, Dersim Alevilerinde Munzur Dağları kutsal kabul edilmektedir. Sıraç topluluklarının yoğun olduğu Hubyâr bölgesinin en yüksek dağı 2643 metre yüksekliğindeki Tekeli

²⁴⁸ Eberhard, Wolfram, a.g.e.; Mehmet Naci Önal, a.g.m.

²⁴⁹ Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1997, s. 28-29.

²⁵⁰ Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yay., 3.b., İstanbul, 1981, s.84-85.

²⁵¹ Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*, TDK Yay., Ankara, 1989, s. 4-6 / 89.

²⁵² Bonnefoy, Yves, a.g.e., 147-149.

²⁵³ Önal, a.g.m., s.99-124.

Dağı'dır. Tekeli Dağı, Hubyârlılar tarafından "Dokuzlar (Dağı)" diye de isimlendirilmektedir.²⁵⁴ Bunun sebebi ise; kimine göre bu dağın başında dokuz tane evliyanın olması, kimine göre de bu dağın dokuz ayrı ocağın yerinde olmasıdır.²⁵⁵ Ay Ali, gün Muhammed olarak inanan Sıraç toplulukları, güneşe dualarını sunmak için ve inanişâ göre güneşin bin bir güçlkle doğuşunu izleyebilmek için Dokuzlar'a gecedan çıkmaya başlarlar. Eskiden yolun kötü olması sebebiyle zirveye ulaşım dört beş saat sürermiş. Bu uzunca süren yolculuktan sonra, Dokuzlar Dağı'nın zirvesine varılır ve güneşin doğuşu beklenir. Zirveden Pir Sultan'ın mekânı Yıldız Dağı'nı ve bölgenin yüce dağlarından olan Asmalı Dağı'nı görmek mümkündür. Zirveye ulaşanlar bu dağlara da kutsallıkları münasebetiyle niyaz ederler. İnanışâ göre güneşin güçlkle doğmasında kötü ruhların etkisi vardır. Amaçları, güneşin doğuşunu engellemektir. Güneşin doğmaya başlamasıyla birlikte onu izlemeye gelenler niyazlarını edip ellerini açarlar ve güneşe dua ederler. Güneş doğduktan sonra zirvede ateşler yakılır, kazanlar kurulur, kurbanlar kesilir, sazlar çalmaya türküler söylenmeye semahlar dönülmeye başlar. Eskiden bu tür etkinlikler yayladan köye göç esnasında yapılırmış. Dokuzlar Dağı'nın hemen altında bulunan yaylalarında yazlarını geçiren Hubyârlılar, dağın bin bir çeşit çiçekleri - tucca, en çok bilinenidir- ve otlarıyla besledikleri hayvanlarından aldıkları bereketli ürünlerinin karşılığı olarak; aynı zamanda da bir dahaki seneye tekrar bereketli ürünler alabilmek adına Dokuzlar Dağı'na şükranlarını sunar, kurbanlarını keserlermiş.²⁵⁶ Tekeli Dağı hakkında yazılan şiiirlerden birisi şöyledir:

Ulu dağlar birbirine yaslanmış
 Ne güzel kurulmuş yerin Tekeli
 Boz dumanlar pare pare bölünmüş
 Bitmiyor dumanın karın Tekeli

Bizden önce nice beyler varımış
 Yücesini boz dumanlar bürümüş
 Kırcı vurmuş çiçeklerin kurumuş

²⁵⁴ Bkz. Ekler-Fotoğraflar; Fotoğraf 12.

²⁵⁵ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 221.

²⁵⁶ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 222.

Tükenmez feryadın zarın Tekeli

Otağ kursam yaylasına düzüne
Yüzüm sürsem erenlerin izine
Hazan vurmuş çiçeklerin özüne
Kurumuş yaprağın harın Tekeli

Hubyâr Sultan buralardan geçti mi
Asapınarı'ndan bir dem içti mi
Tozanlı'da obasına göçtü mü
Ondan da bir haber verin Tekeli

Çetirez'den esen seher yelleri
Dolaşayım sahraları çölleri
Açtı m'ola Epsile'nin gülleri
Gelenden geçenden sorun Tekeli

Âşık olan deryaları boylasın
Varsın âlem ne söylerse söylesin
Kümbet Baba bize himmet eylesin
Yaralar derindir sarın Tekeli

Esti deli poyraz eyyam güz oldu
Dertlerim bir idi şimdi yüz oldu
Karaoğlan'ım ateş oldu köz oldu
Ozanın hâlini görün Tekeli²⁵⁷

2.2.4. Hubyâr Çamı ve Ağaç Kültü

Ağaç, toprağın derinliklerine varan kökleriyle, gök kubbeye doğru uzanan gövdesi ve dallarıyla, yapraklarıyla ve çiçekleriyle, meyve ve tohumlarıyla her

²⁵⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 222.

mevsimde kendini yenileyen özelliğiyle ve don değiştirmesiyle insanlarda mistik inançların kabul edilmesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da ağaç, yaşamın devamlılığının sembolü olarak benimsenmiştir.

Türk mitolojisinde ağaç, yaratılışın başlıca motiflerinden biridir. Ağaç, yerin dibine varan kökleri, göğe doğru dik bir biçimde yükselen gövdesi ve gökyüzüne dağılan dal, budak ve yapraklarıyla olduğu kadar, mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha pek çok özelliğiyle de eski çağlardan beri insanlığın dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte ağaç, daima hayatın ve ebediliğin de timsali olarak benimsenmiştir.²⁵⁸ Ayrıca insanlar bir hastalıktan, sıkıntıdan, felâketten kurtulmak için ya da Tanrı'dan dilediği bir isteğinin yerine gelmesi için, Tanrı'ya kadar ulaştığına inandığı bir ağacı aracı olarak kullanır. Bu ağaçları kullanarak sağaltma ritüelleri yapılmaktadır.²⁵⁹

Pervin Ergun “Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü” adlı makalesinde ormanları iyi ve kötü ruhların yaşadıkları ormanlar olarak iki gruba ayırmaktadır. Ata ruhlarının veya kutlu hayvanların ruhlarının dolaştığı ormanları, iyi ruhların yaşadıkları ormanlar içinde değerlendirmektedir. Burada ruhları kızdırmamak ve onların hayır dualarını almak için sessiz, saygılı olunması; adak ve saçı saçmak gerektiğini söylemektedir.²⁶⁰ Ancak söylenenin aksine Türk mitolojisinde orman hep olumludur.

Türk kültür dairesindeki Abhazların inançlarına göre ava çıkacak avcılar, aralarında para toplamakta ve bu parayla bir koyun ya da keçi satın almakta; onu taygada (orman) kurban etmektedirler. Yakılan ateşe önce buhur, günlük atarak etrafi tütsülemektedirler. Ondan sonra da iyi av, iyi talih, sağlıklı ve uzun ömür dilemektedirler.²⁶¹ Orman kültü ilkel toplulukların orman mahsülleriyle ve avcılıkla geçindikleri devrin hatırasıdır.²⁶²

Türk boylarında Hayat Ağacı önemli bir yere sahiptir. Türklerde hayatın başlangıcını, ilk insanın yaratılışını; dünyadan uçmayı ve ölmeyi de temsil etmektedir. Ayrıca Tanrı tarafından kut verilerek dünyayı yönetmekle

²⁵⁸ Artun, Erman, *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004, s.21.

²⁵⁹ Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

²⁶⁰ Ergun, Pervin, “Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü”, *Milli Folklor Dergisi*, S.87, 2010.

²⁶¹ Ergun, a.g.m.

²⁶² İnan, a.g.e., 62.

görevlendirilmiş olan Türk hakanının bu görevi yerine getirmek için Hayat Ağacı'ndan güç kuvvet aldığı da bilinmektedir. Türklerde Ötüken Dağı da ormanla kaplıdır; Göktürkler ve Uygurlarca da kutsal kabul edilmektedir. Türk mitolojisinde hem ana hem de ata rolünü üstlenen ağaçlarla ilgili anlatılara rastlanmaktadır. Örneğin Oğuz Kağan'ın Dağ, Deniz ve Gök adlı oğulları bir ağaç kovuğunda bulunduğu ikinci eşinden değildir. Diğer taraftan, Manas Destanı'nda ve Yakut kadınları arasında çocuk veren elma ağacı motifi dikkat çekicidir. Türk mitolojisinde boy ve aile ağacı, evi ve aileyi koruyan ağaç ruhu inanışlarına da rastlanmaktadır.²⁶³

Maraş, Adana, İçel, Antalya, Muğla, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir ve Çanakkale illerinde yaşayan, Alevi Bektaşi geleneği içinde olan Tahtacılar orman işçiliğiyle uğraşırlar. Tahtacılar gün doğmadan ormana varırlar. Güneşin ilk ışıklarıyla kesilecek ağaca önce niyaz ederler, ondan hatalarına karşı af dilerler ve kesimine başlarlar. Daha sonra kestikleri ağaca tekrar "niyaz" ve "takdis" ederler. Yaşlı kadınlar kesmek zorunda kaldıkları ağaçlar için ağıt yakmaya başlarlar. Ağacı boylu-boslu, güçlü-kuvvetli, dürüst, yiğit ve erdemli, meziyetli bir insana benzeterek ağlarlar.²⁶⁴

Aleviler; meşe, ardıç, sakız gibi ulu ağaçları kutsayarak ve onların etraflarını taşlarla çevirerek ziyaret hâline dönüştürmüşlerdir. Erzincan, Malatya, Elazığ, Tunceli yörelerinde Sakız Baba, Ardıç Dede, Çitlenbik Dede, Çınar Dede, Buğday Dede, Nohutlu Baba, Çam Baba gibi bitki ve ağaçlara sıkça rastlamak mümkündür.

Hızır Muhammed'in biat aldığı ve Müslümanların da ikrâr verdiği "Rıdvan Ağacı"nı Hz. Ömer kestirir. Aleviler bu ağacın kutsiyetinden dolayı dallarını Ayn-i Cem'lerde dedeler "tarık" olarak kullanmaktadırlar. Ayrıca cemevinin tahta kapısı Hz. Muhammed'i, eşik Hz. Ali'yi, yanlar Hasan ile Hüseyin'i, tahta kapının üst kısmı da Hz. Fatıma'yı temsil eder. Yani ahşap kapı beşleri; "Ehl-i Beyt"i senbolize etmektedir. Burada da ağaç nev'i olan tahtanın kutsiyeti vurgulanmaktadır.

2.2.5. Hızır Sersem Çamı ve Ağaç Kültü

Hubyâr köyünde bulunan Sersem'e gelince; Sersem, köyün tam karşısında dik bir yamaçta bulunan ve kutsal bir çam ağacı ile su gözelerinin bulunduğu bir yerdir.

²⁶³ Artun, a.g.e., 22.

²⁶⁴ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 217.

Sersem'de bulunan çam ağacı yanık bir vaziyettedir. Gelen ziyaretçiler bu ağacın ayakta kalmış yanık dallarına ve etrafına dikilen yeni çam ağacına, yapma beşikler asmakta ve dilekler tutup çocuk istemektedirler. Bu çam ağacı eski dönemlerde tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte birileri tarafından "Kızılbaşlar buraya tapıyor." gerekçesiyle yakılmıştır. Çamın yanık kalıntılarından çok kalın, yaşlı ve görkemli bir çam ağacı olduğu anlaşılmaktadır.²⁶⁵ Burayı Alevi-Sünni tüm çevre köylerden insanlar ziyaret etmekte ve çocuk istemiyle adaklar adamaktadır. Hatta Sünni inançlı insanlar ziyaret sonrasında doğan çocuklarına Sersem ve Hubyâr isimlerini koymaktadırlar. Hâlen de bu isimde hayatta olanlar bulunmaktadır. Hubyâr – Sıraç topluluklarındaysa kutsallığı sebebiyle bu isimler kesinlikle çocuklara konulmaz.

Sersem, Sersem Baba olarak da adlandırılmaktadır. Sersem Baba olarak adlandırıldığı zaman sanki burada bir yatır olduğu düşünülmektedir. Fakat burada böyle bir yatır mevcut olmadığı gibi bu konuda Hubyârlılar içerisinde hiçbir söylence de yoktur. Sersem'in yıkımında Hubyâr dedelerinden Karabeğ (Kara Hasan) ismiyle yaşayan kişi şu deyişi söylemiştir:

Hızır Sersem

Hubyâr kendini çekti penana
Sersem kayıt oldu on iki imama
Kerbela'da yatan Hüseyin gibi
Milcan kast eyledi değdi sineme

Az muratlar hep sağdılar balını
Düşünmedi Hubyâr'ın yolunu
Kâfire de bildirmedi hâlini
Şehitlik mi geldi Hızır Sersem'e

Hizmetini gören bir yeşil gelin
Horasan erenleri yetişin gelin
Ha Hasan elleri yetişin gelin

²⁶⁵ Bkz. Ekler-Fotoğraflar; Fotoğraf 9.

Ali'm çağırıyom bugün dar günüm²⁶⁶

Arşeleye çıkar Sersem'in önu
Açılsın zülfikâr sallasın kını
Ali'm çağırıyom bugün dar günüm
Şehitlik mi geldi Hızır Sersem'e²⁶⁷

2.2.6. Kılıçkesen ve Kaya (Taş / Oba) Kültü

Türk halklarının hemen hemen hepsinde görülen dağ kültü mitolojide taş ve oba kültürüyle sentez hâlinde bir durum sergilemektedir. Dağ kültürünün bir bakıma bir parçası olan taşların da kutsal bilinmesi veya en azından vatan sembolüne dönüştürülmesi Orhun-Yenisey yazıtlarında olduğu gibi, kutsal vatan anlayışıyla alakalı olmasındandır. Uygur mitolojisinde de, kutsal taşlardan ve bu taşların Çinliler tarafından götürülmesinden sonra vatan kutsallığının kaybolması ve göç döneminin başlaması anlatılmaktadır. Bu bahsedilen olay, taşın vatanın kutsallığını simgelemesi açısından önemlidir.²⁶⁸

Bir diğer mitte taşların bacı olduğu, Cuma günleri birbirini ziyaret ettikleri anlatılır. Bütün bu doğan ve hareket eden taşların dünyamıza gökten geldiği hakkında inanç, aslında gizli bir kozmik bilginin yansıması, mitolojik dile çevrilmiş varyantıdır. Taşın insana, insanın taşa çevrilmesi ile ilgili anlatılar bir bakıma kozmik kaynaklı taş mitinin başka bir varyantıdır. Türk halklarının masallarında taştan doğan kahramanlar veya taşın bebeğe dönüşmesinden yaranan kahraman taşın kutsallığının yanı sıra sırlı bir niteliğe sahip olmasıyla bağlantılıdır. Masallarda evlatsızlık motifinde yaşlanmış karı kocanın bir divek taşı²⁶⁹ alıp beşiğe koymaları, sonradan bu taşın çocuğa dönüşmesi soy dağı inancı ile ilgilidir.²⁷⁰

Dağ, özellikle de taş kültüründe önemli bir mesele, taşın evlatsız ailelere çocuk vermesi ile ilgili inançlarda yer almasıdır. Çocuksuz kadınların doğurma ile bağlantılı

²⁶⁶ “Ali'm seni çağırıyom bugün dar günüm”

²⁶⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 218.

²⁶⁸ Bayat, Fuzuli, a.g.m., s.47.

²⁶⁹ Divek taşı: dibek taşı

²⁷⁰ Bayat, a.g.m. s.47.

çok eski pratiklerinden birini de kutsal bilinen taşlara el sürmesi veya taştan çocuk istemesi oluşturur.²⁷¹

Tabiat kültürüne bağlı inanç sistemi içinde birtakım taşların ve kayaların kutsallığı anlatılmaktadır. Eski Türk boylarında yaygın olan inanca göre, Gök Tanrı Türklerin ilk atasına “yada” denilen bir taş vermiştir. Bu uğurlu taşla yağmur ve kar yağdırılabilir.²⁷² Alevilerdeki kaya inancı motifi de eski Türk inancından, geleneğinden kaynaklanmaktadır.

Kılıçkesen Kayası, Gürgençukuru'nun hemen bitimindedir. Ortadan ikiye ayrılmış büyükçe bir taştır. Bu konu, İkinci Bölüm'ün Hubyâr Sultan'ın Kerametleri başlığı altında daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca, nevrüzde ve ilkbaharda ilk gök gürlmesi olduğu zaman, siyatik, romatizma ağrısı olanlar Kılıçkesen'e gelerek ağrıyan yerlerini taşa sürerek dua ederler.

2.2.7. Gürgen Çukuru ve Orman Kültü

Orman kültürü, diğer kültürlerde olduğu gibi Türk topluluklarında önemli bir inanç motifidir. Orman kültürüyle birleşen dağ eski Türkler'in kutsal merkez anlayışını oluşturmakta ve devletin merkezi görevini üstlenmektedir. Nitekim Göktürkler ve Uygurlar döneminde dağlık ve ormanlık bölge olan Ötüken, devletin merkezi olmak görevini üstlenmiştir. Merkez her zaman kutsal bir görev üstlendiği için, dağlar ve orada olan her şey kutsanmış olarak kabul edilmiştir.

Folklor malzemelerinde, dağın veya ormanın, reel dünya ile öteki dünyanın, hayatla ölümün, gizli olanla açık olanın sınırını oluşturduğu görülmektedir. Bu yönüyle dağ tıpkı orman gibi öteki âleme açılan kapı görevini yerine getirmektedir.

Dağların ıduk, ula vb. terimlerle anılması da onların kutsallık ve atalık işlevinden haber vermektedir. Dağa baba denilmesi; ağaca ise ana denilmesi iki mitolojik dönemin birer izleri olması açısından önem taşımaktadır. Maaday Kara destanında kahramanın oğlunu dağa götürüp bu kayın ağacı sana ana olsun, bu dağ sana baba olsun demesi, iki sistemin- anaerkillikle ataerkilliğin bir arada hatırlanması ile ilgilidir. Orhun-Yenisey yazıtlarından da anlaşıldığı gibi, eski Türklerin kutsal vatan anlayışlarında Ötüken Yıış'la Bodin İnli dağları önemli rol oynamaktadır.

²⁷¹ Bayat, a.g.m. s.47.

²⁷² Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 227.

Anlaşılan şu ki orman ve dağ kültü vatan kavramının iki eşit tarafı olarak gözüktür. Bir başka değerlendirmeye göre ise "dağ (ve muhtemelen daha eski çağda orman) hayat ile ölümün birleştiği yerdir. Bu bağlamda dağ veya taş kültü Türk mitolojik sisteminde değişmez kutsiyet arz eden bir yere sahiptir.²⁷³

Gürgençukuru da, Hubyâr köyüne girişte bulunan ve Sıraçlar tarafından kutsal kabul edilen ormanlık bir arazidir. Hubyâr'ın ilk konakladığı ve tarım yaptığı yer olarak bilinir. Hubyârlılar, Gürgençukuru'nda yeri olmayanın Hubyâr'ın öz evlâdı olmadığını kabul eder.²⁷⁴ Gürgençukuru'na girişte ve çıkışta buranın kutsallığı sebebiyle niyaz edilir. Hubyâr'ın ilk konakladığı yer olarak bilinen bu bölgede şu an taş yığınlarının bulunduğu yerin Hubyâr Sultan'ın evinin kalıntıları olduğu düşünülmektedir. Arşiv belgelerinde; "Gürgençukuru, Hubyâr'ın elindedir. Bu zat-ı muhterem, baltası ile yer açıp Allah rızası için bir tekke inşa etmiş, 30 kilelik yerdir. Gerisi ise belirtilmiş olduğu gibi, tekkelik üzere ve yasal belgelerle tescilli olup, adı geçen Hubyâr Derviş'in mülküdür."

Gürgençukurunda poyrazlı kışlı
 Şurda bir derviş var gözleri yaşlı
 Altı demir kırat Ali de Yoldaşlı
 Seyrangâh'tan gelen Derviş Hubuyâr
 ...
 Gürgençukuruna çok emek verdi
 İbadet eyledi çiftini sürdü
 Mümin kullar için bu yolu kurdu
 Meylini irfana verdi Hubuyâr²⁷⁵

2.2.8. Göz Cöferliği ve Su Kültü

Evreni oluşturan dört temel unsurdan (toprak, su, hava ve ateş) biri olan su, insanlık tarihinin her döneminde vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Hacı Bektas-ı Veli, Makalat'ında, Allah'ın insanları dört unsurdan yarattığını ve bunların özelliklerini taşıdığını belirtmektedir. Bunlardan Abidler denilen şeriat ehli yelden; Zahidler

²⁷³ Bayat, a.g.m.

²⁷⁴ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 226.

²⁷⁵ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 226.

olarak nitelendirilen tarikat ehli ateşten yaratılmıştır. Marifet ehli olan arifler sudan yaratılmıştır. Suyun aslı ise Allah'ın kudretinden olduğu için, aslı su olan Arif, içinde murdar bir şey barındırmaz. Muhabbet ehli olan muhipler ise topraktan yaratılmıştır.²⁷⁶

Su simgeciliği ölümü olduğu kadar, yeniden doğumu da temsil etmektedir. Suyu temas her zaman yeniden canlanma içerdiğinden, sudan çıkma da hayat potansiyelini artırmakta ve verimliliştirmektedir. İnsan neslinin sulardan doğduğu inancı, sulara gömülme kozmolojik ve antropolojik düzlemde nihai bir yok oluşa değil, insanın yeni bir yaratılışı izlenerek yeni bir bütünleşmeye eşdeğer olmaktadır.²⁷⁷ Ayrıca Eliade "*İmgeler, Simgeler*" adlı eserinde suyun tanrısal ruhun ilk makamı olduğunu ve hayat olan şeyi ilk önce suyun ürettiğini ifade etmektedir. Diğer taraftan Tanrı'nın bizzat insanı oluştururken su kullandığını, bu itibarla her doğal su, kökenindeki şereflenme sayesinde, Tanrı'ya yakarılması hâlinde, kutsama özelliğine sahip kılınmıştır.²⁷⁸

Türkler, yüksek dağlar ve pınarları iyi ruhların makamı sayıyorlardı. Bunlara yer-sub²⁷⁹ deyip tazim ediyorlardı. Yine bu mekânlarda tanrıya dua ediyor ve kurbanlar kesiyorlardı.²⁸⁰ Eski Türk inançlarında kutsallaştırılan su, aynı zamanda duyan, evlenen ve çoluk çocuk sahibi olan ve mahiyetinde birtakım gizli güçleri barındıran koruyucu bir iyedir.²⁸¹

Hayat Suyu bütün dünya mitolojilerinin en önemli motifi olduğundan, özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan topluluklar için suyun, hayat kaynağı ve yaşam gücüne sahip olması doğaldır. Altay ve Anadolu masallarında ölüp de kutsal ve sihirli bir güç olan hayat suyu ile dirilme motifleri çoktur. Bazı Altay efsanelerine göre, göğün on ikinci katına kadar yükselen Dünya Dağı'nın üzerinde kayın ağacı ve bunun altındaki kutsal çukurda da Hayat Suyu bulunurdu. Bunun başında yine kutsal

²⁷⁶ Hacı Bektaş-ı Veli, *Makalat*, (Haz: A. Yılmaz, M. Akkus, A. Öztürk), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s.33-35.

²⁷⁷ Eliade, *İmgeler, Simgeler*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara, 1992, s.181-188.

²⁷⁸ Oymak, İskender, "Anadolu'da Su Kültürünün İzleri", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15:1, 2010, s.35-55.

²⁷⁹ Yer-su

²⁸⁰ Turan, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul, 1994, s.51.

²⁸¹ İnan, Abdülkadir, a.g.e., 50-51.

ruh olarak bir bekçi vardı. Hayat suyu ölüleri ve hastaları iyileştirdiği gibi ihtiyarlara gençlik verirdi.²⁸²

Eski Türklerde, her suyun bir iyesi olduğu inancı ile çocuksuz kadınlar, kurumuş ırmaklara sücü (şarap) saçmak suretiyle, o ırmakların iyelerini memnun etmeye çalışarak, onların yardımı ile çocuk sahibi olacaklarına inanırlardı. Bu şekliyle suyun hayat bahşedici, yaratıcı bir kutsal varlık gibi tasavvur edilmesi inancı, günümüzde zenzem suyu motifinde olduğu gibi birçok yerleşim yerinde bulunan kutlu pınarların suları ile devam etmektedir.²⁸³

Türk toplumlarında dağ ve ırmakların mukaddes sayılmasındaki asıl sebep buralarda birtakım ruhların yaşadığı inancından kaynaklanmaktadır. Yer-su ruhlarının umumiyetle yaşadıkları yerler dağların zirveleri veya su kaynaklarıdır. Su kaynakları, hem suyun öneminden dolayı hem de yer-su ruhlarını barındırmaları sebebiyle kült konusu olmuşlardır. Çünkü Türkler bu kutsal mekânları çeşitli maddi ve manevî sıkıntılarında başvurdukları merkezler olarak telakki etmişlerdir.²⁸⁴

Göktürkler ve Uygurlar, sürüleri yaylaklara çıktıklarında ırmak kaynağı pınar başlarında Gök-Tanrı'ya, Atalarına ve tabiat güçlerine kurbanlar keserek ayinler düzenlerlerdi. Ayrıca Sivas-Banaz'da Pir Sultan çeşmesinden akan su, Hacibektaş'taki Aslanlı Çeşme'den akan su Alevi ve Bektaşilerce kutsal sayılmaktadır. Bir de ocakzade ailelerin okudukları sular, pirlerin okuyup parmağını batırdığı sular, türbe ve tekkelerin çeşmeleri birer şifa kaynağı olarak kabul edilir.²⁸⁵

Su kutsal kabul edildiği için, Alevi toplumu suya ilişkin şunlara inanırlar ve suya dair davranışlara sınırlamalar getirmişlerdir:

- a. Akan suya sövülmez, kirletilmez, pisletilmez.
- b. Kötü bir rüya gören kişi, rüyasını akarsuya anlatarak bu kötülüğü suyun götürmesini diler.
- c. Rüyasında duru, pak su gören ferah olur.
- ç. Rüyasında kirli su gören sıkıntıya düşer.

²⁸² Ögel, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi, I*, Ankara, 1993; Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, AKM Yay., 2.b., Ankara, 1995, s. 52-56.

²⁸³ İnan, a.g.e., 168; Kalafat, a.g.e., 52-56.

²⁸⁴ Oymak, İskender, a.g.m., 35-55.

²⁸⁵ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 229.

- d. Küllüğe ve ahbınlığa²⁸⁶ su dökülmesi iyi sayılmaz.
 - e. Coşkulu akan suya sıtk ile bakan kişi günahlarından arınır.
 - f. Cem törenlerindeki Saka Su'dan içen kişi derman bulur.
 - g. Ölü günahlarından arınması için yunar, yıkanır.
 - ğ. Bir pınara kurban adamak, bolluk ve bereket getirir.
 - h. Doğum sancısı olan kadının sancısının dinmesi için yanına getirilen bir kap suya bıçak vurulur.
1. Çeşmeye mum yakarak -suyun nuru ile ateşin nuru birleştiği için- mumu yakan kişinin su gibi aziz, ışık gibi aydınlık olacağına inanılır.

2.2.9. Dermağı Dede

İnanç, insana özgü bir fenomendir. İlk insandan bu yana ölüm ve ölüm sonrasıyla ilgili birtakım ibadetler ve ritüeller oluşmuştur. Ölümle ilgili inanışların kökeni, arkaik ve geleneksel topluluklara, mitosların ritüel davranışlarıyla insana ve insan topluluklarının hayatlarını yöneten kurallar ve kurumlar ilişkisine dayanır.²⁸⁷

Mezarlık kültüründe, mezarlık ziyaretleriyle Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan *atalar kültü* arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu.²⁸⁸ İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Türkler arasında veli kültürünün oluşmasında etkili rol oynamıştır. İslamiyet'te ölüden medet umma yoktur. Veli kültü ve türbesinin etrafında oluşan birtakım inanma ve pratikler pagan kültürüyle ilgisinden dolayı yasaklanmasına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürerek bir mezarlık kültürü oluşturmuştur.²⁸⁹

²⁸⁶ Ahbınlık: Köylerde tezek yığılan yer.

²⁸⁷<http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler>, Erişim tarihi: 08.01.2011, 17.50, Artun, Erman, "Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Ölüm, Mezar Teması".

²⁸⁸ Karadağ, Nurhan, *Köy Seyirlik Oyunları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1978; Acıpayamlı, Orhan, "Türk Folklor Ürünü Yağmur Duasıyla İlgili Yapı ve Fonksiyon Sorunları", I. Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1976; Artun, Erman, "Tekirdağ Ritüelleri ve Balkanlardaki Varyantları", IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara, 1992; Artun, "Adana Yağmur Yağdırma Törenleri ve Çomçalı Gelin", Tuncer Gülensoy Armağanı, Elazığ, 1995.

²⁸⁹ Erginer, Gürbüz, Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri, İstanbul, 1997, s.211; Ocak, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler, TTK Yay.,Ankara, 1992, s.10-14; Ocak, Türk Halk İnanç ve Edebiyatımızda Evliya Menkabeleri, Kültür Bakanlığı Yay.,Ankara, 1984, 3-23.

Dermağu Dede'nin türbesi Hubyâr köyünün içinde bulunmaktadır. Türbenin Dermağu adında bir ulu tabib zata ait olduğu söylenmektedir. Ne zaman yaşadığı bilinmemektedir. Lokman Hekim gibi bir görevi üstlenmiş olan Demağu Dede'nin, her türlü yarayı tedavi ettiği söylenmektedir. Hakk'a yürüdükten sonra da mezarı kutsanarak türbe hâline dönüştürülmüştür. Ziyaretçiler tarafından toprağı cöher denilerek alınır ve geldikleri yerlerdeki hastalara götürülür. Çıvherin (cöher; kutsal toprak) dermansız bazı yaraları iyileştirdiğine inanılır.

2.2.10. Öksürük Dede

Öksürük Dede, Sersem ziyaretgâhı yolu üzerinde bulunmaktadır. Bu mekânı ziyaret edenlerin çeşitli hastalıkları (özellikle de solunum yolu hastalıkları; akciğer, öksürük) iyileştirdiğine inanılmaktadır.

Hubyâr köyünden çok uzak bir Alevi köyü olan; Malatya'nın Arapgir ilçesine bağlı Onar köyünde de "Öksürük Deliği" ziyareti vardır ki buranın da aynı işlevi gördüğüne inanılmaktadır. Bayat boyundan olan Onar Köylüleri ile Beğdili boyundan olan Hubyâr köylüleri, eski Türk inanç sistemini yaşatan önemli birer inanç merkezleridir.²⁹⁰

2.2.11. Argulu Baba

Argulu Baba, Hubyâr köyüne girişte bir yerdir. Hubyâr'ın torununun oğlu olan Kenan Şeyh'in de mezarı buradadır. Tüm Hubyârlılar tarafından kutsal kabul edilmektedir. Ayrıca burası eskilerde Hubyâr köyünde yapılan düğünlerde gelinin, düğün sabahı atıyla birlikte geldiği ve niyaz ettiği bir ziyaretgâhtır.²⁹¹

2.2.12. Hubyâr Sultan'ın Yedi Kızının Türbesi

Kaynaklar, Hubyâr'ın kaç çocuğunun olduğu hakkında kesin bir bilgi vermemekle birlikte iki oğlunun ve bazılarında yedi kızının da olduğundan bahsetmektedir.²⁹²

²⁹⁰ Kenanoğlu-Onarlı a.g.e., 229.

²⁹¹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 226.

²⁹² K-4, K-8.

Hubyâr'ın yedi kızının türbesinin bulunduğu yer kutsal sayılmaktadır. Bu türbe, Hubyâr köyü mezarlığının içinde bulunmaktadır. Türbeye çobanlar sürülerini kurttan, uğrulardan koruması ve hayvanların sağlıklı yavru ile süt vermesi için değneklerini buraya koymaktadırlar. Çoban değneği; sürüleri, malları korumanın ve kollamanın simgesidir. Yani değnek yedi kızlara emanet edilir; onlar hayvanları korur ve bereket getirir.

Bu gelenek Orta-Asya göçer-çoban toplumlarından gelen bir kültür. Eski Türkler, Tanrı “Ülgen”in 7 ya da 9 oğlu, 9 kızı ve birtakım yardımcı ruhlarının olduğuna inanmaktaydılar. İşte, Hubyâr Sultan'ın da 7 kızı aynı işleve sahiptir. Sıraçlarda, kadın mezar taşlarının baş kısımları yarım ay şeklindedir. Mezar taşları ölen kadın ve kızın güzelliğine uygun olarak işlenir ve rengârenk boyanırdı.²⁹³

2.2.13. Hubyâr Sultan'ın Yedi Koyununun Saklandığı Yer

“Mağara kültü” de, İslâmiyet öncesinden var olan ve İslâmi devirde de etkisi görülen bir kültür. Bilindiği üzere, Hz. Muhammed'e vahiy bir mağarada gelmiştir. Yine bir mağarada saklanmıştır. Çoban ve göçebe Türkmen topluluklarında mağaralar ve dağlardaki oyuklar kutsal kabul edilerek "korunak" olarak kullanılmışlardır. Yasak olduğu dönemlerde Hristiyanlar ibadetlerini gizli olarak mağaralarda yapmışlardır.

Hubyâr'ın yedi koyununu sakladığı yer, kayalara oyulmuş; büyüklüğü 1 m² civarında bir mekândır. Göçebe bir topluluk olan Sıraçlarda sembol olarak, sürüyü koruyan yedi koyunun saklandığı oyuk da kutsanmıştır. Ayrıca yedi rakamı da Alevilerce kutsiyet ifade ettiği için bir önem ifade etmektedir.²⁹⁴

2.2.14. Hubyâr Sokusu

Hubyâr'ın Sokusu iki adet olup; birisi Hubyâr'ın yaylasında, diğeri de Hubyâr köyünün içindedir. Yarma ve buğday'ın döğüldüğü, taştan yapılma, içinde büyükçe bir oyuğun olduğu küttedir. İki kişi ellerindeki ağaç tokmakla karşılıklı bir şekilde dikey sütunlu taş oyuğu şeklinde olan Soku'ya vururlar; arada bir de su ilave ederek buğdayın kabuklarını çıkarırlar.

²⁹³ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 230.

²⁹⁴ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 231.

Sokular; üretimi ve bereketi temsil ettikleri için kutsal kabul edilirler. Sokular özel bir yerde bulunur ve çevresi temiz tutulur. Mahsulün bol olması ve Hızır'ın elinin sokuya değmesi için cuma akşamları mumlar yakılır. Buğdayın bereketli ve hayırlı olması için dilekler dilenir. Hızır'ın çoluk çocuğun nafakasına yardımcı olması için dualar edilir.²⁹⁵

²⁹⁵ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 232.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUBYÂR SULTAN ŞİİRLERİ VE ŞİİRLERİNİN ANALİZİ

3.1. HUBYÂR SULTAN ŞİİR GELENEĞİ

Hubyâr Sultan ile ilgili yazılan deyişlerden hangilerinin Hubyâr Sultan'a ait olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, “Abdal Dedem/Hubyâr Abdal” mahlasıyla geçen deyişlerin Hubyâr Sultan'a (II. Hubyâr) ait olduğu düşünülmektedir. Bu mahlasla dörtlükler yazan bir başka kişinin de Tatlı Derviş olduğu söylenmektedir. Bu deyişlerin kime ait olduğu kesin olarak bilinmediği için birbirine karışmış durumdadır.²⁹⁶

Hubyâr Sultan için yazılan deyişlere bakıldığında birkaç isimle karşılaşmaktayız. Ancak elde yazılı kaynaklar olmadığından bu şiirlerin (deyişlerin) kime ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bu şiirler, sözlü kültürde özellikle de âşıklar aracılığıyla günümüze kadar getirilmiştir.

Tatlı Derviş (Der Abdalım - Abdalıyam)

Der Abdalım-Abdalıyam mahlaslarıyla deyişler söyleyen ozanlarımızdan birisi de Tatlı Derviş'tir. Tatlı Derviş 19. yüzyılda yaşamıştır. Hubyâr Dedeleri'nin birçoğu bu kişiyi kendi dedelerinden duymuşlar ve dinlemişlerdir. Ali Kenanoğlu, Tatlı Derviş'in torunu Hüseyin Çulhacı ile görüşmüştür. Çulhacı, bu görüşmede dedesi Tatlı Derviş'i hiç görmediğini, kendi babasını bile zor hatırladığını söylemiştir. “*Dedem bir gün yanında Emirîn Mehmet, Kelle Baba ve ismini hatırlayamadığım 4-5 atıyla birlikte Hacı Bektaş dergâhına gitmişler. Dergâhta Cemalettin Ulusoy'un bulunduğu zamanlarmış. Cemalettin Efendi'ye Hubyârlılar geldi, demişler. Buyur etmiş. Dergâha geçmişler. Eğer Hubyâr'ın evladiysanız dedenizin postunu tanırırsınız demiş. Tatlı Derviş göv eşige niyaz ettikten sonra başlamış söylemeye. Tatlı Derviş söyledikçe asılı bulunan postlardan üçüncü post sallanmaya başlamış. Cemalettin Efendi bu durumu görüp kabullenmiş ve misafirlerini ağırlayıp uğurlamış.*” diye anlatmış ve dedesinin aynı zamanda kuvvetli bir âşık olduğunu, “Abdal Dedem” mahlasıyla söylediğini eklemiştir. Tatlı Derviş'in deyişlerinin çok az kısmını ezbere

²⁹⁶ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 300.

bildiğini, yazılısı olmadığını ve ancak eski âşıkların bu deyişleri bileceklerini söylemiştir.²⁹⁷

Görüldüğü gibi, Abdal Dedem mahlasının kime ait olduğu kaynak eksikliğinden dolayı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak genel olarak bu mahlasın Hubyâr Sultan'a ait olduğu söylenmektedir. Der Abdalım, Abdalıyam gibi mahlasların da Tatlı Derviş'e ait olduğu ve bu mahlasla yazılan deyişlerin de Hubyâr Sultan'a ithafen yazıldığı söylenmektedir.

Hüseyin Abdal

Hüseyin Abdal aynı zamanda Hubyâr Sultan'ın torununun oğludur. 1600'lü yıllarda yaşamıştır. Türbesi, Hubyâr Sultan'ın türbesinin yanındadır. Hubyâr köyünün âşıklığını yapmış ve aynı mahlasıyla yazdığı deyişleri günümüze kadar gelmiştir.

Derviş Ali

Hubyâr Sultan ile ilgili olarak Hubyârlılar tarafından bilinen ve dilden dile dolaşan deyişlerin büyük çoğunluğu Derviş Ali'ye aittir. Türbesi Tokat Almus Cihet kasabasıdır. Yaşadığı dönem hakkında bilgi yoktur. Ancak Hubyâr Sultan'dan sonra yaşadığı bilinmektedir.²⁹⁸

Kul Yusuf

Türbesi Niksar'ın Ormandibi (Şadoğlu) köyündedir. 17. yüzyılda yaşamıştır. Hubyâr Sultan sülalesindedir. Tarikat âşığıdır. Birçok deyişi olmasına rağmen Hubyâr Sultan ile ilgili bilinen bir tek deyişi kaynaklarda geçmektedir.

Kul Hıdır (Hıdır Derviş)

Hubyâr Ocağı'nın en önemli şeyhlerindedir. 19. yüzyıl sonlarında Hubyâr Ocağı'nın derlenip toparlanması ve yeniden canlandırılması konusunda çok önemli hizmetleri olmuştur. Hubyâr Ocağı Hıdır Şeyh zamanında en parlak dönemlerinden birisini yaşamıştır. Dedeliğinin yanı sıra söylemiş olduğu deyişleri de mevcuttur.²⁹⁹

²⁹⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 302.

²⁹⁸ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 314.

²⁹⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 316.

Âşık Fedai

Amasya'nın Yassıçal köyünde doğup 26 Ekim 1940'ta vefat etmiştir. Türbesi Amasya'nın Yassıçal beldesinde bulunmaktadır.³⁰⁰

Ozan Karaoğlan

Hubyâr Sultan için deyiş yazan ve söyleyen ozanlar içinde en önemlisi ve en çok deyişi bulunanı, Ozan Karaoğlan'dır.

Karaoğlan, 1690 yılında Sivas-Zara-Ilıca köyü Kargılı mezrasında doğmuştur. Asıl adı Hüseyin'dir. Şiirlerini Karaoğlan mahlasıyla yazmıştır. Karaoğlan küçük yaşta saz çalmayı öğrenmiştir. Kargılı köyünde bulunan Derebeyi Kargılı Murat onu yanına âşık olarak almıştır.

Karaoğlan yüzlerce şiirler, deyişler söylemesine rağmen ismi hiç duyulmamıştır. Buna sebep olan ise şudur: Karaoğlan'ın doğduğu ve oturduğu yer olan Kargılı köyünde Kargılı Murat namıyla bir Derebeyi yaşarmış. Bu Derebeyi etraftan haraç alır, kervanları soyarmış. Bu durumdan canı yanan ahaliden birisi durumu padişaha şikâyet etmiş ve padişah III. Ahmet, Kargılı Murat'ın üzerine asker göndererek Kargılı Murat'ı bozguna uğratmış. O zamanlar Alevi olan Kargılı köyü dağıtılmış; yıkılıp yakılmış. Köy ahalisi başka köylere sığınmışlar. Ozan Karaoğlan da Akören köyüne sığınmış, oraya yerleşmiş. Ozan Karaoğlan'ın soyu bu köyde asimile olmuşlar ve sünnileşmişlerdir. Sünnileşen aile dedelerinin deyişlerini gün yüzüne çıkartmaktan çekinmişlerdir. Bunda hem devletin baskısı hem de ailenin etraftan ve sünni ahaliden çekincesi önemli rol oynamıştır. Karaoğlan'ın yazılı cönkleri 1930 yılında Zara'nın Eymir köyünde bulunan Molla Hasan tarafından günümüz Türkçesine çevirtilerek yine halk ozanı olan ve Zara Ilıca köyünde bulunan Kara İsmail'e verilmiştir. Kara İsmail'den de ozanın torunlarından olan Zara Akören köyünde bulunan ve geçmişine, kültürüne son derece bağlı bir kişi olan araştırmacı Yusuf Çınar almıştır.³⁰¹

³⁰⁰ Doğanay, a.g.e., 148.

³⁰¹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 305-308.

İbrahim Ethem

İbrahim Ethem Baba Hubyâr sülalesinden Nebi Şeyh'in torunudur. 1878-1947 yılları arasında yaşamıştır. Türbesi Ulutepe (Kelit) kasabasındadır.

Enver Haşmet (Sepet)

1925'te Doğanşar'da doğmuş; 1998'de ölmüştür. Bine yakın şiiri vardır. Bu şiirlerin hepsi derlenmediği için Hubyâr Sultan ile ilgili ne kadar şiirinin olduğu bilinmemektedir.

Ömer Tozar

1954 Doğanşar doğumludur. Şiirleri araştırmacı Fikri Karaman tarafından derlenerek kitaplaştırılmıştır.

Bektaş Ali Temel

1941 Hubyâr köyü doğumludur. Hubyâr Sultan ile ilgili bir kitabı bulunmaktadır.

Ali Ateş

Sivas'ın Hafik kazasının eski adı Öykürü yeni adı Olukbaşı köyünden Hasan oğlu Ali Ateş, Hubyâr talibidir. Yedi sene askerlik yapmış ve askere giderken Hubyâr Sultan'a şiir yazmıştır.

3.2. HUBYÂR SULTAN GELENEĞİNDEKİ ŞİİRLER

1. Düşük gurbet ele çıkart bir uca

Muhammed mescitden yürüdü nice

Düşük gurbet ele çıkart bir uca

Kavuşturan sensin hem koca koca

Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Çetireze geldik eyledik niyaz

Ağ cöferlik yanda görünür beyaz

Mümine yaz düşmüş münküre ayaz
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Zor Taşı'na geldim görmedim zoru
Yönümüz Hubuyâr 'a gidiyor doğru
Hizmetine gelsin Hüseyin oğlu
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Mıhlı'ya geldim ki çakılı Mıhı
Ordan destur aldım giyindim zırhı
Gürgen Çukuru'nda görünür kırkı
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Kılıçkesen'den kılıcını alınca³⁰²
Müjdeciyi ileriye salınca
Dağ taş şadımandır sahip gelince³⁰³
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Argulu Baba'da agrıyı attım
Ol Hızır Nebi'nin elinden tuttum
Nefsimi öldürdüm mevlaya yettim
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Dermağu Dede'de dertler dermanı
Hızır Sersem'inen aldık fermanı
Hıdır Ellez'inen sürdük irfanı
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Ta ezelden böyle gider yolunuz
Hasan Abdal Hüseyin Abdal oğlunuz

³⁰² “Kılıçkesen’e gelip kılıcını alınca”

³⁰³ “Dağ taş şadıman oldu mülkün sahibi gelince”

Analar da Gönül Ana doğrunuz
İsmail Dede'den Yağlaş Dede'ye

Değirmenden niyaz kıldık hüdaya³⁰⁴
Şükrolsun üstümüze çağyor günü
Yedi koyun sütüynen öğüttü unu
Haram ot yemezdi yedi koyunu
Yerse de bilirdi onun huyunu
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Çermiginde yedi kızlar var idi
Onların içinde uruf binidi
Erler yerde yatmaz kalktı yürüdü
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Ağca Dede niyaz kıldı pirini
Urkütte ayırdı koydu birini
Meydanda gördüm Gönül Ana yerni³⁰⁵
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Çıkar meydanına meydan eylerim
Dokuz evliyana kurban eylerim
Talibini daharımı seyran eylerim
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

Asa pınarı da asmaya bakar
Talibin daharın üstüne akar
Evlat atasın ocağını yakar³⁰⁶
Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm

³⁰⁴ Bu mısra, bendin ayak düzenine, yapısına uymamaktadır. Muhtemelen başka bir şiire aittir ya da söylenenlerce sonradan eklenmiş olabilir.

³⁰⁵ “yerini”

³⁰⁶ “Akıllı evlat atasının ocağını yakar”

Kul Hıdır'ım mülkün sahibi Ali
 Kılavuz önümde Bektaş-ı Veli
 Kuşca kuş olsa yuvayı bulu
 Kavuşturan sensin Hubuyâr Dede'm³⁰⁷

2. . Hak Muhammed Mustafa

Cümle müminin mayası
 Hak Muhammed Mustafa
 On İki İmamlar dedesi
 Hak Muhammed Mustafa

Çağlayıp çağlayıp akan
 Güller gibi burcu kokan
 Yetmiş kez miraca çıkan
 Hak Muhammed Mustafa

On yedinin derecesi
 Yüz dört kitabın hecesi
 Derviş Ali'nin hocası
 Hak Muhammed Mustafa³⁰⁸

3. Ermiştim meyti vakti tufana³⁰⁹

Zuhrettim anadan geldim cihana
 Ermiştim meyti vakti tufana
 Yettim Muhammed'e girdim irfana
 Hacı Bektaş dönderirken pervane
 Yer demir iken gök bakır iken
 Demir neden bakır neden eridi
 Su neden oldu şu cihana yürüdü

³⁰⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 317.

³⁰⁸ Doğanay, a.g.e., 85.

³⁰⁹ Hecenin belli bir kalıbıyla yazılmadığı ve mısra sayısının da belli bir düzen içinde verilmemesi yüzünden yapısı bozuk bir şiirdir.

Nasıl yorgan bu dünyayı bürüdü
 Bu dünyayı bürür bir yorgan vardır
 İpek değil pamuk değil kıl değil
 Kendir değil keten değil yün değil
 Rahmet değil yel de değil ey adem
 Zerre gibi ayetinen zehri gibi göv değil
 Ayda değil günde değil ey Adem
 Adem toprak amma toprak neden halloldu
 Bilen var mı nurun anasın atasın
 Gerçek gerek vere bunun manasın
 Dahi arştan kürştan ezel eveli
 İpti ne yarattı ol gani hüda
 Cümlesine bir demişik bir bildik
 Kandilin telini neden yoğurdu
 İnanmışım bir bilmişim Allah'ı
 Cennetin duvarını ne güzel kurdu
 Havuzu koç pınarından haber ver
 Ya nerede öter arşu rahman feruzu
 Çobanı kim gel donundan haber ver
 Kandilin telini neden yoğurdu
 Kul Hıdır'ım bunu Hızır buyurdu
 Mehdi geldi gerçeğini duyurdu
 Sarı öküzün gevişinden haber ver³¹⁰

4. Cömertlik Geldi Ezelden Şanına³¹¹

Çekildi miraca gitti aslan donunda
 Cömertlik geldi ezelden şanına
 Kul etti kendini sattı kıydı tatlı canına
 Aldı kırk katar altın zayıflara verdi Ali

³¹⁰ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 317.

³¹¹ Şiir, hece ölçüsünün belli bir kalıbına uymamaktadır. Yapısı bozuktur. Şiir, kaynakta "Virdim Ali" olarak geçmektedir. Bkz. Doğanay, a.g.e., 122.

Selman bir veçhin çağrdı Medine verildi
 Bir cömertler cömerdi ki altun tümün verildi
 Ziramın borcu için kırk deve yükü verdi
 Zilli kalesini gördüler vurdu yardı Ali

Cem edip Esatların hepsine söyledi varsın
 Nice kâfirden hakkın alırsın
 Kitli demir kapısın hemen sökersin
 Çar köşede kâfirin gözlerini gerdi Ali

Cebir ensarı hizmetinde görkü delil yakardı
 Mübarek elin kaldırsa Abu Kevser akardı
 Davet ederse türlü yemek çıkardı
 Açtı keramet sofrasını meydana serdi Ali

Derviş Alim gördüm Ali'nin varlığını
 Efendim sen gösterme din iman yokluğunu
 Yerde gökte metheder Ali'nin haklılığını
 Müminlerin dilinde ezbere virdim Ali³¹²

5. Nice Hâller Vardır Hâlin İçinde³¹³

Bir çiçeğinen yaz mı gelir ey sofu
 Nice hâller vardır hâlin içinde
 Karınca misali gayretin gütme
 Narın bulunmalı kârın içinde

Tarikat gizlidir hakikat sırdır
 Tarikat marifet ikisi birdir
 Musahip aşına rehber de pirdir
 Bir gizli yol vardır yolun içinde

³¹² Doğanay, a.g.e., 122.

³¹³ Şiir, kaynakta “Günün İçinde” başlığıyla geçmektedir. Bkz. Doğanay, a.g.e. 71.

Marifet evinde olanın özü
 Yazda güzde geçer kâmilin sözü
 Ne eli var ne ayağı ne gözü
 Üç yüz altmış altı günün içinde

Bunu anlayanın balığı kanar
 Bunu anlamayan hikâye sanar
 Kişi sevdiğini sözünden tanır
 Doksan bin avaz bunun içinde

Abdal Dedem bu harfima yetmiye
 Kör değil mi doğru yola gitmeyen
 Dört kapı kırk makam tamam etmeyen
 Sanki efsane yatar günün içinde³¹⁴

6. Şar İçinde³¹⁵

Elime bir çığır geldi
 Bir ucu var şar içinde
 Açılmış erler dükkanı
 Her ne dersin var içinde

Bu dükkandan pazar eyle
 Aya güne nazar eyle
 Ay Ali'dir gün Muhammed
 Gel bu isme niyaz eyle³¹⁶

Döner döner çarkı döner
 Susuzluktan bağı yanar

³¹⁴ Doğanay, a.g.e., 70.

³¹⁵ Şiir, kaynakta "Yol İçinde" başlığıyla geçmektedir. Bkz. Doğanay, a.g.e.,70.

³¹⁶ Bu dördlük şiirin diğer dördlük yapısına uymamaktadır. Şiir, "içinde" rediflidir. Ancak ikinci dördlük "eyle" rediflidir. Bu dördlük muhtemelen başka bir şiire aittir.

Ona haktan gıda iner
O da inler göl içinde

Balığı kudretten yarattı
Arıyı bahane etti
Bin bir çiçekten el tuttu
O da inler bal içinde

Abdal Dedem der gaziler
Sere yazılmış yazılar
Talip, pirini arzular
O da inler yol içinde³¹⁷

7. Söylenir Dillerde Adın Epsile (İpsile Destanı)

Al yeşil bürümüş dört bir yanımı
Söylenir dillerde adın Epsile³¹⁸
Ben de duydum şöhretini şanını
Söylenir dillerde adın Epsile

Vardım Tekeli'ye duman bürümüş
Bakırlı'nın karı yeni erimiş
Âşıkların derdi nazlı yâr imiş
Söylenir dillerde adın Epsile

Dağlar sıralanmış bir ulu kervan
Suyun şifalıdır dertlere derman
Erenler serdarı Hubuyâr Sultan
Söylenir dillerde adın Epsile

Kimisi ağlamış kimisi gülmüş

³¹⁷ Doğanay, a.g.e., 70.

³¹⁸ Epsile: Doğanşar'ın eski adıdır.

Çirmiş'i, Kıpçağı sinene dolmuş
Eski ağalar beyler ya nic' olmuş
Söylenir dillerde adın Epsile

Tozanlı'ya vardım suları coşmuş
Kürtükler erimiş selleri taşmış
Çiftçiler çiftini erkenden koşmuş
Söylenir dillerde adın Epsile

Bizden selam olsun Kümbet Baba'ya
Oğuz'u Türkmen'i çıkmış obaya
El açtım torluğa durdum duaya
Söylenir dillerde adın Epsile

Tevarihler bin yüz kırka erişti
Baharın eyyamı bülbül ötüştü
Karaoğlan yüreğin yandı tutuştu
Söylenir dillerde adın Epsile³¹⁹

8. Evliyalar Gelir Ceme (Hızır İlyas)

Bu gün akşamdır³²⁰ Cuma
Evliyalar gelir ceme
Çağıranı mahrum koyma
Safa geldin Hızır İlyas

Yarın bizim bayramımız
Hakk'a malumdur hâlimiz
Daim irfanda dilimiz
Safa geldin Hızır İlyas

³¹⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 312.

³²⁰ "akşama"

Orucunu tuttun böyle
Eksik noksan kabul eyle
Var hâlimiz Hakk'a söyle
Safa geldin Hızır İlyas

Yedi günün orucunu
Tufana yok sorgucunu
Kâfre³²¹ batın kılıcını
Safa geldin Hızır İlyas

Kerbelayı beri geçti
Münkirler peşine düştü
İlyas Dedem kaç a kaç a
Ab-ı hayat içe içe
Safa geldin Hızır İlyas

Abdal Dedem konduralım
İlyas gelmiş gönderelim
Hâlimizi bildirelim
Safa geldin Hızır İlyas³²²

9. Evliyalar Gelir Ceme (Hızır İlyas)

Bugün de akşama Cuma
Evliyalar gelir ceme
Hızır İlyas'ı görmeye
Sefa geldin Hızır İlyas

Has bahçede sellüm söğüt
Pirim verdi talkım öğüt
Pirim endişeni dağıt

³²¹ "Kâfire"

³²² Doğanay, a.g.e., 78.

Sefa geldin Hıdır İlyas

Hıdır İlyas çiçeğisin
Has bahçenin koçağısın
Erenlerin gerçeğisin
Sefa geldin Hıdır İlyas

Kürkü yeşil mülkü yeşil
Saatte alem dolaşır
Car diyene ulaşır
Sefa geldin Hıdır İlyas

Der Abdalım Hasanoğlu
Elim eteğim sana bağlı
Cümle erden pirden dolu
Sefa geldin Hıdır İlyas³²³

10. Hubyâr Sultan Himmet Eyle Derdime

Ellerim duada gönül niyazda
Hubyâr Sultan himmet eyle derdime
Yüreği yaralı sinem alazda
Hubyâr Sultan himmet eyle derdime

Erenler eğnine yeşil bağlanır
Aşkın narı yüreğimde dağlanır
Çifte kurbanları gelir tığlanır
Hubyâr Sultan himmet eyle derdime

Doksan bin evliya bir ulu sancak
Şahlanıp gaziler Rum'a gelincek

³²³ Bu deyiş, Tokat'ın Nebi köyünden Selli Aslan'dan alınmıştır. Bkz. Doğanay, a.g.e., 74. Şiirin mahlası Der Adalım olduğundan şiir muhtemelle Ali Ateş'e ait olmayıp derlemedir.

İmdada yetişir Sultan Yalıncak
Hubyâr Sultan himmet eyle derdime

Sabah olur cümle canlar uyanır
Hü deyince varır arşa dayanır
Erenler seherde nura bağlanır
Hubyâr Sultan himmet eyle derdime

Hacı Bektaş vermiş ulu fermanı
Yaralı gönlüme eyle dermanı
Münkir olan bozar ahdü peymanı
Hubyâr Sultan himmet eyle derdime

Koçhisar kurbinde halife pirlər
Muhammet soyundan gaziler erler
Karaoğlan gerçeği yürekten söyler
Hubyâr Sultan himmet eyle derdime³²⁴

11. Bir Şahin Donunda Girdi Düşüme (Sensin Hubuyâr)

On İki İmamlara düştüm düşeli
Bir şahin donunda girdi düşüme
Urumda oturan Hacı Bektaş'la
Bir olup birliğe girdi Hubuyâr

Kükreyip oturan kendi hâlinde
Keçeci Baba peykdir³²⁵ önünde
İki cihan serveri bile yanında
Hızır'ın sevdiği sensin Hubuyâr

Dillerinin tadı bal ile şeker

³²⁴ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 308.

³²⁵ “peyiklik eder”

Pirim aslan Ali hem bize bakar
Başımız Hz. Hızır'a çıkar
Hızır'ın sevdiği sensin Hubuyâr

Seksen bin erlerden hem mücüzatlı
Doksan bin erlerden eli beratlı
Yanına uydurmuş demir kıratlı
Üçü de bir olmuş gelir Hubuyâr

Doksan bin erlere hocalık etti
Hem sırdan geldi de hem sırra gitti
Muhammed Ali'nin sancağın tuttu
Yeşil alemini açtı Hubuyâr

Yüreğime vurdu güferin hası
Yüz yirmi dört bin nebiler başı
Şu iki cihana aldı güneşi
Parlayı parlayı gelir Hubuyâr

Derviş Alim dermanına düzüldü
Dillerinde Abu Kevser ezildi
Senin ismin tüm kalplere yazıldı
Hızır'ın sevdiği sensin Hubuyâr³²⁶

12. Ona da Buldular Türlü Bahane (Ali Değil mi)

Ali gibi er gelmedi cihana
Ona da buldular türlü bahane
Yedi kez uğradım ulu divana
Divanda oturan Ali değil mi

³²⁶ Doğanay, a.g.e., 111.

Bin bir adı vardır bir adı Hızır
Her nerde çağırırsan orada hazır
Ali'm padişahdır Selman da vezir
Bu fermanı yazan Ali değil mi

Yarattı Mülcem'i o oldu düşman
Ali'ye kast edip oldular pişman
Hangi kitapta var Ömer'le Osman
Kuran'da okunan Ali değil mi

Hüseyin Abdalım ben biçare
Aradım bulmadım derdime çare
Günahlıyım nasıl varam divana
Divanda oturan Ali değil mi³²⁷

13. Gel Gidelim Bir Gerçeğin İzine (Değil ya)

Gitmeyelim yalancının sözüne
Gel gidelim bir gerçeğin izine
Gerçek ışık yakmış kendi özüne
Sanki elde yanan çıra değil ya

Gerçek sözü hiç yabana atılmaz
Yalancı sohbeti her yüz tutulmaz
Mümin olan bir don giymiş yırtılmaz
Turası üstünde tura değil ya

Dediler bu yola gayetten ince
Ne malın var ise bu yola harca
Gayretin harca aslın erince
Herkesin özünde köle değil ya

³²⁷ 34 ve 35. deyişler için bkz. Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 304-305; "Hüseyin Abdal'ın Dilden Dile Günümüze Gelen Deyişi"; Doğanay, a.g.e.,136.

Abdal Dedem yüküm güherden tuttum
 Okudum fethettim Kuran'ı süzdüm
 Kırklar meydanında bir engür ezdim
 Herkesin özünde köle değil ya³²⁸

14. Veren Allah'tır

Ali azimsin ya Resullullah
 İmanımız vardır Emantübillah
 Bu cihana nimet olandır Allah
 Okuyup manasın veren Allah'tır

Nizam terazisi kurulup tartar
 Bunalırsan Hızır canına yeter
 Her kulun nasibin peşinden atar
 Nasibin peşine sunan Allah'tır

Derviş Alim amel defter açılır
 Mümin olanlara hülle biçilir
 Bir gün olur şu faniden göçülür
 Verip emanetin alan Allah'tır³²⁹

15. Zerrece İşine Hile Katmadı (Hubuyâr)³³⁰

Engin ovalarda yurdun tutmadı
 Zerrece işine hile katmadı
 Sayrusunun bahçesine gitmedi
 Kendi bahçesine girdi Hubuyâr

Gürgen çukuruna çok emek verdi

³²⁸ Doğanay, a.g.e., 83.

³²⁹ Doğanay, a.g.e., 116.

³³⁰ Sultan Murat'ın Hubyâr Sultan'ı ziyaretiyle ilgili söylenmiş bir deyiştir. Bkz. Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 303; Doğanay, a.g.e., 102.

İbadet eyledi çiftini sürdü
 Mümin kullar için bu yolu kurdu
 Meylini irfana verdi Hubuyâr

Abu hayat soğuk sular akıttı
 Türkçesini türlü devir okuttu
 Meskenini Tekeli'ye çıkarttı
 Sultan Tekeli'de durdu Hubuyâr

Sular gibi ummanına akardı
 Cevlan eder dokuzlara çıkardı
 Mehman gelir diye yola bakardı
 Kendi Mehmanını gördü Hubuyâr

Alana manasın gayet kâr oldu
 Bin bir çiçek ile namesin oldu
 Sultan Murat ordusundan gel oldu
 Görünce önüne vardı Hubuyâr

Dolandı Mihli'da önüne vardı
 Sultan Murad Hubyâr'a selam verdi
 Ve alleyküm selam selamın aldı
 Onunca beraber geldi Hubuyâr

Kendi meskanını yurduna çıktı
 Kendi ocağın ateşi yaktı
 Aç kor mu orduyu Sultan da korktu
 Küçük kazanını kurdu Hubuyâr

Dokuz bin asker davet eyledi
 Bu kazanda cümlesini toyladı

Sultan Murat gördü hayret eyledi
Sofrasın meydana serdi Hubuyâr

Dedi derviş dedi bu nasıl emek
Bu kazandan çıktı her türlü yemek
Helal eyle derviş sermayen vererek
Cümlesini teman gördü Hubuyâr

Dedi derviş bu yaylada durunca
Bu kadar orduya nasip verince
Sen dua kıl biz sefere gidince
Orda hayır dua etti Hubuyâr

Dedi derviş yerin ne yüce yayla
Dedi sultanım dağ başı böyle
Sefere gidiyor sen imdat eyle
Güle güle gidin dedi Hubuyâr

Bir saat gitti de geriye geldi
Kendi ocağına nazarın kıldı
Işığın görende devaha geldi
Dertlilere derman oldu Hubuyâr

Yedi koyun vardı onu güderdi
Keserdi koyunu kurban ederdi
Yaz zamanı Dokuzlar'a giderdi
Sultan Tekeli'de durdu Hubuyâr

Mestane olmuşum senin derdinden
Güferiyem hiç çıkarmam virdimden

Bu Abdal³³¹ ayırmasın yurdundan
Sultan Tekeli'de kaldı Hubuyâr³³²

16. Ben de Okurum Orayı (Her Can Bilmez Burayı)

Ne bilir Methi bu demi
Ben de okurum orayı
Buna kudret ilmi derler
Her can bilemez burayı

Bende Hak ile hak idim
Allah bir idi şah idim
Kudret ilminden okudum
Her can bilmez burayı

Resulullah oldu nurdan
Can asılı kaldı dardan
Serden pirden saygı yerden
Pirimden³³³ buldum çareyi

Abdal Dedem'in dostu
Dostunu görmektir vasfı
Eğnime giydiğim postu
Bulduğum Hızır arayı³³⁴

17. Seksen Bin Horasan Gavli Biridi (Haber Ver)

Doksan bin er Horasan'dan yürüdü
Seksen bin Horasan gavli biridi
Kâbe'yi yaptıran hangi er idi
O hangi er idi ondan haber ver

³³¹ Abdal: Tatlı Derviş:

³³² Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 303.

³³³ "Yine pirden"

³³⁴ Doğanay, a.g.e., 82.

Elifi yazdıran Allah'ın adı
 Pınarı bir amma irengi yedi
 Kâbe'nin eşiğın kim yonup koydu
 O hangi er idi ondan haber ver

Ya kim idi yeşil berat verilen
 O kimdir ki Cebrail'e görünen
 O kimdir yetmiş kez ölüp dirilen
 O hangi er idi ondan haber ver

O kimdir ki Şah Kulu'nda şakıyan
 O kimdir ki hülle donu dokuyan
 O kimdir mescide Kuran okuyan
 O hangi er idi ondan haber ver

O kimdir ki gözyaşı hamam olan
 O kimdir ki dört başı tamam olan
 O kimdir ki mescide imam olan
 O hangi er idi ondan haber ver

O kimdir ki bilmediğın bildiren
 İlmi hakikat deryasın dolduran
 Bu cihanın ağırlığın kaldıran
 O hangi er idi ondan haber ver

O nedir ki suya düşer ıslanmaz
 O nedir ki yer altında paslanmaz
 O nedir ki gelir iken seslenmez
 O nasıl bir şeydir ondan haber ver

O nedir ki akar ama durulmaz

O nedir ki koşar koşar yorulmaz
 O ne şekildir ki ölmez dirilmez
 O hangi nesnedir ondan haber ver

Derviş Alim yüzün nerde turabım
 Düşünem mi gideceğim zamanın
 Gün olacak bu dünyanın tamamı
 Hangi gündür ondan bana haber ver³³⁵

18. Evelallah Şu Cihana Kim Geldi (Geldi)

Söyleyim de dinleyin vefalı canlar
 Evelallah şu cihana kim geldi
 Kandilde nur idi Ali Muhammed
 Şu cihana seda geldi gül geldi

Cihan derya idi dünya dar idi
 Cebrail Mikail orda var idi
 Hak bir avuç toprak attı kurudu
 Şu cihana seda geldi ün geldi

Hak deyince karar kıldı Adem'e
 Yedi gün emeğin geçti bu deme
 Kadir Allah can verince Adem'e
 Akıl fikir ilim küllü kâr geldi

Bir güher ararsan gerçeği izle
 Arıt kalp evini ırağa gezme
 Yüz yirmi dört bin Nebi'den önce
 Ali Muhammed'den gayrı kim geldi

³³⁵ Doğanay, a.g.e., 126.

Sen talip ol çok iş vardır talipte
 Ne ararsan gerçek ile arifte
 Nice yüz bin evvel yattı kalıpta
 Hazireti Adem daha dün geldi

Abdal Dedem eder inandım Allah
 Hak Adem'de imiş inanıp kanmak
 On sekiz bin âlem yaratan Allah
 Devran etti şu âleme bir geldi³³⁶

19. Lütfedip Görenim Geldi (Geldi)

Sevdiğim etna kulunu
 Lütfedip görenim geldi
 Gönül alçak engin olup
 Hatırım soranım geldi

Sefayınan geldin bize
 Muhabbetler taze taze
 Ta ezel ettiğin söze
 Ahtında duranım geldi

Yaslıyım giydim karayı
 Gezerim derman arayı
 Yürekteki olan yareyi
 Emredip soranım geldi

Bağladım muhabbet pirimi
 Ta ezelden eyledim yerimi
 Abdalıyam der yaremi
 Emredip saranım geldi³³⁷

³³⁶Doğanay, a.g.e., 65.

20. İzzetli Hatırım Soranım Geldi (Bilenim Geldi)

Yerin göğün bünyesini kuransın
İzzetli hatırım soranım geldi
İsteklinin muradını verensin
Cümle muratları verenim geldi

Ay ile gün gibi nura karışan
Kerametini belli gösterdi nişan
Her daim özünü irfana koyan
Hızır'ın ilmini bilenim geldi

Aslı Ali nesli Ali bir idi
Ta ezelden kandildeki nur idi
Müminlerin kalp evinde sır idi
Cümle sırlarımı bilenim geldi

Sever Derviş Alim hakkın dostunu
Hak yolunda yüzdürmüştür postunu
Üç sünnetin yedi farzın aslını
Cümle farzlarını bilenim geldi³³⁸

21. Lütfedip Görenim Geldi (Geldi)

Sevdiğim etna kulunu
Lütfedip görenim geldi
Gönül alçak engin olup
Hatırım soranım geldi

Sefayınan geldin bize
Muhabbetler taze taze
Ta ezel ettiğin söze

³³⁷ Doğanay, a.g.e., 90.

³³⁸ Doğanay, a.g.e., 79.

Ahtında duranım geldi

Yaslıyım giydim karayı

Gezerim derman arayı

Yürekteki olan yareyi

Emredip soranım geldi

Bağladım muhabbet pirmi

Ezelden eyledim yermi

Abdalıyam der yaremi

Emredip saranım geldi³³⁹

22. Ne Güzel Kurulmuş Yerin Tekeli (Tekeli)

Ulu dağlar birbirine yaslanmış

Ne güzel kurulmuş yerin Tekeli

Boz dumanlar pare pare bölünmüş

Bitmiyor dumanın karın Tekeli

Bizden önce nice beyler varmış

Yücesini boz dumanlar bürümüş

Kırcı vurmuş çiçeklerin kurumuş

Tükenmez feryadın zarın Tekeli

Otağ kursam yaylasına düzüne

Yüzüm sürsem erenlerin izine

Hazan vurmuş çiçeklerin özüne

Kurumuş yaprağın harın Tekeli

Hubyâr Sultan buralardan geçti mi

Asapınarı'ndan bir dem içti mi

³³⁹ Doğanay, a.g.e., 90. Şiirin mahlası Abdalhyam olduğundan şiir Ali Ateş'e ait olmayıp muhtemelle derlemedir.

Tozanlı'da obasına göçtü mü
Ondan da bir haber verin Tekeli

Çetirez'den esen seher yelleri
Dolaşayım sahraları çölleri
Açtı m'ola Epsile'nin gülleri
Gelenden geçenden sorun Tekeli

Âşık olan deryaları boylasın
Varsın Âlem ne söylerse söylesin
Kümbet Baba bize himmet eylesin
Yaralar derindir sarın Tekeli

Esti deli poyraz eyam güz oldu
Dertlerim bir idi şimdi yüz oldu
Karaoğlan'ım ateş oldu köz oldu
Ozanın hâlini görün Tekeli³⁴⁰

23. Ol Muhammed Gelmedi mi (Canı Veren Almadı mı?)

Evel Ali'm şu cihana
Ol Muhammed gelmedi mi
Mağruptan atılan topu
Aslan Ali'm çelmedi mi

Lale sümbüllü dağlar
Yine gazel oldu bağlar
Her nereye varsam ağlar
Eyüp Nebi³⁴¹ gülmedi mi

Ot yanmadan çiğ pişmeden

³⁴⁰ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 311.

³⁴¹ "Peygamber"

Ana rahmine düşmeden
 Can cesede ulaşmadan
 Erciş Nebi³⁴² ölmedi mi

Hacılar hacı yolunda
 Kırklar Arafat Dağı'nda
 Kırk yıl balık kursağında
 Yunus Peygamber yatmadı mı

Abdal Dedem der varalım
 Hak divanına duralım
 Azrail sival soralım
 Canı veren almadı mı³⁴³

24. Ol Muhammed Gelmedi mi (Hızır Dedem Salmadı mı?)

Evvel kadim şu dünyaya
 Ol Muhammed gelmedi mi
 Gayipten kudret topunu
 Şahım Alim salmadı mı

Kaşı kısa kirpik uzun
 Benlikte koymadı özün
 Muhammedin cenazesin
 İmam Ali kıymadı mı

Melekler aldı canını
 Toprağa koydu tenini
 Adem Ata kefenini
 Ebül Kasım sarmadı mı

³⁴² "Peygamber"

³⁴³ Doğanay, a.g.e., 81.

Çıkar oturur tahtında
 Zikrederler her vaktinde
 Altmış altı necatında
 Baba Korkut gelmedi mi

Şükür olduk geldik sana
 Mehman oldu can canana
 Kırk gün kırk gece ummana
 Yunus Nebi dalmadı mı

Derviş Alim ceme gelen
 Onun tecellisin veren
 Gökten yüz dört kitap inen
 Hızır Dedem salmadı mı³⁴⁴

25. Hak Mehman Olduğu Yeri Bilin mi (Bilin mi?)³⁴⁵

Gel ha gel ha mollam ilmini satma
 Hak mehman olduğu yeri bilin mi
 El ayıbın görüp günaha batma
 Feleğin dolabın zarı bilin mi

Evvel kapı tarikattır gireler
 Dost bağının gonca gülün dereler
 Evim sarayım nerde örerler
 Yıktın viran ettin örebilin mi

Haber var mı dört kapının birinden
 Âşık olan nişan alır pirinden
 Kurtulasın cehennem narından
 Mansur'un çektiği darı bilin mi

³⁴⁴ Doğanay, a.g.e., 129.

³⁴⁵ "Bilir misin?" anlamındadır. Bkz. Doğanay, a.g.e., 72.

Abdal Dedem nedir bunun çaresi
 Hayli vardır arşın kürşün arası
 Ta ezelden şu sinemin yaresi
 Değip sızlattığın teli bilin mi

26. Turnalar Sultan'ı Görmediniz mi? (Turnalar Hubyâr'ı Görmediniz mi?)

Bakır bellerinden aşar gelirken
 Turnalar Sultan'ı görmediniz mi
 Sarı Baba kıratına binerken
 Turnalar Sultan'ı görmediniz mi

Tekeli'nin çiçekleri koktu mu
 İrahmetler yağıp seller aktı mı
 Gaziler eline kına yaktı mı
 Turnalar Sultan'ı görmediniz mi

Erenler cem olup şerbet ezerken
 Aşkın deryasında kırklar yüzerken
 Hacı Bektaş ile bile gezerken
 Turnalar Sultan'ı görmediniz mi

Bizden selam gazilere pirlere
 İrahmetler yağar gökten yerlere
 Yüzümü süreyim yerden yerlere
 Turnalar Sultan'ı görmediniz mi

Tozanlı'nın çiçekleri açarken
 Horasan pirleri gelip geçerken
 Erenler seherde konup göçerken
 Turnalar Sultan'ı görmediniz mi

Turnalar havada eylemiş katar
 Doksan bin evliya urumda yatar
 Karaoğlan gaziler gözümde tüter
 Turnalar Sultan'ı görmediniz mi³⁴⁶

27. Seyrediyor Tozanlı'yı Âlemi (Hubuyârlı'nın)

Bir kuş bir çalıya çekmiş kalemi
 Seyrediyor tozanlıyı âlemi
 Çıkak da Tekke'yi edek kelâmı
 Eli hoş görülür Hubuyârlı'nın

Duman almış dokuzların başını
 Gelinin aşukta yurlar başını
 Yaredenden hayır diler işini
 Yolu hoş görülür Hubuyârlı'nın

Ak pınarın suyu akar yayladan
 Feleğin kahrıdır bizi böyleden
 Nice canlar göçtü yalan dünyadan
 Eli hoş görülür Hubuyârlı'nın

Der Abdalım ah çekiyor özünden
 Ah çektikçe kan yaş gelir gözümden
 Bir su içsem ak pınarın gözünden
 Suyu hoş gelir Hubuyârlı'nın³⁴⁷

28. Muhammed Ali'ye Gönderin Beni (Gönderin Beni)³⁴⁸

³⁴⁶ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 313.

³⁴⁷ Bu deyiş Zile'nin Kervansaray köyünden, Hubyâr dedelerinden İbrahim Ethem Baba'nın hatıra defterinden alınmıştır. Bkz. Doğanay, a.g.e., 90.

Sabah olup güneş nurlar saçarken
 Muhammed Ali'ye gönderin beni
 Ruh çıkıp da kafesinden uçarken
 On İki İmam'a gönderin beni

Toplanın muhipler irfan yurduna
 Can dayanmaz ayrılığın derdine
 Hüseyin Baba'yı koyun yurduna
 İmam Hüseyin'e gönderin beni

Gülbenk çekin niyaz ile saz ile
 Çok muhabbet ettim cilve naz ile
 Ecel geldi fırsat vermez söz ile
 Masumu paklara gönderin beni

Çok günler geçirdim hep yalan oldu
 Arifler tanıdı kör inanmadı
 Çıkıp Hak yolunda şeytana kaldı
 Ecdadım Hubyâr'a gönderin beni

Yaptım ahretimi Hakk'a geçmeye
 Beş gün kaldı şu dünyadan göçmeye
 Hak nasip ederse Kevser içmeye
 Pir Hacı Bektaş'a gönderin beni

Dokuz yüz kırk yedi biz gider olduk
 İhtiyarlık çöktü sarardık solduk
 Ol Hakk'ın emrine biz razı olduk
 Dedem Kul Yusuf'a gönderin beni

³⁴⁸ Bu deyiş, Turhal'ın Ulutepe köyünde yatmakta olan Hüseyin Baba'ya aittir. Deyiş aynı zamanda kendisinin vefat tarihini de bildirmektedir. Bkz. Doğanay, a.g.e., 150-151. Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 304-305.

Atam Hasan Baba beni çağırđı
 Hüseyin'im tez gel diye bağırdı
 Yaşım altmış dokuz sakal ağardı
 Nur Hasan Baba'ya gönderin beni

29. Dünyayı Bir Nuktada Halk Etti Hak (Tez Olsun Dersen)

Âleme bakarsan bir aceyip hâl
 Dünyayı bir noktada halk etti Hak
 Ulaş bir gerçeğın ıkrarında kal
 Uğradığın yollar düz olsun dersin

Bu dünya fanidir gelenler göçer
 Herkes okuduğu dersini açar
 Hak imanlı kula rahmetler saçar
 Eğer imanın da tez olsun dersin

Arif isen hem etna hem fakir ol
 Alim isen her manadan okur ol
 Çulha isen türlü mataf dokur ol
 Eğer ipliğine beyaz der isen

Der Abdalım ıkrarını Hak'ta bil
 Kalp evine ışık yak da bak da bil
 Dâhi arıyorsan kalbi pakta bil
 Eğer imanın da tez olsun dersin³⁴⁹

30. Muhammed Miraçta Danıştı Danık (Bir de Bana Ver)

Şu dünyada can cesede bir konuk
 Muhammed Miraçta danıştı danık
 Kırkların elinden yüreğim yanık

³⁴⁹ Doğanay, a.g.e., 96.

Bir sen iç gül yüzlüm bir de bana ver

Şu cihanda can titirer ölümden
Eğer Hızır isen gel tut elimden
Abu Kevser ırmağının gölünden
Bir sen iç sevgilim bir de bana ver

Şu dünyada kim istiyor durmaktan
Muhammed hatemi verdi parmaktan
Cennet-i Alâ'dan akan ırmaktan
Bir sen iç sevgilim bir de bana ver

Derviş Alim almış dersim uludan
Ta ikrarım vardır kali beliden
Şefaât umarız Pirim Ali'den
Bir sen iç gül yüzlüm bir de bana ver³⁵⁰

31. Aç Susuz Çalışır Olduk³⁵¹

Hey erenler zaman azdı
Aç susuz çalışır olduk
Tilki aslana kuyu kazdı
Lağlanır gülüşür olduk

Oğul atanın özü
Dinlemez oldu Hak sözü
Dünkü doğan körpe kuzu
Koçunan vuruşur oldu

Palaz üstünde yatmadan

³⁵⁰ Bu deyiş, Hubyâr Semahı'nda da söylenmektedir.

³⁵¹ Belli bir kalıba göre yazılmayan şiirlerdendir. Yapısı bozuktur. Dörtlüklerin son mısraların kelime hâlinde redifi olan "olduk" kısımları her dörtlük sonunda değişmektedir.

Dudağın yala batmadan
Porsuğu kovup gitmeden
Ceylana yetişir oldun

Ne gezersiz salık suluk
Sırtından düşemez alık
Çamurdan çıkmayan gölük
Atınan yarışır oldun

Derviş Ali Adem Ata
Âşıklar çağırır zata
Olur olmaz varsa hata
Her işe karışır oldun³⁵²

32. Anam Kısır Koyun, Atam Cebrail (Kurbanıyım Ben)³⁵³

On iki imamların kurbanıyım ben
Anam kısır koyun, atam Cebrail
Nefesinden halk oldum, ikrarım kaim
Bilendi bıçağım, kalkın da soyun
On iki imamların kurbanıyım ben

Sakalak koçunan bile yayıldım
Hak emretti yeri göğü doyurdum
Feriştahlar geldi tüyüm sayıldı
On iki imamların kurbanıyım ben

Etlerimi lime lime ettiler
Tüyceğzimi yedi yere yırttılar
İsmail'in sürüsüne kattılar

³⁵² Doğanay, a.g.e., 87.

³⁵³ Şiirin son iki dördlüğü yapı olarak diğer dördüklere uymamaktadır. Başka bir şiirden bu şiire eklenti olduğu görülmektedir. Bu şiir, muhtemelen Derviş Ali'ye aittir.

On iki imamların kurbanıyım ben

Derviş Alim kanımı o aha dökmem
Kemiğimi satırın altında ezmem
Pirim gelmeyince postumdan çıkmam
On iki imamların kurbanıyım ben

Yönelip de Hak evine giderken
Elimden bir kaza çıktı erenler
Hayır edeyim derken şer oldu işim
Elimden bir kaza çıktı erenler

Abdal Dedem der yakmayın
Dönüp dönüp şer işlere bakmayın
Bir can incidip de gönül yıkmayın
Elimden bir kaza çıktı erenler³⁵⁴

33. Cümle Kulun Fark Ederdi ya Resûl (Yolu Dediler)³⁵⁵

Arşullah'ta otururdu ya Resûl
Cümle kulun fark ederdi ya Resûl
Kerbela Çölü'nde olan savaştın
Göründü gözüne çölü dediler

Şu cihanda gezer idi tüm ruhlar
Onların mekânın bilir arifler
Ta ezelden sırda idi güruhlar
Değmeler bilir mi hâli dediler

Doksan bin er danuşuğa geldiler

³⁵⁴ Doğanay, a.g.e., 76.

³⁵⁵ Doksan bin Rum erleri ile Hubyâr Sultan'ın beraber olduğuna dair söylemiş olduğu bir düvazdır. Bkz. Doğanay, a.g.e., 97.

Onlar hesabını orda kurdular
 Cümle erler hep nasibin böldüler
 Budur evliyanın yolu dediler

Kadıncık ana der daha er vardır
 Daha özge kisbi güzel kâr vardır
 Hak batun Ali türlü sır vardır
 Gönderin Selman'ı gelir dediler

Gözlekçide destur aldı yürüdü
 Bir mübah dağ gördü eğlendi durdu
 Bir kol uzattılar bir tek el gördü
 Budur kudretin eli dediler

Cevlan etti cümle âleme vardı
 Dolandı cihânı takadı durdu
 Suluca Höyük'te güvercin gördü
 Öter Ali İmran dili dediler

Niyaz etti ordan yana yürüdü
 Evel bir çift idi sonra bir gördü
 Buyurun erenler istiyor dedi
 Arifler kıramaz teli dediler

Gözlekçi de ordan erlere geldi
 Eyvallah deyiben hem dara durdu
 Gördüğü hikmeti vasfeyle dedi
 Dava eyledin mi eri dediler

Dediler az çoğamı çok azamı
 Şimdi gönderelim alur şahini

Endim seyredelim şahin yuvanı
Herkes hizmetini bilir dediler

Dedi ki er ere böyle kıyar mı
Dedi ki er ere hışım eder mi
Sayru olan bu sırları duyar mı
Oda yoluyunan olur dediler

Gövercin dal üstünde dururdu
Güzel gözlerini erlere döndü
Çıraklar karadı poslar yörüdü
Besbelli ki bizden ulu dediler

Hoca Ahmet tercüman elma alınca
Sevgi ile ol ceme Selman gelince
Bektaş-ı Veli de niyaz kılınca
Budur has bahçenin gülü dediler

Hü dedüler oturdular demince
Hızır dedem bile idi yanınca
Âşuğuyam yaşlar vardır didemce
Bahri olan yüzer gölü dediler

Çok muhabbet etti mana aştılar
Cümle erler orda ikrarlaştılar
Nasibe düşeni hem bölüştüler
Hoca Ahmet Yesevi'ye alır dediler

Hubuyâr'ım doğru yolu alırım
Özünüzü Hak turabı bilirim
Sizin payınızdan gani olurum

Helal al rızanın yolu dediler

Söyleştiler ki bu yol cümlemizün
Yola müstahak hal cümlemizün
Bu yolun sahibi ıkrarlarınızın
Soluğu sayan yolu alır dediler

Dediler bu yolun soluğu sağdır
Bu yola gidenin hep yüzü ağdır
Bu yolun ötesi bir azımşardır
Bu şardan verilür dolu dediler

Hak Muhammed Ali ismi anıldı
Erlər hep solukta gayet biridi
Hoca Ahmedim sağ soluğa bağladı
Soluk bilen yolu bulur dedüler

Ortalığa darı çeci kurulsun
Sırr-ı Seddar bu meydanda bilinsin
Ulu kimdir gözümüze görünsün
Ezeli Bektaş-ı Veli dediler

Erlər postun attı eğlenmez zerre
Eyvallah edip bağlandı darda
Bektaş-ı Veli'ye gelince sıra
Attı Postun durdu beli dediler

Sultan Hoca Ahmet beraber oldu
İki gönül bir olup niyazi verdi
Erlər orda gerçek olduğun³⁵⁶ bildi

³⁵⁶ “uluğun”

Budur evliyanın yolu dediler

Dediler Erlere tarığa yatın
 Koyman gümanınız bir etek tutun
 Bir olun birlikte ikrara yatın
 Budur evliyanın şarı dediler

Cümle erler orda tarığa yattı
 Hubyâr Sultan anda tarığın tuttu
 Engine konup gönüle yetti
 Budur Hünkâr'ının gülü dedüler

Dediler Hubyâr'a sende gel uğra
 Eyvallah deyip de bağlandı dara
 Üç kere çalınca açıldı yara
 Bu kan ne hikmettir gülüm dediler

Ol demde cümlesi dediler Ali
 Hubyâr'ımsın dedi sarıldı Veli
 Yine sendeymiş yaremin gamı
 Dertlilere derman olun dediler

Çok muhabbet eylediler sır oldu
 İki uruf bir cesette göründü
 Matahlar derç oldu güfer verildi
 Bizi ayrı bilen deli dediler

Erler kalktı meskenine yürüdü
 Herkes o anda yurdunu buldu
 Gönüller bir olup semaha girdi

Özünü görene beli dediler

Der Abdalım hakim bilen sultansın

Nice düşmüşlerin elin alansın

Bunalama dar günleri gelensin

Dertilere derman olur dediler³⁵⁷

34. Be-Muhammed Verdi Selam (Rıza'da Sakin Bulurum)

Elif Allah çaldı kalem

Be-Muhammed verdi selam

Te-Cebrail zuhur olan

Cümlesin rehber bilirim

Ali'nin ismi sırdadır

Se, Semahat nuradır

Cim-Hacı Bektaş Merdan'dır

Cümleye rehber bilirim

Hı-Âlemi cevlan gezer

Dal-Zülfikâr'a kıldı nazar

Zel-Şah-ı Merdan acar

Rıza'da sakin bulurum

Ze-Zehnimizi düzdü

Sin-Fatma Ana dat yazı

Şın- İnan seyranda yazdı

Sad-Tan sabahın olurum

Dat-In üstünde damu var

Tı-ğın üstünde cemi ver

³⁵⁷ Doğanay, a.g.e., 97.

Zı-Cihan âlem cemi var
Ayın'ı Ali bilirim

Gayın-nan kaynadı coştı
Fe-Semaha düştü
Kaf-Katı dolu içti
Kef-ten haber alırım

İ-lam-kemberbest yazıldı
Mim-den engür ezildi
Âlem durunan düzüldü
Hak'tan haber alırım

Bu ilmi pirim verdi
Sene bin iki yüz yedi
Tarihe Cebrail koydu
Cümleyi rehberim bilir

Sakiden içtim bir dolu
Yardımcımız Hak Muhammed Ali
Derviş Ali Hubyâr gülü
Hızır'dan destur alırım³⁵⁸

35. Söyle Selamımı Kırklara Turnam

Eğer bizim ele yolun uğrarsa
Söyle selamımı kırklara Turnam
Gökyüzünde ahu figan eylersin
Söyle selamımı kırklara Turnam

Aşın Tekeli'den engine düşün

³⁵⁸ Doğanay, a.g.e., 118.

Ağlarım gubette yaz ile kışın
 Seversen mevlayı Necef'e koşun
 Söyle selamımı kırklara Turnam

Kırklara pirlere söyle selamı
 Selam dedikleri Hakk'ın kelamı
 İki elim tutmaz oldu kalemi
 Söyle selamımı kırklara Turnam

Varıp Tozanlı'ya bir dem konarsan
 Kırklardan pirlerden himmet umarsan
 Benim gibi aşk oduna yanarsan
 Söyle selamımı kırklara Turnam

Turnam kılavuzdur sürer yolları
 Eser badı sabah seher yelleri
 Açtı m'ola Kargılı'nın gülleri
 Söyle selamımı kırklara Turnam

Şahin Baba derler düşerse yolun
 Avcılar elinden yamandır hâlin
 Sivas'ta Çeltek'te bir gece kalın
 Söyle selamımı kırklara Turnam

Hubuyâr Sultan'dır bizim ulumuz
 Kırklara pirlere giden yolumuz
 Karaoğlan'ım açmaz oldu gülümüz
 Söyle selamımı kırklara Turnam³⁵⁹

³⁵⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 312.

36. Üç Beş Günde Şu Âlemde Geçinsem (Ağlama)

Çiçek olsam şu âlemde açılısam
 Üç beş günde şu âlemde geçinsem
 İsmail'e inen kurban koç olsam
 Ağlama firkatlı gönül ağlama

Hep oturmuş pir ak sakallı erler
 Kimin suyun koyup kimin yuyarlar
 İletip de Hak evine koyarlar
 Ağlama firkatlı gönül ağlama

Girsem kubbesine çıkasım gelmez
 Çıkıp dört yanına bakasım gelmez
 Coşkun sular gibi akasım gelmez
 Ağlama firkatlı gönül ağlama

Girdim kubbesine nakış eylemiş
 Âlemi kendine bakış eylemiş
 Coşkun sular gibi akış eylemiş
 Ağlama firkatlı gönül ağlama

Abdal Dedem kılavuzun dolandı
 Atlar eğlendi kapıya geldi
 Gitmez misin geliciden gel oldu
 Ağlama firkatlı gönül ağlama³⁶⁰

37. El Açtım Seherde Duaya Geldim (Duaya Geldim)

Hubyâr Sultan erenlerin ulusu
 El açtım seherde duaya geldim
 Erenler elinde Kevser dolusu

³⁶⁰ Bu deyiş, Zile'nin Kervansaray köyünde İbrahim Ethem Baba'nın ailesi Elif Bacı'dan alınmıştır. Bkz. Doğanay, a.g.e., 86.

El açtım seherde duaya geldim

Çıksam Tekeli'ye yayla yaylasam
Erenler kurbinde dua eylesem
Dertlerimi bir veliye söylesem
El açtım seherde duaya geldim

Erenler dağında gaziler pirlere
Cem olmuş şehitler gülbenkler söyler
Çingir Baba himmet eyle erenler
El açtım seherde duaya geldim

Çoban kayasına yüzler süreyim
Torluk Baba muradına ereyim
Erenlerin cemalini göreyim
El açtım seherde duaya geldim

Sabah olur namaz niyaz edilir
Seherde dilekler göğe alınır
Erenler elinde çare bulunur
El açtım seherde duaya geldim

Asa pınarından Kümbet Baba'dan
Karaoğlan usandın dertten davadan
Aktı gözüm yaşı çölden oviden
El açtım seherde duaya geldim³⁶¹

38. Senden Ayrıralı Perişan İşim (Bu Cefayı Çekemiyom Doğrusu)

Yıkıldı duvarım kalmadı taşım
Senden ayrıralı perişan işim

³⁶¹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 309.

Seni hakikatte sevmeyen kişi
Geçip yamacına boyun eğmesi

Dostun bahçesinde üç gül bitmez mi
Konup da dalına bülbül ötmez mi
Çektiğim cefalar bana yetmez mi
Bu cefanı çekemiyom doğrusu

Bahar seli gibi akıp çağlamam
Senden gayrısına meyil bağlamam
Haftada küsüyon nazlı yâr aman
Hiç gitmiyor kaşlarının eğrisi

Hüseyin Abdalım ben de böyleyim
Gizli sırlarımı kime söyleyim
Güzel şahım تنها bulsam ağlayım
Bu cefayı çekemiyom doğrusu³⁶²

39. Güruhu Naci'dir Soyumuz Bizim

Ademşit Nebi'den gelir neslimiz
Güruhu Naci'dir soyumuz bizim
İbrahim Halilullah büyük dedemiz
Nebiler veliler ulumuz bizim

Muhammed Mustafa nur tecellimiz
Şafaat kânımız hem de dedemiz
Aliyyül Murtaza bizim babamız
Muhammed Mustafa ceddimiz bizim

Hasan Hüseyin ile ol şaha vardık

³⁶² Doğanay, a.g.e., 137.

Şah İmam Zeynel'le zindanda durduk
 Bakır kazanında pak olduk yunduk
 Cafer-i Sadık'la ilime girdik
 Ecdadımız Musa-yı Kazım'dır bizim

İmam Rıza ile şehri loş ettik
 Taki Naki ile biz yola gittik
 Ağular verdiler zehiri yuttuk
 Kırklar makamıdır yolumuz bizim

Cüneydi Bağdadi soyundan geldik
 Kaddes Allah sırrı azize erdik
 Hoca Ahmet sani birliğe yettik
 Birlik makamıdır yolumuz bizim

Dilimiz imrandır perhiz ederiz
 Hulki Rıza'nın yoluna gideriz
 Küfreden kişiden nefret ederiz
 Dil perhiz vücut keçe yolumuz bizim

Hubuyâr Sultan'dan bünyada geçtik
 Hüseyin Abdal olduk şal giyip kaçtık
 Mustafa Abdal'la çileye düştük
 Kimseye demedik hâlimiz bizim

Sultan Murat nara attı nur ettik
 Gönül anamızla irfana yettik
 Zalim zulüm eyledi bırakıp gittik
 Ecdadımız Hubuyâr Sultan'dır bizim

Hüseyin Baba irfanlı³⁶³ babamız
 Kul Yusuf evliya nurdur dedemiz
 Ali İmran okur bizim sedamız
 Hüseyin Abdal'dır dedemiz bizim

İbrahim Ethem Hak'tan söyler kelamı
 Mümin kullar verir niyaz selamı
 Şafata erer haklarsa kelâmı³⁶⁴
 Ahrette şaz olur ruhumuz bizim³⁶⁵

40. Güfer Deryasını Balkıyıp Yuttum (Şah-ı Merdan Önünde)

Erenler üstünde uyudum yattım
 Güfer deryasını balkıyıp yuttum
 Allah Allah deyip bir semah tuttum
 On İki İmam Şah-ı Merdan önünde

Sana da derler ki sermayen hanı
 Vücudun evinde buldum sultanı
 Yeşil erkânınan gördüler seni
 On İki İmam Şah-ı Merdan önünde

O zaman bildim ki ilmin hâlini
 Kokuladım Muhammed Ali gülünü
 Serdiler sofrayı sundum elimi
 On İki İmam Şah-ı Merdan önünde

Yıldız Dağı derler çıktım bir ere
 Zerrece ayağım değmedi yere
 Yeniden nazar ettiler bizlere

³⁶³ “irfan sahibi”

³⁶⁴ “Şafaata erer haklar ise kelâmı”

³⁶⁵ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 319.

On İki İmam Şah-ı Merdan önünde

El ele el Hakk'a pire ulaştık
 İmam Askeri'yle hayli savaştık
 Kerbela çölünde çenge karıştık
 On İki İmam Şah-ı Merdan önünde

Derviş Alim biz çıkalım erlere
 Mayıl olduk şu balkıyan nurlara
 Türlü dertlerimiz dökek pirlere
 On İki İmam Şah-ı Merdan önünde³⁶⁶

41. Tekke'nin Üstünde Nurları Gördüm

İlk defa çıkınca Tekke beline
 Tekke'nin üstünde nurları gördüm
 Nazar eyleyince dört bir yanına
 Tekeli Dağı'nda karları gördüm

Bir heybet arz eder Tekeli Dağı
 Süslemiş her yanı sağı ve solu
 İlahi bir varlık taşı toprağı
 O cennet misali yerleri gördüm

Bak da cemaline beğen de beğen
 Benim bu cihanım cennete değen
 Kudreti beşeri meftun eyleyen
 Yeşil zümrüt gibi kırları gördüm

Kemal-i fahr ile gördüm Himmet'i
 Unuttum vallahi derdi mihneti

³⁶⁶ Doğanay, a.g.e., 115.

Akvam-ı divanda Şeyh'i Hümmet'i
Akranı, dostları, yârları gördüm

Tekke halkı yanımıza geldiler
Ehl-i dil olduğum hemen bildiler
Enver der Hak ile yeksan oldular
Her emre müheyya erleri gördüm³⁶⁷

42. Ben Pirim Ali'yi Gördüm

Sabahın seher vaktinde
Ben pirim Ali'yi gördüm
Eğildim bir niyaz kıldım
Düldül'ün nalını gördüm

Kara kirpik deste deste
Armağan sunarlar dosta
Muhammed'inen miraçta
Ben pirim Ali'yi gördüm

Geze cennetin bağında
Salman'ı gördüm sağında
Musa'yınan Tur Dağı'nda
Ben pirim Ali'yi gördüm

Cennetin bağında duran
Hayber'in kilidin kıran
Kâfire Zülfikar çalan
Ben pirim Ali'yi gördüm

Yüce dağlar boran sis gün

³⁶⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 319-320.

Derviş Alim bizden coşkun
 Cümle evliyadan üstün
 Ben pirim Ali'yi gördüm³⁶⁸

43. Kalktı Göç Eyledi Beyler Buradan

Viran kaldı meskenimiz yurdumuz
 Kalktı göç eyledi beyler buradan
 Bitmez mola efkârımız derdimiz
 Kalktı göç eyledi beyler buradan

Sultan Ahmet fermanları salıyor
 Kanlı dertler yüreğimi alıyor
 Kargılım yastadır güller soluyor
 Kalktı göç eyledi beyler buradan

Osmanlı da geldi geceden bastı
 Zalim düşmanların neyidi kasti
 Düşenin ezelden yoğumuş dostu
 Kalktı göç eyledi beyler buradan

Yüklendi barhanam gayrı durulmaz
 Kanlı dertler yüreğimde sarılmaz
 Yaralar azgındır çare bulunmaz
 Kalktı göç eyledi beyler buradan

Sarı çiçek yine sarardı soldu
 Zalim felek bizi taşlara çaldı
 Meskenim yurdumda ellere kaldı
 Kalktı göç eyledi beyler buradan

³⁶⁸ Doğanay, a.g.e., 109.

Karaoğlan süremedim demi devranı
 Üstümüzde döner ecel fermanı
 Yine geldi ağlamanın zamanı
 Kalktı göç eyledi beyler buradan³⁶⁹

44. Kurban Tercümandır Şad Olur Meydan (Kurbanınız Kabul Olsun

Erenler)

Evliya demine gelince kurban
 Kurban tercümandır şad olur meydan
 Hanedan Muhammed'dir Ali'dir Merdan
 Kurbanınız kabul olsun erenler

Kurbanlar erenler yoluna niyet
 Otur birliğine çırağın uyart
 Ulaştır didara el aman Mürvet
 Kurbanınız kabul olsun erenler

Tekbirde sahibi tutsun kıcını
 Evliyalar bağışlasın suçunu
 Emir Merya yüzdü kurban koçunu
 Kurbanınız kabul olsun erenler

Layık olanlara verir lokmasın
 Bişmiş lokma yiyen çiğge bakmasın
 Rıza da müminler dışa çıkmasın
 Kurbanınız kabul olsun erenler

Cebrail'le yol olmuştur izleri
 Arş yüzünde Abu Kevser izleri
 Hizmetini görsün hürü kızları

³⁶⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 308.

Kurbanınız kabul olsun erenler

Hasan Hüseyin Zeynel Bakır yârimiz
 Mezhebimiz İmam Cafer pirimiz
 Musa-yı Kazım Rıza'dan honumuz
 Kurbanınız kabul olsun erenler

Muhammed Taki de kaynadı coştı
 Ali Naki ile loş etti bişti
 Askeri Mehdi'ye gayretin düştü
 Kurbanınız kabul olsun erenler

Abdal Dedem oturalım postuna
 Bu kurbanın ismi Ali nesline
 İsmi Azam yazılıdır üstünde
 Kurbanınız kabul olsun erenler³⁷⁰

45. Ayınan Gün Gibi Doğdu Sabahtan (Sabahtan)

Gözünü sevdiğim Muhammed Ali
 Ayınan gün gibi doğdu sabahtan
 Zülfikar belinde Döldül altında
 Önünde Kanber'i geldi sabahtan

Yoktan var eyledi cümle âlemi
 Cebrail cümleye çaldı kalemi
 Yedinci isminde verdi selamı
 Onki İmamları gördüm sabahtan

Hasan Hüseyin'in doğrudur yolu
 Zeynel Abidin balkıyan nuru

³⁷⁰ Doğanay, a.g.e., 105.

Bakır'ın Cafer'in erkânı yolu
Elimizi aldıktan çaldık sabahtan

Musa Kazım bir sevgili yâr idi
Taki Naki bir müşkülüm var idi
İmam Rıza bir balkıyan nur idi
Şaha gönlümüzü açtık sabahtan

Ol Hasan Askeri dalga getirir
Öküz balık şu cihanı yötürür
Mehdi Dedem divan kurmuş oturur
Onun sancağına geçtik sabahtan

Söylediyse benim pirim söylerdir
İner aşkın ummanını boyladır
Derviş Alim Gürüh Naci evlâdı
Özün açanları seçtik sabahtan³⁷¹

46. Arzumuz Hubuyâr Sultan

Amasya vatan ilimiz
Arzumuz Hubuyâr Sultan
Hakk'a malumdur hâlimiz
Arzumuz Hubuyâr Sultan

Niyet eyledik gitmeye
Koçhisar'ı seyretmeye
Günahları arıtmaya
Arzumuz Hubuyâr Sultan

Azmeyleyip çıktım yola

³⁷¹ Bu düvaz-ı imam, Tokat Almus'un Durudere köyünden Kibriye Öztürk'ten alınmıştır. Bkz. Doğanay, a.g.e., 84.

Hızır kılavuzum ola
 Mümin müslüm ihsan ile
 Arzumuz Hubuyâr Sultan

Yaratan halike şükür
 Dilimde ezberim zikrim
 Gece gündüz aklım fikrim
 Arzumuz Hubuyâr Sultan

Hak nasip eylese varsam
 Eşiğine yüzler sürsem
 Murada maksuda ersem
 Arzumuz Hubuyâr Sultan

Tokat'a uğrayıp geçem
 Ceset soğuk suyun içem
 Kar tipi olsa da gitsem
 Arzumuz Hubuyâr Sultan

Hızır Hubuyâr'dır adı
 Her ağızda vardır tadı
 Cihana nam nişan koydu
 Arzumuz Hubuyâr Sultan

Hacı Bektaş hülafası
 Evliyalar halifesi
 Bir yüce belde tekkesi
 Arzumuz Hubuyâr Sultan

Bu Fedai etna kuldur
 Menzili üç günlük yoldur

Erenlerin lütfü boldur
Arzumuz Hubuyâr Sultan³⁷²

47. Meftesini Meftesine Yetüren (Kurtarır Zulümden Gamdan Hubuyâr)

Çıkıp arş yüzünde nurda oturan
Meftesini meftesine yetüren
Kuduret yarılıp lokma getüren
Südünen Ahmeri balı Hubuyâr

Ataşlar yok iken çiğler pişiren
Dalga verip kalp evini coşuran
Muhanet köprüsün suyun şaşırın
Kurtarır zulümden gamdan Hubuyâr

Bakmıyor mu başçı kayak hâline
İsmazam duası geldi diline
Bir avuç kum aldı hemen eline
Az kaldı deryayı kessin Hubuyâr

Eşiğin altına kitap sırınan
İki cihan boyamıştır nurunan
Ali Baba ile girdi fırına
Estirdi kar ile yeli Hubuyâr

Engin ovalarda yurdun tutmadı
Zerrece işine hile katmadı
Yabancıнын bahçesine gitmedi
Kendi güllerini derdi Hubuyâr

Allah ekber dedi aldı canını

³⁷² Doğanay, a.g.e., 148-149; Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 319.

Ih demeden uyuşturdu kanını
 Varsın ıssız koysun münkür yurdunu
 Sağ adamı ölü kıldı Hubuyâr

Yedi günle gece külhan yaktılar
 Onu yansın diye nara tıktılar
 Yirmi dört saat sonra açıp baktılar
 Sakalı buz tutmuş geldi Hubuyâr

Sağ adamı musallaya koydular
 Buyur Derviş cenazeye dediler
 Orda hazır idi üçler yediler
 Sağ adamı ölü kıldı Hubuyâr

Bütün canlar hep sıraya düzüldü
 Kerâmeti arşta kürşte sezildi
 Gürgeçukuru'na berat yazıldı
 Baltasını bala taktı Hubuyâr

Bağrıma kâr etti Düldül'ün sesi
 Dinleyince gerçek erin nefesi
 Uzunca neden bunun ötesi
 Derviş Ali etme kulun Hubuyâr³⁷³

48. Karşıda Sallanan Nur Safa Geldin (Pir Safa Geldin)

Bir nur doğdu karşımıza sallanır
 Karşıda sallanan nur safa geldin
 Hub avaz işittim hayat denerim
 Hayalim göttüğüm³⁷⁴ pir sefa geldin

³⁷³ Bu deyiş, İkinci Bölüm'de "Hubuyâr Sultan'ın Kerametleri" başlığı altında da geçmektedir. Bkz. s.4.

³⁷⁴ "denediğim"

Bunu böyle dedi mürşitler pirlər
 Görmez gözü ile yok oldu körler
 Alçakta yüksekte yatan erenler
 Yaramın dermanı sar sefa geldin

Çağırılım yüzü nurlu uluya
 Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'ye
 Bir niyaz kılalım aslan Ali'ye
 Ali'min aslanı pir safa geldin

Hüseyin Abdalım yola giderim
 Hak için pirime hizmet ederim
 Uzak yakın demem ikrar güderim
 İkrarım güttüğüm pir safa geldin³⁷⁵

49. Sultan Hubyâr Sefa Geldin (Hubyâr Sultan Sefa Geldin)

Erenlerin diyarından
 Sultan Hubyâr sefa geldin
 Horasan'ın yollarından
 Sultan Hubyâr sefa geldin

Erenlerin Sultanısın
 Dertlilerin dermanısın
 Arzularım³⁷⁶ mihmanısın
 Sultan Hubyâr sefa geldin

Horasan ana yurttur³⁷⁷
 Şehit yatağı bu yerler
 Hacı Bektaş kırklar pirlər

³⁷⁵ Doğanay, a.g.e., 95.

³⁷⁶ “Arzurumun”

³⁷⁷ “Horasan'dır ana yurdun”

Sultan Hubyâr sefa geldin

Erenlerin piri misin
Deryaların dür-ü müsün
Ayın günün nuru musun
Sultan Hubyâr sefa geldin

Destanımız oldu tamam
Ceddimiz On İki İmam
İşte düğün işte bayram
Sultan Hubyâr sefa geldin

Karaoğlan'ım çalar sazı
Kimi şehit kimi gazi
Ağlıyorum bazı bazı
Sultan Hubyâr sefa geldin³⁷⁸

50. Gelen Kimdir ki Bilir Misin (Bilir misin?)

Evvel kadim şu dünyaya
Gelen kimdir ki bilir misin
Gayipten³⁷⁹ kudret topunu
Atan kimdir bilir misin

Kaşığı kısa kirpik uzun
Benlikte koymadı özün
Muhammed'in cenazesin
Kılan kimdir bilir misin

Melekler aldı canını
Toprağa koydu tenini

³⁷⁸ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 310-311.

³⁷⁹ “Kayıptan”

Adem Ata kefenini
Saran kimdir bilir misin

Çıkar oturur tahtında
Zikrederler her vaktinde
Yetmiş altı necatında
Varan kimdir bilir misin

Şükür olduk geldik sana
İrfan olduk can canana
Kırk gün kırk gece ummana
Dalan kimdir bilir misin

Derviş Alim ceme gelem
Onun tecellisin verem
Gökten dört kitap inen
Salan kimdir bilir misin³⁸⁰

51. Ağla(t)ma Kulunu Güldür Ganisin³⁸¹

Derdimize derman eylesin tabip
Ağla(t)ma kulunu güldür ganisin
Her yarenin merhemi var elinde
Yetmiş türlü derde derman olursun

Çağıranın imdadına yetesin
Gönlümüzün gam yükünü atarsın
Ulu bezirgansın metah satarsın
Vücudun evinin bez aslanınsın

³⁸⁰ Doğanay, a.g.e., 128.

³⁸¹ Bu şiirin başlığı bulunmamakla birlikte Tokat'ın Şenköy'den Salih Gürses'ten alınmıştır. Bkz. Doğanay, a.g.e., 64.

Verdiğin kumaşın azdır bahası
 Ariftir müşteri bilmez dehası
 Yazılı yüzünde Mürvet duası
 Kaşlarında iricalı kayıtsın

Der Abdalım kalbimde mehmanımsın
 O mehmana kurban olan canımsın³⁸²
 Türlü derdimize derman olursun
 Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'msin

52. Kerbela Çölü'nde Olan Savaşın (Hubyâr Sultan Destanı)

Arşullah'ta otururdu ya Resûl
 Kerbela Çölü'nde olan savaşın
 Cümle kulu fark ederdi ya Resûl
 Göründü gözüne çölü dedüler

Şu cihanda gezer idi tüm ruhlar
 Onların mekânın bilir arifler
 Ta ezelden sırda idü güruhlar
 Değmeden bilir mi hâli dedüler

Doksan bin er danuşuğa geldüler
 Onlar hesabını orda kurdular
 Cümle erler hep nasibin böldüler
 Budur evliyanın yolu dedüler

Kadıncık ana der daha er vardur
 Daha özge kisbi güzel kâr vardur
 Hak batın Ali türlü sır vardur

³⁸² “bizim canımız”

Gönderin Selman'ı gelir dedüler

Gözlekçüde destur aldı yürüdü
 Bir mübah dağ gördü eğlendi durdu
 Bir kol uzattılar bir tek el gördü
 Bu gelen kudretin eli dedüler

Devran ettü cümle âleme vardu
 Dolandı cihânı takadu durdu
 Suluca Höyük'te güvercin gördü
 Öter Ali İmran dili dedüler

Niyaz etti ordan yana yürüdü
 Evel bir çift idi sonra bir gördü
 Buyurun erenler istiyor dedü
 Arifler kıramaz teli dedüler

Gözlekçü de ordan erlere geldü
 Eyvallah deyüben hem dara durdu
 Gördüğü hikmeti vasfeyle dedü
 Dava eyledün mi eri dedüler

Dedüler az çoğamı çok azamu
 Şimdi gönderelim alur şahinü
 Endim seyredelim şahin yuvanu
 Herkes hizmetini bülür dedüler

Dedü ki er ere böyle kıyar mu
 Dedü ki er ere hışım eder mü
 Sayru olan bu sırları duyar mu

Oda yoluyunan olur dedüler

Gövercin dal üstünde dururdu
Güzel gözlerini erlere döndü
Çıraklar karadı poslar yürüdü
Besbelli ki bizden ulu dedüler

Hâce Ahmed tercüman alma anca
Sevgi ile ceme Selman gelünce
Bektaş-ı Veli de niyaz kılunca
Budur has bahçenin gülü dedüler

Hü dedüler oturdular demünce
Hızır dedem bile idi yanunca
Âşuğuyam yaşlar vardır didemce
Bahri olan yüzer gölü dedüler

Çok muhabbet etti mana aştular
Cümle erler orda ikrarlaştılar
Nasibe düşeni hem bölüştüler
Ahmed Yesevi'de alır dedüler

Hubuyâr'ım doğru yolu alırım
Özünüzü Hak turabı bilirüm
Sizin payınızdan gani olurum
Helal al rızanın yolu dedüler

Söyleştiler ki bu yol cümlemizün
Yola müstahak hâller³⁸³ cümlemizün
Bu yolun sahibi ikrârimızun

³⁸³ ‘hâl’

Soluğ³⁸⁴ sayan yolu alır dedüler

Dedüler bu yolun soluğu sağdur
 Bu yola gidenin hep yüzü ağdur
 Bu yolun ötesi bir azim şardur
 Bu şardan verilür dolu dedüler

Hak Muhammed Ali ismi anıldı
 Erler hep solukta gayet biridü
 Hâce Ahmed sağ soluğa bağladı
 Soluk bilen yolu bulur dedüler

Ortalığa darı çeci kurulsun
 Sırr-ı Seddar bu meydanda bilinsün
 Ulu kimdir gözümüze görünsün
 Ezeli Bektaş-ı Veli dedüler

Erler postun attı eğlenmez zerre
 Eyvallah edüp de bağlandı darda
 Bektaş-ı Veli'ye gelince sıra
 Attı Postun durdu beli dedüler

Sultan Hâce Ahmed beraber oldu
 İki gönül bir olup niyazi verdü
 Erler orda gerçek uluğun bildü
 Budur evliyanın yolu dedüler

Dediler Erlere tariğa yatun
 Koyman gümanınız bir etek tutun
 Bir olun birlikte ikrara yatun

³⁸⁴ “soluğu”

Budur evliyanın şarı dedüler

Cümle erler orda tarığa yattu
 Hubyâr Sultan anda tarığın tuttu
 Engine konup gönüle yettü
 Budur Hünkâr'ın gülü dedüler

Dediler Hubyâr'a sende gel uğra
 Eyvallah deyüp bağlandı dara
 Üç kere çalınca açıldı yara
 Bu kan ne hikmettir gülüm dedüler

Ol demde cümlesi dedüler Ali
 Hubyâr'ımsın dedi saruldu Veli
 Yine sendeymiş yaremin gamı
 Dertlilere derman olun dedüler

Çok muhabbet eyledüler sır oldu
 İki uruf bir cesette göründü
 Matahlar derç oldu güfer verüldü
 Bizi ayrı bilen deli dedüler

Erlere kalktı meskenine yürüdü
 Herkes o anda yurdunu buldu
 Gönüller bir olup semaha girdü
 Özünü görene beli dedüler

Hubyâr Abdal, Hakk'ı bilen sultansın
 Nice düşmüşlerin elin alansun
 Bunalana dar günleri gelensün

Dertlilere derman olur dedüler³⁸⁵

53. Himmet Eylen Kırklar Pirleri (Kırklar Pirleri)

Derdim vardır dağlar gibi
Himmet eylen kırklar pirleri
Gözüm yaşı çağlar gibi
Himmet eylen kırklar pirleri

Viran oldu yuvam yurdum
Çöllere mekânım kurdum
Seherde duaya durdum
Himmet eylen kırklar pirleri

Düşmüşsen toza turaba
Bu yıl da gönlüm haraba
Kargılı'da Melül Baba
Himmet eylen kırklar pirleri

Cümlenin sahibi Hak'tır
Derdimize derman yoktur
Evliyada himmet çoktur
Himmet eylen kırklar pirleri

Âşık olan sizi özler
Yanar yüreğim sızılar
Tozanlı'da yedi kızlar
Himmet eylen kırklar pirleri

Dost bağında bülbül ötsün

³⁸⁵ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 301. Şiirde dikkat edilecek olursa son dörtlükte Hubyâr Abdal kendisine seslenmektedir. Ancak kişi kendisine destan yazamaz. Dolayısıyla bu şiirin Hubyâr Abdal'a ait olmaması kuvvetle muhtemeldir.

Dilerim çilemiz bitsin
 Hubyâr Sultan himmet etsin
 Himmet eylen kırklar pirlere

Torluk Baba³⁸⁶

Karoğlan'ım destan yazar
 Himmet eylen kırklar pirlere³⁸⁷

54. Keşmene Kepez'e Varın Turnalar (Varın Turnalar)

Eğer giderisen bizim ellere
 Keşmene Kepez'e varın turnalar
 Bizden selam erenlere pirlere
 Abdülгази'yi de görün turnalar

Uçup gidip Tozanlı'ya varınız
 Hubuyâr Sultan'a selam durunuz
 Doğanşah babayı bir dem görünüz
 Kazova çölüne konun turnalar

Obalarda boz dumanlar tüttü mü
 Goncalar açılıp bülbül öttü mü
 Horasan elleri semah tuttu mu
 Kırklara pirlere sorun turnalar

Eyyam geldi Uludağlar yeşerdi
 Gönül efkârlandı gözüm yaşardı
 Yaz baharda deli çaylar çoşardı
 O yârin köyüne varın turnalar

³⁸⁶ Şiirde bu dize bu şekilde verilmiştir. Bkz. Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 309-310.

³⁸⁷ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 309-310.

Tekeli'nin çiçekleri açtı mı
 Oğuz beyi yaylasına göçtü mü
 Eski demi devran yoksa geçti mi
 Kümbede torluğa sorun turnalar

Turnam niye yücelerden uçarsın
 Kış gelende hangi ile göçersin
 Seyyahlar yoldadır nasıl geçersin
 Ordan da bir haber verin turnalar

Erenler dağında kırk veli yatar
 Çıngır baba derler gözümde tüter
 Karaoğlan karemden olmuşsun beter
 Benim de hâlimi görün turnalar³⁸⁸

55. Devahlarım Kabul Eyle Hubuyâr (Hubyâr Dedem)

Yüz sürmeye geldim uzak yollardan
 Devahlarım kabul eyle Hubuyâr
 Himmetinle aştım yüksek bellerden
 Devahım kabul kıl Hubuyâr Dedem

Güruhu Naci'dir aslı zatınız
 Yokları var etti sır hikmetiniz
 Kandili nur etti nur hikmetiniz
 Devahım kabul kıl Hubuyâr Dedem

Ak şafaktır enbiyanın tekkesi
 Nurlara boyanmış beyaz kubbesi
 Mümin olan Hak'tan hayır nefesi
 Devahım kabul kıl Hubuyâr Dedem

³⁸⁸ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 309.

Yollarım ıraktır gönlüm burada
 Metin okuyorum demde sırada
 Bu can da yoluna kurban burada
 Devahım kabul kıl Hubuyâr Dedem

Bozburun'a vardım makine hazır
 Yetiş imdadıma Bozatlı Hızır
 Kırat nallarında toprağı hazır
 Devahım kabul kıl Hubuyâr Dedem

İbrahim Ethem'in Hubuyâr oğlu
 Mülcem yaresinden yüreğim dağı
 Kapandı kapılar yollarım bağı
 Devahım kabul kıl Hubuyâr Dedem³⁸⁹

56. Devahımız Kabul Eyle Hubuyâr (Eyle Hubuyâr)

Gurbet elden arzularım gelirim
 Devahımız kabul eyle Hubuyâr
 Yattım eşiğime gördüm düşümü
 Devahlarım kabul eyle Hubuyâr

Eletse gününden tuttum peşini
 Hak onarsın cümlemizin işini
 Kudret kalemini çekmiş kaşını³⁹⁰
 Devahlarım kabul eyle Hubuyâr

Şu dünyada kim istiyor zinneti
 Ben ederim efendime minneti
 Arayı arayı bulduk cenneti
 Devahlarım kabul eyle Hubuyâr

³⁸⁹ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 318-319.

³⁹⁰ "kaşma"

Derviş Alim eydür dersim uludan
 Ta ikrarım vardır Kalibeliden
 Şafaat umarız pirim Ali'den
 Devahlarım kabul eyle Hubuyâr³⁹¹

57. Derdimin Dermanı Sultan Hubuyâr

Horasan kürbünden cevlan eyleyen
 Derdimin dermanı Sultan Hubuyâr
 Diyarı uruma ferman eyleyen
 Derdimin dermanı Sultan Hubuyâr

Erenler elinde bir ulu sancak
 Bize bir himmet Sultan Yalıncağ
 Şad olur gönlümüz derman buluncak
 Derdimin dermanı Sultan Hubuyâr

Melül Baba derler bir ulu vezir
 Deryalar üstünde Bozatlı Hızır
 Nerede çağırırsan erenler hazır
 Derdimin dermanı Sultan Hubuyâr

Bir su içem Tozanlı'nın suyundan
 İmam Rıza erenlerin soyundan
 Arefe gününden bayram ayından
 Derdimin dermanı Sultan Hubuyâr

Erenlerle sohbet gayetin hoştur
 Ellerim duada gözlerim yaştır
 Hacı Bektaş bize derman ulaştır

³⁹¹ Doğanay, a.g.e., 114.

Derdimin dermanı Sultan Hubuyâr

Yaz baharda sular çoşar bulanır
 Âşık olan diyar diyar dolanır
 Çifte koçlar al boyaya boyanır
 Derdimin dermanı Sultan Hubuyâr

Karaoğlan'ım yaralarım azıyor
 Geçmiyor günlerim aylar uzuyor
 Tarihler de bin yüz kırkı yazıyor
 Derdimin dermanı Sultan Hubuyâr³⁹²

58. Seyrangâhtan Gelir Derviş Hubuyâr (Derviş Hubuyâr)

Her gece her gece seyrim içinde
 Seyrangâhtan gelir Derviş Hubuyâr
 Bozata binmiş yeşil çönül elinde
 Seyrangâhtan gelir Derviş Hubuyâr

Tozanlı Deresi'n bekçisin sensin
 Bir işaret göster talibin gelsin
 Bir Hü çekelim de demler yürüsün
 Seyrangâhtan gelir Derviş Hubuyâr

Gürgençukuru'nda poyrazlı kışlı
 Şurda bir derviş var gözleri yaşlı
 Altı demir kırat Ali yoldaşlı³⁹³
 Seyrangâhtan gelir Derviş Hubuyâr

Tekeli'de değirmenin dönüyor
 Abu hayat soğuk suyun eniyor

³⁹² Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 310.

³⁹³ “Atı demir kırat Ali de yoldaşlı”

Üstünde üç derviş semah dönüyor
Seyrangâhtan gelir Derviş Hubuyâr

Tütünün kokusu ne güzel geldi
Çizme gıcirtısı Tekke'yi aldı
Muhiplerin sarardı samana döndü
Seyrangâhtan gelir Derviş Hubuyâr

Derviş Alim dergâhına uğradı
Tekke'yi de mahsum gördü ağladı
Şen olası seksen evi boyladı
Seyrangâhtan gelir Derviş Hubuyâr³⁹⁴

59. Ali'm Önüsüre Geliyor Kamber (Bu Kalsın Deyi)

Başına bağlamış al yeşil çember
Ali'm önüsüre geliyor Kamber
Kâbe'yi yaptıran Halil Peygamber
Halkacık namazın kılınsın deyi

Ali'dir âşıkların maşuğu
Muhammed'dir bu dünyanın ışığı
İbrahim Peygamber yonttu eşiği
Üstüne bir niyaz kılınsın deyi

Fatmana'ya yeşil berat verilen
Ali idi Cebrail'e götüren
Müseyni yetmiş kez ölüp dirilen
Ümmetime sünnet bu kalsın deyi

Âşık idi Şah Kulu'nda şahlayan

³⁹⁴ Bu deyiş, Tokat Turhal-Ulutepe köyünden Mustafa Balkır'dan alınmıştır. Ayrıca bkz. Doğanay, a.g.e., 112.

Muhammed'dir kandilde Kuran okuyan
İdris Nebi hülle donu dokuyan
Hümmetime sünnet bu kalsın deyi

Yakup idi gözyaşı hamam olan
Eyüp idi dört başı tamam olan
Cebrail idi mescidde imam olan
Ümmetime sünnet bu kalsın deyi

Ali idi bilmediğin bildiren
İlmi hakikat deryasın dolduran
Hamza idi bu cihanı kaldıran
Hümmetime sünnet bu kalsın deyi

O güneştir suya düşer ıslanmaz
O Uruf'tur yer altında paslanmaz
Azrail'dir gelir iken seslenmez
Ümmetime sünnet bu kalsın deyi

O cehennem akar akar durulmaz
O gönüldür koşar koşar yorulmaz
Yalan mekruh şeydir ölür dirilmez
Şeytan defterine yazılsın deyi

Derviş Ali sır lokmasın yeyince
Dolaplar kurulup çarklar dönünce
İsa minareye göğden inince
Allah'ın emri bu olduğu için³⁹⁵

³⁹⁵ Şiirin son dördlüğü diğer dördlüklerle uyumlu olmadığından bu son dördlük başka bir şiire ait olabilir. Bkz. Doğanay, a.g.e., 120.

60. Bu Dünyayı Üç Defada Kim Eler (Haber Ver)

Mümin kullar Hak'tan dileğin diler
 Bu dünyayı üç defada kim eler
 Bir kuş gördüm günde yedi kez tüler
 Bu kuş hangi kuştur ondan haber ver

Ya nedendir arı ipek böceği
 Hangi kuş çıkartır üç yüz altmış altı cücüğü³⁹⁶
 Ya nerede oturdu Ali mahsun çocuğu
 O hangi kuştur ondan haber ver

Kırk ayaklı kıvılcım nasıl yürür
 Ona âşık olan manasın verir
 Bir günde bir adam kaç soluk solur
 O nasıl soluktur ondan haber ver

Ya ne idi doksan ilimin başı
 Üç yüz bin kanatlı o hangi kuştur
 Muallakta duran o kara daşı
 O hangi taştır ondan haber ver

Der Abdalım bu yareye katlanır
 Elbet bir gün şu dünyada boşlanır
 Bin bir kapısı var birden kitlenir
 O nasıl kapıdır ondan haber ver³⁹⁷

61. Bir Sen İç Gül Yüzlüm Bir de Bana Ver

Hak Muhammed Ali dolu göndermiş
 Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

³⁹⁶ Şiirin yapısını bozan bir dizedir.

³⁹⁷ Doğanay, a.g.e., 93.

Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına
Bir sen iç gül yüzlüm bir de bana ver

Bu dünyada kim istiyor durmakta
Muhammed hatemi verdi parmaktan
Cenneti alada akan ırmaktan
Bir sen iç gül yüzlüm bir de bana ver

Bu dünyada can cesede bir konuk
Muhammed miraçta danıştı tanık
Feleğin elinden yüreğim yanık
Bir sen iç gül yüzlüm bir de bana ver

Bu dünyada can titirer ölümden
Sen Hızır'sın gel tut benim elimden
Abu zezem ırmağının gölünden
Bir sen iç gül yüzlüm bir de bana ver

Hüseyin Abdalım gelir evinden
Yerler gökler titriyor virdinden
Kırkların içtiği dolu engürden
Bir sen iç gül yüzlüm bir de bana ver³⁹⁸

62. İçinde Oturan Beydir Paşadır (Turnalar)

İstanbul'u sorsan dağdır meşedir
İçinde oturan beydir paşadır
Güzeller mekânı Kasımpaşa'dır
Bizden yâre selam söylen turnalar

³⁹⁸ Hubyâr Semehî dönülürken okunan bir deyiştir. Bazı kaynaklarda “Derviş Alim” mahlasıyla da geçmektedir. Doğanay'ın adı geçen eserinde her iki mahlasla da deyişin varyantları verilmiştir. Bkz. Doğanay, a.g.e., s.137.

İndim Üsküdar'a bindim kayığa
 Samsun'a gelince indim çayıra
 Kayırırsa bizi mevlam kayıra
 Bizden yâre selam söylen turnalar

Merzifon'dur şehirlerin koçağı
 Yüz paraya arpasının ölçeği
 Yedi dağdan aldık yâre çiçeği
 Bizden yâre selam söylen turnalar

Amasya'yı sorsan padişah tahtı
 Önümüz engebe çengele baktı
 Turhal'a uğradık gün öğle vakti
 Bizden yâre selam söylen turnalar

Biz de geldik Tokat'ın şarına
 Herkes armağanın alsın yârine
 Hızıl enişte mamu beline
 Görünür dedemin elleri turnam

Ben de çıktım Tozanlı'nın düzüne
 Yüz sürelim toprağına tozuna
 Eşikten içeri evin yüzüne
 Omuzum köşeye vereyim turnam

Hüseyin Abdalım namın söylensin
 Serilsin sofralar nimet yörüsün
 Başa gelen hâller orda sorulsun
 O yâr karşıma çıksın salınsın turnam³⁹⁹

³⁹⁹ Bu deyişten Hubyâr Sultan'ın torunu Hüseyin Abdal'ın İstanbul'a gittiği ve geri döndüğü anlaşılmaktadır. Bkz. Doğanay, a.g.e., 134-135.

63. Hubuyâr Sultan'a Niyazım Vardır

Bir ulu ihtiyar kâmil pir gördüm
 Hubuyâr Sultan'a niyazım vardır
 Sıtkınan girdim de darına durdum
 Hubuyâr Sultan'a niyazım vardır

Girdim irfan demlerinde oturdum
 Ben pırime gülbengimi yetirdim
 Ta ezelden böyle zatımız vardır
 Hubuyâr Sultan'ı Hünkâr'ı gördüm

Kul Yusuf'um eder sırrımdır Ali
 Kusurum var ise affet bu kulu
 Pirim Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli
 Hünkâr'ım Hubuyâr'a niyazım vardır⁴⁰⁰

64. Âleme Nurlar Saçılır (Muhammed Doğduğu Gece)

Gün doğar güller açılır
 Âleme nurlar saçılır
 Mümine Hülle biçilir
 Muhammed doğduğu gece

Muhammed anadan düştü
 Ümmeti şad oldu düştü
 Kiliseler yere geçti
 Muhammed doğduğu gece

Hürü kızları geldiler
 Muhammed'e yüz sürdüler
 Kundağın nurdan sardılar

⁴⁰⁰ Doğanay, a.g.e., 147; Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 317.

Muhammed doğduğu gece

Muhammed kalktı oturdu
 Âlemi nura batırdı
 Yer gök salâvat getirdi
 Muhammed doğduğu gece

Ağlayan çocuk avundu
 Beliyen ana sevindi
 Kâbe şehrine nur indi
 Muhammed doğduğu gece

Emine Hatun anası
 Abdullah Şeyh babası
 Nur ile doğdu kabası
 Muhammed doğduğu gece

Abdal Dedem der kardaşlar
 Ne güzeldir böyle işler
 Secdeye indi ağaçlar
 Muhammed doğduğu gece⁴⁰¹

65. Yellerimiz Hubuyâr'ı anlatır (Ozan Ömer'in Hubyâr'la İlgili Deyişi)

Çıktım Tekeli'ye seyran eyledim
 Yellerimiz Hubuyâr'ı anlatır
 Alıp bağlamamı ağıt söyledim
 Tellerimiz Hubuyâr'ı anlatır
 Bir an cemalini görseydim keşke
 Gerçek muradım bu, arzum yok başka
 Dalında bülbüller gelmiş de aşka

⁴⁰¹ Doğanay, a.g.e., 88.

Güllerimiz Hubuyâr'ı anlatır

Hiçbir zaman su dövmemiş havanda
Hesabı var demiş yüce divanda
Çiçeklerle cem eylemiş kovanda
Ballarımız Hubuyâr'ı anlatır

Cehalete karşı vermiş savaşı
İkilik denince dökülmüş yaşı
Hacı Bektaş, Yesevi'nin yoldaşı
Yollarımız Hubuyâr'ı anlatır

Ömer'e himmet et en son deminde
Bir an konuk eyle sevda geminde
Kırklar sofrasında birlik ceminde
Dillerimiz Hubuyâr'ı anlatır

Tekke belinden beri inerken
Ehl-i beyt sevdası özde yanarken
Aşk şerbeti içip semah dönerken
Ellerimiz Hubuyâr'ı anlatır⁴⁰²

66. Emaneti Sana Bozathlı Hızır (Bozathlı Hızır)

Bir yavru yolladım gurbet ellere
Emaneti sana bozathlı Hızır
Size bekçi derler yüce bellere
Emaneti sana bozathlı Hızır

Bekçi olup şu âlemde oturan
İsteklinin muradını yetiren

⁴⁰² Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 320.

Nice bunalgının elinden tutan
Emaneti sana bozatl  Hızır

Deryanın içinde oturan erler
Bize yardım etsin On İki İmamlar
Hint'te Muhammed carına yetenler
Emaneti sana bozatl  Hızır

Deryanın içinde y zer   gemi
Deryalar bekçisi o Hızır Nebi
Bize yardım etsin Hz. Ali
Emaneti size bozatl  Hızır

H seyin Abdalım nasıl olacak
G zl yom yolları yavrum gelecek
Sultan Tekeli'de murad verecek
Emaneti sana bozatl  Hızır⁴⁰³

67. Sen Kible Ararsan Kible Sendedir (Sendedir)

Beri gel beri gel divana  şık
Sen kible ararsan kible sendedir
Tanrı seni  z nurundan yaratmış
Hem dinin hem iman kible sendedir

V cudunu d rt nesneden h lletti
Ervahından ervahına nur kattı
C mle melekleri hem secde etti
Cemaat ararsan iman sendedir

Gelmişsin haber sorarsın Mehti'den

⁴⁰³ Doğanay, a.g.e., 138.

Erler imiş batın ilme hükmeden
 Ne ararsan şamı şarkı Mekke'den
 Kâbe'yi Beytullah Mekke sendedir

Hüseyin Abdalım gezme ırağı
 Çok güzelmiş Şah Safi'nin süreği
 Sunan için hak evinin durağı
 Hoş bak vücuduna mehman sendedir⁴⁰⁴

68. Hak Müminin Kalbindedir

Aradılar yeri göğü
 Hak müminin kalbindedir
 Derç ettiler dört kitabı
 Hak müminin kalbindedir

Mümin olan yavaş olur
 Yavaş olan derviş olur
 Daim Hakk'a yoldaş olur
 Hak müminin kalbindedir

Müminlerin yâri Allah
 Rehberi Hak Habibullah
 Daim Hakk'a şükür Allah
 Hak müminin kalbindedir

Mümin olan zikir eder
 Zikir eder fikir eder
 Daim Hakk'a şükür Allah
 Hak müminin kalbindedir
 Mümin olan yalan bilmez

⁴⁰⁴ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 304.

Olur olmaz yere girmez
Rızasız gül dalı eğmez
Hak müminin kalbindedir

Abdal Dedem gel geç otur
Özünü mürşide yetir
Bir yolsuzu yola getir
Hak müminin kalbindedir⁴⁰⁵

69. Biri Sultan Hızır Biri Ali'dir (Misafir Gelince)

İki mihman geldi akşam kapıya
Biri Sultan Hızır biri Ali'dir
Yüzünü görünce döndüm deliye
Biri Kümbet Baba biri Ali'dir

Hızır gelir derler mihman gelince
Hakk'a dua eyler hane gülünce
Yavan yahşi yerler kendi hâlince
Biri Hacı Bektaş biri Ali'dir

Misafirin gönlü benzermiş güle
Misafir gelince Hızır da bile
Kusurun varısa affını dile
Biri Selmanfaris biri Ali'dir

Misafir gelince rahmet de yağar
Geldiği haneyi nurlara boğar
Cömertler mahşerde gün gibi doğar
Biri Zeynel Aba biri Ali'dir

⁴⁰⁵ Doğanay, a.g.e., 77.

Misafir dediğin Kâbe'de hacı
 Birisi kardeştir birisi bacı
 Misafir gelince başımın tacı
 Biri Sultan Hubuyâr biri Ali'dir

Melül Baba gelir başta oturur
 Mihman gelince on kısmet getirir
 Birini cümlesi yeyip bitirir
 Biri Cafer Tayar biri Ali'dir

İki lokma yeyip dua ettiler
 Namerde nekesi daru ettiler
 Sabah oldu Bozat ile gittiler
 Biri İmam Rıza biri Ali'dir

Karoğlan'ım eydür böyle olur mu
 Namerd kapısına mihman gelir mi
 Kimin kim olduğun kimse bilir mi
 Biri İmam Hasan biri Ali'dir⁴⁰⁶

70. Yol Muhammed Ali'nindir

Yol ararsan yol içinde
 Yol Muhammed Ali'nindir
 Yetmiş iki dil içinde
 Dil Muhammed Ali'nindir

Daima bahçesi güldür
 İçinde öten bülbüldür
 Ta ezelden kadim yoldur
 Yol Muhammed Ali'nindir

⁴⁰⁶ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 311.

Varma yezidin yanına
 Kokusu siner tenine
 Yazık değil mi canına
 Can Muhammed Ali'nindir

Derviş Alim ancak ancak
 Din İslam'a indi sancak
 Dört kitaba inanacak
 Yol Muhammed Ali'nindir

71. İmam Hüseyin Geliyor ⁴⁰⁷

Cennetin aleden ol bir mantar almış
 İmam Hüseyin geliyor
 Felek bir değirmen kurmuş
 Hem öğütüp hem eliyor

Yeraltında sürüsü var
 O da kuzusuna meliyor
 Yaradanı candan sevdim
 Bana cessem cessem veriyor

Midam başına gö sarmış
 Kör de yeşil sanıyor
 Bir gözünün kirpiğini bilmeyen
 O da kula sual soruyor

Kul Hıdır'ım on ikide
 Düldül ata biniyor
 İyilik kemlik kusur hata

⁴⁰⁷ Bazı mısralar sekizli, bazıları dokuzlu, bazıları da on ikili hece ile yazılmıştır. Şiirde hece sayısı bakımından düzensizlik olduğu için şiirin yapısı bozuktur.

Hep kendinde biliyor
Ne ararsan kendinde ara⁴⁰⁸

72. Hünerini Artırır

Hızır esasını diktiği pınar
Üzerinde yedi Derviş oturur
Badi sabah olam yüzüne doğam
İlahisi yeryüzüne yetürür

Erler susayınca hem suya saldı
Hızır işitince can hayran oldu
Gül pınar gözünden beriye geldi
Gezer cevlan eder beriye gelür

Talibe hü çeker bir ulu katar
Ali kokusunda menekşe biter
Dedem car diyenin carına yeter
Eşer Düldül hünerini artırır

Abdal Dedem bu hikmetten ağlayan
Kuduretten avaz geldi dinleyen
Seher vakti dost yolunda dinleyen
Badi sabah dost elleri görünür⁴⁰⁹

73. Gözüme Muhammed Ali Görünür (Görünür I)

Evelallah dedim açtım gözümü
Gözüme Muhammed Ali görünür
Eğildim turaba sürdüm yüzümü
O güzel Allah'ın yolu gözükür

⁴⁰⁸ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 317.

⁴⁰⁹ Doğanay, a.g.e., 67.

Üçler çiçeklendi yediler sırdan
 Allah Muhammed'i aradır nurdan
 Kırklar güruhuna vardık ezelden
 Yedinci kapının şarı göründü

Ayeti tesbih okur müminin dili
 Ayınan arştan gelir onların yolu
 Yeşil asa tutmuş pirimin eli
 Tutmuş اساسını eli görünür

Pirimin kokusu misk ile amber
 Ol Hızır nebiye erdiler onlar
 Ali'm Düldül'ünün önünde Kanber
 Kanber'in geldiği yollar görünür

Karanlıktır şu dünyanın ötesi
 Be erenler vardır sözün hatası
 Hasan ile Hüseyin'in atası
 Tanrı'nın aslanı Ali'm görünür

Abdal Dedem eydür hem bağı başlı
 Mümin kullarının gözleri yaşlı
 Yeşil eğer binmiş kıymetli kaşlı
 Muallak taşının şarı görünür⁴¹⁰

74. Gaziler Gözüme Sefer Görünür (Görünür II)

Yine gıcırlandı dağların başı
 Gaziler gözüme sefer görünür
 Pirim eşiğinde müminin hacı
 Pir gözüme hayal hayal görünür

⁴¹⁰ Doğanay, a.g.e.64.

Ko ki beni pir önünde yatayım
 Pirim ne buyurur onu tutayım
 Rızasız güle el mi atayım
 Gül gözüme kanlı diken görünür

İkidir unluğu dörttür ambarı
 On iki gün döğer kırk sekiz peri
 Üç yüz altmış altı değirmen yeri
 Üst tarafında ulu pınar görünür

Abdal Dedem eydür doğru gelene
 Azıcık malını versin alana
 Bu deyişte çok mana var bilene
 Bu deyişte her bir yerler görünür⁴¹¹

75. Bir Kuş Gördüm O da Huma Kuş İmiş (Nedeyim)⁴¹²

Bir günde şu dünya doldu boşaldı
 Bir kuş gördüm o da huma kuş imiş
 O da Ali diye öter dururdu
 Mümin kullara da Hak'tan dileğim⁴¹³

Eyüp'ten hâlloldu ipek böceği⁴¹⁴
 Huma kuşu çıkardı üç yüz altmış altı cücüğü
 Tuba ağacının oturdu Ali mahsun çocuğu
 Hak buyurdu çıkarana ne deyim

Kırk ayaklı kıvılcım yılandır yürür
 Hakk'a aşık olan manasın verir

⁴¹¹ Doğanay, a.g.e., 68-69.

⁴¹² 11'li hece ölçüsü ile yazılmasına rağmen bazı dizeler bu yapıyı bozduğu için kalıplı bir şiir değildir. Yapısı bozuktur.

⁴¹³ "Mümin kulları Hak'tan dileğim"

⁴¹⁴ "Eyüp'ün teninden hâlloldu ipek böceği"

Bir günde bir adam yetmiş yedi bin yedi yüz yetmiş yedi defa solur
Hak buyurur soludana ne deyim

Sabır imiş doksan ilimin başı
Üç bin kanadı olan Cebrail kuşu
Muallakta duran o kara daşı
O da Ali'nin yurdu mekânı imiş

Der Abdalım bu yareye katlanır
Elbet bir günde bu cihanda otların
Bin bir kilidi var mümin kitlenir
Bin bir dondan baş gösterdi ya Ali⁴¹⁵

76. Padişaha Ferman Ne Güzel Uymuş (Hubyâr'a Sultan Ne Güzel Uymuş)

Sultan olan Hak'tan hüman yürütür
Padişaha ferman ne güzel uymuş
Derdi olanlara dünya dar gelir
Dertlilere derman ne güzel uymuş

İbrahim Kâbe'yi yaptı bitirdi
Nice gafilleri Hakk'a yetirdi
Cebrail semadan koçu getirdi
İsmail'e kurban ne güzel uymuş

Nekes'in malından hiç hayır gelmez
Toplayıp devşirir kendine yemez
Hızır nebi gelse bir lokma vermez
Cömerte de mihman ne güzel uymuş

⁴¹⁵ Doğanay, a.g.e., 92.

Dumana bürünmüş Tekke'nin başı
 Yücesine baktım cevahir taşı
 Yolcuya yoksula yedirir aş
 Hubyâr'a da Sultan ne güzel uymuş

Ali Hamza bir araya derildi
 İslam'ın temeli anda kuruldu
 Musa nebiye de Tevrat verildi
 Muhammed'e Kuran ne güzel uymuş

Türlü çiçeklerden bir dem alırdı
 Hakk'ın hikmetiyle ilham gelirdi
 Derdi olanlara derman bulurdu
 Ser tabibe lokman ne güzel uymuş

Bakmadım güzellerin yüzüne
 Uymayalım cahillerin sözüne
 İlham gelir âşıkların özüne
 Karaoğlan'a ozan ne güzel uymuş⁴¹⁶

77. Kaşımda Kalemî Kudret (Adem'in Başındaki Tacı Devlet Tercümanı)⁴¹⁷

Anlımda secde itaat
 Kaşımda kalemî kudret
 Gözümde nuru hidayet
 Kulağımda pek muhabbet
 Burnumda burlu cennet
 Ağzımda imanî şahadet
 Göğsümde Kur'an-ı Hikmet

⁴¹⁶ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 313.

⁴¹⁷ Şiir, dörtlülere ayrılmamış, bütün olarak yazılmıştır. Bazı mısralar sekizli, bazıları yedili, bazıları da dokuzlu hece ölçüsüyle yazıldığından şiirin yapısı bozuktur.

Elimde dest-i vilayet
 Belimde kemeri hidayet
 Dizimde demi hizmet
 Ayağımda erkânı maşayih
 Ardımda acel önümde nasip
 Önün dünya geri yanın ahret
 Şeriat şartım tarikat terkim
 Marifet derdim hakikat muradım
 Şeriatta Adem oğluyum
 Tarikatta yol oğluyum
 Marifet Kemal oğluyum
 Atam göktür anam yer
 Adem dünyanın halifesi⁴¹⁸

78. Yedi Kanadında Semalar Doldu (Koyan Ali'dir)

Bu dünya yok iken bir yıldız kaydı
 Yedi kanadında semalar doldu
 Sağında solunda ayla gün doğdu
 Dünya şelve verip ışımadı mı

İptida be dedi elifi yazdı
 Onun üstüne de Kuran'ı düzdü
 Fatima hup deyince yıldız süzüldü
 Görünce bir kubbe üstüne kondu

On yedi ruh orda dirilmedi mi
 Derya köpüğünden yarılmadı mı
 Hızır orda anda⁴¹⁹ görülmedi mi
 Kubbeyi deryaya koyan Ali'dir

⁴¹⁸ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 320; Temel, a.g.e., 147-148.

⁴¹⁹ "orda anda": orada

Abdal Dedem eder ruhun bendesi
 Horasan'dan gelir gülümün sesi
 Doksan bin erlerin kabin⁴²⁰ hocası
 Hünkâr Hacı Bektaş Veli değil mi⁴²¹

79. Bugün Müşkül Hâlloldu (Gidene Doğru Yol Oldu)

Be erenler be şehitler
 Bugün müşkül hâlloldu
 İçtim engür şerbetini
 Adım serhoş deli oldu

Güfer Ali'nin ördeği
 Nurdan kuruldu gerdeği
 Bir elmanın çekirdeği
 O da Ali'ye yâr oldu

Elmanın yarısı Fatma
 Gel işine hile katma
 Mümin isen küsü tutma
 Gidene doğru yol oldu

Derviş Alim dediler
 Geldi kırklar yediler
 Bu yolu onlar kurdular
 Gidene doğru yol oldu⁴²²

⁴²⁰ Doğanay bu kelimeyi kabin olarak vermiş, ancak anlam olarak kelime muhtemelle “kalbin “
 şeklindedir. Doğanay, a.g.e., 75.

⁴²¹ Doğanay, a.g.e., 75.

⁴²² Doğanay, a.g.e., 117.

80. Sultanlar Sultanı Göçtü Duydun mu (Duydun mu?)

Eğer şık safiysen yükünü teyla
Sultanlar sultanı göçtü duydun mu
Yeter bu manayı alana söyle
Suçluyu suçsuzu seçti duydun mu

Haberden anlaman kabile çokluk
Seksen bin er ile doksan bin mahluk
İman kıtlığı düştü ne fena yokluk
Ecel şerbetini içti duydun mu

Evliyalar şu mahluğu terk etti
Muhammed'e ümmetini yoklattı
Nasip kapıların çaldı kirletti
Zulmet kapısını açtı duydun mu

Evliyanın buyruğundan çıktılar
Canlarını cehennemde yaktılar
Şu mahluğun işlerine baktılar
Allah bu mahluktan geçti duydun mu

Abdal Dedem eydür eremediniz
Kör idi gözünüz göremediniz
Yetmiş yıl dolandı bilemediniz
Zöhre yıldız gibi açtı duydun mu⁴²³

81. Bire Bağladım Gönlümü (Özümü)

Cevlan ettim çar köşeyi
Bire bağladım gönlümü
Kavli Sadık ikrar birdir

⁴²³ Doğanay, a.g.e., 80.

Nura bağladı gönlümü

Gönül içinde gizli han
Mahrum kalmaz doğru bakan
İnsan gönlünde kırk makam
Pire bağladım gönlümü

Hub avaz dilerik zare
Üç sünnetin farzın ara
Cemal de okunan süre
Nura bağladım gönlümü

Sıdk ile tuttuk demandan
Gönlümüz hâli gümandan
Efendim ayırma imandan
Pire bağladım özümü

Abdal Dedem hayran sana
Abu Kevser derde şifa
On iki farzı kifaye
Ona bağladım özümü⁴²⁴

82. Didarı Cemalı Gören Ağlamaz (Giren Ağlamaz)

Ta ezelden dostun yüzünü görüp
Didarı cemalı gören ağlamaz
Ulaşıp mürşidin eteğin tutup
Özünden benliği iran ağlamaz

Ali Muhammed girdi irfana
Hatice Fatima sır ehli cana

⁴²⁴ Doğanay, a.g.e., 91.

Birledi özünü ulu dergâha
Sıtkınan irfana giren ağlamaz

Sahip zaman yakın yola gelirse
Hasan Hüseyin'in ahın alırsa
Erenler demina her ne gelirse
Hak deyip hayıra gören ağlamaz

Ol İmam Zeynel'in nurunu görüp
Ol İmam Bakır'ın sırrına varıp
Cafer-i Sadık'ın darına durup
Burda sivalini veren ağlamaz

Musa-yı Kazım'ın dolusun içip
Ol İmam Rıza'nın yurduna göçüp
Küfür köprüsünü bırakıp kaçıp
İmam deryasına dalan ağlamaz

Taki Naki Askeri'yi bir bilen
Ali zahirdedir Mehdi'dir gelen
Kırklar meydanında her daim olan
Sıtkınan irfana giren ağlamaz

Abdal Dedem tutar yüksek uçamam
Teslim yol oğluyum⁴²⁵ yoldan kaçaman
Dört kapıdan kırk makamdan geçemem
Bir olup birliğe yeten⁴²⁶ ağlamaz⁴²⁷

⁴²⁵ “Teslim olan yol oğlu”

⁴²⁶ Şiirde “biten” olarak geçmektedir. Ancak mana olarak “yeten” kelimesi kullanılmalıdır. Bkz. Doğanay, a.g.e., 108.

⁴²⁷ Doğanay, a.g.e., 108.

83. Elesie Gününden Kalbimiz Niyaz

Sivas'a erdim ki konaklar beyaz
 Elesie gününden kalbimiz niyaz
 Sakalı bıyığı ettiler tıraş
 Cihanın sahibi Ali gel yetiş

Sivas'ı sorarsan küçük kasaba
 Dartar düşünürüm gelmez hesaba
 Yıldız Dağı dokuzları desene
 Umut sende kaldı Hubuyâr Dedem

Menemen'e indim bir uzun boğaz
 Aha ben gidiyorum şenelsin Sivas
 Solumda Dokuzlar'a kıldım bir niyaz
 Umut sende kaldı Hubuyâr Dedem

Tokat'a indim de valilik işi
 Mercimek dağı da geliyor karşı
 Turhal'a inince anladık işi
 Umudumuz sende Hubuyâr Dedem

Ali Ateş şiirleri eklerim
 Türk oğluyum vatanımı beklerim
 Albayrak bizimdir solmaz renklerimiz
 Umudumuz sende yaradan Hüda

84. Şah Hüseyin Üstadımız (Yüz Turabı Biz Turabı)

Yüz turabi gülem yüzü
 Şah Hüseyin üstadımız
 Gönül daldan dala konmaz
 Birliğe bağlı özümüz

Dersin veren kadim hoca
 Günde bin bir niyazım var
 Kerbela'da ser vermişiz
 Yüz turabi biz turabi

Dostunan girdim küfeye
 Tabip el çal bu yareye
 Bağlanmışım bir bezaya
 Yüz turabi biz turabi

Hâl olup kürede pişen
 Kaynayıp koyulup coşan
 Gayretim kılıcın kuşan
 Yüz turabi biz turabi

Rıza'ya indi bu niyaz
 Gir içeri görme ayaz
 Müminlerin kalbi beyaz
 Yüz turabi biz turabi

Abdal Dedem kıldık biat
 Ondan umarık hidayet
 Birlikte olur ibadet
 Yüz turabi biz turabi⁴²⁸

85. Hoş Geldiniz Hoş Geldiniz (Hoş Geldiniz)

Uzak yoldan gelen dostlar
 Hoş geldiniz hoş geldiniz
 Kadir kıymet bilen dostlar
 Hoş geldiniz hoş geldiniz

⁴²⁸ Doğanay, a.g.e., 94.

Gelişiniz uzak yoldan
 Soralım hatırdan hâlden
 Dilleriniz tatlı baldan
 Hoş geldiniz hoş geldiniz

Sizde mevlanın ilhamı
 Gönlümden attınız gamı
 Ziyaret ettin dedemi
 Hoş geldiniz hoş geldiniz

Benim ceddim Hubuyâr'dır
 Hünkâr'ınan özü birdir
 Onlara niyazım vardır
 Hoş geldiniz hoş geldiniz

Sunucunuz kurucunuz
 Mevlam olsun korucunuz
 Güzel ilham verciniz
 Hoş geldiniz hoş geldiniz

Bu ilham size mevladan
 Aşktır insanı söyleten
 Su için bizim yayladan
 Helâl olsun hoş geldiniz

Burası Hubuyâr köyü
 Abu hayat soğuk suyu
 Erenlerden içmiş meyi
 Misafirler hoş geldiniz

Mehman demek Ali kendi
 Ikrara bağlanmış bendi
 Köylü ve memur efendi
 Hoş geldiniz hoş geldiniz

Sefa nazar sürünüze
 Ufağınız irinize
 Kurban olam pirinize
 Hoş geldiniz hoş geldiniz

Yâr Hünkâr olan derneği
 Onlar dünyanın örneği
 Nasip etti dost görmeyi
 Dostlar canlar hoş geldiniz

Hubuyâr hünkârın yeri
 Önünde koymuştur seri
 Ta geçen günlerden beri
 Seven dostlar hoş geldiniz

Atatürk büyük korucu
 Cumhuriyeti kurucu
 Gence⁴²⁹ emanet verici
 Sevgili dost⁴³⁰ hoş geldiniz

Şeriat bir büyük gemi
 Tarikat denizin namı
 Marifet dalgıç ilhamı
 Yüzen dostlar hoş geldiniz

⁴²⁹ “Gençliğe”. Bkz. Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 321.

⁴³⁰ “dostlar”

Hakikat inci incitme
Sakın yanlış yola gitme
Atanın yolun unutma
Mirim canlar hoş geldiniz

Kültürleşip konuşalım
Yol uğruna çalışalım
Muhabbetle hallaşalım
Mehman canlar hoş geldiniz

İnsanlar cahil kalmasın
Yoldaşı şeytan olmasın
Bahtını kara bilmesin
Yoldaşlarım hoş geldiniz

Burası Tozanlı başı
Hızır Hubuyâr'ın eşi
Hıdır Ellez'in kardaşı
Kardeş eşler hoş geldiniz

Yaylamız var yüce yerde
Ahtım başımdaki karda
Hem gurbette hem de burda
Duran dostlar hoş geldiniz

Kalpten kalbe yollar gider
Müminler ikrarı güder
Büyük küçük birer birer
Gönül dostu hoş geldiniz

Sözüm söyleyim bu sıra

Sakın kalmayın kusura
 Ayak uydurun asıra
 Çağdaş dostlar hoş geldiniz

Özgür ve çağdaş olalım
 Lâiklik nedir bilelim
 Herkesle kardeş olalım
 Kardaşlarım hoş geldiniz

Söyle Bektaş Ali sözü
 Mevladan ayırma özü
 Kucaklarım hepinizi
 Cümle dostlar hoş geldiniz⁴³¹

86. Ali Dergâhına Doğru Yönümüz (On İki İmam)

Kâmili mürşütten tuttu elimiz
 Ali dergâhına doğru yönümüz
 Hızır bilir cümlemizin hâlimiz
 Dilimde ezberim On İki İmam

Muhammed Ali'yi severiz candan
 Hasan'la Hüseyin ayrılmaz ondan
 İmam Zeynel'in zindanı gülden
 Dilimde ezberim On İki İmam

Biz severiz Hacı Bektaş Veli'yi
 Şah İmam Bakır'dan içtik doluyu
 İmam Cafer fark eyledi ganiyi
 Dilimde ezberim On İki İmam

⁴³¹ Temel, a.g.e., 151-155; Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 321-322.

Musa-yı Kazım'dır fark ettik izi
 Ol İmam Rıza'ya sürelim yüzü
 Hak turabı Naki kıldık niyazi
 Dilimde ezberim On İki İmam

Kayıt olduk din yolunda askere
 Methi dedem divan kurar postlara
 Der Abdalım haber olsun dostlara
 Dilimde ezberim On İki İmam⁴³²

3.3 HUBYÂR SULTAN'IN ŞİİRLERİNİN ANALİZİ

Şiirler, şiirin ikinci dizesindeki son kelime/kelimelerin alfabetik sırasına göre verilmiştir. Toplam 86 şiir dize sayılarına ve konularına göre analiz edilmiştir. Şiirlerin dizini çalışmamızın sonunda verilmiştir.

3.3.1. Şiirlerin Biçimsel Özellikleri

Gerek Hubyâr Sultan'ın yazmış olduğu düşünülen şiirlerin gerekse de Hubyâr Sultan'a yazılan şiirlerin analizinde şekil ve yapı özellikleri bakımından şiirlerin dize sayılarına göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Diğer bir sınıflandırma da şiirlerin hece sayısına göre yapılmıştır.

Dörtlük Sayılarına Göre Şiirler: Yazılan seksen altı şiirin sekizi hariç diğer kalanları dörtlüklerden oluşmaktadır. Bunlardan biri yirmi, biri otuz mısradır. Kalan şiirlerin ise dörtlük sayıları değişmekle birlikte üzerlerine bir, iki ve beş mısra eklenmiştir. Görüldüğü gibi bu sekiz şiir kendi içinde bir tutarlılık göstermemekle beraber serbest biçimde yazılmıştır demek de yanlış olmayacaktır.⁴³³

⁴³² Doğanay, a.g.e., 107.

⁴³³ Serbest yazım gelenekte olmamasına rağmen şiirlerin zamanla unutulmuş olabilmesiyle ilgilidir.

Dörtlüklerden Oluşan Şiirler

2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86 numaralı şiirler dörtlüklerden oluşan şiirlerdir.

Üç Dörtlük: 2, 14, 63 numaralı şiirler.

Dört Dörtlük: 12, 13, 16, 19, 20, 21, 25, 27, 29, 30, 38, 48, 51, 56, 67, 70, 72, 74, 78, 79 numaralı şiirler.

Beş Dörtlük: 4, 5, 6, 9, 23, 31, 36, 41, 42, 60, 61, 66, 75, 80, 81, 86 numaralı şiirler.

Altı Dörtlük: 8, 10, 18, 24, 26, 37, 40, 43, 45, 49, 50, 55, 58, 65, 68, 73, 84 numaralı şiirler.

Yedi Dörtlük: 7, 11, 22, 28, 35, 54, 57, 62, 64, 76, 82 numaralı şiirler.

Sekiz Dörtlük: 44, 69 numaralı şiirler.

Dokuz Dörtlük: 17, 34, 46, 59 numaralı şiirler.

On Dörtlük: 47 numaralı şiir.

Yirmi İki Dörtlük: 85 numaralı şiir.

Yirmi Sekiz Dörtlük: 33, 52 numaralı şiirler.

Dizelerine Göre Şiirler:

Yirmi Dize: 77 numaralı şiir.

Otuz Dize: 3 numaralı şiir.

Koşma Düzeninde Olmayan Şiirler

53 numaralı şiir, altı dörtlükten oluşmakla birlikte, üzerine bir ve sonra da iki mısra eklenmiştir.

Beş Dize Eklemeli Şiirler

Üç Dörtlük + Beş Mısra: 71 numaralı şiir.

Beş Dörtlük + Beş Mısra: 8, 32 numaralı şiirler.

Dokuz Dörtlük + Beş Mısra: 39 numaralı şiir.

On Üç Dörtlük + Beş Mısra: 1 numaralı şiir.

Kullanılan Hece Sayısına Göre Şiirler: Yazılan şiirler hece ölçüsünün sekizli ve on birli kalıplarıyla yazılmıştır. Ancak belli düzende yazılmayan şiirlerin yine hece sayıları da değişmektedir. Serbest yazılan bu şiirlerde yedi, sekiz, dokuz, on bir, on iki, on üç, on dört, on beş ve hatta on altı heceye de rastlamak mümkündür. Toplamda 25 adet sekizli hece ölçüsü ile, 56 adet de on birli hece ölçüsü ile yazılmış şiir vardır. Geriye kalan şiirler de belli bir kalıba göre yazılmayıp serbest ölçüdedirler.

Sekizli Hece Ölçüsü ile Yazılan Şiirler: 2, 3, 4, 6, 8, 9, 16, 19, 21, 23, 24, 34, 40, 46, 49, 50, 53, 64, 68, 70, 71, 79, 81, 84, 85 numaralı şiirler.

On Birli Hece Ölçüsüyle Yazılan Şiirler: 1, 5, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 82, 86 numaralı şiirler.

Bu bölümde şiirlerin analizi yapılırken öncelikle şiirlerin dörtlük sayıları incelenmiş, daha sonra şiirlerin hece sayılarına göre bir tasnifi yapılmıştır. Bu tasniflerden de şiirlerin çoğunun kararlı bir yapısının olduğu sonucuna varılmıştır.

3.3.2. Şiirlerin Konularına Göre Tasnifi

Konularına göre tasnif edilirken, yazılan şiirler âşık tarzı şiirler ve tekke şiirleri olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Zaten Alevilik – Bektaşilik şiir geleneğinde tekke şiir tarzının olması kaçınılmazdır. Çalışmamızda yer alan ancak dinî içerikli olmayan şiirler de âşık tarzı şiirler olarak ele alınmış ve bu şekilde bir sınıflama yoluna gidilmiştir.

Âşık Tarzı Şiirler: 7, 15, 19, 21, 22, 27, 36, 38, 43, 62 numaralı şiirler.

Tekke Tarzı Şiirler: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86 numaralı şiirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE HUBYÂR SULTAN GELENEĞİ

4.1.HUBYÂR SULTAN ÜZERİNE YAPILAN ÖRGÜTLENMELER

1. HUBYÂR (KÜLTÜR) VAKFI

Hubyâr Vakfı ilk olarak 1562 yılında Hubyâr Abdal (tarihte bilinen ikinci Hubyâr) tarafından kurulmuştur. Bugün Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Hubyâr köyünün bulunduğu ve Gürgençukuru diye adlandırılan bölge Hubyâr Vakfı'na bağışlanmıştır.

1826'da II. Mahmut'un Yeniçeri ordusunu kaldırıp Alevi tekkelerini, ocaklarını ve vakıflarını kapatması ile faaliyetleri sonlandırılan Hubyâr Vakfı 264 yıl boyunca Hubyâr Sultan evlatları tarafından yönetilmiştir.

2005 yılına gelindiğinde tamamı Hubyâr Sultan'ın soyundan gelen ve ocakzâde olan Hubyâr köyünde daha önce muhtarlık, dernek başkanlığı, dedelik, cem âşıklığı (zakirlik), sivil toplum yöneticiliği gibi çeşitli görevler yapmış isimler bir araya gelerek Hubyâr Türbesi'nin köylüler tarafından ortaklaşa yönetilmesini talep etmişlerdir. Fakat türbenin anahtarını elinde tutan Temel ailesi bu isteme karşı çıkmış ve türbeyi kendi mülkleri gibi yönetmeye devam etmişlerdir. Araya giren çeşitli Alevi aydınlarının, Alevi sivil toplum örgütlerinin çabaları sonuçsuz kalınca köylüler, köyde bulunan 41 soyismin, 38'inin temsilcilerinin ve sülâlerin tamamına yakınının katılımı ile Hubyâr Vakfı'nı kurmuşlardır. Almus Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 24 Mart 2006 tarihli kabulü ile kurulan Hubyâr Vakfı, kendisini 1562 yılında Hubyâr Derviş tarafından kurulan ve 1862'den sonra kapatılan Hubyâr Vakfı'nın devamı saymaktadır.

Hubyâr Vakfı kendisini şu sözlerle tanımlamaktadır: *“Vakfımız Hubyâr Sultan'ın çizgisi, hak, hukuk, adalet, özgürlük, eşitlik, birlik, beraberlik, dayanışma, paylaşım gibi ilkelere sadık kalırken, çağdaş demokrasiden, lâiklikten, ulusun birliği, bayrağının teklifi Kuva-yı Milliye sınırlarını esas alarak, üniter Türkiye Cumhuriyeti ve yüce önder Mustafa Kemal Atatürk'ün çizgisinin takipçisi ve savunucusu olacaktır. Hubyâr'a ve tüm Hubyâr mensuplarına ait olan vakfımız dedelerden çok taliplerindir. Vakfı yeniden hayata geçirmiş olan insanlar sadece bir vesiledir. Vakfımız önce taliplerin sonra Hubyâr torunlarıdır.”*

Hubyâr Vakfı özelde Hubyâr ve Hubyâr mensuplarının eğitim, sağlık, kültür ve ekonomik dayanışmasını sağlamayı, Hubyâr Sultan öğretisinin, inancının, kültürünün yaygınlaşmasını, tanıtımını gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Her türlü çağdaş normları bölgesine taşıyarak demokratik değişim ve dönüşüm sürecine lokomotif olmayı ilke edinen Hubyâr Vakfı, bölgesine her türlü çağdaş hizmetlerin gelmesine öncülük etmeyi, çevreye duyarlılığı geliştirmeyi ve üreten toplum bilincini sağlamaya çalışmayı ilke edinmektedir.

Hubyâr Vakfı kuruluşunun hemen ardından İstanbul Karacaahmet Dergâhı'nda tüm Hubyârlıların katılımı ile Birlik Cemi düzenlemiştir. Bu anlamda bir ilki gerçekleştiren Hubyâr Vakfı, 2006 Temmuz ayında Hubyâr köyünde, Hubyâr Sultan Türbesi'nin önünde düzenlediği etkinlik ile de Hubyâr Vakfı Genel Merkez binasının açılışını yapmıştır.

Sonraki süreçte dayanışma geceleri, bayramlaşma törenleri gibi sosyal etkinlikler düzenleyen Hubyâr Vakfı, Hubyâr köyünde gerçekleştirilen tapulama ve erezyona karşı bölge ağaçlandırma çalışmalarına da öncülük etmiştir.

Günümüzde Hubyâr Türbesi'nin mülkiyet sorunu Hubyâr köyü muhtarlığı ile türbenin anahtarını elinde bulunduran Temel ailesi arasında mahkeme aşamasındadır. Yerel mahkemenin, Hubyâr Türbesi'nin köy muhtarlığı idaresine verilmesi yönündeki çeşitli kararlarını Temel ailesi Yargıtay'a taşıyarak temyiz safhasına götürmüştür. Hubyâr Vakfı bu süreçte Hubyâr köyü muhtarlığına destek vermekte, türbenin idari ve mülki sorumluluğunun bir aileden alınarak tüm köylülere sürdürülmesini istemektedir.

Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğünden vakfın adı Hubyâr Kültür Vakfı olarak bildirilmiştir. Vakfın tescil kararını veren mahkemenin adı, karar tarihi ve numarası şöyledir: Almus Asliye Hukuk Mahkemesinin 24.3.2006 tarihli ve E: 2005/84, K: 2006/13 sayılı kararı.

Vakfın amacı; Anadolu inanç önderlerinden Hubyâr Sultan'ın öğretilerini ulus ve uluslararası alanda bir bütünlük içinde ele alarak araştırmak, belgelemek ve yararlı sonuçlar elde etmek üzere tanımlamak, geliştirmek, yaşatmak ve geleceğe aktarmak; Hubyâr Sultan'ın yaşadığı yer olan Hubyâr köyü ile çevresinin gelişimini sağlamaktır.

2. HUBYÂR KÖYÜ KÜLTÜR VE SOSYAL YARDIMLAŞMA DERNEĞİ

Türkiye'nin bilinen en eski köy derneklerinden biri olan Hubyâr köyü Sosyal Yardımlaşma Derneği, Hubyârlıların geçmişinde çok önemli bir yer tutan Veli Sezer'in öncülüğünde 1967 yılında kurulmuştur. Bugünkü başkanlığını Metin Yılmaz yapmaktadır.

Türkiye'nin en eski köy derneklerinden biri olan Hubyâr köyü Sosyal Yardımlaşma Derneği 1967 yılında, ailesini, sevdiklerini, topraklarını, Hubyâr'ı, Hubyâr köyünün yaslandığı ve kutsallık addedilen Tekeli Dağı'nı bırakarak iş için İstanbul'a gelen bir avuç Hubyârlının zor şartlar altında Kasımpaşa'nın bekâr odalarında yaşadıkları dönemlerde sırtlarını birbirlerine dayamak için kurdukları bir dernektir.

O yıllarda Veli Sezer'in Kasımpaşa'da bulunan kahvehanesi Hubyâr'dan İstanbul'a gelen köylülerin ilk ayak bastığı, sığındığı, buluştuğu mekân konumunda idi. 1960'lı 1970'li yıllarda İstanbul'da yaşayan Hubyârlıların nerede ise tamamı Beyoğlu'nun bir semti olan Kasımpaşa'da kalmakta; Beyoğlu civarında çalışmaktaydı. İstanbul'un farklı bölgelerinde çalışan Hubyârlılar da en az 2-3 günde bir Veli Sezer'in kahvehanesini ziyaret etmekte, köyden yeni gelenlerle buluşup konuşmaktaydılar. Böylece telefon gibi bir iletişim aracının dahi olmadığı dönemlerde köyle ilgili haberler alınmaktaydı.

Gerek Hubyâr köylülerinin gerekse de dedesi talibi tüm Hubyâr Ocağı mensuplarının "*Hubyârlıların Sivil Toplum Örgütlenmesinin Piri*" olarak gördükleri Veli Sezer'in (Ecögün oğlu) öncülüğünde kurulan Hubyâr köyü Derneği ilk dönemlerinde Hubyâr köyünün yolu olmak üzere zamanla bir yığın çalışma yapmıştır.

İlk olarak dönemin dernek başkanı ve Hubyâr Vakfı Kurucu Genel Sekreteri Zülfikar Yıldırım'ın öncülüğünde 1997 yılında Hubyâr Sultan Anma Etkinliği düzenleyen Hubyâr köyü Derneği, çeşitli dönemlerde ara verse de bu geleneğini günümüzde de sürdürmeye çalışmaktadır.

3. HUBYÂR EĞİTİM VAKFI

Başkanlığını Hıdır Temel'in yaptığı Hubyâr Eğitim Vakfı, Hubyâr Türbesi etrafında oluşan mülkiyet tartışmalarının ardından 2006 yılının Temmuz ayında kurulmuştur. Hubyâr köyünde bulunan 41 soyismin 19'undan temsilcilerin katılımı ile kurulan Hubyâr Eğitim Vakfı'nın bazı kurucuları da Hubyâr Ocağı'na mensup birkaç köyden oluşmaktadır. Hubyâr Türbesi'nin mülkiyetiyle ilgili sürdürülen süreçte Hubyâr köyü Muhtarlığı ile mahkemelik olan Temel ailesinden sekiz temsilcinin bulunduğu Hubyâr Eğitim Vakfı, adli mercilere başvurarak Temel ailesinin yanında mahkemeye müdâhil olarak katılmak istemişse de bu başvuru reddedilmiştir. Kuruluş senedinde amacını, "Vakfın amacı, ülkemiz koşulları dâhilinde, ileriye bakan, yenilikçi, yaratıcı bir eğitim sistemi oluşturabilmek için çalışmalarda bulunmak, ülkemizin eğitim seviyesinin yükselmesine katkıda bulunmak ve muhtaç öğrencilere yardım etmek, her türlü eski ve yeni eserin korunup yaşamasına, eğitime sunulmasına destek olmaktır." diye ifade eden Hubyâr Eğitim Vakfı'nın merkezi İstanbul'dur.

4. HUBYÂR SULTAN ALEVİ KÜLTÜR DERNEĞİ

Hubyâr Sultan Alevi Kültür Derneği, ülkemizdeki Alevi inancına mensup yurttaşlar tarafından önemli bir gün olan Sivas Katliamı'nın yıldönümünde kurulmuştur. Alevi örgütlenmesinin de kırılma noktalarından biri olan 2 Temmuz 1993 Sivas Katliamı'nın dokuzuncu yıldönümü olan 2 Temmuz 2002 tarihinde kurulan Hubyâr Sultan Alevi Kültür Derneği, Hubyâr köyü ile ilgili bir örgütlenme olmayıp bir Alevi örgütü olma iddiasındadır. Kurucularının ve üyelerinin önemli bir çoğunluğu Hubyâr köyü mensubu olmayan ama Hubyâr Ocağı talibi olan isimlerden oluşmaktadır. Dernek içinde kısmen Hubyâr Ocağı'na mensup olmayan başka Alevi yurttaşlar da bulunmaktadır.

Alevi Bektaşî Federasyonu'nun kurucu derneklerinden olan Hubyâr Sultan Alevi Kültür Derneği, bugüne dek İsmail Onarlı ve Ali Kenanoğlu tarafından hazırlanan "Hubyâr Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri" kitabı ile Mehmet Sarıyar tarafından hazırlanan "Hubyâr Sultan Ocağı Uygulamaları ile Alevi Yolu-Erkânı" adlı kitapları yayımlamıştır.

Dernek kuruluş amacını; “Özelde Alevi kültür ve inancı içerisinde özgün ve otantik bir yapıya sahip olan Hubyâr-Sıraç kültürünün günümüzdeki yozlaşma karşısında, kültürel değerlerini korumak ve tanıtmaktır. Genelde ise Alevi inancı ve kültürüne, birlikteliğine hizmet etmek ve bu ülkenin aydınlık yüzü Aleviliğin asimile edilme çabalarının karşısında durmaktır.” diye açıklamaktadır.⁴³⁴

4.2. HUBYÂR OCAĞINDAKİ BÖLÜNMELELER (GÜNÜMÜZDE HUBYÂR OCAĞININ TEMSİLCİLERİ)

Hûbyâr Sultan Ocağı 1820’li yıllarda Yeniçeri Ocağı’nın (1826) kapatılması ve Kızılbaş Alevi Bektaşî dergâhlarının dağıtılması sürecinden nasibini almıştır. Tokat-Almus-Hûbyâr köyünde bulunan dergâh o dönemde Osmanlı’nın teşvikiyle etrafta bulunan Sünnî köylerden toplanan insanlarca köylülerin gözleri önünde yıkılmıştır. Bu yıkım sonrasında Ocak merkezi olan Hûbyâr köyünün etkinliği geçici olarak sona ermiş ve merkez Hûbyâr Dedeleri’nin de oluruyla Tokat-Zile-Acısü köyüne taşınmıştır. Bu dönemden sonra takip eden çeşitli olaylar ve sebeplerle (iç çekişmeler) Hûbyâr Sultan Ocağı ikiye ayrılmıştır:

1. Anşabacılar: Yukarıda anlatılan ayırım neticesinde Anşabacı Ocağı ismiyle yeni bir “Babağan (Babacılar) kolu”⁴³⁵ olmuştur. (Anşa Bacı kocası Veli Baba’nın ölümünden sonra başa geçer ve dergâhta ağırlığını hissettirir, bu sebeple de Ocak, Veli Baba’nın adıyla değil hanımı Anşa Bacı’nın ismiyle anılır.) Daha sonra yaşanan bu ayırım nedeniyle iki grup arasında çok yoğun tartışmalar, çatışmalar ve iftiralar günümüze kadar süregelmiştir.

Anşa Bacı, Acısü köyünden Kurdoğlu Veli’nin hanımıdır. 1800’lü yılların ikinci yarısında yaşamıştır. O dönemlerde Kurdoğlu Veli bölgede düğünlerde ve bayramlarda davul çalan bir kişidir. Aynı zamanda Hûbyâr köyünde bulunan Hûbyâr Ocağı Dedesi Hatip Efendi’nin dervişidir (sofusudur). Hatip Efendi adına köyde ve bölgede taliplerinin ihtiyacını karşılamakta, cemlerini yürütmektedir. Veli Baba’nın bulunduğu Acısü köyü, cemleri Veli Baba’nın yürütmesi dolayısıyla, âdeta Hûbyâr

⁴³⁴ K-5: Kantekin, Murat. Bkz. Ekler, Kaynak Kişiler Tablosu.

⁴³⁵ Işık, Caner, “Derviş Ruhan” Örneğinde Alevi Bektaşî Dervişlik Geleneği, yayımlanmamış doktora tezi, Van 2008, s.88.

Tekkesi'nin yerini almıştır. Tüm Sıraçlar bu köye Veli Baba'yı ziyarete gelir olmuş, Veli Baba kısa sürede tüm Hûbyâr taliplerini kendisine bağlamıştır.

Ne var ki bu durumdan hoşnut olmayan insanlar vardır. Bunların başında “Hıdır Derviş” gelir. Hıdır Derviş artık bu duruma dur denilmesi gerektiğine ve Hûbyâr Tekkesi'nin eski itibarına kavuşması gerektiğini düşünen bir kişi olarak ortaya çıkmıştır. Rivayetlere göre, Erzurum'da askerlik yaparken Veli Baba'nın Hûbyâr köyünde (İmizagil denilen yerde) Cem yürüttüğünü görür ve tüfeğini yerine nöbetçi dikerek Hûbyâr köyüne gelir. Ceme karışır. Hıdır Derviş cemde bilgi ve becerisiyle Veli Baba'yı devre dışı bırakır; Hûbyâr köyü de Veli Baba'ya bağlanmaktan vazgeçer. Hıdır Derviş, Hûbyâr Ocağı'nı yeniden alevlendirir ve Hûbyâr Dedeleri, taliplerine sahip çıkmaya başlarlar. Bundan sonra Veli Baba'nın başını çektiği Babacılar ile Hıdır Derviş'in başını çektiği Dedeciler arasında büyük çekişmeler yaşanır.

Bu ocağın dedelerinin mensup olduğu ailelere genel olarak halk arasında Veli Baba Ocağı ve Kurdoğlu Ocağı diyenler de vardır. Bu ocak mensupları kendilerini Baba olarak nitelerler. Anşa Bacı'nın soyundan gelen “Kurt” soyadlı aile yani Babalar bugün Tokat'ın Zile ilçesine bağlı Bultu köyünde bulunmaktadır. Hiyerarşik olarak babaların altında köylerde cem yürütenler ise “sofu” olarak adlandırılırlar. Hûbyârlılar bu ocağı kendilerinden doğmuş bir ocak kabul ederler ve dolayısıyla Anşa Bacılı taliplerini de kendi talipleri sayarlar. Hûbyâr ocağından doğmuş bir kol olduğu söylenebilir. Tokat yöresi başta olmak üzere Sivas, Amasya ve Yozgat'ta da Anşa Bacılı talipleri başka bir adla Sıraç toplulukları vardır.⁴³⁶

Bazı köylerde her iki grup birlikte yaşasa da cemleri ayrı ayrı yapılmaktadır. Hattâ bazı köylerde cem evleri dahi ayrıdır. Örneğin Ulutepe (Kelit) Kasabası'nda Anşa Bacılılar ile Dedeciler'in Cem Evleri ayrıdır.

Anşa Bacı Anadolu Aleviliği'nde bir kadın postnişin olarak da çok önemli bir yere sahiptir. Aleviliğin kadına verdiği değeri ve Alevilik'teki kadının yerini belirlemek ve örneklemek için oldukça belirgin bir örnektir.

⁴³⁶ Yaman, Ali, “Rus Araştırmacı V. A. Gordlevski'nin Alevilik-Bektaşilik Araştırmalarına İlişkin Düşünceler”, Kırkbudak Dergisi, S.1, s.70; Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 163-167.

2. Hüseyin Ağalılar: Hûbyâr Ocağı içerisinde yer alan ve kimilerine göre Babacılar kimilerine göre de Dedeciler grubu içerisinde yer alan önemli bir topluluk da Hüseyin Ağa grubudur. Hüseyin Ağa; Hüseyin Ağa'nın torunu ve bugün bu topluluğun hizmetlerini yürüten Eraslan Doğanay'ın beyanatı ve kendi derlemelerine göre Hûbyâr evlâtlarından Hüseyin Abdal evlâdı Mustafalılar grubuna tâbidir.

Anşa Bacılılar Hüseyin Ağa ile ilgili olarak şu görüşleri ifade etmektedirler: "Veli Baba sağlığında Hûbyâr köyünden bir öksüz çocuğu yanına almış ve onu Çayır köyüne yerleştirmiştir ve o öksüz çocuğa kızını vermiştir. Veli Baba'nın kızı ile Dede çocuğunun dünyaya İncir Mehmet - Hüseyin Ağa - Mustafa Ağa isminde üç evlâdı gelmiştir. Anşa Bacı'nın sürgün yıllarında⁴³⁷ Hüseyin Ağa damat durumunda olması sebebiyle de aşirete sahip çıkmıştır. Anşa Bacı'ya tâbi Sıraçların tarikatını yürütmüştür. Bu sebeple de kendisine birçok Sıraç topluluğu talip olmuştur." denilmektedir.

Bu konu ile ilgili olarak Eraslan Doğanay ise şunları söylemektedir: "Hüseyin Ağa, Mustafa Abdal sülâlesinden Nebi Şeyh evlâdı Hasan Baba'nın oğludur. Kökeni Hûbyâr Sultan'a dayanmaktadır. Anşa Bacılılar'dan bizim bir kız almışlığımız yok. Aksine onlar dedemin bacısı olan Gülizar Bacı'yı almışlardır. Gülizar Bacı, Hasan Baba'nın karısıdır (Rüstem Baba'nın annesi). Veli Baba Dedemin Babası (Hüseyin ağanın Babası) olan Hasan Baba'nın amcası ve şu an türbesi Tokat - Zile – Çayır köyünde bulunan Hacı Şeyh'in sofusuymuş. Ben Dedemin zamanına yetiştim, tüm bunları kendisinden dinledim. Dedem Anşa Bacı'yı bizzat hatırlamaktaydı. Kendisi Babasının atının terkinde Anşa Bacı'yı karşılamaya gittiğini söylerdi."⁴³⁸

Görüldüğü gibi yakın bir geçmişte Hubyâr Ocağı, ocağa mensup olan dede ve taliplerin oluşturduğu Tekkeliler, Anşabacılılar ve Hüseyin Ağalılar olmak üzere üçe ayrılmıştır. Bu ayrım, elle tutulacak sebepler neticesinde olmasa da günümüzde de devam etmektedir. Ocak olarak, Anşabacılılar da Hüseyin Ağalılar da yine Hubyâr Ocağı'na mensupturlar.

⁴³⁷ Veli Baba'nın vefatından sonra başa geçen Anşa Bacı'dan hoşnut olmayan kimseler, Anşa Bacı'yı "Kızılbaşlık propagandası yapıyor." diye Mutasarrıf olarak görev yapan Kazova'da Haruk Çiftliği sahibi Bekir Sami Paşa'ya şikâyet ederler. Anşa Bacı çocuklarıyla beraber üç yıl Şam'a sürgüne gönderilir. Sürgün bittikten sonra köyüne geri döner. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 166.

⁴³⁸ Kenanoğlu-Onarlı, a.g.e., 170.

4.3.ÖRGÜTLENMELER VE HUBYÂR SULTAN GELENEĞİNİN OLASI GELECEĞİ

Alevi Bektaşî örgütlenmesinin tarihine bakılacak olursa, bu örgütlenmenin belkemiğini tekke, zaviye, dergâh, türbe gibi kurumların oluşturduğu görülmektedir. Ancak bu kurumların da sosyal işlevinin yanı sıra, daha çok inanç merkezli oldukları için, tarih süzgecinde zaman zaman takılı kaldıkları bilinmektedir.

Şöyle ki Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da Osmanlı padişahlarından II. Mahmut tarafından kaldırılmasıyla bu kurumlar ilk darbesini almıştır. İkinci kere de 1925'te tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ile kurumların işlev ve görevleri durdurulmuştur. Bu zaman dilimlerinden sonra asıl işlev ve güçlerini yitiren tekke, türbe gibi inanç merkezli kurumlar köy tüzel kişiliğine ait duruma gelmiştir. Bu yüzdendir ki Hubyâr Sultan Türbesi de Hubyâr köyünde yönetim, idare ve bakım açısından karmaşa içerisinde kalmış, siyasi çekişmelere kadar gidilmiştir. Türbenin bulunduğu yerin, bugün tekkenin postnişinliğini yapan Mustafa Temel tarafından aile mezarlığı adı altında şahsa ait olduğunu belirtmesi bu durumun altında yatan temel sebeptir. Bu sebeple köy, ikiye ayrılmış, hatta mahkemelik olunmuştur.

Hubyâr Sultan geleneğindeki ocaklık ve özellikle dedelik kurumu da günden güne asıl işlevini yitirmektedir. Bugün Alevi Bektaşî geleneğinin geçmişe nazaran etkililiğini yitirmesinin temelinde de bu siyasi yapılanış yatmaktadır.

Görülen o ki, yüzyıllardır öyle ya da böyle varlığını sürdürebilen bu kurum, bugün ve hatta gelecekte kargaşadan kurtulamayacaktır. Kurtulsa da devlet nezdinde varlığını idame ettirecektir. Asıl işlevini maalesef yitirmiş durumdadır. Hubyâr Sultan Türbesi'nin, ileride devlet tekelinde de olsa varlığını sürdürmesi bu geleneğin yaşatılabildiği kadar devam etmesi demektir. Belki de bugünkü durumuna nazaran var oluş ve geleneğin aktarılması yönünden bu sahipleniş, daha doğru olacaktır. Bu konuda aslolan, amaçları özde bir olan Hubyâr Sultan örgütlenmelerinin tek bir çatı altında toplanması ve tek bir amaç için -geleneğin varlığının doğru bir şekilde devam etmesini sağlamak için- hizmet etmesidir. Bu hizmet de bilimsel yollarla desteklenmelidir.

SONUÇ

“Alevi Bektaşî Geleneğinde Hubyâr Sultan” adlı çalışmamız, itina ile yürütülüp bilim dünyasına kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma sırasında konu ile ilgili yazılı kaynaklar incelenmiş, alanda derlemeler yapılarak sözlü kaynaklara ulaşılmış ve elde edilen sonuçlar aktarılmıştır. Bu bağlamda çalışmamız, sözlü geleneğin etkin olduğu bir alanın, herkes tarafından tanınabilir bir hâle getirilmesi ile sonuçlandırılmıştır.

Hubyâr Sultan, çalışmamızda Horasan batını geleneğine bağlı Türkmen bir eren olarak ele alınmıştır. Ne zaman yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. Hubyâr Sultan açtığı yolla, kurduğu ocakla taliplerini çevresinde toplamayı başarabilmiştir. Bugün, bu ocağa bağlı yurtiçinde ve yurtdışında dedeler talipler bulunmakla birlikte ocağa bağlı dört yüz elliye aşkın köy vardır. Böyle bir geniş kitleye hâkim olabilmek geleneğin gerektirdiği hoşgörü ve sevgi ile mümkün olmuştur. Aynı zamanda bulunduğu dönemde kendisi gibi birçok erenin önderliğinde Anadolu’nun Türkleşmesi, batını temelde İslamlaşması için uğraşlar vermiştir.

Dört bölümden oluşan çalışmamızda araştırmanın amacı, metodu ve alanını oluşturan Tokat ili ve Almus ilçesinden bahsedilmiştir. Sonrasında Hubyâr Sultan ve Hubyâr Sultan Ocağı incelenmiş; Hubyâr Sultan’ın menkıbevî ve gerçek hayatı üzerinde durulmuş, Hubyâr Sultan’ın bağlı olduğu yol uluları ve bu yol uluları ile olan ilişkilerine değinilmiştir. Hubyâr Sultan’ın gerçek hayatı hakkında kesin bilgiler olmadığından daha çok menkıbevî hayatı üzerinde durulmuştur. Burada anlatılan kerametlerin, birçok erenin ve tasavvuf öğretisinin kaynağını oluşturan Ahmet Yesevî’nin menkıbevî hayatında yer alan olağanüstülüklerle benzer olduğu sonucuna varılmıştır. Hubyâr Ocağı’ndaki dede-talip ilişkisinden ve yaşadıkları yerlerden; Hubyâr Sultan’ın türbesi ve maddi kültür unsurlarından bahsedilmiştir. Hubyâr Türbesi’nde Hubyâr Sultan’a ait maddi kültür unsurlarının (kazan, asa, çarık, aba...) birkaç yıl önce ziyaret edenlerce görülebilmesine rağmen bugün bu maddi kültür unsurlarının tekkede görülememesi ve nerede olduğu konusunda da bilinmezliklerin olması son derece dikkatimizi çekmiştir. Hubyâr Sultan Ocağı’nda İbadet ve Dinî Hayat konusunda gelenekte yer alan ocak, dede, cem gibi kavramlar üstünde durularak, Hubyâr Ocağı’ndaki cemler, oruçlar, dualar, semahlar hakkında bilgi verilmiş, özellikle Hubyâr Semahı’nın önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Ocak’taki ziyaret yerleri anlatılmış ve bu ziyaret yerleri etrafında teşekkül eden

inanç motifleri de işlenmeye çalışılmıştır. Bu inanç motiflerinin Eski Türk inanç sistemi Şamanizm ile benzerlikleri ve bugüne yansımaları incelenmiştir. Hubyâr Sultan'ın kendisinin yazdığı düşünülen ve kendisine yazılan şiirler ele alınmış ve bu şiirlerin analizleri yapılmıştır. Hubyâr Sultan üzerine yapılan örgütlenmeler, Ocak'taki bölünmeler, sebepleri ve Hubyâr Sultan geleneğinin olası geleceği üzerinde durularak bu geleneğin örgütlenmelerin birleşmesiyle daha kuvvetli hâle gelerek uzun yıllar var olacağı sonucuna varılmıştır.

Alevi Bektaşî geleneğinde Hubyâr Sultan adlı çalışmamız, yöntem olarak alan araştırması ve kaynak taraması olmak üzere iki temel kısımdan meydana gelmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda sözlü kültürleri olan bu gelenek yazıya geçirilmiştir. Geleneğin şifai olması çalışmamızın en zor tarafını oluşturmuştur.

Bu çalışma ile Hubyâr Sultan'ın Alevi Bektaşî geleneği içindeki yeri tespit edilmiştir. Hubyâr Sultan'ın bu kadar önemli olarak vurgulanmasının temelinde Anadolu'daki alp-erenlik geleneğinin Horasan kaynaklı olması yatmaktadır. Derlemeler sırasında Horasan'dan sık sık bahsedilmesi de bu tezi kuvvetlendirmektedir. Çalışmamızda kaynak kişilerin bu konudaki anlatımları genellikle birbirini tekrar niteliğindedir. Kimisi ise gizli kalan bu geleneğin anlatılmaması gerektiğini düşündükleri için çalışmamız sırasında sıkıntılar yaşanmıştır. Bununla birlikte Hubyâr Sultan ile ilgili birtakım belgelerin ve maddi kültür unsurlarının da saklandığı bilinmektedir.

Sonuç olarak, eski Türk inançlarındaki motiflerin, ata – ağaç - yer su(b) - orman gibi kültlerin izlerine sıkça rastladığımız Alevi Bektaşî geleneğinde, ocaklar arası *el ele el Hakk'a* yapılanış biçiminin, bu yapılanış içerisindeki cem ritüellerinin, cemlerdeki on iki hizmetin, oyun değil bir ibadet biçimi olan semahların ve en önemlisi de bu örgütlenme içerisindeki yol önderi erenlerin akıl ermez olağanüstülüklerdeki kerametlerinin, anlatıla gelen menkıbelerinin inanç unsurlu olup insanlığa yansımaları son derece önemlidir. Geleneğe sahip çıkanlarca bu kültür bir sonraki kuşağa aktarılarak hem bedeninin hem de ruhunun manevi olgunluğa erişimi ve böylece kültürün birçok zenginliğiyle kalıcılığı sağlanmaktadır. Bu yolda bilimsel araştırmacılara düşen görev ise, daha çok sözlü anlatımda yeri olan bu geleneğin yazılı olarak kayıt altına alınması ve derinlemesine incelenmesidir. Kültür değerlerinin önemini kavrayıp geleneğe ait olanı “başkalaş”tırmadan varlığını sürdürebilmemiz ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Cem: Sözlük anlamı toplanmak, bir araya gelmek olan cem, gelenekte bu anlamlardan da öte bütünleşme, tek alabilme anlamındadır.

Dar: Ayakta durmak, dar ağacındaki gibi ölü halde durmak. Hatta gelenekte Mansur Darı olarak anlatılan duruş, Hallac-ı Mansur'un ölüme giderken durduğu halin yol içindeki durma hali olduğu işaret edilir.

Dede: Yol gösteren dinî önder, rehber.

Dem: Alevilikte dem, kuralları gereği alınan içki demektir. Aynı zamanda an, soluk anlamına da gelmektedir.

Dergâh: İslam dini inanç ve felsefesinin öğretildiği okul.

Düşkünlük: Yolun gerektirdiklerini yerine getirmeyen kişinin görgü ceminde almış olduğu ceza ile bulunduğu durum. Bir başka deyişle yanlış yapan ya da geleneğe göre suçlu sayılan kişinin toplumdaki soyutlanması, dışlanması durumu.

Düvaz-ı İmam: İçinde on iki imamların ve Alevi önderlerinin adının geçtiği şiirler, nefesler, deyişler ve dualar. On iki imamlar: İmam Ali, İmam Hasan, İmam Hüseyin, İmam Zeynel Abidin, İmam Muhammet Bakır, İmam Caferi Sadık, İmam Ali Rıza, İmam Musayıl Kazım, İmamTaki, İmam Nakı, İmam Askeri, İmam Muhammet Methi.

Ehl-i Beyt: Ev halkı anlamına gelip Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, İmam Hasan, İmam Hüseyin başta olmak üzere on iki imamların da dahil olduğu soy süreğidir.

Erkân: Tarikatın emirlerini yerine getirmek; yol, yöntem.

Görgü: Alevilerin –genellikle- bir yıl içinde yaptıklarının, bu yapılanlarının yolun gereklerine uyup uymadığının dede / pir / mürşid / rehber tarafından görgü ceminde sorgulanmasıdır. Eğer kişi, toplum nazarında suç işlemeyip yanlış yapmamış ise cemde bulunanlarca görülmüş olur.

İrşad: Yola girecek olana doğru yolu gösterme. Uyandırma, nasip verme.

Lokma: Dede tarafından dualanmış yiyecektir.

Mürşid: Doğru yolu gösteren dinî önder, rehber ve dedenin bağlı bulunduğu tek önder. El ele el hakka prensibine göre en üste olan insani organizasyon.

Musahip: Yol kardeşliği. Evli bir Alevi ailenin kendisine denk düşebilecek başka bir evli Alevi aile ile dinsel bir kardeşlik tutmasıdır. Yol uygulamalarında öz kardeşlikten de ağır kuralları vardır.

Semah: Cemlerde deyişler vasıtasıyla yapılan dini içerikli dans. Alevi Bektaşî geleneğinde günahlardan, kötülüklerden arınıp nefsi terbiye etmek süreçleri semahın görsel yapısı içinde temsil edilmiştir.

Zakir: Cemlerde saz çalan, deyiş okuyan âşık. Cemlerde aşıklık yapabilmek için ikrar vermiş kişi.

KAYNAKLAR

- Abdizade Hüseyin Hüsameddin Efendi, (2008), *Amasya Tarihi*, [Çev. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş; (ilk beş cilt) Mesut Aydın, G. Aydın], 12 Cilt, Amasya Belediyesi, Amasya.
- Acıpayamlı, Orhan, (1976), “Türk Folklor Ürünü Yağmur Duasıyla İlgili Yapı ve Fonksiyon Sorunları”, *I. Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara.
- Adıgüzel, Selahattin, (2004), *Gülü Bardağ İçinde*, THK Basımevi, Ankara.
- Aksoy, Mustafa, ”Ocak-Ateş Geleneği”, www.alewiten.com, 04.01.2011, 13.58.
- Alekseyev, N. A., (1980), *Türklerin Eski İnanç Şekilleri*, Novosibirsk.
- Arslanoğlu, İbrahim, “Çubuk Yöresi Aleviliğinde Dar Kurbanı”, <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/cubukdarkurbani1.doc>. Erişim tarihi: 24.12.2010, 12.36.
- Artun, Erman, (1992), “Tekirdağ Ritüelleri ve Balkanlardaki Varyantları”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara.
- Artun, Erman, (2002), *Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Artun, Erman, “Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Ölüm, Mezar Teması”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler>, Erişim tarihi: 08.01.2011, 17.50.
- Artun, Erman, (2004), *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Atasoy, Ali Rıza, (1950), *Tokat Reşadiye İlçesi Halk Kitabı*, İstanbul.
- Aydos Vakfı, (2000), *Hizmet Duvazımları*, Yöre Aleviliğini Araştırma ve Tanıtma Komisyonu, Aydos Vakfı Yayını, Ankara.
- Aytekin, Sefer (Der.), (1958), *Buyruk*, Emek Basım-Yayımevi, Ankara.
- Bakırcı, Nedim, (2009), Halk Kültüründe Eğlence Uluslararası Sempozyumu, 11-13 Aralık, Kocaeli.
- Banarlı, Nihad Sami, (1997), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul.
- Bayat, Fuzuli, (2006), “Türk Mitolojisinde Dağ Kültü”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, C.12, S.46.

- Birdoğan, Nejat, (1995), *Anadolu'nun Gizli Kùltürü Alevilik*, Berfin Yayınları, 3.b., İstanbul.
- Birge, John Kingsley, (1991), *Bektaşilik Tarihi*, Çev., (Reha Çamuroğlu), İstanbul.
- Bonnefoy, Yves, (2000), *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, (hızl. Levent Yılmaz), Dost Kitabevi Yay., C.2, Ankara.
- Boratav, Pertev Naili, (2003), *100 Soruda Türk Folkloru*, Mas Matbaacılık, İstanbul.
- Bozkurt, Fuat, (1995), *Semahlar*, Cem/Kùltür Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, Fuat, (2000), *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik*, Doğan Yay., İstanbul.
- Bozkurt, Fuat, (2005), *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Cinlioğlu, Halis, (1973), *Tokat Coğrafyası ve Tarihi*, Ankara.
- Clarke, Gloria L., (1999), *World Of The Alevi, Issues Of Culture And Identity*, Including a comparison of the Anatolian Alevi Ocak with the North Indian Gharana, İstanbul&New York, AVC Publications.
- Çağlayan, Alper (Araştırmacı-yazar), "Alevilikte Semah Olgusu", www.hbektasveli.gazi.edu.tr. Erişim tarihi: 05.01.2011, 11.23.
- Çay, Abdulhaluk, (1990), *Hıdırellez Kùltür-Bahar Bayramı*, Ankara.
- Çıblak, Nilgün, (2007), "Tahtacılarda Ateş ve Ocak Kùltü", *II. Uluslararası Türk Kùltür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni*, Gazi Üniversitesi Türk Kùltürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit, (2000), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi.
- Doğan, Gürani, (1988), *Alevilikte Ön Bilgiler ve Cem, Zakirlik*, İstanbul.
- Doğanay, Eraslan, (tarihsiz), *Anadolu Evliyası Hubyâr Sultan*, Anadolu Matbaa, İstanbul.
- Eberhard, Wolfram, (1996), *Çin'in Şimal Komşuları*, (Çev. Nimet Uluğtuğ), TTK Yay., 2.b., Ankara.

- Eğri, Osman, (2003), *Bektaşilik'te Tasavvufî Eğitim*, Horasan Yayınları, 2.b., İstanbul.
- Eliade, Mircea, (1992), *İmgeler, Simgeler*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara.
- Eliade, Mircea, (1994), *Ebedi Dönüş Mitosu*, (Çev. Ümit Altuğ), İmge Yay., Ankara.
- Eliade, Mircea, (1999), *Şamanizm*, (Çev. İsmet Birkan) İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Er, Piri, (1998), *Geleneksel Anadolu Aleviliği*, Evrak Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem, (1989), *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*, TDK Yay., Ankara.
- Erginer, Gürbüz, (1997), *Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, YKY Yay., İstanbul.
- Ergun, Pervin, (2010), "Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü", *Milli Folklor Dergisi*, S.87.
- Ergun, Pervin, (2004), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Eröz, Mehmet, (1992), *Eski Türk Dini ve Alevilik-Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Ersal, Mehmet, (2005) Isparta İli Senirkent İlçesi Uluğbey Beldesinde Alevilik, tamamlanmış yüksek lisans tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Ersever, İlhan Cem, (1990), *Alevilerde Semah*, Ant Yayınları, 2.b.İstanbul.
- Esin, Emel, (1976), "Ötüken Yış (Türk Sanatında Ağaçlı Dağ Hakkında Notlar)", Atsız Armağanı, Ötüken Yay., İstanbul.
- Fırat, M. Şerif, (1970), *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, 3.b., Kardeş Matbaası, Ankara.
- Gökyay, Orhan Şaik, (1997), *Kâtip Çelebi'den Seçmeler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C.3, İstanbul.
- Güzel, Abdurrahman, (1999) *Abdal Mûsa Sultan ve Velayetnâmesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Hacı Bektaş-ı Veli, (2007), *Makalat*, (Haz: A. Yılmaz, M. Akkus, A. Öztürk), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Işık, Caner, (2008), “Derviş Ruhan” Örneğinde Alevi Bektaşi Dervişlik Geleneği, yayımlanmamış doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Işık, Caner, (2009), “Anadolu Erenlerinde Gerçek Olmak İçin Gerçeklik”, *Doğu Batı Dergisi*, S.48, Ankara.
- İnan, Abdülkadir, (1987), *Makaleler ve İncelemeler*, C.I, Ankara.
- İnan, Abdülkadir, (1995), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Dergâh Yayınları, Ankara.
- İnan, Abdülkadir, (2000), *Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnan, Abdülkadir, (2000), *Tarihte ve Bugün Şamanizm; Materyaller ve Araştırmalar*, 5.b. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Kahraman, Seyit Ali (Çev.), (2010), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kalafat, Yaşar (1995), *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, AKM Yay., 2.b., Ankara.
- Kalafat, Yaşar, (2010), “Akşehir Örneklemeleri ile Türk Kültürlü Halklarda Od, Ateş, Ocak İyesi”, Uluslararası Selçuklu’dan Günümüze Akşehir Kongresi ve Sanat Etkinlikleri, 20–21 Kasım 2008, Ed. Y.Küçükdağ-M.Çıpan, Konya.
- Karadağ, Nurhan, (1978), *Köy Seyirlik Oyunları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Kenanoğlu, Ali; Onarlı İsmail, (2003), *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri*, Hubyar Sultan Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları: 1, İstanbul.
- Korkmaz, Esat, (1993), *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Köprülü, Mehmet Fuat, (1981), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yay., 3.b., İstanbul.
- Köprülü, Mehmet Fuat, (1984), *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, 11-13 Eylül, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

- Köprülü, Mehmet Fuat, (1993), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 8.b., Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara.
- Melikoff, Irene, (1993), *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, Cem Yayınları, İstanbul.
- Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, (1985), Meydan Yayınevi, İstanbul.
- Müstakimzade Süleyman Efendi (Tercüme-Şerh eden), (1981), *Hazreti Ali Divanı*. Günümüz Türkçesi: Şakir Diclehan, Ana Yayınları, İstanbul.
- Noyan, Bedri, (1995), *Bektaşılık Alevilik Nedir?*, Ant Yay., İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (2009), *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (1983), *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (1984), *Türk Halk İnanç ve Edebiyatımızda Evliya Menkabeleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (1992), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, TTK Yay., Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (1997), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar, (2007), *İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Kabcacı Yay., İstanbul.
- Onarlı, İsmail, (1998), “Medine Vesikası ve Alevilik”, *Kervan Dergisi*, S.66, İstanbul.
- Onarlı, İsmail, (2000), “Alevilerde Bağlama ile Nefes Söyleme Geleneği”, *Cem Dergisi*, S.117.
- Onarlı, İsmail, (2001), “Toplum Tasarımında Bir Alevilik Belgesi: Medine Vesikası”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.18.
- Onarlı, İsmail, (2002) “Alevilerde Bağlama ile Nefes Söyleme Geleneği”, *Cem Dergisi*, S.117.
- Oymak, İskender, (2010), “Anadolu’da Su Kültünün İzleri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ.
- Ögel, Bahaeddin, (1993), *Türk Mitolojisi, I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Ögel, Bahaeddin, (1994), *Türk Mitolojisi II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Önal, Mehmet Naci, (2003), *Muğla Efsaneleri, (Araştırma-İnceleme)*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- Önal, Mehmet Naci, (2003), “Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları”, *Bilig Dergisi*, S.25.
- Pamir, Aybars, (2003), “Türkler'in Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Dergileri*, C.52, S.4, Ankara.
- Radloff, Wilhelm, (1994), *Sibirya'dan*, (Çev. Ahmet Temir), C.II, İstanbul.
- Roux, Jean Poul, (2001), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (Çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yay., İstanbul.
- Ruşen, Zeki, (1931), *Adım Dergisi*, S.6, Sivas.
- Sarıyar, Mehmet, (2008), *Hubyar Sultan Ocağı Uygulamaları ile Alevi Yolu Erkânı*, Hubyâr Sultan Alevi Kültür Derneği Yayınları, İstanbul.
- Savaş, Saim, (1992), *Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi Sivas Ali Baba Zaviyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Şapolyo, Enver Behnan, (1964), *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- Şimşek, Mehmet, (Şubat 2002), “Geçmiş Dönemlerde Hıdır Abdal Sultan Ocağında Görgü Cemleri Nasıl Yapılırdı?”, *Cem Dergisi*, S.118.
- Taberî, (1992), *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, (çev. Zâkir Kadirî Ugan, Ahmet Temir), MEB Yay., C.2, İstanbul.
- Temel, Bektaş Ali, (1997), *Anadolu Evliyalarında Hubyâr Sultan*, Ceylan Matbaası, (yer adı yok).
- Turan, Osman, (1994), *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul.
- Türkçe Sözlük, (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkçe Sözlük, (2005), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayını, C.2, semah maddesi, Ankara.
- Türkdoğan, Orhan, (1995), *Alevi Bektaşî Kimliği: Sosyo-Antropolojik Araştırma*, Timaş Yay., İstanbul.

- Yaman, Ali, (2000), “Anadolu Aleviliği’nde Ocak Sistemi ve Dedelik Kurumu”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirisi*, Evrak Yayınları, Ürgüp, 23-28 Ekim.
- Yaman, Ali, (2001), “Yüzyılların İçinden Alevilerin Cem İbadeti (1): Dünden Bugüne Temel Bilgiler”, *Alevilerin Sesi*, S.46.
- Yaman, Ali, (2004), *Alevilikte Dedelik Kurumu ve Ocaklar*, Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul.
- Yaman, Ali, (2005), “Rus Araştırmacı V. A. Gordlevski’nin Alevilik-Bektaşilik Araştırmalarına ilişkin Düşünceler”, *Kırkbudak Dergisi*, S.1.
- Yaman, Ali, (2006), *Orta Asya’dan Anadolu’ya Yesevilik, Alevilik, Bektaşilik*, Elips Kitap, Ocak, Ankara.
- Yaman, Mehmet, (1998), *Alevilikte Cem*, Ufuk Matbaacılık, İstanbul.
- Yaman, Mehmet (Çev.), (2000), *Buyruk Alevi İnanç-İbadet ve Ahlak İlkeleri*, Mannheim Alevi Kültür Merkezi Yayınları, Mannheim.
- Yörükan, Yusuf Ziya, (2002), *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Yücel, Ayşe, (2002), “Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri”, *Millî Folklor*, S.54.
- www.almus.gov.tr
- www.tozanli.net
- www.alewiten.com
- www.alevi.org
- www.alevi.org.au
- www.tokat.bel.tr
- <http://tr.wikipedia.org>
- www.tokattso.org
- www.yerelnet.org.tr
- www.kimkimdir.com
- www.hubyar.net
- www.karacahmet.com
- www.hbektasveli.gazi.edu.tr
- <http://turkoloji.cu.edu.tr>

<http://w3.gazi.edu.tr>

www.yerelnet.org

www.trharita.com

EKLER

EKLER 1:

KAYNAK KİŞİLER TABLOSU

KAYNAK KİŞİ	SOYADI ADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM YILI	EĞİTİMİ	İŞİ / MESLEĞİ
K-1	BAKAN, Yusuf	Çaylı kasabası	1957	İlkokul	Talip, emekli
K-2	COŞKUN, Ahmet	Hubyâr köyü	1947	İlkokul	Dede
K-3	COŞKUN, Halil	Hubyâr köyü	1945	İlkokul	Dede
K-4	DOĞANAY, Eraslan	Zile-Kervansaray	1939	Ortaokul	Dede
K-5	KANTEKİN, Murat	Hubyâr köyü	1983	Üniversite	Araştırmacı, talip
K-6	KAYA, Mehmet	Gevrek Köyü	1947	İlkokul	Talip
K-7	SERİN, Tahir	Doğanşar	1927	Okuryazar	Talip
K-8	TEMEL, Bektaş Ali	Hubyâr köyü	1941	İlkokul	Araştırmacı, talip
K-9	TEMEL, Mustafa	Hubyâr köyü	1941	Lise	Postnişin, dede
K-10	ÜNAL, Hasan	Hubyâr köyü	1945	Ortaokul	Âşık, zakir
K-11	YILDIRIM, Emir	Hubyâr köyü	1946	İlkokul	Muhtar, bekçikten emekli
K-12	YILDIRIM, Mehmet	Hubyâr köyü	1943	Okuryazar	Dede, eski muhtar

EKLER 2:**HARİTALAR VE FOTOĞRAFLAR****HARİTALAR**

1. **Harita:** Tokat siyasi haritası. Erişim tarihi: 14.04.2011
http://www.temha.net/cografya/harita_bilgiler/b_60.jpg
2. **Harita:** Hubyâr Köyü Haritası. Erişim tarihi: 14.04.2011
<http://www.trharita.com/Hubyâr-almus-tokat-koy-haritasi.html>

Harita 1: Tokat siyasi haritası. Erişim tarihi: 14.04.2011

http://www.temha.net/cografya/harita_bilgiler/b_60.jpg

Harita 2: Hubyâr Köyü Haritası. Erişim tarihi: 14.04.2011
<http://www.trharita.com/Hubyâr-almus-tokat-koy-haritasi.html>

FOTOĞRAFLAR

1. Almus Barajı'ndan bir görüntü

2. Hubyâr Tekkesi

3. Hüseyin Abdal ve Hasan Abdal Türbesi

4. Dermağu Dede'nin Mezarı

5. Tatlı Derviş'in Mezarı

6. Tatlı Derviş'in Mezarı

7. Hubyâr Türbesi

8. Hızır Sersem

9. Hızır Sersem Çamı

10. Hubyâr Sokusu**11. Hüseyin Abdal – Hasan Abdal Türbesi**

12. Dokuzlar**13. Dokuzlar'da güneş doğduktan sonra**

14. Hubyâr Değirmeni'nin yanındaki çermik

15. Hubyâr Değirmeni

16. Hubyâr Değirmeni

17. Hubyâr Değirmeni

18. Hubyâr Değirmeni'ndeki Aşevi**19. Hubyâr Değirmeni'nde ziyarette iken**

20. Kılıçkesen

21. Hubyâr Sultan'ın atının ayak izi olduğuna inanılan taş

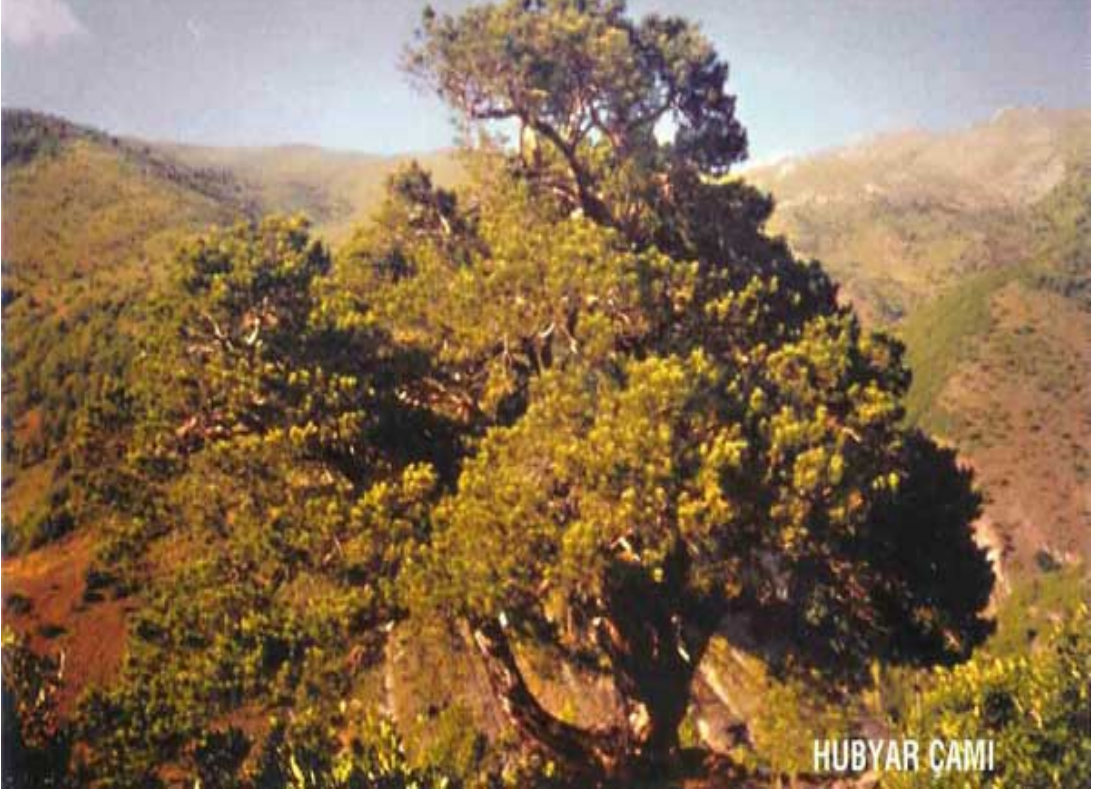

22. Yedi koyunun sığdırıldığı 1 m²'lik alan

23. Hubyâr Sultan'ın yedi kızının mezarı

24. Hubyâr Çamı**25. Mustafa Temel (Tekke postnişini)**

26. Hasan Ünal (Âşık Hancı)

27. Ahmet Coşkun

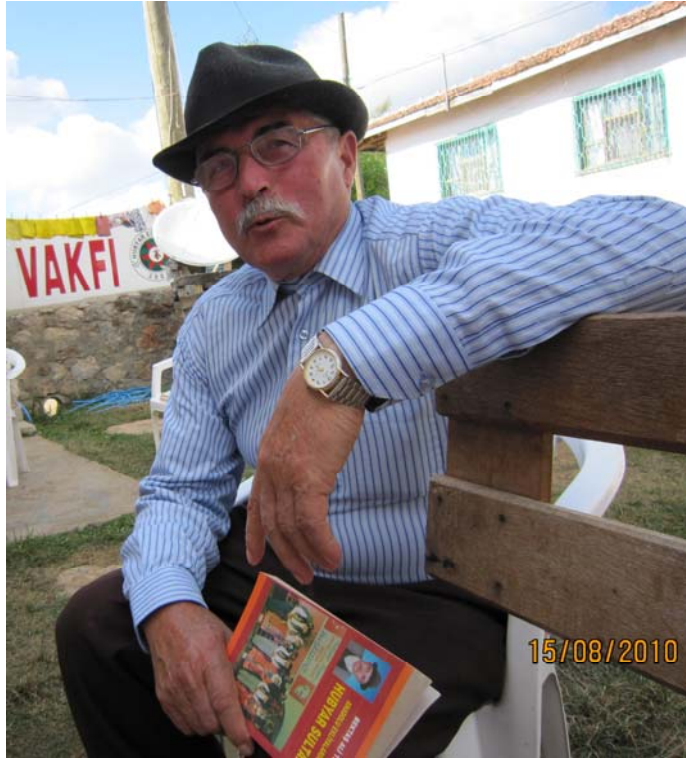
28. Halil Coşkun

29. Eraslan Doğanay

30. Bektaş Ali Temel

ŞİİRİN İLK DÖRTLÜĞÜNÜN İKİNCİ DİZESİNE GÖRE OLUŞTURULAN DİZİN

1. acu Düştük gurbet ele çıkart bir
2. afatsum Hak Muhammed
3. anafut Ermiştim meyti vakti
4. anınaş Cömertlik geldi ezelden
5. edniçi nilâh Nice hâller vardır
6. edniçi raş Bir ucu var
7. elipse Söylenir dillerde adın
8. emec Evliyalar gelir
9. emec Evliyalar gelir
10. emidred Hubyâr Sultan himmet eyle
11. emüşüd Bir şahin donunda girdi
12. enahab Ona da buldular türlü
13. enizi Gel gidelim bir gerçeğin
14. hallibütname İmanımız vardır
15. ıdamtak Zerrece işine hile
16. ıyaro Ben de okurum
17. idirib Seksen bin Horasan gavli
18. idleg mik Evelallah şu cihana
19. idleg minerög Lütfedip
20. idleg İzzetli hatırım soranım
21. idleg Lütfedip görenim
22. ileket Ne güzel kurulmuş yerin
23. im idemleg Ol Muhammed
24. im idemleg, ol Muhammed
25. im nilib Hak mehman olduğu yeri
26. im zinidemrög Turnalar Sultan'ı

27. imelâ Seyrediyor Tozanlı'yı
28. ineb Muhammed Ali'ye gönderin
29. kaH Dünyayı bir noktada halk etti
30. kınad Muhammed Miraçta danıştı
31. kudlo Aç susuz çalışır
32. liarbeC Anam kısır koyun, atam
33. lûseR Cümle kulun fark ederdi ya
34. males Be-Muhammed verdi
35. manrut Söyle selamımı kırklara
36. mesniçge Üç beş günde şu âlemde
37. midleg El açtım seherde duaya
38. mişi Senden ayrılalı perişan
39. mizib Güruhu Naci'dir soyumuz
40. muttuy Güfer deryasını balkıyıp
41. müdrög ıralrun Tekke'nin üstünde
42. müdrög iyila Ben pirim
43. nadarub Kalktı göç eyledi beyler
44. nadyem Kurban tercümandır şad olur
45. nathabas Ayıman gün gibi doğdu
46. natluS râyubuH Arzumuz
47. nerütey Meftesini meftesine
48. nidleg afas Karşıda sallanan nur
49. nidleg afes Sultan Hubyâr
50. nisim rilib Gelen kimdir ki
51. nisinag Ağlama kulunu güldür
52. nuşavas Kerbela Çölü'nde olan
53. pirlere Himmet eylen kırklar
54. ralanrut Keşmene Kepez'e varın

55. râyubuH elye lubak mıralhaved
 56. râyubuH elye lubak zımıhaved
 57. râyubuh natlus Derdimin dermanı
 58. râyubuH şivred Seyrangâhtan gelir
 59. rebmak Ali'm önüsüre geliyor
 60. rele Bu dünyayı üç defada kim
 61. rev Bir sen iç sevdiğim bir de bana
 62. rıdaşap İçinde oturan beydir
 63. rıdrav Hubuyâr Sultan'a niyazım
 64. rılıças Âleme nurlar
 65. rıtalna Yellerimiz Hubuyâr'ı
 66. rızır Emaneti sana bozatlı
 67. ridednes Sen kible ararsan kible
 68. ridedniblak Hak müminin
 69. ridila Biri Sultan Hızır biri
 70. ridnini Ya Yol Muhammed
 71. royileg İmam Hüseyin
 72. ruruto Üzerinde yedi Derviş
 73. rünürög ilA Gözüme Muhammed
 74. rünürög refes Gaziler gözüme
 75. şimi şuk Bir kuş gördüm o da huma
 76. şumyu Padişaha ferman ne güzel
 77. terduk Kaşımında kalemi
 78. udlod Yedi kanadında semalar
 79. udlollâh Bugün müşkül
 80. um nudyud Sultanlar sultanı göçtü
 81. ümülnög Bire bağladım
 82. zamalğa, didarı cemalı gören

83. zayin Elesie gününden kalbimiz

84. zımıdatsü Şah Hüseyin

85. zinidleg şoh Hoş geldiniz

86. zümünöy Ali dergâhına doğru